

Doktori (PhD) értekezés

**AZ ÖNKÉNTESSÉG LÉLEKTANI VONATKOZÁSAINAK
EMPIRIKUS VIZSGÁLATAI**

DORNER LÁSZLÓ

Témavezető: Dr. Habil. Pék Győző
egyetemi docens

**DEBRECENI EGYETEM
BDT**

2020

Tartalom

1.	A SEGÍTSÉGNYÚJTÁS HÁTTÉRÉBEN ÁLLÓ TÉNYEZŐK.....	9
1.1.	Civil szerepvállalás	9
1.2.	A segítő magatartásformák megjelenése és magyarázó elméletei.....	9
1.3.	Az altruizmus és a proszociális viselkedés háttere	10
1.3.1.	Proszociális viselkedés és az altruizmus fogalmi elkülönítése.....	10
1.3.2.	A proszocialitás és az altruizmus vizsgálata evolúciós pszichológiai keretben	11
1.3.3.	Tiszta és nem tiszta altruizmus	13
1.3.4.	Az altruizmus vizsgálata döntéseméleti keretben	13
2.	AZ ÖNKÉNTESÉGRŐL	16
2.1.	Fogalmi háttér, definíciók.....	16
2.2.	Önkéntesség Magyarországon – történeti áttekintés és prevalencia	17
2.3.	Az önkéntesség szervezeti vonatkozásai és fizetett munkával való kapcsolata.....	18
2.4.	Önkéntesség a különböző életszakaszokban	20
2.4.1.	Önkéntesség serdülő-és ifjúkorban	20
2.4.2.	Önkéntesség felnőttkorban és időskorban	22
3.	AZ ÖNKÉNTESÉG SZOCIOKULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI VONATKOZÁSAI.....	25
3.1.	Nemi különbségek az önkéntesség kapcsán.....	25
3.2.	Az önkéntesség és a vallásosság kapcsolata	26
3.3.	Az önkéntesség szociálpszichológiai vonatkozásai.....	27
3.3.1.	A szerepidentitás, mint az önkéntesség motorja	27
3.3.2.	Az individualizmus-kollektívizmus dimenzió az önkéntesség hátterében.....	28
4.	AZ ÖNKÉNTESÉG SZEMÉLYISÉG-KORRELÁTUMAI.....	30
4.1.	Az önkéntes személyiségvonások kutatása.....	30
4.2.	A proszociális személyiség vizsgálata.....	32
5.	AZ ÖNKÉNTESÉG MOTIVÁCIÓS- ÉS ÉLMÉNYHÁTTERE.....	33
5.1.	Az önkéntességgel kapcsolatos motivációs elméletek.....	33
5.1.1.	Altruisztikus vagy ego-orientált motívumok	33
5.1.2.	Explicit és implicit proszociális motiváció.....	34
5.1.3.	Önmeghatározás elmélet	34
5.1.4.	Funkcionális szemlélet.....	39
5.2.	Az önkéntesség motivációi a különböző életkorokban.....	41
5.2.1.	Önkéntesség serdülőkorban és egyetemista korosztályoknál.....	41
5.3.	Az önkéntesség folyamatmodelljei.....	42
5.3.1.	Omoto és Snyder önkéntes folyamatmodellje.....	42
5.3.2.	Az önkéntessé válás folyamatmodellje (Penner, 2002).....	43

6. AZ ÖNKÉNTESSEG HATÁSAI, MENTÁLIS ÉS FIZIKAI EGÉSZSÉGMUTATÓKKAL VALÓ KAPCSOLATA.....	45
6.1. Az önkéntesség bio-pszicho-szociális háttere.....	45
6.2. A serdülőkori közösségi aktivitások pozitív személyiségfejlődésre gyakorolt hatásai.....	46
6.3. Az önkéntesség hatásai felnőtt-és időskorban.....	48
6.3.1. Az önkéntesség kapcsolata a mentális egészség indikátoraival	48
6.3.2. Az önkéntesség és az étellel való elégedettség kapcsolata	50
6.3.3. Az önkéntesség és a fizikai egészség összefüggései	52
7. AZ ÖNKÉNTES VÉRADÁS MOTIVÁCIÓS- ÉS ÉLMÉNYHÁTTERE	55
7.1. A véradás fogalma, jelentősége.....	55
7.2. A különböző donorstátuszok jelentősége.....	56
7.3. A szociodemográfiai tényezők szerepe a véradás hátterében.....	59
7.4. A véradás motivációs háttere	60
7.4.1. A véradási motivációk önbevallásos vizsgálata	60
7.4.2. Az önkéntes véradás és a plazmaferézis közötti motivációs különbségek.....	62
7.4.3. A véradás evolúciós pszichológiai és döntésméleti nézőpontból	63
7.4.4. Az ösztönzők szerepe a véradás hátterében	65
7.5. Az érzelmek, hiedelmek, szándékok szerepe a véradás hátterében	68
7.6. A morális felháborodás szerepe	70
7.7. A véradástól való távolmaradás okai.....	71
7.7.1. Pszichofiziológiai tényezők a véradás elkerülésének hátterében	72
7.7.2. A véradás abbahagyásának (lemorzsolódás) háttere	73
7.7.3. Prevenációs és intervenciós lehetőségek a fenti akadályok csökkentésére.....	75
8. AZ EMPIRIKUS KUTATÁSOK.....	78
8.1 Első vizsgálat: Serdülő-és ifjúsági önkéntesség motivációs és élményhátterének vizsgálata	78
8.1.1 A kutatás célja és hipotézisei.....	78
8.1.2 Minta.....	78
8.1.3 Módszer.....	79
8.1.4 Az adatelemzés módja.....	80
8.1.5 Eredmények.....	80
8.2 Második vizsgálat: Önkéntes és nem önkéntes személyek étellel való elégedettségének és személyiségprofiljának összehasonlító vizsgálata.....	90
8.2.1 A kutatás célja és hipotézisei.....	90
8.2.2 Minta.....	91
8.2.3 Módszer.....	92
8.2.4 Eredmények.....	94
8.3 Harmadik vizsgálat: Az önkéntes véradást befolyásoló tényezők empirikus vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók mintáján	96
8.3.1 A kutatás célja és hipotézisei	96
8.3.2 Minta.....	97
8.3.3 Módszer.....	98

8.3.4	Eredmények.....	100
8.4	Negyedik vizsgálat: Az adományozással és megosztással kapcsolatos attitűdök vizsgálata: számít-e a véréadó múlt?.....	125
8.4.1	A kutatás célja és hipotézisei.....	125
8.4.2	A minta.....	126
8.4.3	Módszer.....	126
8.4.4	Eredmények.....	129
9.	MEGVITATÁS.....	139
9.1	A serdülő-és ifjúsági önkéntesség motivációs és élményhátterének vizsgálata.....	139
9.2	Önkéntes és nem önkéntes személyek összehasonlító személyiségvizsgálata	141
9.3	Az önkéntes véréadást befolyásoló tényezők empirikus vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók mintáján.....	143
9.4	Az adományozással és megosztással kapcsolatos attitűdök vizsgálata: számít-e a véréadó múlt?.....	146
10.	ÁLTALÁNOS KÖVETKEZTETÉSEK.....	149
11.	LIMITÁCIÓK, KITEKINTÉS.....	149
	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	151
	TÁBLÁZATJEGYZÉK	152
	ÁBRAJEGYZÉK.....	152
	MELLÉKLETEK	176

AZ ÖNKÉNTESSEG LÉLEKTANI VONATKOZÁSAINAK EMPIRIKUS VIZSGÁLATAI

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a pszichológia tudományágban

Írta: Dorner László okleveles pszichológus

Készült a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája
(Pszichológia programja) keretében

Témavezető: Dr. Habil. Pék Győző (aláírás)

.....

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 2020.03.03.

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

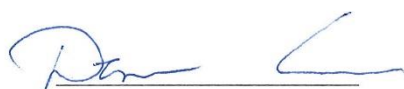
A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 2020. 04.17.

NYILATKOZAT

„Én, Dorner László, teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”

A handwritten signature in blue ink, consisting of a stylized 'D' followed by 'orner' and a long horizontal stroke.

BEVEZETÉS

A jó cselekedetek alapvető jelentőséggel bírnak egy egészséges közösség működésében (Dorner 2013). Miközben gyakran halljuk a médiában, hogy a modern társadalmak tagjait egyre kevésbé jellemzik a proszociális értékek (pl. emberiesség, szolidaritás), ennek ellentmond az a tény, miszerint minden közösségben nagy számban találunk olyan személyeket, akik idejüket, pénzüket, energiájukat más egyének vagy csoportok segítése érdekében áldozzák fel (Schusterschitz, Flatscher-Thöni, Leiter-Scheiring és Geser, 2014). Ennek kapcsán a XX. század második felében egyre több társadalomtudós kezdett érdeklődni az iránt, hogy az egyének mikor és milyen feltételekkel szolgálják mások javát, segítenek más embereken. Számos cselekedet lehet segítő szándékú: gyerekek olvasni tanítása, korrepetálása, az idősek otthoni segítése, rendezvényeken történő önkéntesség, hospice szolgáltatásokban végzett munka, pénzadományozás vagy a rendszeres véradás (Dorner, 2013). Ezeket a cselekedeteket proszociálisnak nevezzük, mivel azzal a szándékkal végezzük őket, hogy segítsünk másokat. A proszociális cselekedetek, illetve az önzetlen segítségnyújtás (altruizmus) az önkéntesség, mint szociális magatartásforma alapját képezik (Dorner, 2013), jelen disszertáció a téma aktuális kutatásait igyekszik áttekinteni, ezért az empirikus kutatások számára feltáró jelleggel is bír.

Az önkéntesség minden országban eltérő jelentéssel bírhat a történelmi, politikai, vallási és kulturális hagyományoktól függően (Lee, Saito, Takahashi és Kai, 2008), a legelfogadottabb definíció alapján olyan proszociális magatartásforma, mely a tevékenységet végző személy saját akaratából, a költségtérítésen (utazás, szállás, étel) túl anyagi ellenszolgáltatást nem szerevezve, hivatalos keretek között (pl. önkéntes szerződés), hosszú távon valósul meg. Célcsoportja sokféle lehet, egyes személyek, csoportok, társadalmi rétegek vagy akár a társadalom egészének segítésére is irányulhat (Czike, 2001; Morros, Pushkar és Reis, 1998; Penner, 2002). Az önkéntesség megítélése alapvetően világszerte pozitív, ismertsége, marketing háttere a legtöbb országban egyre növekvő tendenciát mutat. Gazdasági értelemben is nagyon komoly hozzájárulást jelent az egyes országok gazdasági teljesítményéhez, még akkor is, ha a közhiedelemmel ellentétben az önkéntesség nem „ingyen munka”, hiszen az önkéntesek toborzása, felkészítése, megtartása igen komoly anyagi és emberi erőforrásokat igényel. Az ezzel kapcsolatos kutatások részletesen bemutatásra kerülnek a szakirodalmi áttekintésben.

A magyarországi önkéntes tevékenységeket meghatározó törvény, melyet 2005-ben fogadtak el¹, és 2011-ben módosítottak, pontosan megfogalmazza a *közérdekű önkéntes tevékenység* hatálya

¹ 2005.évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységekről

alá tartozó cselekedeteket. Az önkéntes saját ismerősi köre számára felajánlott segítség (informális önkéntesség), az Iskolai Közösségi Szolgálat (ld. Markos, 2015, 2016) keretében zajló tevékenységek, az önkéntes tűzoltói vagy polgárőri munka vagy az önkéntes véradás – akármilyen hasznosak legyenek is a társadalom számára –, nem tartoznak a közérdekű önkéntesség hatálya alá. Ennek ellenére – ahogy látni fogjuk –, a véradás háttérére részletesen kitérek disszertációmban.

Önkéntes számos területen lehet valaki, például *egészségügyi* területen (pl. hospice, véradásszervezés), *oktatási* szférában (elsősegély-oktatás, korrepetálás, mentorálás), *sport-rekreáció* területén (pl. versenyrendezés), *kulturális* területen (programszervezés), *közigazgatási* területen, *környezetvédelemben*, *politikai* aktivitások révén, *mezőgazdaságban*, *nemzetközi együttműködésekben* stb. Számos szempontból és vizsgálati módszerrel kutatható az önkéntesség, ami egyre gyakrabban interdiszciplináris vizsgálati keretben (gazdasági, szociológiai, pszichológiai, etnográfiai szempontok figyelembe vételével) történik. Növekvő számú kutatás lát napvilágot az önkéntessé válás meghatározó tényezőivel, a különböző életkorokban végzett önkéntesség motivációs és élményháttérével (serdülő-és ifjúkor, felnőttkor, időskor), esetleg a vallásosság, vagy a nemi és kulturális különbségek szerepével kapcsolatban. Utóbbi azért kiemelt jelentőségű, mert a legtöbb kutatás a WEIRD (nyugati, magas végzettségű, iparosodott, jó anyagi helyzetű és demokratikus) országokban készül (Bekkers, Konrath és Smith, 2016).

Hazánkban *szociológiai* (Czike és Kuti, 2006; Bartal, 2010; Bartal és Kmetty, 2011), valamint *pedagógiai* szempontból is jelentékeny irodalom lelhető fel a témában (ld. Fényes, 2014; Székely, 2014), így figyelmem elsősorban a pszichikus tényezők szerepének megértésére irányult, különös tekintettel a motivációs háttér és a személyiség szerepére, a proszociális értékrend és morál, valamint a segítségnyújtás háttérében álló empátiás háttérváltozók (pl. morális felháborodás, együttérző harag stb.) proszociális aktivitások megjelenésével és gyakoriságával való kapcsolatának empirikus vizsgálatára. Már most előrevetítem, hogy a téma vizsgálata nem mentes kutatási nehézségektől, hiszen az önkéntesség „vegytisztá” hatását vizsgálni számos életkorban igen nehézkes (pl. serdülőkor), ezen felül a vizsgált tényezők közötti oksági következtetések levonása komoly kutatási erőfeszítéseket igényel (pl. a már meglévő pszichoszociális erőforrások is hatnak arra, hogy valaki milyen eséllyel válik önkéntessé, nem csak a tevékenység hat ezen erőforrásokra), valamint a téma vizsgálata (annak pozitív megítélése miatt) a szociális kíváncsisági hatás felerősödésével járhat a vizsgálati személyeknél. Számos kutató ugyanakkor jelentős személyiségfejlesztő és szocializációs hatást azonosított az önkéntes aktivitások végzése kapcsán (ld. Hilbig, Glöckner és Zettler, 2014), kiemelve a szociális kompetenciák fejlesztésében rejlő lehetőségeket is.

Mivel a nemzetközi szakirodalomban az önkéntes véradás szabad akaratból történik, rövid időtartama (kb. 30 perc) és korlátozott gyakorisága (3-5 alkalom évente) ellenére az egyik legnagyobb társadalmi hasznossággal járó és a személy számára költséges (időt, tájékozottságot, jó egészségi állapotot igénylő) aktivitás, illetve a stabil vérellátottság megőrzése céljából egyre több alkalmazott kutatás lát napvilágot világszerte, jelen disszertáció – annak ellenére, hogy nem tartozik a közérdekű önkéntesség hatálya alá –, kitér az ezzel kapcsolatos hazai és nemzetközi kutatási eredményekre, majd saját kutatásokkal egészíti ki azokat.

A téma választásának elsődleges motivációját az adta, hogy szerettem volna olyan témát választani, mellyel az egyéni kutatói ambíciókon túl a társadalom tagjainak jóllétéhez – ha kis mértékben is – de hozzájárulhatok, ami szerencsére a Magyar Vöröskeresztrel zajló folyamatos együttműködések, tudománynépszerűsítő tevékenységek, valamint a kiépült nemzetközi kutatási együttműködések hatására megvalósulni látszik. A téma vizsgálata számos érdekes, egyben kurrens vitakérdést feszeget (létezik-e tiszta altruizmus, milyen motivációk azonosíthatók a véradás és annak elkerülése hátterében, önzetlenebbek-e a véradók, mi a különbség a belső és a külső motivációval végzett önkéntesség hatásában, tényleg jobb-e adni, mint kapni), az ezekkel kapcsolatos lehetséges válaszokat igyekszem minél szélesebb merítéssel bemutatni. Jelen disszertáció és az elvégzett vizsgálatsorozatok célja, hogy az önkéntesség motivációs és élményhátterének sajátosságait, a különböző életkorokban gyakorolt hatását megismerjük, megvizsgáljuk a személyiség szerepét az önkéntességben. Ezen felül a társadalom számára kiemelten fontos proszociális cselekedet, a véradás hátterének megismerése is vizsgálatunk fókuszába került. Ennek oka, hogy a stabil vérellátottság egyre nehezebben fenntartható, egyre inkább úgy tűnik, hogy csak az különböző célcsoportok motivációs-és élményhátterének ismeretében biztosítható, mely a különböző. korcsoportok, véradó státusz, valamint a korábbi, véradással kapcsolatos tapasztalatok alapján történő célzott marketing alkalmazását is egyre inkább igényli. A disszertáció a szakirodalmi áttekintéssel kezdődik, majd az empirikus kutatások céljait és hipotéziseit, az egyes kutatások mintáit és kutatási módszereit, majd pedig eredményeit ismerteti a különböző fejezetekben, végül pedig diszkusszióval zárul. Disszertációm hosszú távú célja, hogy a bemutatott szakirodalom további alkalmazott kutatások alapját teremtsen meg hazánkban, ötleteket adva a lehetséges továbblépési irányok kapcsán. Ez magyarázza, hogy a szakirodalmi áttekintésem olyan tényezőkre is kitér, amelyeket egyelőre nem állt módomban vizsgálni (pl. biopszichoszociális hatások), viszont a téma megértése szempontjából kulcsfontosságúnak tartom a fontosabb vonatkozó eredmények ismertetését.

1. A SEGÍTSÉGNYÚJTÁS HÁTTERÉBEN ÁLLÓ TÉNYEZŐK

Mielőtt rátérünk az önkéntesség lélektani hátterével kapcsolatos vizsgálatok ismertetésére, tekintsük át azokat a tényezőket, amelyek megalapozhatják a későbbi önkéntességet (civil szerepvállalás, segítő magatartásformák) és azokat a fogalmakat, melyeknek az önkéntesség megértése kapcsán kulcsszerepe lesz a későbbiekben (altruizmus, proszociális viselkedés).

1.1. Civil szerepvállalás

A civil szerepvállalás olyan folyamat, melynek során az egyén közösségi aktivitás segítségével hatást gyakorol a tágabb közösségére (Van Benschoten, 2001), amire Hollister (2002) inkább aktív állampolgárság nevet javasolja. A civil szerepvállalás a helyi közösségben és a szélesebb társadalomban való részvételhez kapcsolódó tudásra, értékekre, attitűdökre és viselkedésre egyaránt utal. Beletartozik a politikai rendszerek ismerete, a választásokon való részvétel, a társadalmi felelősségvállalás, a proszociális viselkedés, a politikai részvétel, a közösségekben való részvételi hajlandóság, szervezeti tagsági viszonyok, stb. (Molnár, 2003). Putnam (2000) szerint a civil szerepvállalás magában foglal informális közösségi aktivitásokat (pl. barátokkal való találkozás, kártyajátékok) és formális tevékenységeket (pl. közösségi szolgálat) is, melyek társas tőkét generálhatnak.

A fiatalkori közösségi aktivitás az adott személy jövőbeni polgári szerepvállalása, például a felnőttkori önkéntesség és a szavazati magatartás legerősebb bejósoló tényezőjének tekinthető (Hart, Donnelly, Youniss és Atkins, 2007; Hart és Gullan, 2010; Reinders és Youniss, 2006; Schmid, 2012). Ezen kívül a civil elköteleződés a pozitív fiatalkori fejlődés kulcstényezőjének is tekinthető (Lerner 2004; Yates és Youniss 1996).

1.2. A segítő magatartásformák megjelenése és magyarázó elméletei

A legkorábbi segítő magatartásformák már igen hamar megjelennek (vigasztalás, saját tárgy odaadása a társnak), így kijelenthetjük, hogy a segítőkészség legalábbis részben öröklött hajlam: létezik egyfajta proszociális személyiség, amely kora gyermekkorban mutatkozik meg és megmarad egész felnőttkorban és időskorban (Eisenberg, Guthrie, Murphy, Shepard és Carlo, 1999). Természetesen a környezeti tényezők szerepe is jelentős: Brownell, Svetlova, Anderson, Nichols és Drummond (2013) kutatása például kiemelte, hogy azon szülők gyermekei, akiket szüleik a mesekönyvek olvasása közben arra biztatnak, hogy érzelmekről beszéljenek, felismerjék és címkézzék azokat, már 18-30 hónapos koruk között szignifikánsan gyorsabban és gyakrabban segítenek társaiknak (pl. megosztás, instrumentális segítségnyújtás), mint ilyen szocializációs

tapasztalatban nem részesülő társaik. Wilson (2000) szerint az önkéntesség iránti pozitív attitűdök és az önkéntességre irányuló hajlandóság kialakulásában olyan kora-gyermekkorai élettapasztalatok szerepe emelhető ki, mint a már fiatal korban önkéntes tevékenységekben való részvétel vagy az önkéntességet „reklámozó” és másokat ténylegesen segítő szülők.

Számos kutatás kitért azokra a feltételekre, amelyek serkentik vagy gátolják a segítő magatartásformák létrejöttét, gondoljunk például a „*kívülállók apátiájára*” (Latane és Darley, 1970), mely azt a jelenséget takarja, amikor a „nézelődők” nem segítenek bajba jutott embertársukon, magára hagyják vagy elmennek mellette. Ennek egyik legfőbb oka, hogy nem akarják önmagukat kínos helyzetbe hozni azzal, hogy vészhelyzetnek érzékelnek egy olyan szituációt, ami valójában nem az. Emellett fontos magyarázó tényező a „*csoportos ignorancia*” jelensége is (mások „közömbös” viselkedése minket is megerősít döntésünkben, hogy ne avatkozzunk be). A „*felelősségmegosztás elve*” (azt gondoljuk, hogy mások már segítséget nyújtottak, így nem avatkozunk be) ugyanúgy befolyást gyakorolhat a helyzet végkimenetelére, mint egy segítő modell belépése (a segítő viselkedés is nyújthat mintát, így néhányan követhetik és beavatkozhatnak segítőként).

Számos érzelem szerepet játszhat a segítő magatartás kiváltásában, például a *hála érzése* (Bartlett és DeSteno, 2006; Nagy, 2013), az *együttérző szeretet* és a *megbocsátás* (Mikulincer és Shaver, 2010). Újabb kutatások (pl. Cameron és Fredrickson, 2015) arra is rámutattak, hogy a mindfulness (tudatos jelenlét) gyakorlat azon komponense, amit *jelenre irányuló figyelemnek* hívunk, pozitív összefüggést mutat a segítség közben átélt pozitív érzések gyakoriságával – mint a szeretet, morális emelkedettség érzés és az öröm, azáltal, hogy növeli az önismereti érzékenységet, ezen keresztül pedig a mások felé irányuló empátiás válasz és perspektívaváltás megjelenésének esélyét (Cameron és Fredrickson, 2015). A másik, *értékeléstől mentes elfogadás* nevű komponense viszont csökkentheti az olyan negatív érzelmek segítségnyújtás közbeni megjelenését, mint a stressz, undor és büntudat, mivel ilyenkor a saját negatív érzésekről a segítségnyújtás alanyának érzéseire terelődik a fókusz (Coffey, Hartmann és Fredrickson, 2010).

1.3. Az altruizmus és a proszociális viselkedés háttere

1.3.1. Proszociális viselkedés és az altruizmus fogalmi elkülönítése

Proszociálisnak nevezzük azon interperszonális cselekedeteket, melyek segítségével egy adott szocio-kulturális rendszeren belül egy személy mások javát szolgálja pozitív érzések (pl. empátia), attitűdök (pl. proszociális attitűd) és cselekedetek (pl. megosztás, segítség, együttműködés) által (Dovidio, Piliavin, Schroeder és Penner, 2006; Knafo-Noam, Uzefovsky, Israel, Davidov és Zahn-Waxler, 2015; Penner, Dovidio, Piliavin, és Schroeder, 2005). A proszociális fogalmi megnevezés

elsősorban a más személyekre gyakorolt hatásra, nem pedig a cselekvő szándékára utal. A saját erőforrások mások érdekében történő mozgósítására irányuló hajlandóság olyan cselekedetek alapját képezi, mint a szavazásokon való részvétel (Fowler, 2006), a karitatív célú adományozás, a véradás vagy idegenek segítése (Bekkers, 2004; Ferguson Farrell és Lawrence, 2008; Lee és mtsai, 1999; Snyder és Omoto, 2009; Wilhelm és Bekkers, 2010). Az altruizmus olyan proszociális cselekedeteket takar, melyeknél a személy *semmilyen külső jutalmat nem vár* cselekedete ellentételezéseként. Vagyis az altruizmus a cselekedet haszonélvezőjéről a cselekvőjére, a nyílt viselkedésről a rejtett szándéokra helyezi át a hangsúlyt. Így vannak olyan cselekedetek is, melyek proszociálisak ugyan, de nem altruisták (Dovidio Piliavin, Schroeder és Penner, 2006). Az altruista cselekedetek hátterében belsővé vált (internalizált) társadalmi normákat is azonosíthatunk: a *társadalmi felelősségvállalás*, az *igazságosság* (pl. egyenlőség, méltányosság) és a *viszontcselekvés* (reciprocitás) normáit (Vályi, 2008).

1.3.2. A proszocialitás és az altruizmus vizsgálata evolúciós pszichológiai keretben

Az evolúciós pszichológia kiterjedten foglalkozik az altruizmus jelenségével, a téma egyik hazai kutatója, Birkás Béla (2010, 2) így foglalja össze az altruizmus hátterét: „Az altruista cselekedet számos költséggel jár, mint például az önzetlen egyed saját idejét, energiáját használja ahhoz, hogy a másik fél számára segítsen. Az altruista saját erőforrásait felhasználva támogatja a recipienst, vagyis a segítség kérőjét.” Mivel az önzetlen viselkedéssel az egyed végső soron saját túlélési esélyeit és rátermettségét csökkenti, az altruizmus egyfajta evolúciós rejtvénynek tekinthető. Joggal gondolhatjuk, hogy az önzetlenség csak úgy maradhat fenn, ha az altruista viselkedés valamilyen előnyhöz juttatja a segítségnyújtó egyedet (Bereczkei, 2003). Mowen és Sujan (2005) szerint az altruizmus, mint a mások önzetlen segítésére irányuló hajlam, szignifikánsan bejósolja az önkéntes orientációt. Ugyanezt állítja Unger (1991) is, aki az altruizmust, mint olyan konstruktumot azonosította, amely elsődleges kiváltója a mások segítésére irányuló önkéntességnek. Ugyanakkor folyamatos vita zajlik arról, létezik-e *tiszta altruizmus*, vagy valamiféle elvárt viszonzás áll-e a proszociális viselkedés hátterében. Az altruizmus kutatása során számos magyarázó elmélet született, melyek közül most a legalapvetőbbeket mutatom be.

Az altruista cselekedetek eredetét hagyományos, darwini alapokon magyarázó elméletei közül a legkorábbi, máig legjelentősebb elmélet a *rokonszelekció* (Hamilton, 1964), mely szerint az idegen számára történő segítségnyújtás mértéke arányos a genetikai kapcsolat fokával, amikor is az egyének nagyobb eséllyel segítik a saját rokonságukba tartozó, mint a nem rokon egyént (Nowak, 2006), aminek eklatáns példája a szülői gondoskodás (Royle, Smiseth és Kölliker, 2012). A második fontos magyarázó elmélet a „*kölcsönös kontingencia*” jelensége, amely egyfajta „adok-

kapok” kapcsolati egyensúlyt jelent: akkor segítünk, ha a későbbi viszonzás esélye magas (tehát az olyan személyeket preferáljuk, akik képesek azt a jövőben viszonzni). Ugyanerre a jelenségre utal Trivers (1971) is a „*reciprok altruizmus*” fogalomkörü megnevezéssel, kiemelve, hogy az önzetlenség nem csak a rokonokra, hanem az ismerősökre is kiterjedhet, valamint, hogy a segítségnyújtás leggyakrabban akkor valósul meg, ha az kis költséggel jár, de az egyednek nagy előnyt biztosít (Tóth, Péter-Szabó és Tóth, 2015). Az elmélet szerint a segítségnyújtás valószínűsége nagyobb, ha külső személyek is látják az altruistát cselekedet közben, és a későbbi újratalálkozás esélye magas (Kraft-Todd, Yoeli, Bhanot és Rand, 2015; Krasnow, Delton, Tooby és Cosmides, 2013).

Cialdini és Kenrick (1976) egy korai vizsgálatában kimutatta, hogy a legfiatalabb, legkevésbé szocializált személyek kevésbé nagylelkűen adományoznak negatív érzelmi állapotban, viszont az idősebb, jobban szocializált személyeknél ez a mintázat fordított: negatív érzelmi állapotban többet adományoznak, mint semleges érzelmi állapotban. A következő évtizedben fontos vitát generált Schaller és Cialdini (1988) *negatívállapot-enyhítés modellje*, miszerint a proszociális cselekedet elsődleges motivációja nem a bajban levő személy szenvedésének enyhítése, hanem a saját kényelmetlenségérzet csökkentése, amit mások negatív állapotának látványa vált ki. A segítség másik katalizátora a másik arcán megjelenő félelem, melynek pontos felismerése gyakran vált ki segítségnyújtó viselkedést (Marsch, Kozak és Ambady, 2007). A negatívállapot enyhítés modelljének kizárólagosságával vitába száll Batson (1987, 1988, 1991): *empátia-altruizmus hipotézise* szerint létezik valódi altruisztikus motiváció, melynek elsődleges forrása az empátiás törődés: a magas empátiával rendelkező személyek az esetek többségében segítenek a rászoruló személynek, ezzel ellentétben az alacsony empátiával rendelkezők úgy érzik, felmenti őket az, hogy mások sem segítettek a segítségre szorulóknak. Az altruizmus *költséges jelzés* koncepciója szerint a mások felé megnyilvánuló nagyvonalúság főként a személy saját érdekét szolgálja: célja, hogy a személy társas elismeréshez jusson, és kedvező elbánásban részesüljön a csoport többi tagja által, ennek érdekében pedig az altruista cselekedetet lehetővé tevő erőforrásairól, így például megbízhatóságáról, szociális kompetenciáiról is számot ad. A költséges jelzés végső soron hosszú távon reprodukciós előnyökkel jár a személy számára (Bereczkei, Birkas és Kerekes, 2010). Előbbi elmélettel rokon az ún. „*kérkedés modell*” is, miszerint a segítségnyújtás, önzetlenség hosszú távú befektetésnek minősül, melynek eredményeképpen az altruista hírneve, befolyása és tekintélye emelkedik a csoporton belül (Bereczkei, 2003).

Összefoglalásképpen tehát, számos bizonyíték utal arra, hogy létezik valódi altruizmus, vagyis amikor az emberek a szenvedő partner érdekét tartják szem előtt, nem pedig saját céljaikat igyekeznek kielégíteni. Azonban fontos kiemelni, hogy még a kutatók szerint sem gyakori ez a

jelenség (Birkás, 2010), és gyakran vegyül ego-orientált motívumokkal is (Ferguson, 2015), ahogyan arra a következő fejezetben kitérünk.

1.3.3. Tiszta és nem tiszta altruizmus

Andreoni (1989) valamint Dawes és Thaler (1988) tett először kísérletet arra, hogy definíciós értelemben is különválassza a „*tiszta altruizmust*” – mely során a személy célja, hogy mások jóllétét növelje, személyes nyereségére való tekintet nélkül -, a „*nem tiszta altruizmustól*”, mely magában foglalja a „helyes cselekedet” megtételét, a lelkiismeret kielégítését és a morális parancsoknak való megfelelést. A *tiszta altruizmus* elmélete szerint létezik olyan, teljes mértékben önzetlen motivációs bázis, amikor a segítséget nyújtó csak a recipiens jóllétével (szükségleteivel) törődik (adományozik, segít az ellátásában stb.), anélkül, hogy bármilyen ellenszolgáltatást várna érte. Számos elméletalkotó ugyanakkor nem hisz abban, hogy a tiszta altruizmus minden önkéntes motivációs hátterére magyarázatot adna. A *nem tiszta altruizmus* akkor jön létre, amikor a cselekedet általi saját örömforrás és a recipiens jóllétének szem előtt tartása egyszerre jelenik meg motivációs bázisként.

A nem tiszta altruizmus egyik fontos alkotóelemeként került leírásra a „*warm-glow*” *elmélet* (Andreoni, 1990), mely szerint az emberek részben a cselekedet által önmaguknak okozott pozitív érzések (pl. büszkeség) miatt végzik a segítő aktivitásokat, tehát maga az azonnali jóllét-érzés, mint nyereség fontos katalizátornak tekinthető. Egy másik számottevő magyarázó elmélet a „*vonakodó altruizmus*” (Ferguson, 2015), mely szerint egyes személyek nem bíznak abban, hogy mások segíteni fognak, amikor arra szükség lenne, így mások „potyázása” segítő szándékot vált ki bennük. Ennek hátterében bizalomhiány, valamint a korábbi, ilyen irányú negatív tapasztalatok (pl. segítségnyújtás elmaradása) állhatnak, emellett pedig negatív érzéseket élhetnek át a potyautasokkal szemben (akik nem segítenek, amikor mások nyilvánvalóan segítségre szorulnának), vagy amiért a társadalomban egyre gyakoribbá válik az a norma, hogy az egyéni szükségletek mindenáron való kielégítése az elsődleges, a mások szükségleteire való reakció ellenében.

1.3.4. Az altruizmus vizsgálata döntéselméleti keretben

A gazdasági döntéshozatal modellezése hasznos eszközül szolgálhat az alapvető emberi preferenciák, emberi viselkedést befolyásoló folyamatok megértéséhez, mint a leszámítolás, kockázatkerülés és a proszociális viselkedés (Zhao, Ferguson és Smillie, 2017). A proszocialitást napjainkban előszeretettel vizsgálják a diktátorjáték segítségével, amikor is egy személynek arról kell döntenie, hogyan osszon el egy bizonyos pénzösszeget önmaga és egy másik személy között,

amire a másik személynek nincs ráhatása (Zhao, Ferguson és Smillie, 2017). Bár a diktátorjátékban történő elosztást gyakran értelmezik az altruista viselkedés vagy a nagylelkűség fogalmi keretrendszerében, ezen fogalmak definíciói nem kristálytiszták, nagymértékben függenek ugyanis attól a diszciplínától, amely a vizsgálatot végzi (Zhao, Ferguson és Smillie, 2017). A közgazdaságtan értelmezésében például a viselkedéses aspektusokat szem előtt tartó fogalmi keret gyakran utal „költséges cselekedetekre, amelyek gazdasági előnyökkel járnak a másik személy számára” (Fehr és Fischbacher, 2003, 785.), melynek háttérében meglehetősen különböző motivációs állapotok lehetnek (Zhao, Ferguson és Smillie, 2017). Előbbi definíció világosan megkülönböztetendő a pszichológiai szempontú definíciótól, mely szerint sokkal inkább „olyan motivációs állapotot jelent, melynek célja mások jóllétének növelése” (Batson, 1991, 6.). Ennek háttérében a mások jóllétével való empátiás törődés, az odafigyelés és együttműködés (Batson, Duncan, Ackerman, Buckley és Birch, 1981; Batson, 2010), valamint az affektív empátia és az igazságérzet (Edele, Dziobek és Keller, 2013) állnak. Természetesen az emberi viselkedést bejósoló emberi jellemzők közül nem hagyhatjuk ki a *társadalmi értékorientációt* sem, amely arra vonatkozik, hogy ha egy kölcsönös függést jelentő helyzetben választani kell a saját érdek és a másikat is figyelembe vevő együttes érdek között, akkor az egyén mit választ, vajon választása szelforientált vagy proszociális orientációt tükröz-e (Kovács, 2015).

Az ebben, és az előző fejezetben is ismertetett empátia-altruizmus hipotézissel szemben napjainkban egyre több viselkedéses közgazdaságtani elméletalkotó (Ferguson, 2015) hangsúlyozza a társadalmi normák szerepét a diktátorjátékban való döntéshozatal vonatkozásában. Véleményük szerint a meghozott elosztási döntések sokkal inkább a *méltányosságra irányuló társadalmi normákhoz való igazodást*, nem pedig a mások érzelmeivel való törődést, kedvességet, vagy a mások jóllétének növelésére irányuló belső vágyat mutatják (Bolton, Katok és Zwick, 1998; Camerer és Thaler, 1995).

Nagyszámú kutatás támasztja alá a társadalmi normák együttműködést, közösségi cselekedeteket és proszociális viselkedést formáló szerepét, miközben azon társadalmi szankciókat megtestesítő rendszerek kifejlődését is ismertetik, melyek elősegítik e normák betartatását (Fehr és Fischbacher, 2004ab; Ostrom, 2000). Ebből a szempontból érdekes az altruista büntetés fogalma, amikor is az egyének annak ellenére büntetik a nem kooperáló személyeket, hogy a büntetés költséges számukra és nem eredményez anyagi nyereséget. Az együttműködés általában nagyobb eséllyel jön létre olyan elrendezések mellett, amikor a potyalesők „altruista büntetése” lehetséges, és csökken, ha mindez nem lehetséges (Fehr és Gächter, 2002), még akkor is, ha a büntetés az egyének közötti versengés eszközévé válhat (Bereczkei és mtsai, 2012). A fent ismertetett *tiszta altruizmus* úgy valósulhat meg a diktátorjátékban, hogy a teljes összeget

másoknak ajánlja fel a kísérleti személy (Ferguson, 2015). Az elmúlt 25 év diktátorjátékkal végzett kísérleteit összefoglaló friss metaanalízisből (Engel, 2011) az derült ki, hogy a kezdeti elrendezés átlag 28%-át ajánlják fel a személyek, viszont az adományozás mértéke nagy szórást mutat, az is gyakran előfordul, hogy alig adományoznak másoknak (36%), miközben a személyek 5%-a teljes összeget felajánlotta. Ugyanő azt is kimutatta, hogy ha egy személy „rászoruló”, akkor lényegesen többet adományoznak számára a „diktátorok”. Mivel a személyek elosztási arányaiban jelentős heterogenitás mutatkozik (Andreoni és Miller, 2002; Daruvala, 2010; Engel, 2011), fontos megértenünk, milyen tényezők állnak ennek hátterében. Zhao, Ferguson és Smillie (2017) négy különböző vizsgálatban is arra jutott, hogy a Big Five barátságosság dimenziójának két aldimenziója közül az *udvariasság*, és nem az együttérzés aldimenziója magyarázza erősebben a diktátorjátékban történő elosztási magatartást.

2. AZ ÖNKÉNTESÉGRŐL

2.1. Fogalmi háttér, definíciók

Tilly és Tilly (1994) szerint az önkéntesség olyan fizetetlen munka, amit olyan személynek, csoportnak nyújt az önkéntes, akiknek nem tartozik szerződéses vagy baráti kötelezettségekkel. Olyan humán erőfeszítés, ami hozzáadott értéket termel az árukhoz és szolgáltatásokhoz. Penner (2002) megfogalmazása szerint hosszú távú, tervezett proszociális viselkedés, mely különösen ismeretlen személyek segítésére irányul, és egyben a társadalmi részvétel egy formájának is tekinthető. Fontos jellemzője, hogy közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, és az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt. Sajat elhatározáson alapul, semmiféle külső kényszerítő hatás nem érvényesülhet (Czike és F. Tóth, 2007). Az önkéntesség lényege a szociális magatartás, vagyis nem valamiféle reakcióról, beállítódási állandóságról vagy szokásról van benne szó, hanem az önkéntes tevékenység egy bizonyos társadalmi térben való döntés alapján történik, személyes vállalás, értékek dominálják, célokat szolgál, amelyek mögött csoportkapcsolatok, társas hatások, identitáselemek rejlenek. Fontos szerepet tölt be a társas kohézió fenntartásában (Snyder és Omoto, 2008). A többi proszociális viselkedéstől (pl. megosztás, adományozás) abban különbözik, hogy olyan személyes erőforrások ráfordításától függ, mint például idő, energia és fizikai erő (Bekkers, Konrath és Smith, 2016). Az önkéntesség a részvétel mértéke alapján egy meglehetősen heterogén tevékenység, melyben az eseti önkéntesektől a hosszú távú önkéntesekig terjed a kontinuum (Hustinx, Haski-Leventhal és Handy, 2008), de napjainkban erősen növekszik az eseti önkéntesség gyakorisága a hosszú távú rovására (Graff, 2002). Régóta ismert, hogy az önkéntesek alapvető szerepet játszanak a non-profit szervezetek életében (Schusterschitz, Flatscher-Thöni, Leiter-Scheiring és Geser, 2014). Wilson és Musick (1997) vizsgálati eredménye szerint a *formális önkéntességet* (szabadidős tevékenységen túlmutató, hivatalos keretek közt – társadalmi szervezeteknél – megvalósuló, gyakorta speciális tudást és készségeket igénylő tevékenység) leginkább a humán tőke (végzettség, jövedelem, egészség), a háztartásban élő gyermekek száma, a társas kapcsolatok minősége és a vallás gyakorlása befolyásolja. Ezzel szemben az *informális önkéntességet* (a hivatalos szervezetek keretein kívül, például otthoni, szomszédságban, baráti kapcsolatokban megvalósuló segítség) leginkább a nem, a kor és az egészségi állapot befolyásolja. Azok a személyek, akik formális önkéntes tevékenységeket végeznek, általában informálisat is, azonban fordítva ez az összefüggés kevésbé igazolt (Wilson és Musick, 1997). Fontos megemlítenünk azt is, hogy a különböző kultúrákban eltérően észlelik és kategorizálják az önkéntes tevékenységeket: például az Egyesült Királyságban fizetetlen munka, Svédországban idealisztikus munka (plusz erőfeszítés egy olyan szervezet részére,

melynek amúgy is tagja az illető), Németországban pedig bizottsági tagságként kerül felajánlásra (Meijs és Karr, 2004). Az önkéntesség fontos kutatási terület a biológia (pl. a gének szerepe), a közgazdaságtan (pl. az önkéntesek által megtermelt javak), valamint a pszichológia (pl. önkéntességgel kapcsolatos attitűdök és a tényleges viselkedés kapcsolata, az önkéntesség biopszichoszociális hatásai stb.) szempontjából is, napjainkban egyre gyakrabban találkozunk interdiszciplináris keretben megvalósuló kutatásokkal. Az önkéntesség irányulhat a saját csoport (ingroup) vagy egy másik csoport (outgroup) megsegítésére is, különbséget tehetünk intellektuális és praktikus feladatok elvégzését igénylő, vallásos és nem vallásos csoportok számára végzett önkéntes aktivitások között (Bekkers, Konrath és Smith, 2016).

2.2. Önkéntesség Magyarországon – történeti áttekintés és prevalencia

Magyarországon az elmúlt évtizedben paradigmaváltás következett be az önkéntesség meghatározásában. A rendszerváltás előtti előírt „közérdekű kötelezettségvállalás” (például „kommunista szombat”) helyébe fokozatosan belépett a minden külső kényszerítő hatás nélküli, saját elhatározáson alapuló önkéntes munka (Bartal és Kmetty, 2010). Magyarországon valójában 2001-től, az ENSZ által meghirdetett Önkéntesek Évétől számíthatjuk a hazai önkéntesség fellendülését, terjedését, valamint a társadalmi és közfigyelem élénkülését. A hazai önkéntesség társadalmi elismertetésének folyamatában fontos lépés volt a 2005. évi LXXXVIII. törvény, a közérdekű önkéntes tevékenységről, illetve az, hogy létrejött az önkéntes tevékenységeket koordináló intézményhálózat (Bartal, 2010). Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb, 2014-es felmérése² szerint a hazai (15-74 éves korú) lakosság 34 százaléka, 2 millió 557 ezer fő végzett valamilyen önkéntes tevékenységet a vizsgálatot megelőző 12 hónapban. Munkájukat kiemelkedő arányban (94%) informális önkéntességgként végezték, mindössze a 3%-a végezte valamilyen szervezeten keresztül (formális önkéntesség). Utóbbi ugyanakkor férfiaknál gyakoribb, hiszen a férfiak gyakrabban vállalnak közéleti szerepet, aktívabbak a társadalmi szervezetekben, önkéntes kuratóriumi munkákban is inkább részt vesznek. A nők az önkéntességnek az informális formáit – a gyermekfelügyeletet, betegápolást, idősgondozást – vállalják nagyobb arányban (KSH, 2016, lásd még: 3.1. fejezet). Az önkéntes munka vállalása legmagasabb arányban a 45–49 éveseket jellemezte, a 35 év alatti korcsoportokban továbbra is átlag alatti aktivitás mutatható ki, ennek hátterében az egzisztenciateremtés vágya és a családtervezés egyaránt állhat, hazánkban továbbra sem elterjedt a végzettség megszerzését azonnal követő önkéntes munkavállalás, ez leginkább a biztos egzisztencia érzésével jelenik meg

² <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentes.pdf>

(KSH, 2016). Az önkéntes segítők aránya az iskolázottsággal növekszik, és a diplomások körében a legmagasabb. Míg a legfeljebb alapfokú végzettségűeknek 28,8%-a végzett önkéntes tevékenységet a kikérdezést megelőző 12 hónapban, addig a középfokúaknak 35,4, a diplomásoknak pedig 38,5%-a (KSH, 2016). Érdekes egy pillantást vetünk a World Giving Index nemzetközi karitatív hajlandóságot mérő kutatásra³, ahol nemzetenkénti reprezentatív minták segítségével arra kérdezik rá, hogy az elmúlt hónapban segített-e ismeretlen személynek, adományozott-e pénzt és végzett-e formális önkéntes tevékenységet a vizsgált személy. Hazánk ebben a vizsgálatban a legutóbbi, 2019 októberben publikált eredmények alapján a 109. helyet foglalja el (a korábbi évekhez képest csökkenő tendenciát mutatva), egyedül az adományozás terén mutatkozik kissé előkelőbb, 83. pozíció. Az önkéntesség terén 9%-os aránnyal a 109. helyet foglaljuk el (World Giving Index, 2019), tehát az önkéntesség promóciója kiemelt szerepet kell, hogy kapjon hazánkban.

2.3. Az önkéntesség szervezeti vonatkozásai és fizetett munkával való kapcsolata

Az önkéntesség, mint szerep a személy életében megkülönböztetendő a hagyományos értelemben vett munkavállalói szereptől (Ramos és mtsai, 2016), noha a fizetett és az önkéntes tevékenységtípusok gyakorta hasonló jellegzetességekkel bírnak (pl. hetente kétszer egy karitatív ajándékboltban dolgozik valaki formális önkéntes szerződés keretében), a fizetett munkavégzés alapján véve kötelező szerepviselkedésként értelmezhető, addig az önkéntesség extra szerepként jelenik meg, amennyiben valaki azt vállalja. Az önkéntesség esetében a hangsúly jellemzően más csoportokra, egyénekre helyeződik (Rusu, 2015), és az önkéntesség kapcsán megélt jelentőségtelenség gyakorta kompenzálja annak fizetett munkavégzés során megtapasztalt hiányát (Rodell, 2013). Merrell (2000) az Egyesült Királyságban vizsgálta egészségügyi szervezeteken belül dolgozó önkéntesek és fizetett munkatársak kapcsolatát, és arra a következtetésre jutott, hogy az önkéntesek számára komoly szerepkonfliktust okoz, hogy a szerepeket és az elvárásokat gyakran nehéz elkülöníteni a két foglalkoztatási típus kapcsán. Az is problémát jelent, hogy az önkéntesség ezen szervezeteken belül munka és szabadidős elfoglaltság is egyszerre. Ez a bizonytalanság pedig feszültséget teremt az önkéntes és a fizetett munkaerő között, melynek feloldása a szervezetek kiemelt feladata, például az önkéntes szerepkörének világos körvonalazásával (munkaköri leírások). Mindazonáltal Pearce (1983) már egy korai vizsgálatban arra a következtetésre jutott, hogy az azonos szervezeten belül dolgozó önkénteseknél alacsonyabb

³https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_wgi_10th_edition_report_2712a_web_101019.pdf

a munkahelyváltásra irányuló szándék és magasabb a munkával való elégedettség és motiváció, mint a fizetett munkaerőnél. Ennek okára Laczo és Hanisch (1999) vizsgálata vethet fényt: mivel az önkéntesek magasabb szervezet iránti elkötelezettséggel jellemezhetők, kisebb valószínűséggel akarják kivonni magukat a munkafeladatok alól (pl. kérés, hiányzás által), vagy elhagyni a szervezetet. Az önkéntesek továbbá elégedettebbek főnökeikkel és pozitívabb a kapcsolatuk vele, mint a fizetett dolgozóknak, ennek oka valószínűleg az, hogy az önkéntes dolgozók hasonló szervezeti célokkal és értékekkel rendelkezőnek ítélik meg vezetőjüket, ami a fizetett dolgozókra kevésbé jellemző. A vizsgálatok eredménye szerint a fizetett munkavállalóknál is igazolt, hogy a proszociális motivációk erőssége és a proszociális személyiség két dimenziója (Másokra Irányuló Empátia és Szolgálatkészség) összefügg a munkával való elégedettséggel, az észlelt szervezeti igazságossággal és a szervezet iránti elkötelezettséggel (Forde, 2000; Penner és Finkelstein, 1998). Az altruizmus-dominált önkéntesek általában elégedettebbek és kevésbé akarják elhagyni az önkéntes szervezeteket, mint az ego-orientált háttér-dominálta társaik (Stukas, Hoyer, Nicholson, Brown és Aisbett, 2016). Rámutattak arra is, hogy a „fizetett” munkahelyen megfigyelhető segítő viselkedés gyakorisága pozitív összefüggést mutat a szervezeti eredményességgel, ami a szervezetek, illetve a vezetők számára is fontos üzenet lehet (például az érzelmi intelligencia és a szociális kompetencia egyéni fejlesztése a szervezeti eredményességhez is hozzájárulhat). A munkahelyi autonómia magas foka pedig hajlamosítja a személyt az önkéntes tevékenységekben való nagyobb részvételre (Lee és Lee, 2010). Mutchler, Burr és Caro (2003) a munkaerőpiaci helyzetet vizsgálva azt találta, hogy a több szabadidővel rendelkező – például részmunkaidőben vagy egyáltalán nem dolgozó – személyek, valamint azok, akik a két vizsgált időpont között kiléptek a munkaerőpiacról (pl. nyugdíjba mentek), nagyobb valószínűséggel vettek részt formális önkéntes tevékenységben a második mérési ponton, mint teljes munkaidőben dolgozó társaik (főként idősebb korban, amikor csökken a munkavégzésre fordított idő), ez a pozitív összefüggés azonban a fizetett munkával rendelkezés és az informális önkéntesség között nem igazolódott.

A szervezeti aspektus másik megjelenési területe az önkéntes szervezetek hatékonysága, megítélése. Önkéntes szervezetek eredményességét vizsgálva Penner és Finkelstein (1998) arra jutottak, hogy az önkéntes tevékenység kezdeti szintje és a szervezet iránti elkötelezettség jó bejósolónak bizonyul az önkéntesség későbbi intenzitását és időtartamát illetően. A hosszú távú önkéntes elköteleződést jelentős mértékben meghatározza az önkéntesek szervezet iránti elkötelezettsége (Schusterschitz, Flatscher-Thöni, Leiter-Scheiring és Geser, 2014). Grube és Piliavin (2000) szerint a szervezet presztízse pozitív kapcsolatot mutat a szervezet számára ledolgozott órák számával és negatív a szándékkal, hogy elhagyja a szervezetet. Vagyis a munkájukkal elégedett, a szervezet felé elkötelezett, pozitív munkatapasztalatokkal rendelkező,

méltányos bánásmódban részesülő, autonómia támogató környezetben dolgozni tudó önkéntesek magasabb fokú önkéntes aktivitást mutatnak a későbbiekben is. Emellett pedig Bahat (2020) kiemeli az önkéntes szervezet és az önkéntes személy jellemzői közötti kongruenciát: az értékrend illeszkedése a szervezet értékrendjéhez, az identitás és a szelf kifejezésének lehetősége, valamint a szükségletek kielégítettsége egyértelműen nagyobb szervezettel való elégedettséggel, vele való azonosulással és iránta való pozitívabb attitűddel, valamint több befektetett munkával jár együtt az önkénteseknél.

2.4. Önkéntesség a különböző életszakaszokban

2.4.1. Önkéntesség serdülő-és ifjúkorban

A serdülőkor egyik kritikus fejlődési feladata megalapozni az autonómiát a társas interakciókban, oly módon, hogy a fontos mások felé megnyilvánuló valahová tartozás érzését is sikerüljön fenntartani, melyre kiváló lehetőséget nyújthatnak az önkéntes aktivitások (Allen, Kuperminc, Philliber és Herre, 1994). A serdülő-és ifjúkori közösségi segítő tevékenység számos formában megjelenhet (kötelező vagy önkéntes közösségi szolgálat, service learning, saját elhatározásból történő önkéntesség stb). A serdülő-és ifjúkori önkéntesség vizsgálata során alapvetően fontos, hogy a fiatalok által végzett tevékenységnél világosan elkülönítsük, hogy saját elhatározásból, belső indíttatásból (önkéntes alapon), vagy valamely iskolai feltételként jelentkezik (pl. kreditért, érettségire bocsátás feltételeként, lásd Markos, 2015, 2016). Utóbbit általában konkrét fejlesztő céllal vezetik be az oktatási intézményekben (pl. társadalmi felelősségvállalás, állampolgári tudatosság növelése, identitás alakulás segítése, önkéntes lehetőségek tudatosítása, megküzdési potenciál növelése stb.) viszont fontos látnunk, hogy ezen esetekben nem beszélhetünk önkéntes aktivitásról, mivel nem teljesítés esetén a tanuló nem juthat iskolai végzettséghez. Az angolszász országokban nagy hagyományokkal rendelkező tevékenység hazai gyakorlatát Iskolai Közösségi Szolgálatnak nevezzük, mellyel kapcsolatban számos vizsgálat látott napvilágot (lásd pl. Bodó, Markos, Mézes, Sárosi és Szalóki, 2017; Karlowits-Juhász, 2014, Matolcsi, 2013).

A serdülők önkéntességgel kapcsolatos attitűdjének, motivációs sajátosságainak felmérése, valamint szociális érzékenységének fokozása nagy jelentőséggel bír, mivel a kutatások szerint azon fiatalok, akik már ebben az életkori szakaszban magas szociális érzékenységről, másokra irányuló motivációról, és magas fokú civil aktivitásról adnak számot, azok felnőttkorukban gyakran aktívabb civil és politikai aktivitást mutatnak, nagyobb valószínűséggel segítenek formális keretek között embertársaikon, valamint az önkéntességgel töltött órák száma is magasabb lehet náluk (Atkins, Hart és Donnelly, 2005; Delli Carpini és Keeter, 1996; Hart,

Donnelly, Youniss és Atkins, 2007; Janoski, Musick és Wilson, 1998; Kirlin, 2003; Krampen, 2000; Youniss és Yates, 1997, Zaff, Moore, Romano Papillo és Williams, 2003). A serdülő-és ifjúkori önkéntesség elkezdése számos szociodemográfiai tényezővel összefüggést mutat. Egy korábbi kutatás (Rosenthal, Feiring és Lewis, 1998) például 21 éven át követte a személyek szociális-kognitív fejlődését, és arra jutott, hogy serdülőkorban a kognitív képességek, a családi hatások erőssége (pl. végez-e önkéntes munkát a szülő) és a civil szervezetekben való tagság bizonyultak az önkéntesség legerősebb bejósoló tényezőinek. Goethem, Hoof, van Aken, de Castro és Raaijmakers (2013) 698 serdülő bevonásával végzett vizsgálatukban rámutattak, hogy azok a diákok, akiknek a legjobb barátjuk és a szülei önkénteskedtek, nagyobb valószínűséggel és jóval gyakrabban végeztek maguk is önkéntes munkát, a családjukban erősebb civil elköteleződés és nyíltabb családi kommunikáció volt kimutatható. Vizsgálatuk eredménye továbbá, hogy az idő előrehaladtával egyre fontosabb tényezővé válik a barátok és a család civil elköteleződése az önkéntességre gyakorolt hatás szempontjából. Az aktív önkéntesek új önkéntesek bevonásában megmutatkozó hatását ugyancsak számos serdülő-és ifjúkorúakkal végzett kutatás (Boccacin, 1997; Oldini, 2002; Wuthnow, 1995) alátámasztotta. Azt is kimutatták, hogy a különböző önkéntesség típusoknak különböző hatásai lehetnek az egyénre, például az olyan önkéntes tevékenységek, amelyek közvetlen kapcsolatteremtési lehetőséget tesznek lehetővé a szükséglet szenvedőkkel, nagyobb teljesítmény érzetet, nagyobb önismereti hozadékat és egyben a hiedelemrendszerük mélyebb változásait generálhatják (Reinders és Younnis, 2006).

Általánosságban elmondható, hogy bár serdülő- és ifjúkorban a karrier motiváció szerepe jelentős (Eley, 2003), az ezen szükséglet által hajtott önkéntesek összességében ritkábban és kevesebb órában végzik ezen tevékenységeiket, mint az altruisztikus motiváció dominálta önkéntesek, vagyis azok, akik idejüket, energiájukat és egyéb erőforrásaikat nem kímélve önzetlenül, mások helyzetének javítása, céljaik elérése érdekében dolgoznak (Smith, Holmes, Haski-Leventhal, Cnaan, Handy és Brudney, 2010). Más tanulmányok (Guglielmetti és Marta, 2003; Holdsworth, 2010) középiskolás résztvevői mind altruisztikus, mind instrumentális célokról beszámoltak az önkéntes tevékenységük kezdeti szakaszában, tehát serdülő- és ifjúkorban egyfajta kevert motivációs struktúra azonosítható, ugyanakkor a másokra irányuló motiváció a hosszú távú önkéntessé válásra már erősebb hatással bír. Sinisi, Barnett és Sprague (1993) összefoglalója alapján azon középiskolás diákok, akik a Vöröskeresztnél és a United Waynél végeztek önkéntes munkát szolgálatuk keretében, a nem önkéntes társaikhoz képest jóval erősebb törődést mutattak más emberek problémái iránt, ami egyszerre hívja fel a figyelmünket ezen tényezők önkéntesség elkezdésében betöltött szerepére, valamint az önkéntesség végzésének ezen tényezőkre gyakorolt pozitív hatására is (Dorner, 2019). Az egyetemista korosztály motivációs hátterét vizsgálva Simon

(2019) kutatásában szereplő vizsgálati személyek fele legfontosabb tényezőnek a *perspektívaváltás képességének növekedését* nevezte meg, amit egy *fontos ügyért való elköteleződés* lehetősége (40%) követett. Érdekesség viszont, hogy mindössze egy fő jelezte a karrier előmozdításának lehetőségét, mint motivációs faktor. Az önkéntesség legfontosabb hozadékának az *új és érdekes személyiségek megismerésének lehetőségét* és *különböző készségek fejlesztési lehetőségét* nevezték meg, amelyet a személyhez közel álló közösségek számára történő *értékteremtés* volt.

2.4.2. Önkéntesség felnőttkorban és időskorban

Felnőttkorban egyre növekvő számú társadalmi szerepben kell megfelelnünk (családi, munkahelyi, szabadidős), melyhez gyakran társul a civil aktivitást, ezen belül gyakran az önkéntes tevékenységet végző személy szerepe is, amely legtöbbször egy civil szervezethez való kapcsolódással veszi kezdetét. Az ezzel kapcsolatos korai kutatások nagy hangsúlyt fektettek az önkéntes szervezeti tagságra, vagyis, hogy a személy tagja-e valamely egyesületnek, alapítványnak, közhasznú szervezetnek, és ott milyen tevékenységeket végez. Magyarországon az önkéntesek arányának növekedése 40 éves kor fölött kezdődik, és a 45-54 és közötti korosztálynál éri el a csúcst. Ennek oda lehet, hogy eddigre a megszerzett tudás, illetve kellő munkatapasztalat, illetve humán-társas tőke birtokában a korcsoporthoz tartozók több közéleti szerepet vállalnak, a társadalmi szervezetekben aktívabbak, és a társadalmi felelősségvállalásuk is magasabb (KSH, 2016).

A felnőtt önkéntesekkel végzett kutatások eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy ha valaki önkéntes szervezet tagja, alacsonyabb depresszió értékekkel (Brown, Gary, Greene és Milburn, 1992, Rietschlin, 1998), magasabb önértékeléssel (Gecas és Burke, 1995), nagyobb élettel való elégedettséggel (Ellison, 1991) és megnövekedett jólléttel (Burman és Rinehart, 1990) jellemezhető, ami a közösség összetartó erejét és mentális egészségre gyakorolt pozitív hatását egyaránt jelezheti (lásd 6.3. fejezet). Russell, Nyame-Mensah, De Wit és Handy (2019) középkorú önkéntesekkel végzett vizsgálata egyértelműen rámutatott, hogy az önkéntes tevékenységekben való részvétel egyértelműen mérsékelni képes az alacsony önértékelés valahova tartozás és élettel való elégedettség érzésre gyakorolt negatív hatását, vagyis az önértékeléstől függetlenül lehetővé válik a jóllét mutatók növekedése a társadalmi aktivitás és az értékesség érzésének növekedésével, ami által az önkéntesség pufferhatása jelentősnek mondható az idősödés negatív mentális hatásainak késleltetésében.

Időskorban különösen nagy jelentőséggel bír a fizikai és társas aktivitások fenntartása, a közösségi érzés magas szintje gyakoribb önkéntességgel jár együtt időskorban (Omoto és Packard, 2016). Magyarországon a 65–69 éves korcsoport kiemelt önkéntes aktivitást mutat. Ennek hátterében az állhat, hogy a nyugdíjba vonulást követően az idősödő népesség nem válik a hirtelen passzívvá a munka világában és szakad ki a társadalmi tevékenységekből, hanem önkéntes tevékenysége révén segít másokon, vagy szolgál valamilyen társadalmi ügyet (KSH, 2016). A nyugdíjazás fontos életszakasz váltás, amikor megváltozik a személy életvitele, kiesik a megszokott rendszerből. Ez utóbbi hobbik, sport és rekreációs tevékenységek, oktatásban való részvétel, közéleti és önkéntes aktivitások segítségével hatékonyan ellensúlyozható, fenntartva a személy fontosságérzetét, fizikai és szellemi funkcionalitását, generativitását, érzelmi biztonságát (Lee és mtsai, 2008, Omoto és Packard, 2016). Ennek hátterében az áll, hogy az önkéntes tevékenységekben való részvétel kiterjedt társas kapcsolatokhoz és akár több különböző szervezetben való aktív részvételhez is vezethet (Moen, Dempster-McClain és Williams, 1989; Smith, 1994; Wilson és Musick, 1997). Ezen aktivitásokban való részvétel hatására olyan helyszínekre jutnak el, ahol jó eséllyel barátokra és szélesebb társas kapcsolati hálóra tehetnek szert (Lee és mtsai, 2008). Musick, Herzog és House (1999) szerint az önkéntes szerep hozzáadása a személy szereprepertoárjához növeli a hatalom és presztízs érzését, ami hozzájárul a jobb egészségi állapothoz, főként időskorban. Nem hanyagolhatjuk el az oktatás, a családi állapot, a családméret és az életkor szerepét sem az idős személyek önkéntessége kapcsán. Principi, Schippers, Naeyele, Di Rosa és Lamura (2015) 50 év feletti önkéntes személyek (N=955) bevonásával végzett kutatása arra az eredményre jutott, hogy az alacsonyabb humán és társas tőkével (pl. alacsonyabb iskolai végzettség, rosszabb egészségi állapot, özvegy, elvált vagy egyedülálló párkapcsolati státusz) rendelkező idős személyeknél gyakrabban találkozunk ego-orientált motivációs háttérrel (pl. az önértékelés növelése, a személyes problémákon való gondolkodás elkerülése és társas hatékonyság növelése érdekében végzett önkéntesség). Oman, Thoresen és McMahon (1999) vizsgálata szerint a magas vallásos bevonódással és magas társas támogatottsággal rendelkező idős önkéntesek „profitálnak” legtöbbször az önkéntes tevékenységekből, ezáltal egyfajta „kiegészítő” szerephez jut az önkéntesség az életükben. Fontos szempontként világít rá Hiatt és Jones (2000) áttekintő vizsgálata is, miszerint a csecsemőket gondozó családok és az idősek hasonló mintázatot mutatnak a társas izoláció tekintetében (mindkét csoport rászorul a külvilág segítségére), ilyenkor az önkéntesek hozzájárulása leginkább a támogatásban, rendelkezésre állásban ölt testet, ami javít az érintett csoportok sérülékeny helyzetén. Az empátia fontos mögöttes dimenzió, ami abból is látszik, hogy az időseket segítő önkéntesek többsége középkorú, akik számára az évek múlása egyre nyilvánvalóbb, ez pedig

hozzájárul az idősök nehézségeinek átérzéséhez; a csecsemőt nevelő családokat segítők többsége pedig maga is édesanya és házas.

3. AZ ÖNKÉNTESSÉG SZOCIOKULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI VONATKOZÁSAI

3.1. Nemi különbségek az önkéntesség kapcsán

Ugyancsak érdemes egy pillantást vetnünk arra, találhatunk-e nemi különbségeket az önkéntes motivációkban. Fontos leszögeznünk, hogy a legtöbb országban több nő önkénteskedik, mint férfi, ez a legfrissebb kutatás szerint hazánkban is igaz (KSH, 2016). Magyarországon a nők 35%-a, a férfiak 33,6% segített munkájával a felmérést megelőző 12 hónapban. A nők több pénzt adományoznak karitatív szervezeteknek és több időt töltenek önkéntes tevékenységekkel (Febbraro, 1997). Egyes kutatók szerint a férjezett nők számára a karrierjük szempontjából előnyös az önkéntesség (Carlin, 2001). A nemi különbségek fontos magyarázó elmélete a szociális tanuláselmélet, mely szerint a viselkedést mintanyújtás és megerősítés által tanuljuk meg. Az elmélet szerint az egyének megfigyelik a nemi szerepmodelleket és utánozzák azokat. A nemnek megfelelő viselkedést aztán megerősíti a társadalom, a nem megfelelő viselkedést pedig negatívan erősíti meg, vagyis bünteti (Eagly, 1987). Ennélfogva a nők egyfajta gondoskodó attitűdöt tanulnak meg, így nagyobb valószínűséggel fognak önkéntes tevékenységet végezni, ha segíthetnek másokon (Wuthnow, 1993). Ma már sokkal inkább a biológiai és társas tényezők egyfajta bonyolult interakciójával magyarázzák a nemi különbségek önkéntességre gyakorolt hatását (ld. Eagly, 2009), miszerint a társas hatások interakcióba kerülnek, megerősítik a nemek szerint különböző viselkedéseket és egész életen át hatnak rájuk (Baron-Cohen, 2003; Hines, 2005). Moen, Dempster-McClain és Williams (1989, 1992) ezt még kiegészítik azzal a feltevessel, hogy a nők azért vállalnak több szerepet (beleértve az önkéntes szerepet is), mert az növeli a társas hálót, az erőforrásokat és az érzelmi kielégülést, Wymer (2012) kutatása szerint a nők kiterjedtebb társas interakciókat kezdeményeznek az önkéntesség kapcsán, gyakrabban keresnek társas támogatást az önkéntes munka elkezdésekor, majd később annak folytatásakor is.

A férfi-női agy biológiai különbsége az önkéntesség kutatásának is fontos kiindulópontjaként értelmezhető. Eszerint a női agy empátiára „született”, míg a férfi agy rendszerek megépítésére és megértésére (Baron-Cohen, 2003). Az empátia a másik ember érzéseinek és gondolatainak azonosítására és az adekvát érzelmi válasz nyújtására szolgáló képesség. A nemi különbségek hamar megmutatkoznak, hiszen már a 12 hónapos lány csecsemő empatikusanabb válaszol más emberek negatív állapotára, mint a fiú csecsemő. A nők hajlamosabbak az altruista, kölcsönös és támogató kapcsolatok előnyben részesítésére, szemben a férfiakkal, akiknél ugyanez a hatalom, politika, versengés és a társadalmi státusuk megerősítésére irányul. Ezen kívül a nők alacsonyabb fokú nyílt agressziója és jobb érzelmszabályozási

képessége is hozzájárulhat a nagyobb önkéntes szerepvállalásukhoz, miközben fontos leszögeznünk, hogy a nők viszont nagyobb stresszt élnek át érzelmi konfliktusok esetén (Brizendine, 2006, 2010). Wymer egyik meghatározó tanulmánya szerint a nők nagyobb arányban választanak olyan önkéntes szervezetet, amely rászorulókon segít, mint a férfiak, akik viszont olyan önkéntes szerepeket részesítenek előnyben, amelyek a veszély vagy a kockázat bizonyos szintjét feltételezik. A nők nagyobb mértékben részesítik előnyben az olyan szervezeteket, ahol csecsemők, gyerekek, fiatalok segítése a feladat. Meglepő módon a nők mutattak nagyobb érdeklődést a hatékony, cél- és teljesítményorientált önkéntes szervezet irányában. Továbbá a személyorientált, megegyezésre, hatékony kommunikációra és együttműködésre orientált szervezetek is a nők preferenciájába tartoznak, ahogyan a kölcsönös kapcsolatokat és a közösséget hangsúlyozó szervezetek is. Ebből következően előnyben részesítik a többi önkénteshez tartozás érzését erősítő és az intimitás érzését lehetővé tevő szervezeteket (Wymer, 2011).

3.2. Az önkéntesség és a vallásosság kapcsolata

Kézenfekvő megvizsgálunk a vallásosság szerepét is az önkéntesség hátterében, hiszen az Újszövetség alaptétele a *szerepet törvénye*, amely úgy hangzik: „szeresd felebarátodat, mint magadat” (Mt. 22:29). Ezen kívül hangsúlyos szerepet kap a Szolgálat is, ami a jó cselekedeteken keresztül mások (és ezáltal az Úr) szolgálatát jelenti. „És aki befogad egy ily kis gyermeket az én nevemben, engemet fogad be” (Mt. 18:5)⁴. A témával kapcsolatos vizsgálatok közül említésre méltó Ozorak (2003) egyetemista hallgatókkal végzett kutatása, amiben arra az eredményre jutott, hogy önkéntes tevékenység megisméltésének legjobb bejósolója a segítség iránti intrinzik motiváció, ami az imádkozási szokásokkal is összefüggést mutat (ami az Istennel való személyes kapcsolatot fejezi ki), ugyanezt a belső indítást emeli ki a vallásosság kapcsán Fényes, Lipcsei és Szeder (2015) is, akik azt is kiemelik, hogy az értékek erős hatást gyakorolnak az önkéntességre: (főleg az egyházas) vallásosság, a boldogság preferálása, az igaz barátság fontosságának hangoztatása, a segítőkészség, másokért cselekvés preferálása szignifikánsan növeli az önkéntesség valószínűségét. Az Istenben való hit jó előrejelzőnek bizonyult a későbbi önkéntességre férfiaknál, nőknél azonban nem. Mivel a nők több önkéntes tapasztalattal rendelkeznek és nagyobb valószínűséggel végezték később is ezt a tevékenységet, azt a következtetést vonták le a szerzők, hogy mind a vallásossággal, mind a nemiséggel kapcsolatos sémák meghatározzák az egyén önkéntesség iránti attitűdjét. A vallás gyakran kapcsolódik az önkéntességre irányuló értékalapú és társas motivációkhoz egyaránt. Legnagyobb arányban a keresztény kultúrák építenek a

⁴ <http://www.gff-szeged.hu/konyvtar/en/filestore/downloads/konyvtar/mate/11quint.html>

társadalmi tőkére és teremtenek közvetlen lehetőséget a segítségre. Liu (2010) egy egészségügyi szolgáltató központban végzett vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy a vallásos önkéntesek nagyobb mértékben képesek hozzájárulni a betegek önértékelésének, önbizalmának növeléséhez, mint a nem vallásos önkéntesek, ezen felül pedig hatékonyabban segítik a betegeket életük értelmének, jelentőségének megtalálásában. Penner (2002) összegzése szerint a magukat vallásosnak tekintő önkéntesek sokkal nagyobb eséllyel végeztek önkéntes tevékenységet, mint akik nem tekintették magukat vallásosnak. Minél vallásosabbnak vallották magukat, annál több szervezet számára végeztek önkéntes tevékenységet, annál több időt töltöttek önkéntességgel és annál régebb óta végezték azt. Ezen kívül a különféle vallási motivációk és hiedelmek is befolyásolhatják, hogy a vallásos emberek mikor és kiknek ajánlják fel szolgálataikat mint önkéntesek (Jackson és Esses, 1997). Az önkéntesek közül az extravertált vallásos idős emberek gyakrabban járnak templomba, mint introvertált társaik (Okun, Pugliese és Rook, 2007). Bartal Anna Mária (2010) kutatási eredményei szerint a magyar önkéntesek között magas arányban vannak (64%) a magukat – valamilyen mértékben és formában – vallásosnak valló személyek.

3.3. Az önkéntesség szociálpszichológiai vonatkozásai

A proszociális cselekedetek olyan aktivitások, melyek szociális tanuláson keresztül hatékonyan sajátíthatók el és tarthatók fenn, és szoros kapcsolatban állnak az erkölcsi szocializációval (Habashi, Graziano és Hoover, 2016). Az önkéntesség a legtöbb esetben társas térben valósul meg, ami által rengeteg tapasztalatot szerezhet az önkéntes, akár az őt körülvevő személyekről, akár a saját reakcióiról, világlátásáról, viselkedéséről. A kiterjedt társas háló, a több szervezethez tartozás és a korábbi önkéntes tapasztalatok egyaránt növelik a jövőbeli önkéntesség esélyét (Wilson, 2000). Az önkéntesség által a személyek erősebben kötődnek a közösségeikhez, ami által erősebb kötődések alakulnak ki annak egyes tagjaival is, miközben meggyőződhetnek arról is, hogy valós hatást gyakorolhatnak cselekedeteik által (fontosságérzet) és a hangulatuk is javulhat (Morrow-Howell, 2010).

3.3.1. A szerepidentitás, mint az önkéntesség motorja

Finkelstein, Penner és Brannick (2005) a szociális szerepek felől vizsgálták a hosszú távú önkéntes elköteleződést. Ezzel kapcsolatban arra a következtetésre jutottak, hogy a szerepidentitás és az észlelt elvárások a legerősebb bejósoló tényezők a nyújtott önkéntes szolgáltatás időtartamára vonatkozóan. Piliavin, Grube és Callero (2002) ugyancsak a szerepidentitás elméletet alkalmazzák az önkéntes viselkedés megértésének fogalmi kereteként. A szerepidentitás azt jelenti, hogy a szelf

több identitást foglal magában, amelyek a folyamatos társas interakciókból és mások elvárásaiból emelkednek ki. Minél inkább azonosítják mások a személyt egy bizonyos szereppel, annál jobban fogja internalizálni, és az énképe részévé tenni azt. Idővel másoknak ez a hatása, mellyel a szerepviselkedésre hatnak, csökken, helyette a szerepidentitás fogja irányítani a jövőbeli viselkedést, mint a személy igyekezete arra, hogy konzisztens maradjon az énképével. Így az önkéntes identitás kialakulásával a segítség nem annyira a személy cselekedetét, mint inkább önmeghatározását fogja jelenteni. Grube és Piliavin (2000) szerint az önkéntes szerepidentitás bejósolja az önkéntességgel töltött órák számát és annak mértékét is, hogy mennyire szándékozik önkéntes maradni. Az önkéntes szerepidentitás megléte Penner (2002) hierarchikus modelljének utolsó előtti lépcsőfoka, amely erős hatást gyakorol a hosszú távú proszociális viselkedés fennmaradására (ld. 1. ábra).

3.3.2. Az individualizmus-kollektívizmus dimenzió az önkéntesség hátterében

Finkelstein (2010) további fontos aspektust elemez: az individualizmus-kollektívizmus dimenzió kapcsolatát az önkéntességgel. Eredményei szerint a kollektívizmus erősebb összefüggést mutat az altruista motivációkkal és azzal a vágygal, hogy az önkéntesek társas kötelekeiket erősítsék. Az önkéntes szerepidentitás kialakulása szintén a kollektívista szemléletű személyeknél gyakoribb. Az individualizmus viszont erős összefüggést mutat a karrierrel kapcsolatos önkéntes motivációkkal (vö. Finkelstein, Penner és Brannick, 2005). A tanulmány kiemeli, hogy az individualista és a kollektívista személyek nem annyira az önkéntesség iránti hajlandóságuk mértékében, mint inkább abban különböznek, hogy miért választották az önkéntességet (Finkelstein, 2010). További vizsgálatai során Finkelstein (2011) azt is kiderítette, hogy a kollektívizmus erősebb összefüggést mutat a személyes felelősségvállalással és az elérhető társas támogatást biztosító szociális háló minőségével, míg az individualizmus a társas és a politikai aktivitásban való részvétel iránti felelősségérzettel mutat erős kapcsolatot. Azonban egyik szemléletmód sem jósolta be jobban az önkéntességgel töltött idő mennyiségét. 9 ezer főt meghaladó, 13 országra kiterjedő vizsgálatukban Grönlund és mtsai (2011) erős kapcsolatot találtak az individualizmus mint kulturális érték és a karrierrel kapcsolatos motivációk (vö. Finkelstein, 2010), valamint az egalitarianizmus mint kulturális érték és az altruista motivációk között egyaránt. Vagyis azok a diákok, akiknek szülőhazájában az individualizmus volt az uralkodó kulturális érték, erősebb karriermotivációkkal rendelkeztek, mint azon országok diákjai, akik alacsony individualizmussal jellemezhető országból érkeztek. Wright és Li (2011) egy érdekes vizsgálatban pozitív kapcsolatot talált fiatal felnőttek „face-to-face” (szemtől szembeni)

proszociális viselkedése, valamint a közösségi oldalakon, chat programokon, email és szöveges üzeneteken keresztül megnyilvánuló ún. online proszociális viselkedése között, ami az online világ és a média szocializációs hatásának erősödésére utalhat. Újabb vizsgálatok érintették az önkéntesek csalással kapcsolatos attitűdjeit is. Több mint 240 egyetemi hallgató önkéntes kérdőívekkel történő felmérése kapcsán arra jutottak, hogy a nem önkéntes személyek sokkal „lazább” attitűdökkel rendelkeznek a „tiszteletlen egyetemi előnyszerzéssel” és a csalással kapcsolatban, mint az önkéntesek. Azonban a konkrét esetekben az önkéntesek nem csálnak kevesebbet, mint a nem önkéntesek, így érdekes anomáliát mutat, és későbbi kutatások számára is érdekes lehet, hogy a szigorúbb attitűdök miért nem vezetnek a csalással kapcsolatos viselkedések tényleges csökkenéséhez (Simha, Armstrong és Albert, 2011).

4. AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEMÉLYISÉG-KORRELÁTUMAI

4.1. Az önkéntes személyiségvonások kutatása

Az önkéntesség és az azt befolyásoló személyiségvonások kapcsolata az utóbbi évtizedekben kiterjedt vizsgálatok tárgya volt. Az evolúciós pszichológiai kutatások rámutattak, hogy a proszociális viselkedés hátterében fontos tényező a kimagasló elmeolvasó képesség megléte, ami által könnyebben kialakul a sikeres kooperációhoz szükséges egymásra hangolódás. A jó elmeolvasás gyakran jár együtt olyan személyiség-összetevőkkel, mint a lelkiismeretesség és az empátia (Paál és Bereczkei, 2007). A proszociális viselkedés hátterében számos személyiségvonás (pl. kedvesség, barátságosság, őszinteség-alázatosság) azonosítható (Hilbig, Glöckner és Zettler, 2014). Számos kutatás (Carlo, Okun, Knight és de Guzman, 2005; King, Jackson, Morrow-Howell és Oltmanns, 2015) utal arra is, hogy bizonyos személyiségprofillal rendelkező emberek nagyobb valószínűséggel válnak önkéntessé. A téma egyik legkorábbi publikációjában önkéntes telefonos lelkisegély tanácsadókat vizsgálva Tapp és Spanier (1973) arra jutottak, hogy az önkéntesek gyakran mutattak önmegvalósító tendenciákat, könnyen alakítottak ki meleg, kölcsönös érzelmi kapcsolatot másokkal, megértőek, érzelemteliek és magas altruizmussal jellemezhetők voltak. Ez ideig meglehetősen kevés alkalommal alkalmaztak a kutatásokban nem önkéntes kontrollszemélyeket. Ezek egyikében Smith és Nelson (1975) azt találták, hogy az önkéntesek (N=571) erősebb társas orientációt mutattak, extravertáltabbak (társaságkedvelő, boldog, vállalkozó szellemű és melegszívű), spontánabbak, lelkesebbek és kevésbé rosszhiszeműek és önelégültek voltak, mint a nem önkéntesek (N=699). Howarth (1976) az önkéntesek magasabb bizalmi szintjét és kitartását emelte ki, amelyek egyes Big Five vonások (barátságosság, extravertió és lelkiismeretesség) alszálaiban is fellelhetők. King, McGowen, Doonan és Schweibert (1980) elkötelezett önkéntes telefonos tanácsadók és egy illesztett kontrollcsoport személyiségprofilját hasonlította össze. Eredményei szerint az önkénteseknek magasabb státuszigénnyel, toleranciával, pszichológiai gondolkodással, önkontrollal, teljesítménnyel és rugalmassággal voltak jellemezhetők, mint a nem önkéntesek. A későbbi kutatások már gyakrabban alkalmazták a NEO-PI-R (Costa és McCrae, 1992) és Big Five kérdőívet (Caprara, Barbaranelli, Borgogni és Perugini, 1993; Caprara, Barbaranelli és Borgogni, 1999). Paterson, Reniers és Völlm (2009) pusztán a barátságosság tekintetében találtak magasabb értéket az segélyvonalaknál dolgozó önkénteseknél, mint a nem önkéntesek esetében. Ez az eredmény összhangban van Habashi, Graziano és Hoover (2016) kutatásával, ahol a barátságosság mutatkozott a legerősebb bejóslnak az áldozatok szenvedésére adott érzelmi reakciókra és az ezt

követő, segítségre irányuló döntések meghozatalára vonatkozóan. Az utóbbi időkben egyes kutatók (Lefevor és Fowers, 2016) mellett érvelnek, hogy a kedvesség, mint erősebben fókuszált, unidimenzionális személyiségvonás erősebb bejósoló hatással bír a tényleges segítő magatartásformák megjelenésére, mint a barátságosság és a szituációs tényezők. Ugyancsak számos kutatás (Rosenthal és Rosnow, 1975; Yoshioka, Brown és Ashcraft, 2007) talált magasabb értéket az önkéntesek esetében a szociabilitás és a szenzoros élménykeresés tekintetében (amely vonások az extravertióhoz kapcsolhatók). King, Jackson, Morrow-Howell és Oltmanns (2015) önkéntes (N=637) és nem önkéntes (N=982) személyeket összehasonlítva azt találták, hogy az önkéntesek magasabb extravertió, barátságosság lelkiismeretesség és nyitottság, valamint alacsonyabb neuroticitás pontszámokkal jellemezhetők. Ez utóbbi Hunt (2002) eredményeivel is összefüggésbe hozható, aki szerint az önkénteseknél jellemzően alacsonyabb neuroticizmussal találkozunk. Egy másik kurrens tanulmányban (Carlo és mtsai, 2005) az extravertió és a barátságosság jósolta be a leginkább, hogy valaki végez-e önkéntes tevékenységeket vagy sem, a lelkiismeretesség, a neuroticitás és a nyitottság gyengébb kapcsolatot mutatott az önkéntességgel. Az önkéntes aktivitások erős szociális jelleget mutatnak (új kapcsolatok kezdeményezését és fenntartását igénylik), valószínűleg ezért találnak az extravertált önkéntesek erősebb kielégülést a tevékenységek végzésekor, kielégítve megnövekedett újdonságkeresési és élménykeresési hajlamukat. Ugyancsak kimutatható volt, hogy az asszertív emberek (az extravertió egyik aldimenziója) nagyobb valószínűséggel önkénteskednek (King és mtsai, 2015). Korábbi kutatások (Musick és Wilson, 2007; Okun, Pugliese és Rook, 2007) szerint a magasabb extravertióval rendelkezők nagyobb eséllyel válnak önkéntessé. Természetesen alapvető kérdés, hogy az élménykeresésben, asszertivitásban, szociabilitásban mutatkozó különbségek a jelentkezéskor, kiválasztáskor mekkora szerepet játszanak, illetve később módosulnak-e az önkéntes tevékenységek hatására. Jackson, Wood, Bogg, Walton, Harms és Roberts (2010) egy, az önkéntesség irodalmában korábban kevésbé hangsúlyozott vonás, a lelkiismeretesség önkéntes tevékenységek végzésére gyakorolt hatását is vizsgálta. Mind a lelkiismeretességben, mind a nyitottságban magasabb pontszámot mutató személyek nagyobb eséllyel voltak önkéntesek (különösen nyugdíjaskoruk küszöbén). Ennek hátterében az állhat, hogy hajlamosabbak szorgalmasan végezni munkájukat és befejezni az elkezdett feladatokat. A nyitottság szintén az önkéntesség hatékony bejósólójának tekinthető, az ezzel a vonással rendelkező személyek ugyanis gyakran keresnek új aktivitásokat ismeretlen személyekkel időről időre (McCrae és Sutin, 2009), így a nyitott emberek számára az önkéntesség ideális választásnak tűnik a kiterjedt kulturális és élményekre irányuló vágyaik kielégítésére, új emberek megismerésére, tapasztalatok szerzésére.

4.2. A proszociális személyiség vizsgálata

A személyiségkutatások második meghatározó hulláma a proszociális személyiség (Penner, 2002) azonosítására irányuló kísérleteket foglalja magában. Ezen vizsgálatok fő kérdése, hogy léteznek-e olyan személyek, akiknek személyisége ösztönösen magában foglalja a mások segítségére irányuló vágyat. A fogalommal összefüggésben Louis Penner azt állítja, hogy két fő faktor segítségével tudjuk az önkénteseket a nem önkéntesektől elkülöníteni. A *másokra irányuló empátia* (felelősséget érez más személyek jólléte iránt) és a *Segítőkézség* (másoknak kézzelfogható segítséget is nyújt, amely összefügg a dominancia és asszertivitás vonásaival)(Penner, 2002; Penner és Finkelstein, 1998). Egy, a közelmúltban végzett vizsgálatban (Ruci, van Allen és Zelenski, 2018) a kutatók – várakozásaikkal ellentétben – azt találták, hogy a proszociális személyiséggel rendelkezők erősebb fáradást mutattak egy kognitív készségeket igénylő feladatban, mint a nem proszociális személyiségű alanyok, amiből azt a következtetést vonták le, hogy a magasabb proszociális hajlammal rendelkező személyektől több mentális erőfeszítést igényel a segítő aktivitások végzése.

Végül, a tág személyiségdimenziók mellett a szűkebb személyiség-összetevők vizsgálata is vizsgálat tárgyává vált. Függetlenül a háttérben meghúzódó okoktól, világosan látható, hogy az önkéntesek olyan személyiségprofillal rendelkeznek, amely magasabb fokú személyes érettséget tükröz (Roberts, Walton és Viechtbauer, 2006), még akkor is, ha egyébként nehéz azonosítani, hogy önszelekciós mechanizmus (az ilyen személyiségű emberek gyakrabban keresnek civil aktivitásokat) vagy a tevékenység végzése (az önkéntesség változtatja a személyiség bizonyos összetevőit) magyarázza-e erősebben, hogy az önkéntesek végső soron erősebb proszociális attitűdöket és viselkedést mutatnak.

5. AZ ÖNKÉNTESSÉG MOTIVÁCIÓS- ÉS ÉLMÉNYHÁTTERE

5.1. Az önkéntességgel kapcsolatos motivációs elméletek

5.1.1. Altruisztikus vagy ego-orientált motívumok

Az önkéntesség motivációs hátterének vizsgálatában több ún. kétdimenziós modell látott napvilágot, ezek egyike az altruisztikus–ego-orientált motivációs dichotómia (Widjaja, 2010): az *ego-orientált motívumok* hátterében az áll, hogy az önkéntesség végzője számára jelentsen előnyt annak végzése (gyakran a kézzelfogható jutalmak eléréséhez kapcsolódnak). Ide tartozhat például a karrierhez kapcsolódó előnyök, új barátok szerzése, új készségek elsajátítása, de akár a dicséret, figyelem kivívása, vagy a szívesség viszonzásának (Konrath, Zo és Zarins, 2016) vagy az elismerés és önbecsülés szükségletének kielégítése (Davis, Hall és Meyer, 2003) is. Az egoorientált motivációs háttérrel bíró önkéntesek elsősorban saját jóllétük, önértékelésük növelése, tehát valamiféle személyes nyereség érdekében végzik a munkát, ebből a szempontból kurrens vizsgálati terület a narcisztikus önkéntesek vizsgálata (Brunell és mtsai, 2014, Konrath, Zo és Zarins, 2016), akiknél általában erősebb motiváció az ellenszolgáltatás vágya és a karrier elmozdításának igénye, valamint közönség jelenlétében többen önkénteskednek, mivel az imázsuk javításának lehetőségét látják a proszociális cselekedetekben. Jobban élvezik azt is, amikor a hős vagy megmentő szerepében tüntethetik fel magukat (Konrath, Zo és Zarins, 2016). Ezzel szemben az *altruisztikus motívumok* által dominált önkéntesek mások jóllétének növelése céljából kezdi el, majd folytatja a tevékenységet (Snyder és Omoto, 2009; Widjaja, 2010). A korábbi kutatások összefüggést találtak az önkéntesség intenzitása, időtartama és a motivációs háttér között: a hosszú távon aktív önkénteseknél szignifikánsan gyakrabban találunk altruisztikus motivációs hátteret, mint az eseti önkénteseknél, akik viszont több szelforientált motívum, például az önéletrajz csinosítása érdekében végzik azt (Handy, Brodeur és Cnaan, 2006; Reed és Selbee, 2003). Utóbbi motívum jelentősége nagyobb azon személyek körében, akik önkéntesnek tekinthetők és kevésbé nagy igényeket támasztó tevékenységeket végeznek, mint azok számára, akiknek az önkéntesség alapvető értékeik kifejezésére szolgál (Marks és Jones, 2004). Akik ugyanis erős motivációt éreznek humanitárius vagy altruista értékrendjük kifejezésére, az önkéntesség által ezt könnyen megtehetik, és jóval több időt is töltenek azzal, mint akik kevésbé altruisták, mivel szelfjük könnyebben kifejezésre kerülhet ezen tevékenységek végzése közben, különösen, ha erős kötődést éreznek az önkéntesség hasznélvezője felé (Shantz, Saksida és Alfes, 2014).

5.1.2. Explicit és implicit proszociális motiváció

Érdemes továbbá kitérnünk azon vizsgálatokra, melyek a segítség mögötti motivációk tudatos és nem tudatos aspektusait hasonlítják össze. Az implicit proszociális motiváció koragyermekkorban alakul ki, még a nyelvelsajátítás előtti tapasztalatok hatására (McClelland és Pilon, 1983), tudatosan nem jelenik meg, az egyén kontrollján kívül esik. Tudattalanul irányítja az egyént érzelmileg jutalmazó végállapotok felé (Schultheiss, 2008). Az implicit motívum jól jelzi előre a spontán segítségnyújtásra irányuló szándékot és az olyan hosszú távú viselkedéses trendeket, melyekben a személy intuitíven köteleződik el. Az implicit proszociális motiváció kialakulásában szerepet játszhat az idősebb testvér léte (Aydinli és mtsai, 2015), összefüggést mutat a szülővé válás esélyével (Chasiotis, Hofer és Santos, 2006) és a segítségnyújtással is (Aydinli, Bender, Chasiotis, Cemalcilar és van de Vijver, 2014; Aydinli, Bender, Chasiotis, van de Vijver és Cemalcilar 2015; Aydinli, Bender, Chasiotis, van de Vijver, Cemalcilar, Chong és Yue, 2016). Az explicit motívumok ezzel szemben a nyelvelsajátítást és fogalomalkotást követő, szocializációs tapasztalatok során elsajátításra kerülő motívumokat takarják. Tudatosan, a személy kontrollja alatt működnek, így az explicit motívumok szociálisan elfogadott viselkedéses kimenetek felé haladnak, melyeket az egyén kívánatosnak tart, a saját döntése, hogy követni fogja ezeket a célokat a kívánt eredmény elérése érdekében (McClelland, Koestner és Weinberger, 1989). Az explicit proszociális motiváció erős összefüggést mutat a hosszú távú önkéntességgel (és általában a tervezett cselekvésekkel), és ez a kapcsolat akkor a legerősebb, amikor az implicit (tudattalan) proszociális motiváció szintén magas szintű, vagyis amikor motivációs rendszere kongruens (Aydinli és mtsai, 2014, 2015, 2016). Tehát az önkéntesség, mint tervezett, tudatos végiggondolást és jól strukturált szituációkat, de néhol intuitív döntéshozatalt is igénylő cselekvés, mint explicit, mind implicit motívumokkal kapcsolatot mutat (Perugini, Conner és O’Gorman, 2011).

5.1.3. Önmeghatározás elmélet

A másik korai dimenzionális megközelítés, az ún. önmeghatározás elmélet hamar nagy népszerűsége miatt az önkéntesség kutatása kapcsán is. Az önmeghatározás elméletet ma 6 minielméletből álló metateóriaként tartjuk számon, melyek közül az önkéntesség kapcsán legfontosabb elméleti alapvetések bemutatására szorítkozunk áttekintésünkben. Az elmélet szerint az emberek természetes hajlammal bírnak a személyes növekedésre, önfejlesztésre és a belső egyensúly megteremtésére. Ugyanakkor az emberek aktívan keresik a kihívásokat is, törekednek tudásuk bővítésére és új készségek elsajátítására (Deci és Ryan, 2008). Mivel az emberek folytonos

interakcióban állnak környezetükkel, ez ösztönözheti, gátolhatja vagy meg is akadályozhatja az emberi természet ezen pozitív aspektusának kiteljesedését.

A két legkorábban megjelenő, máig legnagyobb hatású minielméletnek a *Kognitív Értékelés Elmélete* (Cognitive Evaluation Theory, CET) és az *Organizmus Integrációs Elmélet* (Organismic Integration Theory, OIT) tekinthetők, melyek *intrinzik* és *extrinzik* motivációs tényezőket különítenek el (Deci és Ryan, 2000). Intrinzik motivált önkéntességről akkor beszélünk, ha a cél maga a tevékenység fenntartása, ha a személy élvezi és érdekesnek találja, mert annak végzése önjutalmazó jellegű számára. Az intrinzik motiváció tartósabb munkavégzéssel és több önkéntességgel töltött idővel jár együtt (Amabile, 1993). Finkelstein (2009) szerint az intrinzik motivált önkéntesek sokkal inkább választják az őszinte verbális visszajelzést a dicsérettel szemben, valamint nagyobb valószínűséggel jellemző rájuk a proszociális személyiség.

A Basic Needs Theory (BNT), vagyis az *Alapvető Pszichológiai Szükségletek Elmélete* szerint elsősorban azok a viselkedések, élmények járulnak hozzá az egészséges működéshez (integritás, növekedés, pszichológiai jóllét), amelyek biztosítják a személy számára a pszichológiai alapszükségletek kiegyenlített és magas szintű kielégülésének érzését. Ezek az alapszükségletek az *autonómia* (a saját szándék és belső szabadság felismerése és alkalmazása, mellyel a személyes értékei és identitása alapján tud dönteni valamely cselekvés végrehajtása mellett), az *affiliáció* (kapcsolódás) szükséglete (az emberek társas csoportokba szeretnek tartozni, más személyekhez kapcsolódni, szeretni és szeretve lenni, törődést adni és kapni) és a *kompetencia* szükséglete (kapcsolatba kerülve másokkal szeretnék hatékonynak is érezni magukat). Ezen alapszükségletek kielégítése sikeresen tudja fenntartani a viselkedés intrinzik motivált háttérét. A pszichológiai alapszükségletek kielégítésére tehát intrinzik, azaz belülről vezérelt módon vagyunk motiváltak, egyidejű és minél magasabb fokú beteljesülésük pedig alapvetően szükséges a személy és az emberi közösségek egészséges működéséhez (Martos, 2016).

Az intrinzik motivált viselkedések autonóm szabályozottak, az extrinzik (külső) motivált tevékenységeket ezzel szemben valamely jól elkülöníthető cél elérése érdekében végzik, ilyenkor teljesen kívülről kontrolláltak tekinthető a viselkedés (Ryan és Deci, 2000a). Finkelstein (2009) szerint az extrinzik motivált önkéntesek számára a külső célok (szakmai előmenetel, szorosabb társas kapcsolatok) kiteljesítése a legfontosabb eredmény az önkéntes tevékenység végzésekor. Az extrinzik motivált viselkedések az internalizáció és az autonómia mértéke alapján kontinuumot alkotnak. Ezeken kívül helyezkedik el az *amotiváció*, amely mind az intrinzik, mind az extrinzik motivált viselkedéssel szemben áll, mert ilyenkor a személy nem mutat semmilyen szándékot, motivációt a cselekvés végrehajtására, tehát az adott viselkedéssel kapcsolatban az önirányítottság teljes hiányát mutatja (Martos, 2016). Ennek oka, hogy a személy nem bíz abban, hogy általában

az emberek kontrollt tudnak gyakorolni az események kimenetele fölött, vagy a saját, a tevékenység végrehajtásához szükséges képességeiben nem hisz (Ryan és Deci, 2017). Az önmeghatározás elmélete szerint az extrinzik motiváció lehet önmeghatározott vagy nem önmeghatározott. Ha a tevékenység külső motivátorait önmagunk részévé tesszük, internalizáljuk, akkor a külső motiváció önmeghatározott lesz. Ilyen esetben az illető még nagyobb eltökéltséggel és odaadással végzi a tevékenységet, és elfogadja a tevékenység értékeit. Ellenkező esetben úgy érezheti, hogy nyomás alá helyezik, kényszerítik a tevékenység végzésére (külső kényszer valaki részéről) vagy szégyenérzet, esetleg büntudat, illetve más belső kényszer készteti cselekvésre (Deci és Ryan, 1985, 2000). A külső motivációnak négy fajtáját különbözteti meg az irodalom, ezekből kettő eleve önmeghatározott típusú, kettő pedig kevésbé az. A *külső szabályozás* olyan extrinzik motivált, nem önszabályozott viselkedést ír le, amely relatíve függ a külső szabályozóktól, vagyis amelyeket külső jutalmak elérése vagy a büntetés elkerülése motivál (pl. az a fiatal, aki azért önkénteskedik, hogy iskolai követelményeket teljesítsen általa, vagy mások tetszését elnyerje). Ilyenkor az önkéntesség iránti elköteleződés oka a személyen kívül keresendő. Az *introjektált szabályozás* szintén nem önmeghatározott viselkedésekre utal. Ilyenkor azért végezzük a cselekedetet, hogy elkerüljük a büntudatot, szégyenérzetet, vagy hogy mások elismerését elnyerjük (pl. azért önkénteskedik, hogy megszabaduljon az amiatti büntudatától, hogy szerencsésebb, mint mások). Az ún. *azonosuláson alapuló (identifikált) szabályozás* (pl. amikor az önkéntességet egy személyesen fontos ügyért való munkálkodásnak éli meg a személy) esetén a tevékenység majdnem teljesen a szelfbe integrált, ezáltal a szabad választás érzését adja (Deci és Ryan, 2000), ami már részben autonóm cselekvés, de még mindig extrinzik motivált. Az ún. *integráción alapuló szabályozás* olyan extrinzik motivált viselkedéseket takar, amelyeket teljesen énazonosnak ítél meg, és más identifikációkkal, értékekkel és szükségletekkel is asszimilálta már a személy (pl. amikor önkéntesnek lenni központi részét képezi valaki identitásának). Észrevehetjük tehát, hogy az identifikáció és az integráció egyrészt extrinzik, egyszersmind pedig autonóm motivációosztályba tartozó is, ennek oka, hogy az extrinzik motivált viselkedések által válnak autonóm motiválttá, hogy a személy azonosul a tevékenységgel és értékesnek látja a kívülről jövő viselkedést, vagy még inkább, ha más értékeivel vagy hiedelmeivel integrálódnak (minél internalizáltabb, annál autonómabb a cselekvés). Ilyenkor már lényegesen nagyobb viselkedési szándékot, kitartást és teljesítményt azonosíthatunk. A külső motivációkkal kapcsolatban érdemes megvizsgálnunk az ösztönzők szerepét is az önkéntesség kapcsán (Skinner, 1978). Az ösztönzők (vacsora a donorok részére, díjak, ajándékok) önmagukban nem elegendőek a proszociális magatartás hosszú távú fenntartásához. Az egyik jelentős vizsgálatban Batson, Coke, Jarnoski és Hanson (1978) azt találták, hogy azok a személyek, akiknek egy segítő

tevékenységért fizettek, kevésbé altruistának ítélték magukat, mint akiknek nem fizettek ugyanezért. A következőkben azonban azt is látni fogjuk, hogy a külső ösztönzők – ésszerűen alkalmazva – akár a tevékenység internalizálását is elősegíthetik.

Szisztematikus vizsgálat-sorozatukban Weinstein és Ryan (2010) két héten át követték vizsgálati személyeik segítő viselkedéseinek hatását a személyre és a segítség hasznélvezőjére nézve. Eredményeik szerint azokon a napokon, amikor a személyek saját akaratból, autonóm motiváltan végezték a segítő tevékenységet, a munkavégzést követően magasabb jóllét, vitalitás és önértékelés volt kimutatható, valamint több pozitív érzésről, és a kliensekkel való közelségérzés fokozódásáról számoltak be. A vizsgálat kimutatta, hogy a segítő tevékenység során megtapasztalt kapcsolódási igény, valamint az autonómiaszükséglet kielégítése a jóllét mutatók erőteljesebb prediktorainak bizonyulnak, mint a segítség során megélt kompetenciaélmény, valamint, hogy a segítség hasznélvezői (recipiensek) magasabb jóllétről, az önkéntesekkel való fokozott közelségérzésről számoltak be a segítséget követően akkor, ha autonóm motivált személyek dolgoztak velük. Ez a vizsgálat korábbi kutatásokkal (pl. Grube és Piliavin, 2000) is összefügg, melyek szerint a proszociális cselekedetekkel való azonosulás pozitív következményekkel jár együtt, és arra enged következtetni, hogy nem maga a cselekvés végzése, hanem a cselekvés motivációs háttere (ti. hogy belső motivációval és a tevékenység végzésével összefüggő jó érzéssel járjon), és az ebből fakadó gondoskodás minősége (pl. nagyobb odafigyelés, több erőfeszítéssel járó önkéntes munkavégzés, nagyobb empátia stb.) határozza meg a jóllétre gyakorolt hatást. A pozitív pszichológia egyre fontosabb kutatásokkal járul hozzá a proszociális viselkedés és az önkéntesség vizsgálatához. Gebauer, Riketta, Broemer és Maio (2008) két, általuk kidolgozott motivációs konstruktumot vizsgálva pozitív kapcsolatot találtak az „örömalapú proszociális motiváció” (pleasure-based prosocial motivation; amikor a proszociális viselkedést az elérhető pozitív hatás motiválja) és az olyan magasabb rendű szükségletek kielégítettsége között, mint az önmegvalósítás, önértékelés, élettel való elégedettség. Ezt a hatást azáltal fejtik ki a szerzők szerint, hogy az önmegvalósításon keresztül hat az önbecsülésre és a szubjektív jóllétre, valamint pozitív hatást vált ki az önkéntes személyben. Ellenben a külső kényszeren alapuló proszociális motiváció (pressure-based prosocial motivation: amikor kötelességből vagy társas normának való megfelelésből teszi) kizárólag a várható negatív hatásokkal mutatott összefüggést. Az általuk kidolgozott két konstruktum közül tehát az „örömalapú proszociális motiváció” főként intrinzik motivált, míg a „kényszeren alapuló proszociális motiváció” főként extrinzik motivált cselekvést generál. Általánosságban elmondható, hogy a pozitív életcélok leginkább akkor növelik a szubjektív jóllétet és az élettel való elégedettséget, ha belső késztetésből ered a tevékenység végzése (lásd még 6.3. fejezet).

Bidee és mtsai (2013) önmeghatározás elméletet alkalmazó vizsgálata azt is kiemelte, hogy az önkéntesek autonómia motivációjának erőssége és a munkába befektetett energia között pozitív kapcsolat mutatkozik. Stukas, Snyder és Clary (1999) kiemelte, hogy amint a kötelezőség felmerül az önkéntesség kontextusában, a múltbeli önkéntesség már nem jósolja be a jövőbeli önkéntesség nagyobb valószínűségét. Vagyis amikor a személynek megmarad a választási lehetősége azzal kapcsolatban, hogy melyik szervezetben és milyen típusú tevékenységben szeretne szerepet vállalni, az önkéntes tevékenység iránt magasabb elkötelezettséget fog mutatni (Gagné, 2003; Bidee és mtsai, 2012). Azt is kimutatták, hogy az autonóm motivált önkéntesek azzal motiválhatók a leginkább, ha autonómia támogató munkahelyi klímát teremtenek számukra, amelyben a fent ismertetett alapszükségletei kielégülnek (Haivas, Hofmans és Pepermans, 2012), kihívásteli feladatokat kaphat, személyes döntéseket hozhat, önálló ötleteit megoszthatja és a konstruktív visszajelzésekben részesül (Bidee és mtsai, 2013). Snyder és Omoto (2008) arra is rámutatott, hogy azok az önkéntesek, akik valamit visszakapnak munkájuk ellenértékéért, nagyobb valószínűséggel maradnak az adott szervezetnél. Az önmeghatározás elmélet fontosnak tartja kiemelni, hogy az autonómiatámogató környezet pozitívan hat az egyén kompetencia, autonómia és kapcsolódás igényének kielégítésére, ami viszont a motiváció autonómbbá válásához vezet azáltal, hogy a viselkedés belsővé tételét segíti elő (Deci és Ryan, 2000). Nem ugyanannyira fontos azonban e tekintetben a három szükséglet. A kapcsolódás szükséglete önmagában csak részben belsővé vált (introjektált szabályozás), vagy a személyes céljai eléréséhez fontos viselkedésekhez vezet (azonosuláson alapuló szabályozás). Ahhoz, hogy a személy a viselkedést ténylegesen saját identitása integráns részeként tapasztalhatta meg (integrált szabályozás), az kell, hogy a személy szabadon dönthessen arról, hogy mit szeretne csinálni (autonómia szükséglet kielégítése) és a környezettel való interakcióban kompetensnek érezhesse magát (kompetencia szükséglet kielégítése; Deci és Ryan, 2002). Ahogy Deci és Ryan (2002) rámutat, az autonómia és kompetencia megtapasztalása alapvető feltétele az intrinzik motiváció kialakulásának, ami a motiváció leginkább autonóm formája. Bár az intrinzik motivációt bizonyos helyzetekben ösztönzi a kapcsolódás szükségletének kielégítettsége (Ryan és LaGuardia, 2000), mégis kevésbé fontosnak tekinthető az intrinzik motiváció szempontjából.

Az önkéntes tevékenység végzése mögött álló örömforrások és célorientációk hazai vizsgálatában úttörő munkát végzett Pólya Bella és Martos Tamás (2012). Az önmeghatározás elmélet (Ryan és Deci, 2000b) alapján végzett vizsgálatban 127 önkéntes részvételével összehasonlították a hivatalos munka és az önkéntes aktivitás mögött álló személyes célokat. Azt találták, hogy az önkéntes tevékenységek céljait a személyek erősebben összhangban állónak

éreztek az énjükkel (én-konkordancia), valamint a pszichológiai alapszükségleteiknek (autonómia, kompetencia, pozitív kapcsolódás) jobban megfelelőnek (önmeghatározottabbnak) érezték. Az önmeghatározottság mértéke ezen felül egyedül volt képes bejósolni az étellel való elégedettség szintjét. A szerzők szerint az önkéntes munkavégzés lényegi eleme, hogy az alapvető pszichológiai szükségletek szempontjából lehetővé teszi a személyiség kiteljesedését és hozzájárul az elégedettség növekedéséhez (Pólya és Martos, 2012).

5.1.4. Funkcionális szemlélet

Mivel a kétdimenziós elméletek nem tudták teljes mértékben megmagyarázni az önkéntesség háttérében megjelenő motivációs változatosságot, az utóbbi években egyre inkább teret nyertek a multidimenzionális elméletek, melyek közül a legismertebb az ún. *funkcionális szemlélet*, mely szerint az emberek többsége azért végez önkéntes tevékenységeket, hogy egy vagy több szükségletét kielégítse általa. Ugyanaz az önkéntes munka eltérő szerepet tölthet be a különböző egyéneknél, és az egyes személyek önkéntességre irányuló motivációi is változhatnak idővel (Finkelstein, 2009). Az elmélet azt feltételezi, hogy az egyének azért kezdik el, majd addig folytatják az önkéntességet, amíg a tevékenység illeszkedik motivációs késztetéseikhez, illetve amíg kielégíti azokat (Clary és Snyder, 1999). Ezen elmélet alapján került kidolgozásra az önkéntes motiváció mérésére legrégebben alkalmazott eszköz, a Clary és mtsai (1998) által kidolgozott Önkéntes Funkciók Leltára (Volunteer Functions Inventory, VFI), mely az önkéntesség végzése mögött *6féle motívumot* (viselkedésre késztető belső tényezőt) jelenít meg, amelyek az 1. táblázatban részletesen kifejtésre kerültek. A 6 motívum közül egyedül az Érték dimenzió tekinthető altruisztikusnak, a többi 5 pedig ego-orientált motívum (Güntert, Strubel, Kals és Wehner, 2016).

1. táblázat (Az önkéntesség 6 faktoros modellje, VFI, Clary és mtsai, 1998) (Forrás: Dorner, 2019)

1. <i>Érték dimenzió:</i> azért végez önkéntes tevékenységet, hogy fontos értékeket fejezzon ki vagy működtessen, például az emberiesség vagy a kevésbé szerencsés helyzetben levők segítése	2. <i>Megértés szükséglete:</i> az a szándéka, hogy többet tudjon meg az őt körülvevő világról és kevésbé használt képességeit fejlessze, tapasztalatokat szerezzen;
--	--

3. <i>Növekedés szükséglete:</i> célja, hogy a személy pszichológiai értelemben fejlődjön az önkéntes tevékenység közben átélt pozitív érzések hatására, miközben önbecsülése növekedését és a személyes fejlődés érzését is megtapasztalhatja.	4. <i>Karrierszükséglet:</i> célja a pályájával összefüggő tapasztalat növelése és jobb karrier lehetőségek szerzése az önkéntesség által (pl. önéletrajz bővítése);
5. <i>Társas szükséglet:</i> az önkéntesség által a személy szélesíteni szeretné társas kapcsolatait, vagy számára fontos személyek elismerését szerezheti meg általa;	6. <i>Énvédelem szükséglete:</i> azért önkénteskedik, hogy csökkentse negatív érzéseit, büntudatát, elmeneküljön az aktuális helyzetből, vagy személyes problémáit megossza másokkal.

Jelenleg a fent ismertetett ismertetett VFI a szélesebb körben elfogadott, nemzetközi mintán legmagasabb reliabilitás mutatókkal rendelkező mérőeszköz (Chacón, Gutiérrez, Sauto, Vecina és Pérez, 2017). Allison, Okun és Dutridge (2002) 195 önkéntessel készített, nyitott végű kérdéseket felhasználó vizsgálatukban arra jutottak, ugyancsak 3 további motivációs faktort mutathatunk ki az önkéntesség iránti elköteleződés hátterében: vallásosság, élvezeti érték és csapatépítés.

Chacón és munkatársainak (2017) meghatározó, VFI-vel önbevallásos alapon végzett kutatások metaanalízise alapján az értékmotiváció tűnik a legmeghatározóbb motívumnak az önkéntes személyeknél, amelyet a megértés követ, és 40 éven aluli személyeknél sokkal inkább jellemző a karrier motiváció, mint 40 év fölöttiekénél. Az érték motiváció az a személyes értékrend kifejezése mellett a mások iránti humanitárius elkötelezettséget, valamint a közösséggel való törődést is jelentheti (Snyder és Omoto, 2009). Fox, Machtmes, Tassin és Hebert (2010) kvalitatív adatelemzése az érték motiváció dominanciája mellett kiemeli a *társas motívum* jelentőségét is, ami számos célt szolgálhat az önkéntesség kapcsán: kapcsolatépítés, valahova tartozás érzése, értékes kapcsolat más önkéntesekkel és az önkéntesség hasznélvezőivel. Természetesen fontos motivációnak tekinthető a *vallásosság* is az önkéntesség végzésekor, számos kutatás említi, főként a szolgálatként felfogott, értékalapú segítségnyújtás szerepét kiemelve (Gibson, 2008). Az önkéntes megtartása érdekében tanácsos az önkéntest foglalkoztató szervezeteknek és az vele közvetlen kapcsolatban álló koordinátoroknak az egyéni motivációs struktúrákat azonosítani, és az így nyert információk mentén időről időre javítani az önkéntesség feltételeit, miközben lehetőleg hatékony külső ösztönzőket alkalmazzanak. Ezen motivációs rendszerek azonosítása és

rendszeres kielégítése kimutathatóan növeli az önkéntes elégedettségét és a tevékenység folytatására irányuló szándékát is (Omoto és Snyder, 1995). Snyder, Clary és Stukas (2000) szisztematikus elemzésük során például azt találták, hogy ha egy önkéntest elsősorban társas szükségletek motiválnak, akkor amennyiben ezeket a szükségleteket segíti a szervezet kielégíteni, az önkéntesek magasabb elégedettségről és boldogságról számolnak be, mintha karrierrel összefüggő vagy érték kifejező jutalmakban részesült volna.

5.2. Az önkéntesség motivációi a különböző életkorokban

5.2.1. Önkéntesség serdülőkorban és egyetemista korosztályoknál

Egyértelműen látható, hogy a növekvő teljesítményelvárások miatt a nyugati társadalmakban serdülő- és ifjúkorban egyre gyakoribbá válik a szakmai önéletrajz építése céljából végzett önkéntes munka, ami felülírhatja a többi motivációs hajtóerőt (Handy és mtsai, 2010). Ennek hátterében az áll, hogy a munkába álláshoz tapasztalatra van szükség, mely gyakran nehéz helyzetbe hozza a pályakezdőket. Marta és Pozzi (2008) olasz fiatal felnőttekkel végzett kutatásukban kiemelik, hogy az önkéntesség legjobb prediktorának az *önkéntességre irányuló szándék* áll, valamint hogy a hosszú távú önkéntessé válást mind egyéni, mind szervezeti tényezők befolyásolják. Egy ausztrál egyetemista mintán végzett kutatás (McCabe, White és Obst, 2007) szerint a fent ismertetett Clary és mtsai (1999) által bemutatott motívumok közül a diákoknál a Megértés és az Érték dimenzió bizonyul a legfontosabb önkéntes motivációnak. Ugyanerre jutott egy újabb vizsgálat is (Moore, Warta és Erichsen, 2014), ahol a Karrier motiváció gyenge hatása figyelhető meg. Az Érték dimenzió az intrinzik motivációk körébe sorolható, mivel az önkéntes tevékenység jutalmazó ereje a tevékenység végzése által érvényesül, azok végzése inkább eszköznek, mint célnak bizonyul, és annak végzője nem feltétlenül vár el jól látható „eredményt”. Az önkéntesség által kifejezhetik, hogy mások segítése fontos számukra, értékrendjük fontos részét képezi, valamint ezen tevékenységek által jobban megismerik az őket körülvevő társadalmat, a benne élő embereket, azok motivációit és jellemzőiket, így az önkéntesség egyfajta *énkiterjesztésként* is funkcionálhat. Holdsworth (2010) szerint a fiatal korosztály önkéntes motivációi az altruisztikus és az ego-orientált késztetések keverékeként képzelhetők el: úgy végezhet szokásostól eltérő, kihívásteli, ugyanakkor szórakoztató tevékenységeket, hogy annak végzése összhangban áll identitásával, és kicsit kiléphet a komoly tanulási feladatok vagy munka nyomása alól. Fox, Machtmes, Tassin és Hebert (2010) kvalitatív adatelemzése részletesebben kifejti a *társas motívum* jelentőségét is, ami számos célt szolgálhat az önkéntesség kapcsán: kapcsolatépítés, valahova tartozás érzése, értékes kapcsolat más önkéntesekkel és az önkéntesség

haszonélvezőivel. Természetesen fontos motivációnak tekinthető a *vallásosság* is az önkéntesség végzésekor, számos kutatás említi, főként a szolgálatként felfogott, értékalapú segítségnyújtás szerepét kiemelve (Gibson, 2008; Gallant, Smale és Arai, 2010). Ugyanakkor azt is fontos leszögezünk, hogy a serdülőkori önkéntesség egyik fontos hajtóereje a *hedonizmus* („érezzük jól magunkat és éljük át kellemes élményeket”) is (Rokach és Wanklyn, 2009, 19).

További, Angliában végzett kutatások (Holdsworth, 2010; Holdsworth és Quinn, 2010) egyetemista résztvevői mind altruisztikus, mind instrumentális (ego-orientált) célokról beszámoltak az önkéntes tevékenységük végzése kapcsán, így inkább azt feltételezhetjük, hogy a motivációs háttér az altruisztikus és az ego-orientált késztetések keverékeként képzelhető el. Ugyanerre utal Serow (1991) vizsgálata is, aki az altruista motivációk mellett a jutalom elvárását is jellemzőnek találta az önkéntesség hátterében. Sinisi, Barnett és Sprague (1993) összefoglalója alapján azon középiskolás diákok, akik a Vöröskeresztnél és a United Waynél végeztek önkéntes munkát szolgálatuk keretében, a nem önkéntes társaikhoz képest jóval erősebb törődést mutattak más emberek problémái iránt, ami alátámasztja a *morális felelősségvállalás és értékrend*, valamint az *empátiás törődés* önkéntességben betöltött szerepét. Ha az önkéntesség végzésének akadályairól is szót ejtünk, kiemelhetjük Simha, Topuzova és Albert (2011) vizsgálatát is, akik az önkéntesség végzésének legfőbb akadályaként a nagyszámú egyetemi feladatot, valamint a cél nélküli, nem jelentőségteli munka végzését jelölték meg (amikor erőfeszítéseiket saját hibájukon kívül nem koronázta siker, vagy amit végeztek, annak nem sok kollektív hasznossága mutatkozott). Ezen kívül a stressz, a helyszínre utazás nehézségei és az attól való félelem volt a leggyakoribb válasz, hogy az önkéntes munka rutinná, épp ezért örömtelen aktivitássá válhat idővel.

5.3. Az önkéntesség folyamatmodelljei

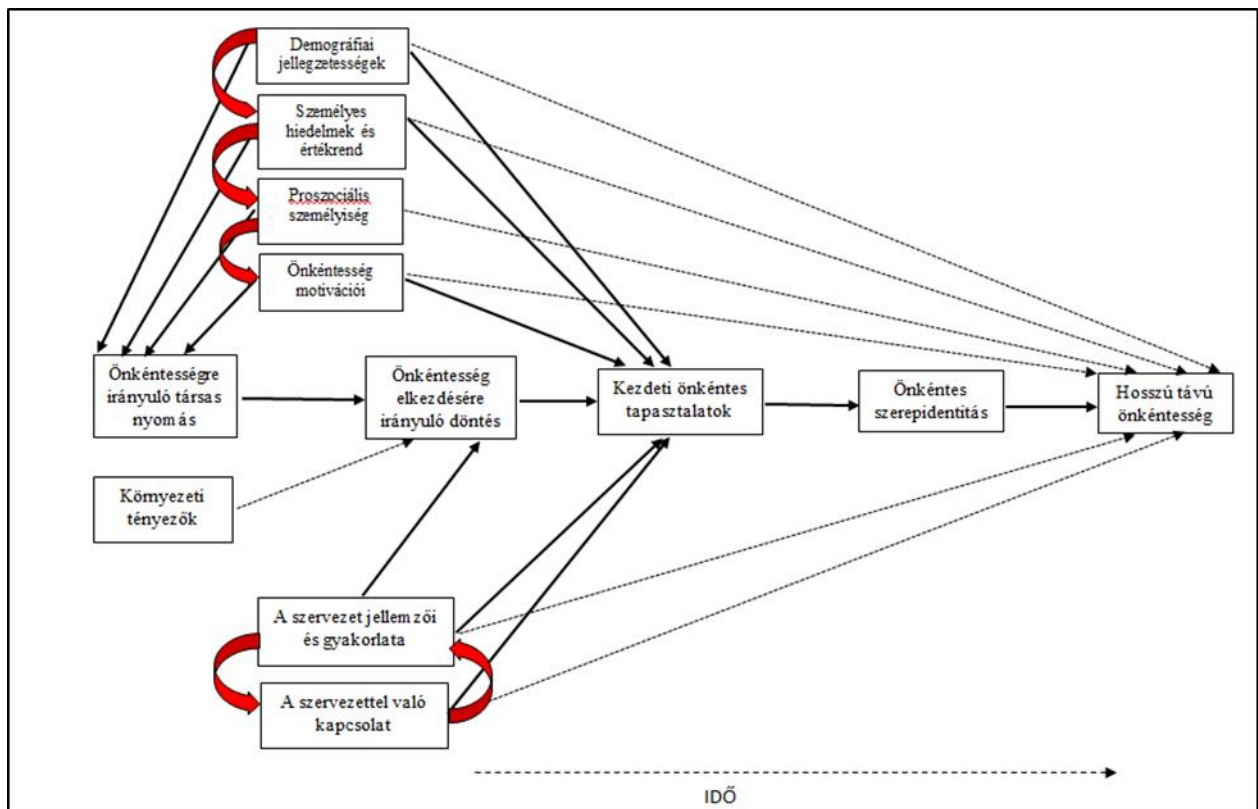
5.3.1. Omoto és Snyder önkéntes folyamatmodellje

Omoto és Snyder (2002) szerzőpáros szerint az önkéntesség folyamatként vizsgálendő, melynek első lépése az előzmények (pl. az önkéntessé válást meghatározó motivációk, személyiség, életkörülmények) vizsgálata, amelyek meghatározhatják, kikből lesz önkéntes, milyen tevékenységi területeket fog vállalni, valamint azok intenzitására és gyakoriságára is hatást gyakorolhat. A folyamat második lépésének magát az önkéntes tevékenységet és a közben átélt élményeket (elégedettség, szervezeti kultúra) tekintik, kitérve az önkéntes és az őt befogadó szervezet tagjai, valamint az önkéntes és az önkéntesség haszonélvezői közötti interperszonális

kapcsolatokra és viselkedési mintázatokra. Végül a harmadik lépcsőfok az önkéntes tevékenységből fakadó eredményeket, következményeket (pl. tudás-, attitűd- és viselkedésváltozás, egészségre gyakorolt hatás) írja le, amelyek egyéni, szervezeti és társadalmi szinten egyaránt vizsgálhatók.

5.3.2. Az önkéntessé válás folyamatmodellje (Penner, 2002)

Ez az elmélet az önkéntessé válás folyamatának egy lehetséges modelljét írja le. Kiindulópontja az „önkéntességre irányuló döntés”, amely akkor történik, amikor a személy elköteleződik az önkéntessé válás mellett. Az előzőnél is erősebb befolyással bíró tényező az *„önkéntesre irányuló társas nyomás”*, mely a potenciális önkéntes arra irányuló észleléseit tartalmazza, hogy a számára fontos más személyek mennyire várják el, hogy önkéntes legyen. A döntést befolyásoló tényező továbbá az önkéntes demográfiai jellegzetességei (életkor, jövedelem, iskolázottság), személyes meggyőződései és értékrendje (a vallásos hit és egyéb proszociális hajlamra utaló értékek), a proszociális személyiség (proszociális gondolatokkal, érzésekkel és viselkedéssel összefüggő személyiségvonások), önkéntességgel összefüggő motívumok (az önkéntesség alapjául szolgáló motivációk, lásd Clary és mtsai, 1998). A döntést a *„kezdeti önkéntesség”* szakasza követi (azt az idő- és erőfeszítés-mennyiséget jelenti, amennyit a személy az önkéntességre fordít annak kezdeti szakaszában), melyre további két tényező is hat: a *szervezeti jellemzők és gyakorlatok* (a szervezet hírneve, értékei és alkalmazott gyakorlatai), valamint a *szervezettel való kapcsolat* (munkával való elégedettség, szervezet iránti elkötelezettség). A kezdeti önkéntesség szakasza után kialakul az *„önkéntes szerepidentitás”* (annak mértékére utal, hogy a személy mennyire azonosult az önkéntes szereppel és tette belsővé azt, ld. Grube és Piliavin, 2000). A személynek az önkéntesség kezdeti szakaszában szerzett tapasztalatai nagymértékben formálják az önkéntes szerepidentitását. A modell utolsó szakaszaként létrejön a *„tartós önkéntesség”*, mely egyenes következménye az önkéntes szerepidentitás létrejöttének. Ebben az időszakban a személy már számottevő ideje önkénteskedik, és jellemzően elköteleződött egy bizonyos mennyiségű rendszeres önkéntes aktivitás mellett. Ebben a modellben a proszociális személyiség közvetlenül is hatást gyakorol a hosszú távú önkéntes elköteleződésre, főleg a Szolgálatkészség vonása bír erős bejósoló hatással az önkéntesség időtartamára vonatkozóan (lásd 1. ábra).

1. ábra: A hosszú távú önkéntessé válás folyamata (Penner hierarchikus modellje, 2002, saját szerkesztés). Az ábra a folyamat során azonosítható direkt és indirekt hatótényezőket ábrázolja. Az erőteljesebb oksági viszonyokat vastag, a gyengébbeket szaggatott vonal jelöli.

6. AZ ÖNKÉNTESSÉG HATÁSAI, MENTÁLIS ÉS FIZIKAI EGÉSZSÉGMUTATÓKKAL VALÓ KAPCSOLATA

6.1. Az önkéntesség bio-pszicho-szociális háttere

Az idegélettani kutatások (PET, fMRI, EEG) egyértelműen rámutattak, hogy a magas fokú önbevallásos altruizmussal jellemezhető személyek agya mások cselekvéseit nézve erősebb aktivitást mutat azokon a területeken, melyek az empátiával állnak összefüggésben, például a *posterior superior temporal cortex* (Tankersley, Stowe és Huettel, 2007). Harbaugh, Mayr és Burghardt (2007) arra mutattak rá, hogy a tiszta altruizmus elméletét alátámasztva még a kötelező karitatív felajánlások is stimulálják az agy jutalom feldolgozásával kapcsolatos területeit, miközben, összhangban a warm-glow elmélettel, ez a neuronális válasz erősebb, amikor a személyek önkéntesen teszik vállalásaikat. Moll, Krueger, Zahn, Pardini, de Oliveira-Souza és Grafman (2006) meggyőző bizonyítékokkal támasztják alá, hogy mind a pénz adományozása, mind az ahhoz való hozzájárás jutalmazó a személyek számára. Ugyanakkor csak az adományozás stimulált olyan agyterületeket, melyek a kötődéssel és érzelmi kapcsolódással állnak összefüggésben. A nagy költséggel járó altruista cselekedetek olyan prefrontális területekre hatottak erősen, melyek az altruisztikus büntetéssel és a morális értékeléssel állnak kapcsolatban. Ugyanezen prefrontális területek aktivációja szoros kapcsolatban állt azzal, hogy a személyek saját bevallása szerint végeztek-e önkéntes tevékenységeket a való életben.

Ugyancsak egyre növekvő számú kutatás támasztja alá az *oxytocin* altruizmus-egészség kapcsolatban betöltött közvetítő szerepét. Ez a hormon megalapozza a másokhoz való kapcsolódást, illetve a fiziológiai megnyugvást (Uvnas-Moberg, Arn és Magnusson, 2005). Az önkéntesség által nagyszámú társas kapcsolatra és tapasztalatra tehet szert az önkéntes, a társas interakciók hatására pedig megnő az egyik legfőbb endocannabinoid, az anandamid termelése az agy *nucleus accumbens* nevű részében, és ez eredményezi, hogy örömtelinek éljük meg a társas interakciókat (Wei és mtsai, 2015). Post (2003) azt is kiemeli, hogy az altruisztikus érzelmek és cselekedetek hatására a „nyugalom és összetartozás” rendszer aktivitása erősödik meg a szorongást és félelmet aktiváló „harcolj vagy menekülj” rendszer helyett (mivel az *oxytocin* a kortizol antagonistája). Ez hosszú távon megnövekedett jólléttel, jobb egészségmutatókkal és hosszabb várható élettartammal jár, miközben jobb immunválaszt, gyorsabb gyógyulást is eredményez (Dulin és Hill, 2003; Field, Hernandez-Reif, Quintino, Schanberg és Kuhn 1998, Zak, Kurzban és Matzner, 2004). Ironson (2007) vizsgálatában például azt találta, hogy az önkéntesség hosszabb idejű túléléshez, alacsonyabb depressziószinthez és észlelt stresszszinthez járult hozzá HIV fertőzött személyeknél. A fenti összefüggéseket Post (2007) áttekintő tanulmányában azzal

egészíti ki, hogy az érzelmi és viselkedéses együttérzés fent leírt pozitív hatása akkor érvényesül, ha a személy megtalálja a számára vállalható ideális szintet a segítő magatartás vagy gondozás időtartamában és intenzitásában, és „nem árasztják el” a segítő tevékenységek.

6.2. A serdülőkori közösségi aktivitások pozitív személyiségfejlődésre gyakorolt hatásai

A serdülőkorban végzett közösségi tevékenységekhez számos pozitív hatás kapcsolódhat: ezek közül a legjelentősebb az *egyetemen való sikeresebb helytállás* (jobb jegyek), *hosszabb oktatásban eltöltött idő* (Barber, Eccles és Stone, 2001), *alacsonyabb alkohol- és droghasználat* (Eccles és Barber, 1999; Eccles és Templeton, 2002). Benson, Clary és Peter (2007) több mint 200 ezer 6-12.osztályos tanuló adatait megvizsgálva összefüggést találtak a *jobb fizikai egészségmutatók*, *jobb érzelemszabályozás*, *a vezetői képességek fejlődése*, valamint az önkéntesség végzése között, míg a *maladaptív viselkedésekkel* (alkoholfogyasztás, ittas vezetés, droghasználat, iskolai viselkedészavarok) negatív összefüggés volt kimutatható. Az aktív önkéntes fiataloknál *nyíltabb és gyakoribb szülő-gyermek és társakkal való interakciók*, *magasabb identitásfejlődési szint és jobb alkalmazkodási készség* mutatható ki, mint nem önkéntes társaiknál (Pancer, Pratt, Hunsberger és Alisat, 2007).

Conrad és Hedin (1982, 1989) a segítség készségének növelését, a határidők hatékonyabb tartását, *a személyes és társadalmi felelősségvállalás érzésének megerősödését és komplexebb gondolkodási mintázatok megjelenését* mutatta ki a közösségi tevékenységek hatására. Calabrese és Schumer (1986) kontrollcsoportot is alkalmazó kutatásukban összefüggést találtak a serdülőkori önkéntes aktivitás és a *csökkent magatartásproblémák* között, valamint a *társadalmi elidegenedés, izoláció* érzése is csökkent a tanulóknál abban a vizsgálati periódusban (10 hét), amíg ilyen önkéntes aktivitásokban vettek részt. Érdekes, hogy akik 10 hét után nem folytatták az önkéntességet, azoknál az elidegenedés szintje hamarosan újra emelkedett az utánkövetés időszakában. Winter (1996) eredményei szerint azok a tanulók, akik tutorként segítettek társaikat, magasabb önértékeléssel bírtak és magasabb tanulásra irányuló intrinzik motivációról számoltak be, mint az önkéntes tevékenységek végzése előtt. Moore és Allen (1996) két olyan USA-beli programot tekintett át, mely a fiatalok közösségi aktivitásának növelésén keresztül kívánt pozitív hatást gyakorolni azok mentális és fizikai egészségmutatóira. Az egyik a Valued Youth Program, mely San Antonioban került kifejlesztésre középiskolás diákok számára, tutorként bevonva őket diáktársaik fejlesztésébe. A VYP és ilyen programban nem résztvevő kontroll diákok longitudinális összehasonlító vizsgálata alapján kijelenthetjük, hogy a program kezdetéhez (T1) képest 2 évvel később (T2) *csökkent a korai iskolaelhagyók aránya, javultak a tanulók olvasás érdemjegyei, iskola iránti attitűdjük és énképük*. A Teen Outreach Programban pedig a diákok

átlagosan tanévenként 31 órát önkénteskedtek, mely alatt osztálytermi kísérő beszélgetésekben is részt vehettek, amely számos témát (családi stressz, emberi fejlődés, értékrend stb.) érintett. A programban való résztvevőknél (N=3986) 5%-kal *kisebb volt az iskolai kudarc esélye*, 8%-kal *kevesebb iskolai eltiltás* volt kimutatható, 33%-kal *kisebb a korai terhességek esélye*, 50%-kal a *korai iskolaelhagyás aránya*, mint a kontrollcsoportnál (N=4356) a 8 éves utánkövetéses elemzés során. Az az összefüggés is figyelemre méltó, hogy minél intenzívebben vett részt valaki a programban, annál erősebb protektív tényezőnek mutatkozott a fenti negatív kimenetek ellenében. Kiemelik továbbá, hogy a közösségi szolgálat általában akkor mutatja a fenti jótékony hatásokat, ha az iskola részéről jelentős támogatásban részesül a tanuló, és a választható tevékenységek köre változatos (Moore és Allen, 1996).

Newmann és Rutter (1983) 8 középiskola 11. és 12.-es tanulóit vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy akik legalább heti 4 óra önkéntes tevékenységet végeztek, jelentős *szociális kompetencia fejlődést* mutattak a vizsgált időszakban. A kutatók kiemelt figyelmet fordítottak a serdülőkori önkéntesség szubjektív jóllétre gyakorolt hatására is. Meinhard és Foster (1999) egy korai vizsgálatában például a 162 középiskolás jelentős százaléka *magasabb szubjektív jóllét és önbecsülés* pontszámokat ért el a közösségi aktivitás egy éves időszakának végére, mint az első méréskor, még az aktivitás előtt. Érdekesség, hogy az önkéntes közösségi aktivitások egyes kutatások szerint erőteljesebb fejlesztő hatással bírnak azon tanulók számára, akik eleve valamilyen szempontból hátrányos helyzetűek (Folmann és Muldoon, 1997). Ennek háttérében a szerzők szerint az állhat, hogy ezek a tanulók összehasonlíthatják magukat olyan társaikkal, akik náluk is rosszabb helyzetben vannak. Ez lehetővé teszi számukra, hogy más nézőpontból tekintsenek rá saját problémáikra. Egy sor további kedvező hatást is kiemeltek a szerzők kurrens vizsgálataikban (Darling, 2005; Eccles és Barber, 1999; Kosterman, Mason, Haggerty, Hawkins, Spoth és Redmond, 2011): az önkéntességet gyakorlók lényegesen *kevesebb szerhasználatról* számolnak be (cigaretta, marihuána), ami erős kapcsolatot mutat a pozitív gyermekkori tapasztalatokkal, azonban az alkoholfogyasztás kapcsán nem mutatkozott különbség a nem önkéntesekkel összehasonlítva. Végül fontos megemlítenünk, hogy az eddigiekben felvázolt pozitív hatások leginkább akkor jelentek meg, ha a diákoknak lehetőséget biztosítottak arra, hogy *őket érdeklő önkéntességi területen tevékenykedhessenek*, és a segített személyekkel *közvetlen kapcsolatba* kerülhetnek, ezáltal megtapasztalva, hogy valós segítő hatást gyakorolhatnak (Metz, McLellan és Youniss, 2003), továbbá fontos a diákok *autonómiaérzésének* biztosítása a tevékenységek végrehajtása kapcsán (Allen, Kuperminc, Philliber és Herre, 1994). Navickas, Simkus és Strunz (2016) szerint az önkéntesség pozitív hatást gyakorolhat a diákok *élettel való elégedettségének* több komponensére, növeli a *társas támogatottság érzését* a kapcsolati háló

növelésén keresztül, az *önbizalmat, a stressz-szabályozó képességet, az autonómia érzését és a különböző kultúrák megismerését*. Ezen kívül a személyes fejlődést is elősegíti, például a *kommunikációs készség, a csapatmunka és a társas/interperszonális készségek* alkalmazása által, valamint *pozitív szokások kialakulásához* vezethet, miközben segít elkerülni a problémás aktivitásokba való belemerülést. Néhány speciális önkéntes program (pl. állatkerti önkéntesség lehetősége serdülőknek, lásd Bowman, 2017) a fiataloknak biztosított fejlesztő aktivitások kapcsán komoly szociális kompetencia fejlesztési és konkrét *ismeret elsajátítását megkönnyítő hatással* bír, gondoljunk például a környezettudatossági ismeretek növelésében és későbbi aktivizmusra gyakorolt pozitív hatásában rejlő lehetőségekre. Végül kiemelhető még a serdülőkori önkéntesség *önmegvalósításban, identitásalakulás* segítésében, valamint, hogy *megbecsülés iránti igény kielégítésében* betöltött szerepe is (Schondel és Boehm, 2000).

6.3. Az önkéntesség hatásai felnőtt-és időskorban

Az önkéntesek beszámolóí alapján azonosíthatjuk az önkéntességgel összefüggő pozitív változásokat, melyek leginkább az attitűdök megváltozásában, a tudás bővülésében, készségek elsajátításában, viselkedésváltozásban érhető tetten (Omoto és Snyder, 1995), emellett pedig a közösséggel való kapcsolatok és a közösségi érzés erősödése is gyakori következmény (Omoto és Snyder, 2002; Snyder és Omoto, 2009). Emellett – vagy ezzel összefüggésben –, ahogyan látni fogjuk, a fizikai és mentális egészség különböző mutatói és az önkéntes tevékenységek végzése között is határozott összefüggés mutatható ki.

6.3.1. Az önkéntesség kapcsolata a mentális egészség indikátoraival

Nagyszámú empirikus kutatás támasztja alá, hogy az önkéntesek jobb mentális egészségmutatókkal bírnak az önkéntes tevékenységek végzése kapcsán, ami megnyilvánulhat *csökkent stressz, szorongás, szomatizáció és depresszió* értékekben (Howarth, 1976; Hunter és Linn, 1981; Pavlova és Silbereisen, 2012; Creaven, Healy és Howard, 2018). Egy 37 tanulmányt áttekintő metaanalízis (Wheeler, Gorey és Greenblatt, 1998) arra jutott, hogy egyrészt az önkéntesség növelni látszik az idős személyek jóllétét, másrészt a relatíve egészséges idős személyek más idősök, valamint meglehetősen kiszolgáltatott csoportok (pl. fogyatékkal élő gyerekek) számára igen fontos kiegészítő önkéntes erőforrást jelentenek. Lum és Lightfoot (2005) 70 év feletti személyek 1993-as és 2000-es panelvizsgálatainak eredményeit integrálták, empirikus alátámasztást nyert, hogy az önkéntesség hatására az önkéntesek beszámolóí szerint *lassul az egészségi állapot romlása*, valamint a depresszió előrehaladását is megakadályozhatja, miközben

alacsonyabb mortalitási rátákat is kimutattak az önkéntes tevékenységet végzőknél. Longitudinális vizsgálatok szerint T1 időpillanatban végzett önkéntesség *magasabb élettél való elégedettséget, boldogságot, önértékelést és pszichológiai jóllétet* jósol be egy későbbi (T2) időpillanatban (Konrath és mtsai, 2012). Az önkéntesek általában erősebb élni akarással, megnövekedett önértékeléssel és élettél való elégedettséggel jellemezhetők (Hunter és Linn, 1981; Thoits és Hewitt, 2001; Son és Wilson, 2012). Ezek az előnyök különösen az alábbi csoportok esetében érvényesültek a kutatások alapján: *idősebb felnőttek* (Wheeler, Gorey és Greenblatt, 1998), *kevesebb személyes és társas erőforrással bíró felnőttek* (Fengler, 1984; Musick, Herzog és House, 1999), azon önkéntesek, akiknél a *másokra irányuló motiváció* a fő hajtóerő (Stukas, Hoyer, Nicholson, Brown és Aisbett, 2016), *autonóm motivált önkéntesek* (Weinstein és Ryan, 2010), *alacsony szubjektív jólléttel bíró személyek* (Binder, 2015) és *alacsonyabb társas beilleszkedést mutató személyek* (Piliavin és Siegl, 2007). Mindazonáltal a jóllét magas szintje nem csak következménye, hanem előzménye is lehet az önkéntes munkának (Thoits és Hewitt, 2001). Jirovec (2005) összehasonlító vizsgálatában arra jutott, hogy az önkéntesek jobb családműködéssel és egészségmutatókkal rendelkeztek, mint a nem önkéntesek. Huang (2016) egy új szempontot vezet be, amikor azt állítja, hogy az önkéntesség egy *lefelé irányuló összehasonlítást teremt*, ami magyarázza a magasabb élettél való elégedettséget. Ez a tendencia azoknál a legerősebb, akik nagyobb hajlamot mutatnak a másokkal történő társas összehasonlításra, mivel esetükben folyamatos a másokkal való összehasonlítás.

Az utóbbi évek egyik ígéretes kutatási területe annak azonosítása, hogy a személyiségvonások milyen kapcsolatban állnak a mentális egészséggel. Egy közel 4 000 résztvevővel készült kutatás alapján kijelenthetjük, hogy bizonyos személyiségvonásokkal rendelkező személyek jobb egészségmutatókkal bírnak, egyes vonások változása az észlelt egészségesség szintjére is hatást gyakorol (Turiano és mtsai, 2011). Napjainkban egy meggyőző tanulmány (Lamers, Westerhof, Kovács és Bohlmeijer, 2012) azt is bemutatta, hogy az extraverzió és a barátságosság magasabb, míg a neuroticizmus alacsonyabb szintje áll összefüggésben a jobb mentális egészségmutatókkal és magasabb jólléttel. Ezt tovább vizsgálva, King és mtsai (2015) azt hangsúlyozták, hogy az önkéntesség és a személyiségvonások kapcsolatban állnak és külön-külön is bejósolják az egészségi állapotot. Meglehetősen hasonló eredményekre jutottak Veerasamy és mtsai (2015), akik a neuroticizmus negatív hatását mutatták ki az önkéntesek élettél való elégedettségére.

6.3.2. Az önkéntesség és az étellel való elégedettség kapcsolata

Az étellel való elégedettség a szubjektív jóllét három legfontosabb összetevőjének egyikeként értelmezhető (Kwok, Chui és Wong, 2013), mely egyfajta kognitív kiértékelési folyamat eredményeként jelenik meg: a fontos szükségletek, célok, vágyak kielégülésének mértékét jelzi (Frisch, 2000), és azt, hogy a személy mennyire elégedett jelenlegi életkörülményeivel. Ez a konstruktum a globális boldogság szintjének megbízható bejósolója. Diener (1984) szerint, az étellel való elégedettség függ attól, hogy az egyén milyennek ítéli meg általános életminőségét olyan normák alapján, melyeket az egyén külső nyomás vagy mások által sugalmazott elvárások nélkül, önmaga számára állított fel (Veerasamy, Sambasivan és Kumar, 2015). Az étellel való elégedettség az általános életminőség (Pavot és Diener, 2008) és a szubjektív jóllét (Linley, Maltby, Wood, Osborne és Hurling, 2009) fő mutatójának tekinthető. Továbbá, Proctor, Tweed és Morris (2015) értelmezése szerint az étellel való elégedettség egy fölérendelt jóllét kategóriának tekinthető, amely egyesíti a jóllét hedonikus és eudaimonikus aspektusait is. Régóta foglalkoztatja a kutatókat az a kérdés, hogy vajon tényleg jobb-e adni, mint kapni. Thomas (2010) a kérdést a társas támogatás felől megközelítve, idős személyek reprezentatív mintás vizsgálatán keresztül arra a következtetésre jutott, hogy a másoknak nyújtott támogatás erősebb bejósoló tényezője a jóllét érzésének, mint a társas támogatásban részesülés. Deci és Mtsai (2006) egyetemista mintán az autonómia támogatás kapcsán is ugyanerre az eredményre jutottak. Egy kurrens kutatásban (Buchanan és Bardi, 2010) azt találták, hogy már az apró jótetteknek is nagy hatása van: 10 napon keresztül mások jóllétének növelésére irányuló apró jó cselekedetek növelték az azt végző egyének étellel való elégedettségét, ami joggal veti fel a kérdést, hogy az önkéntesség is kiválthatja-e ugyanezt a fizikai és pszichés jóllétmutatókra gyakorolt hatást. A proszociális beállítottság különböző viselkedéses megnyilvánulásainak (altruizmus, önkéntesség, informális segítségnyújtás) idősek közösségeiben történő utánkövetéses vizsgálata alapján Kahana, Bhatta, Lovegreen, Kahana és Midlarsky (2013) kimutatták, hogy az önkéntesség végzése az *étellel való elégedettséggel, a pozitív érzelmek átélésével és egyéb jóllétmutatókkal* egyaránt erős pozitív kapcsolatot mutat. Egy korábbi vizsgálatukban (Midlarsky és Kahana, 1994) a *társadalmi integráció és az önértékelés erősödését, valamint javuló morált* mutattak ki az önkéntesség végzésével összefüggésben. Morrow-Howell, Hinterlong, Rozario és Tang (2003) több mint 500 idős önkéntes (60–96 éves) vizsgálata során igazolták az önkéntesség étellel való elégedettségre gyakorolt pozitív hatását, további kutatások (van Willigen, 2000; Windsor, Anstey és Rodgers, 2008) pedig, hogy az önkéntességgel töltött órák száma összefügg a magasabb étellel való elégedettséggel. Idősebb személyeknél a legoptimálisabb, *évi 100 önkéntességgel töltött óra* (kb.

heti két óra) volt, ennél több munkaóra csak a fiatalabb önkéntesek esetében járt további növekedéssel az étellel való elégedettség terén. Van Willigen (2000) arra is rámutatott, hogy az idősebb önkéntesek az idő múlásával nagyobb étellel való elégedettség növekedést tapasztalnak az önkéntességgel töltött idő előrehaladtával, mint fiatalabb önkéntes társaik. Kiemelten igaz volt ez azokra, akik gyakrabban végeztek önkéntes tevékenységet. Ugyancsak több pozitív változást tapasztaltak az észlelt egészségi állapotukban, mint a fiatalabb önkéntesek. Kwok, Chui és Wong (2013) az intrinzik motivált önkéntesség étellel való elégedettséget növelő hatását hangsúlyozták, melyet a szerzők szerint a szükségletek hatékonyabb kielégítése magyaráz. A kutatások arra is rámutattak, hogy az étellel való elégedettség – mint tapasztalataink vagy viselkedésünk kedvező megítélése – megbízható és tartós előrejelzője az abban a tevékenységben történő elköteleződésnek (Harrison, Newman és Roth, 2006). Az is kimutatható, hogy az önkéntes aktivitásokban való részvétel összefüggésbe hozható a *magasabb étellel való elégedettséggel* és *életminőséggel*, ráadásul ezek a hatások erősebbek voltak azon önkéntesek esetében, akik úgy érezték, megbecsülik őket tevékenységük végzésekor (McMunn, Nazroo, Wahrendorf, Breeze és Zaninotto, 2009). Egy kurrens kutatás arra az eredményre jutott, hogy az informális önkéntesség magasabb étellel való elégedettséggel jár együtt, mint a formális (Appau és Churchill, 2018).

A legutóbbi vizsgálat szerint (KSH, 2016) a magyar önkéntesek 55,7%-a éves szinten legfeljebb 60 órát dolgozott, az általuk teljesített órák száma az összes önkéntes – közel 387 millió – óra közel 10%-át tette ki. Ki kell emelnünk ugyanakkor azon „kisebbség” jóval átlagon felüli hozzájárulását is, akik 400 óránál is többet önkénteskedtek (heti átlag 8 óra), ők az összes önkéntes által teljesített órák felét abszolválták. Nem pusztán keresztmetszeti, hanem egy meggyőző longitudinális vizsgálat (Meier és Stutzer, 2004) is arra a következtetésre jutott, hogy az önkéntesek elégedettebbek az életükkel, mint a nem önkéntesek. Ehhez hasonlóan egy másik tanulmány (Mellor és mtsai, 2009), mely közel 1300 felnőtt személyt vont be a kutatásba, magasabb személyes jóllét értékeket talált az önkénteseknél, ami akkor is igaznak bizonyult, amikor a pszichoszociális és személyes tényezőket is figyelembe vették. Brown, Hoyer és Nicholson (2012) egy 2990 fős ausztrál véletlen minta vizsgálatával arra jutott, hogy az önértékelés, énhatékonyság és a megnövekedett társas kapcsolatok egyaránt szignifikáns közbulzó változó az önkéntesség-jóllét kapcsolatnak.

Összegezve, ahogyan Morrow-Howell és mtsai (2003) idézik, „számos kutatás támasztja alá, hogy az önkéntesség hozzájárul az önkéntesek megnövekedett jóllét szintjéhez” (139.o.), Jenkinson és mtsai (2013) metaanalízise szerint bizonyított ugyanis a mortalitás csökkentésében, depresszió csökkentésében, étellel való elégedettség és pszichés jóllét növelésében betöltött szerepe, ugyanez viszont a fizikai egészség tekintetében nem egyértelmű.

6.3.3. Az önkéntesség és a fizikai egészség összefüggései

Burr, Tavares és Mutchler (2011) egy meghatározó longitudinális vizsgálatban azt találták, hogy azoknak a személyeknek, akik legalább 100 órát önkénteskedtek egy évben, kisebb eséllyel volt magas vérnyomásuk, és alacsonyabb szisztolés és diasztolés vérnyomással bírtak, mint nem önkéntes társaik (vö. Morrow-Howell és mtsai, 2003). Egy másik vizsgálat szerint az önkéntesség javította az önbevallásos egészségi állapotot és csökkentette a funkcionális függőséget a 60 év fölötti amerikai személyeknél, bár a krónikus betegségekre nem volt hatással (Tang, 2009). Ugyancsak fontos vizsgálati aspektust bontottak ki az utóbbi években azok a vizsgálatok, melyek az önkéntesség halálozási (mortalitási) mutatókra gyakorolt hatásait mérték fel. Oman (2007) hat, a témával összefüggő vizsgálatot áttekintve arra a következtetésre jutott, hogy az önkéntességgel töltött órák és az önkéntes tevékenységek száma összefüggésben áll a mortalitási ráta csökkenésével. Két hipotézist állított fel arra vonatkozóan, hogy az egyéni különbségek milyen módon hatnak az önkéntesség és mortalitási kockázat kapcsolatára. A *kompensációs hipotézis* szerint, amilyen arányban csökkennek a személyek erőforrásai (humán, társas és kulturális tőke), úgy nő az önkéntesség mortalitást csökkentő hatása. Ezzel szemben a *komplementer hipotézis* szerint, ahogyan a személyek erőforrásai nőnek, úgy nő az önkéntesség előnye a mortalitás csökkentésében. Ennek hátterében az állhat, hogy az önkéntesség igénybe veszi az idős személyek amúgy is csökkent megküzdési erőforráskészletét, így azon önkéntesek számára van nagyobb hatással a tevékenység, akik már eleve elegendő erőforrásokkal bírtak. A kompensációs hipotézis mögött az a feltételezés áll, hogy az önkéntesség megnöveli a fent említett erőforrások szintjét, miközben az elvesztett szerepek helyett egy új, önkéntes szereppel is kiegészíti a szereprepertoárt. Ebben az esetben azon idősekre gyakorolja a legkedvezőbb hatást az önkéntesség, akik kevés erőforrással bírnak. Okun, Yeung és Brown (2013) a fenti kérdés eldöntésére végzett áttekintő tanulmányában arra jutott, hogy az önkéntesség 47%-kal *csökkenti a mortalitási rátát*, másrészt, – összhangban a komplementer hipotézissel – a vallásosság az önkéntesség-egészség kapcsolat meghatározó moderátor változójának tekinthető: a vallásos bevonódásból származó nagyobb erőforrások fokozzák az önkéntesség egészségre gyakorolt pozitív hatását, ami összhangban áll McDougale, Handy, Konrath és Walk (2014) nagymintás (N=1805) és Schwartz, Meisenhelder, Ma és Reed (2003) random rétegzett mintavétellel végzett vizsgálatának (N=2016) eredményeivel. Harris és Thoresen (2005) nyolcéves utánkövetéses vizsgálatuk eredményeit publikálva arról számoltak be, hogy az önkéntesség – kontrollálva a szociodemográfiai tényezőket, egészségi állapot, fizikai aktivitás és a társas bevonódás hatását is – szignifikánsan csökkentette a halálozás kockázatát 70 év fölötti személyeknél. Ugyanerre az összefüggésre jutott 75-94 év közötti

kismintás (N=148) izraeli vizsgálatában Shmotkin, Blumstein és Modan (2003), valamint 60 év feletti, országosan reprezentatív izraeli mintán Ayalon (2008) is, 8 éves longitudinális vizsgálata eredményeként: az önkéntesség még az életkor, nem, végzettség, a vizsgálat kezdetén mért mentális és fizikai egészség és a társas-társadalmi bevonódás kontrollálása mellett is csökkent mortalitási rátával járt együtt. A nem önkéntesekhez képest mind az egyedül (nem valamely szervezet tagjaként), mind a 10-14 éve hivatalos keretek között végzett (formális) önkéntesség csökkent mortalitás kockázattal járt együtt. Wheeler, Gorey és Greenblatt (1998) a segítették mentális állapotában is komoly pozitív változásokat találtak: azon kliensek 85 százaléka, akiket egy idősebb önkéntes segített (pl. idősotthonbeli társának nyújtott segítség), jobb egészségmutatókkal (pl. csökkent depresszió) rendelkezett, mint a kontrollcsoport tagjai. 87 cikket áttekintő metaanalízisükben Casiday, Kinsman, Fisher és Bamba (2008) az önkéntes szolgáltatásokat igénybe vevőkre gyakorolt alábbi pozitív hatásokat gyűjtötték össze: *megnövekedett önértékelés, a betegségek hatékonyabb kezelése és a betegségek elfogadása, szülői készségek és a mentális egészség javulása, hosszabb túlélés, jobb egészségmagatartás, jobb kapcsolatok az egészségügyi személyzettel*, miközben az önkénteseknél az alábbi pozitív hatások mutathatók ki a vizsgálatokban: *csökkent mortalitás, jobb egészségi állapot, magasabb élettel való elégedettség, társadalmi integráció, jobb egészségmagatartás és hatékonyabb megküzdési készségek*.

Fontos megvizsgálnunk, milyen módon járul hozzá az önkéntesség a javuló egészségmutatókhoz. Onyx és Warburton (2003) összegzése alapján úgy tűnik, az önkéntesség intenzív növekedést eredményez az önkéntes társas-társadalmi tőkéjében, amely egyrészt segít fenntartani az idős személy egészségi állapotát, másrészt betegség, stressz esetén informális segítséghez juthat, ami növeli az életminőséget, és egyúttal késlelteti a betegségek megjelenését és akár a halál bekövetkeztének idejét is. Hirschfelder, Sabrina és Reilly (2007) egyenesen azt állítja, hogy az önkéntesség komplex hatásmechanizmusa révén biztonságos és hatékony helyettesítője lehet a testedzésnek a mentális és szomatikus egészség fenntartásában, amelyet az orvosok is ajánlhatnának fizikai aktivitást végezni nem kívánó klienseiknek. Brown, Hoyer és Nicholson (2012) szerint az önkéntes tapasztalat *magasabb önértékeléssel* járhat együtt, mivel mások segítése által a személyek sokkal *gyakrabban látják magukat kompetensnek és segítőképesnek*, valamint *több kielégítő* (pozitív és kölcsönösen jutalmazó) *társas kapcsolattal* rendelkeznek, ami szintén visszahat az önértékelésre, mivel több melegséget, közelségérzést és támogatást, és magasabb kapcsolati énhatékonyságot tapasztalnak meg (Caprara és Steca, 2005). Moen, Dempster-McClain és Williams (1992) longitudinális vizsgálatukban 30 éven át követték 313 önkéntességgel rendszeresen foglalkozó nő életvitelét, és arra jutottak, hogy közvetlen

kapcsolat mutatkozik az önkéntesség és az ún. *funkcionális képesség* között, miközben a mortalitási rátát is csökkenti. A funkcionális képesség annak a mérőszáma, hogy a személy mennyire képes az önálló feladatvégzésre, saját maga ellátására, a munkára, valamint részt venni produktív és társas tevékenységekben. Egy másik vizsgálatban az önkéntességgel összefüggő időskori halálozási arányban bekövetkezett csökkenés erősebb összefüggést mutatott az önkéntességben való részvétellel, mint a testmozgás vagy az intenzív vallásgyakorlás tényezőinek ugyanerre gyakorolt hatásával (Oman, Thoresen és McMahon, 1999). Természetesen fontos figyelembe vennünk a stressz befolyásoló hatását is. Egy friss vizsgálatban Poulin (2014) arra jutott, hogy az önkéntesség képes a stressz egészségre gyakorolt hatását enyhíteni, de csak azoknál a személyeknél, akik más emberekről általában pozitív szemüvegen keresztül gondolkodnak. Feltehetően az önkéntesség tompítja a testi funkciók romlása és a halálozás közötti erős kapcsolatot, amit az is bizonyít, hogy a funkcionális korlátok nagyobb eséllyel vezetnek halálozáshoz azon személyeknél, akik soha nem végeztek önkéntes tevékenységet (Okun, August, Rook és Newsom, 2010).

Végül érdemes egy pillantást vetnünk az önkéntesség végzésének fiziológiai tényezőkkel való korrelátumaira. Említettük, hogy a fizikai egészségmutatókkal pozitív összefüggés mutatkozik, ugyanakkor az ennek háttérében álló fiziológiai hatótényezők szerepe csak az utóbbi évtizedben vált meghatározó kutatási területté (Bekkers, Konrath és Smith, 2016). Két meghatározó, idősebb felnőtteket vizsgáló, adott országra reprezentatív vizsgálat (Burr és mtsai, 2011; Konrath, 2013) alapján elmondhatjuk, hogy az önkéntesek alacsonyabb nyugalmi pulzussal és vérnyomással rendelkeztek, mint a nem önkéntes személyek. Egy serdülőkorú fiatalokat vizsgáló, random elrendezést alkalmazó kísérlet (Schreier, 2012; Schreier, Schonert-Reichl és Chen, 2013) arra a következtetésre jutott, hogy egy 4 hónapos önkéntes programban való részvétel hatására a kísérleti csoport tagjainál szignifikánsan alacsonyabb c-reaktív fehérje- és interleukin 6 szint (gyulladásos folyamatokat jelző biomarkerek), valamint a testtömegindex és a koleszterinszint alacsonyabb szintje volt kimutatható, mint a várólistán levő kontrollszemélyeknél.

Összegzésként elmondható tehát, hogy jelentős számú szakirodalom érvel amellett, hogy az önkéntesség javítja a társas, fizikai és kognitív mutatókat, különösen akkor, ha hosszabb ideig végzik (de az önkéntesség típusától, helyszínétől és azt azt végző személytől is függ), amely, a biológiai és fiziológiai hatásmechanizmusokon keresztül jobb funkcionalitáshoz (önellátás stb) vezet, ez pedig csökkenti a demencia kockázatát (Anderson és mtsai, 2014; Zhou, 2018).

7. AZ ÖNKÉNTES VÉRADÁS MOTIVÁCIÓS- ÉS ÉLMÉNYHÁTTERE

A következő fejezetben egy olyan proszociális magatartásforma kurrens vizsgálati területei kerülnek ismertetésre, melyről a téma meghatározó kutatója, Richard M. Titmuss nagy sikerű „The gift relationship” c. korszakalkotó kötetében (1970) azt állítja, hogy „talán a legtisztább példa az emberi segítségnyújtásra”. Disszertációmban azért került külön fejezetben bemutatásra, mert a véradás kiemelt társadalmi hasznossággal bír, és alapvetően önkéntes vállalkozás eredményeként jön létre, anyagi ellenszolgáltatás nélkül, szervezeti keretek között, tehát számos aspektusában megfelel a formális önkéntesség definíciójának.

7.1. A véradás fogalma, jelentősége

Az önkéntes véradás egy olyan proszociális magatartásforma, mely a társadalom számára igen magas hozzáadott értékkel bír, mivel egy ország biztonságos vérellátásához nagy mennyiségű vérkészítményre van szükség: a WHO szerint világszinten mintegy 108 millió, csak Európában pedig évi 4 millió egységre, melyet nagy részben önkéntesektől nyernek (Piersma és Merz, 2019). Kiemelt a vérszükséglet olyan betegségek esetében, mint a szívbetegség, sarlósejtes vérszegénység, limfóma, rákbetegségek, és a számos baleset esetében is (Mathew és mtsai, 2007). A véradás gyakoriságát szociodemográfiai, intézményi, fiziológiai és lélektani tényezők egyaránt befolyásolják (Masser és mtsai, 2008), napjainkban is rendszeres a vérhiányról való tájékoztatás⁵. A világ egyes térségeiben (pl. Afrika) a kifejezetten magas vérigény ellenére igen alacsony a véradók száma (<1%), így számos haláleset a vérhiány miatt következik be, főleg szülések esetében (Zanin, Hersey, Cone, Agrawal, 2016). Magyarországon évente 430 ezer egység vérre van szükség műtétekhez, baleseti sérültek ellátásához, vérkészítményekre, transzfúzióra szoruló betegek kezeléséhez, melyet kb. 11 ezer nyilvános véradó eseményen (és irányított véradáson, amikor célzottan egy személy számára történik a véradás) vesznek le⁶. A véradás „magas küszöbű önkéntesség”-nek tekinthető, hiszen vannak olyanok, akik bár szeretnének segíteni, valamely egészségügyi okból nem adhatnak vért (pl. anaemia, korábbi Hepatitis C fertőzés, alacsony testsúly stb), ugyanakkor nagy különbséget találunk a véradásra alkalmas személyek (kb. 40-60%) és a ténylegesen véradó személyek (3-5%) között (Heinrich, 1999; Piersma és Merz, 2019), valamint a véradásra irányuló hajlandóság és a tényleges donáció között is (Sheeran, 2002). Miközben az elégséges, folyamatos, vércsoportok szempontjából kiegyensúlyozott, lojális donorokból álló véradó bázis fenntartása nélkülözhetetlen, tisztában kell lennünk azzal, hogy a

⁵ <http://168ora.hu/itthon/verhiiany-az-orszagban-egyre-kevesebb-az-onkentes-verado-154926>

⁶ A veradas.hu weboldal adatai alapján

véradás a donor számára költséges aktivitás: egyaránt igénybe vesz személyes erőforrásokat, úgymint időráfordítást, tájékozottságot és jó egészségi állapotot, motiváció szükséges hozzá, miközben enyhe egészségügyi kockázatokat is rejthet: rosszullét, véraláfutás stb (Lyle, Smith és Sullivan, 2009; Piersma és Merz, 2019). Ebből fakadóan gyakran találkozunk a lemorzsolódás jelenségével is: Schreiber és mtsai (2005) egy hat éves longitudinális vizsgálatban azt találták, hogy az első véradóknak mindössze 38,5%-a tér vissza a későbbiekben is vért adni, valamint arra is rámutattak, hogy az első évben történő ismételt véradás az elkötelezett donorrá válás egyik legjobb prediktorának bizonyult: minél többször adott vért valaki az első évben, annál gyakrabban adott a későbbiekben is. A véradás számottevő „áldozattal” jár, hiszen 4,5 dl vért vesznek tőlünk, amely azonban 56 nap alatt pótlódik (nők esetében 3-szor, férfiak esetében 5-ször adhatunk egy évben). A véradás alapvetően altruista cselekedet, mivel önkéntes, más személyek szükségleteit elégíti ki és költséges a donor számára (Steinberg, 2010), de a motivációs háttér nem feltétlenül altruista (Ferguson, 2015).

7.2. A különböző donorstátuszok jelentősége

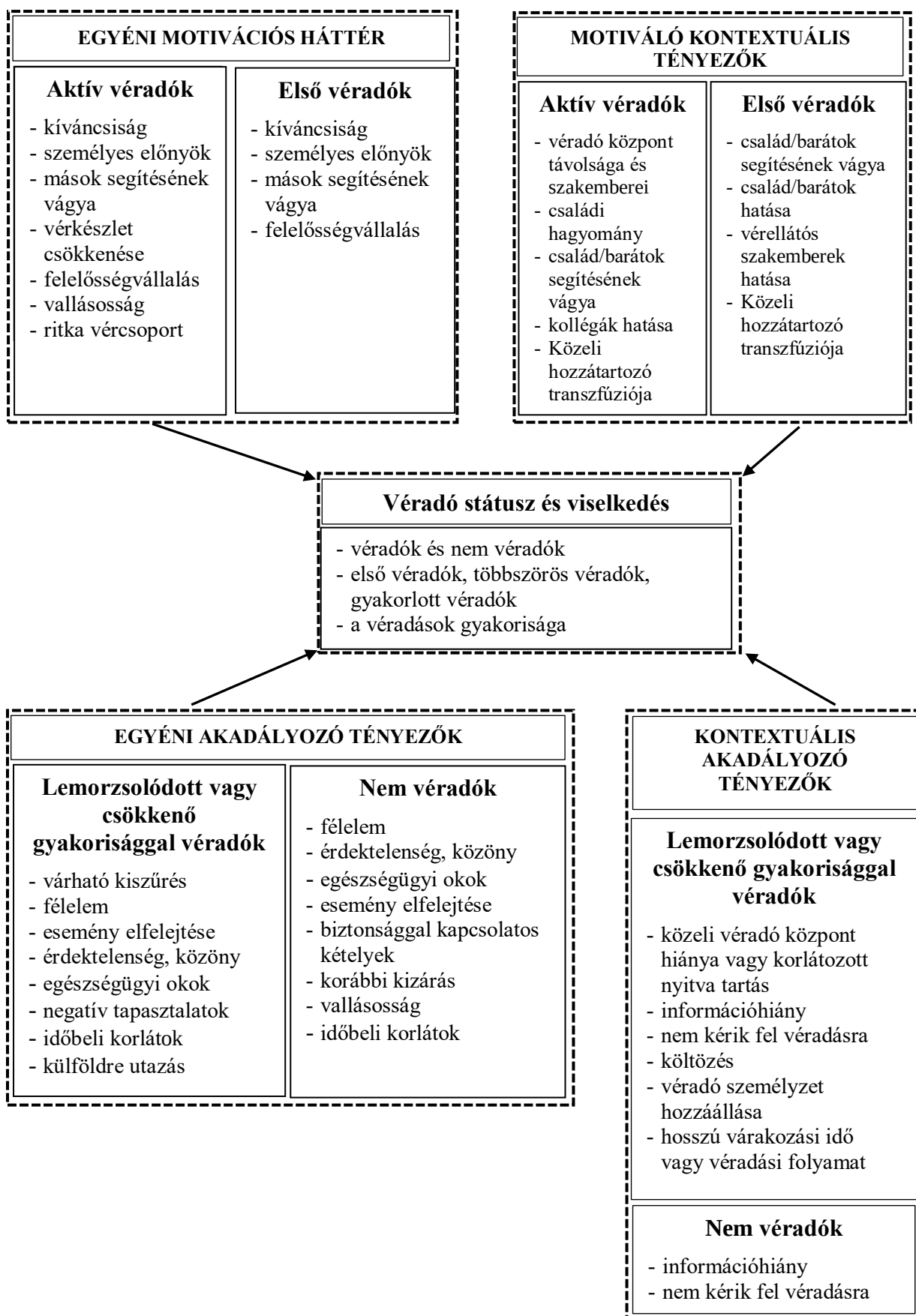
A donorkarrier különböző állomásai kapcsán nehézséget jelent, hogy a téma kutatói között sincs konszenzus azzal kapcsolatban, hogy meddig eseti véradó valaki és hány donáció után tekinthető többszörös vagy rutinos véradónak (Ferguson, France, Abraham és mtsai, 2007). Különböző donorstátuszokat különböztethetünk meg a véradások száma, jellege és a véradásra való alkalmasság alapján, ennek egységesítő modellje a 2. táblázatban olvasható (Bednall és Bove, 2011):

2. táblázat: A különböző donorstátuszok *(Forrás: saját szerkesztés)*

1. nem véradó (nem alkalmas)
2. nem véradó (alkalmas)
3. első véradó
4. többszörös véradó
5. rutinos véradó
6. lemorzsolódó (passzív) véradó
7. plazma vagy trombocita donor

A fenti donorstátuszoknak nagy jelentősége van a véradással foglalkozó szervezetek és szakemberek számára, hiszen a különböző nemű, korábbi véradási tapasztalattal rendelkező személyek megszólítása, megtartása különböző stratégiákat igényelhet (Mathew és mtsai, 2007). A véradó bázis egyre idősebb, így kiemelten fontos a serdülő és fiatal felnőtt korosztályok

bevonása (18-30 év). Ugyanakkor a kizárás kritériumai (piercing, szexuális partnerek gyakori cserélése) gyakrabban okoznak problémát ennél a korosztálynál (Misje, Bosnes, Gåsdal és Heier, 2005). Kiemelendő, hogy a donorstátusznak nagy jelentősége van a véradás gyakorisága, motivációs-és élményháttére szempontjából (Piersma és Merz, 2019). Ezzel kapcsolatban Piersma és mtsai (2017) alapján egy részletes összefoglaló ábrát szerkesztettünk, mely a 2. ábrán olvasható.

2. ábra: Összefoglalás a véradás és annak elkerülése motivációs háttértényezőiről donorcsoportok szerinti bontásban (saját szerkesztés Piersma, Bekkers, Klinkenberg, Wim, de Kort és Merz, 2017: 386. alapján)

Már a korai vizsgálatok (Callero és Piliavin, 1983) is a külső tényezők (társas nyomás, jutalmak) erős hatását mutatták ki a donorkarrier kezdetén, miközben a többszörös véradásnál már jellemzően erősebb belső motivált viselkedéssel találkozunk.

Érdekes kitekintenünk azokra a vizsgálatokra, amelyek a különböző tényezők véradási hajlandóságra gyakorolt hatását elemzik. Godin, Sheeran, Conner és Germain (2008) nagymintás (N=4672) vizsgálatukban a véradást megelőző kérdőív kitöltésének a következő donációra gyakorolt hatását vonták elemzés alá gyakorlott donorok körében. A résztvevőket random sorolták két csoportba: az egyik csoport kapott, a másik nem kapott postán véradással kapcsolatos meggyőződések vizsgálatát megelőzően. Regisztrálták, hogy ezt követően ki jelentkezett véradásra, és azt találták, hogy 6 hónappal később 8.6%-kal, 12 hónappal később 6.4%-kal többen jelentkeztek véradásra a kísérleti csoport tagjai közül, ugyanez a szignifikáns különbség volt látható a sikeres véradások tekintetében is. Ez előrevetíti a személyes megszólítás és a folyamatos kommunikáció motiválásban betöltött szerepét vizsgáló későbbi kutatási eredményeket.

7.3. A szociodemográfiai tényezők szerepe a véradás hátterében

A szocializációs tényezők szerepét megvizsgálva azt látjuk, hogy – ahogyan az önkéntességgel kapcsolatban már megállapítottuk (Wilson, 2000) – ha a szülők között találunk donorokat, jóval magasabb a véradóvá válás esélye (Alessandrini, 2007), és a véradás hátterében genetikai és környezeti tényezőket egyaránt azonosíthatunk (Pedersen és mtsai, 2015). A hatékony véradótoborzás igen fontos, hiszen minél többen válnak rendszeres véradóvá, annál kevesebbet kell költeni az új donorok toborzására. A leghatékonyabb toborzási csatornának az aktív véradók általi megszólítás tekinthető: a tömegmédia által megszólítottak ritkábban adnak vért a későbbiekben (Misje és mtsai, 2005). Jelentős lehetőség továbbá a rokoni vagy ismerősi kör véradást facilitáló szerepének tudatosítása (vö. irányított véradás). A demográfiai tényezők – életkor, nem, iskolai végzettség, de a véradás gyakorisága, első véradás óta eltelt idő és a komplikációk gyakorisága egyaránt hatással lehet a véradó magatartásra, mégpedig a donorkarrier különböző pontjain eltérő mintázatot mutatva (Piersma és Merz, 2019). A fiatal felnőttek nagyobb eséllyel válnak véradóvá akkor, ha a szüleik is véradók, és ha az (egészségügyi) filantrópia hagyománya jelen van a családban (Ferguson, Dorner, France és mtsai, 2018). Később, amikor a személy már gyakrabban szembesül betegségekkel, vagy valamely szerettének elvesztésével, jóval nagyobb mértékben tudatosul benne a társadalom vérszükséglete, és ez egyre erősebb motiváló erővel bír számára a donorrá válásban. Ezzel ellentétben másokra az jellemző, hogy korán donorokká válnak, de később nem térnek vissza, mert időhiány, vagy családi kötelezettségük

akadályozza azt. Az olyan életesemények, mint a szülővé válás, munkahely elvesztése, új munka kezdése, kimutathatóan növelik a véradás abbahagyásának esélyét (Piersma, Bekkers, Klinkenberg és mtsai, 2017; Piersma, Bekkers, Kort és Merz, 2018).

7.4. A véradás motivációs háttere

7.4.1. A véradási motivációk önbevallásos vizsgálata

A véradás motivációs hátterének vizsgálatakor – ahogyan általában az önkéntes tevékenységeknél – meghatározó az *altruizmus* szerepe, amely a más személyek érdekében önzetlenül végzett cselekedetek mozgatórugója, az altruista emberek számára a másik ember öröme megelégedést okoz, ezért képesek saját erőforrásaik (idejük, pénzük, képességeik) egy részét erre áldozni időről időre, anélkül, hogy a saját erőforrásaikról való lemondás negatív érzéseket váltana ki bennük. Ez a motívum mind a sokszoros, mind a néhányszoros donorok esetében a legfőbb meghatározó tényezőnek tekinthető önbevallásos vizsgálatokban (Misje és mtsai, 2005). Az önzetlenség hátterében természetesen a pozitív családi hatások jelentős szerepet játszanak. Kevés kivételtől eltekintve (pl. irányított véradás) a vérkészítményre szoruló személye nem ismert a véradó számára, így legtöbbször nincs közvetlen kapcsolat a donor és a recipiens között, teljes mértékben altruista cselekedetnek tekinthető tehát.

Titmuss azt feltételezte, hogy a véradás mögött meghúzódó motivációs faktorok döntően belső motiváltak. Egy 2011-es metaanalízis alapján (Bednall és Bove, 2011) azt mondhatjuk, hogy a donorok jelentős része altruisztikus vagy humanitárius okokat nevez meg véradása hátterében. Bár egyre több kutatás mutat rá az ego-orientált motívumok szerepére (Milinski, Semmann és Krambeck, 2002), a véradók toborzására és megtartására irányuló kampányok eddig döntően az intrinzik és a másokra irányuló motiváció szerepét hangsúlyozták (Evans és Ferguson, 2014).

Számottevő motívum *a társas (szociális) tapasztalatok szerzése* és a közösségi aktivitás fenntartása is, hiszen a donáció során rég nem látott ismerősökkel, barátokkal is találkozhat a véradó, új ismeretségeket köthet, tevékenysége közben pedig fokozott társadalmi fókuszba kerül (a társadalom véradással kapcsolatos attitűdje döntően elfogadó és pozitív, lásd „hósiesség” stb). Számos véradó számol be arról (különösen a szociálisan érzékeny, empatikus emberek), hogy a véradást egyfajta *társadalmi felelősségvállalásnak* tekintik, ami számukra erkölcsi kötelezettség formájában ölthet testet („valamit szeretnék visszaadni a társadalomnak”; „az emberiség részeként kötelességem az egyéni céljaim megvalósítása és saját gyarapodásom szem előtt tartása mellett a mások fizikai, érzelmi és egyéb szükségleteire való ráhangolódás is”). A társadalmi felelősségvállalás szintje a donormotiváció legjobb bejósolójának tekinthető már az első véradást megelőzően is (Karacan, Seval, Aktan, Ayli és Palabiyikoglu, 2013). A segítségnyújtás tehát egy

nagyon ösztönös, ugyanakkor az egyéni túlélés szempontjából az önérdeknek látszólag ellentmondó magatartás, így joggal merül fel bennünk a kérdés, hogy milyen tényezők befolyásolják, hogy egyes emberek többet, mások kevesebbet, van, aki pedig egyáltalán nem segít ily módon másokon. Fontos szerepet tölt be, főként a még kevés számú véradással rendelkezők esetében az *önértékelés növelésére* irányuló motiváció (Misje és mtsai, 2005) is.

Az önkéntes motivációkkal kapcsolatban két átfogó modellt (Karacan és mtsai, 2013; Misje és mtsai, 2005) érdemes kiemelni, melyek az önkéntes véradás háttérében álló motivációs tényezőket azonosították kérdőíves vizsgálataikban (3. és 4. táblázat). Ezen elméletek kiemelik, hogy a véradással kapcsolatos pozitív érzések jelentős facilitáló hatással bírnak, de egyúttal a proszociális értékrend is kifejezésre kerülhet azáltal, hogy – gyakran morális kötelezettségként észelve a véradást – az illető elmegy vért adni. Emellett ego-orientált motívumok, például az önértékelés növelése és egyéb külső tényezők (pl. jutalmak, ösztönzők) és a társas szükséglet kielégítése és a fontos mások referenciahatása is szerepet játszhat a véradás háttérében.

3. táblázat: 5 faktoros modell (Forrás: Misje és mtsai, 2005)

1. Értékek (altruizmus és empátia)
2. Pozitív érzések a véradással kapcsolatban
3. Önértékelés növelése
4. Társas okok (családi és baráti hatások)
5. Morális kötelezettség

4. táblázat: 3 faktoros modell (Forrás: Karacan és mtsai, 2013)

1. Önérdek és külső tényezők
2. Értékrend és morális kötelezettség
3. Pozitív érzések és önértékelés

A közgondolkodásban a segítségnyújtással igen erősen asszociálódott az *empátia* mint képesség és személyiségvonás, kérdés tehát, hogy az empátia magasabb foka gyakoribb véradásra sarkall-e (Einolf, 2008). Korábbi kutatások kimutatták, hogy a donációk száma és az altruisztikus motiváció mértéke között erős pozitív összefüggés mutatkozik sokszoros véradóknál (Andersen, 1996), miközben az alkalmi véradóknál inkább jellemző az önértékelés növelése céljából végzett donáció (Misje és mtsai, 2005). Az empátia szoros összefüggést mutat az altruista viselkedéssel (Batson, Ahmas és Yin, 1999; Cialdini, Schaller, Holihan, Arps, Fultz és Beaman, 1987), ugyanakkor Einolf (2008) arra is rámutatott, hogy az empátiás törődés az olyan tevékenységek

esetében, ahol tevékenység haszonélvezője nincs jelen (pl. véradás) nem tekinthető kiemelkedő motivációs tényezőnek. Piliavin és Callero (1991) a rendszeres véradókat vizsgálva azt találták, hogy azok, akiknek az önkéntes identitása kidolgozottabb és jobban észrevehető, illetve akiknél a véradás szokássá válik, később nagyobb valószínűséggel folytatják tevékenységüket, mivel az ismételt véradás megerősíti a személy altruista énképét. Amennyiben a véradás háttérében *a külső motívumok* dominálnak (a véradó központ távolsága, barátok jelenléte, jutalmak, társak felől érkező nyomás), nagyobb a későbbi lemorzsolódás esélye, ha viszont a belső tényezők (a segítség vágya, erkölcsi kötelesség érzése, társadalmi felelősségvállalás szándéka) válnak meghatározóvá, akkor a későbbiekben valószínűsíthetően többször fogja karját nyújtani (Lightman, 1981). Az önkéntesség motivációs háttere kapcsán korábban ismertetett alapvetés, miszerint különböző személyek különböző okokból lesznek véradók és egy személyre több motívum is hathat egy időben, a véradás kapcsán is igazoltnak tekinthető (Karacan és mtsai, 2013).

7.4.2. Az önkéntes véradás és a plazmaferézis közötti motivációs különbségek

A plazmaferézis, akárcsak a trombcitaferézis, vérösszetevők donációját jelenti a teljes vér helyett, így lényegesen többször adhatók (jelenleg Magyarországon évente 45-szer lehet plazmát adni. A vér sejtjes elemekből (vörösvérsejtek, fehérvérsejtek, vérlemezke) áll, melyek a folyékony sejtközzötti állományban, azaz a vérplazmában helyezkednek el. A vérplazma 90%-a vízből, 10%-a pedig a gyógyszergyártáshoz szükséges fehérjékből (immunfehérjék, véralvadási faktorok) áll. Ezek a plazmaadást követő néhány napon belül újratermelődnek a szervezetben. A vérplazma fő alkotóeleme a víz, emellett oldott állapotú fehérjéket, glükózt, véralvadási faktorokat, ásványi ionokat, hormonokat és szén-dioxidot tartalmaz⁷. Míg a legtöbb országban a teljes véradásért nem jár anyagi ellenszolgáltatás, és ezért 94%-a önkéntes véradóktól érkezik (WHO, 2017), addig a plazmaferézisért a legtöbb országban fizetnek. Ez a véradás motivációja szempontjából fontos tényezőnek tekinthető. Trimmel, Lattacher és Janda (2005) eredményei szerint a véradók proszociális motivációja magasabb volt, mint a plazmadonoroké, azonban amennyiben azokkal a plazmaadókkal hasonlítjuk össze a teljes véradókat, akik akkor is hajlandóak lennének folytatni a donációkat, ha nem fizetnének érte, nem találunk különbséget a motivációk terén. Mindezt Charbonneau, Cloutier és Carrier (2015) azzal egészíti ki, hogy a teljes véradók inkább gondolják azt, hogy tetteikkel segítenek másokon, büszkébbek tetteikre és inkább tisztában vannak a vérkészletek szükségességével (lásd: 7. táblázat).

⁷ <http://www.plazmaadas.hu/plazmaadasrol>

7.4.3. A véradás evolúciós pszichológiai és döntéelméleti nézőpontból

A friss kutatások szerint (Ferguson, 2015) a véradás kontextusában ritkán beszélünk *tiszta altruizmusról*, aminek végső célja, hogy mások jóllétét növelje, vagy mások szenvedését csökkentse, akár saját kárán is (Batson, 1991), ehelyett gyakrabban *nem tiszta altruizmus* áll a háttérben (Andreoni, 1990). Ekkor a recipiens érdekének figyelembe vétele és az érte történő önzetlen cselekvés, valamint a véradó által a véradás kapcsán megtapasztalt öröme (lásd warm-glow elmélet) egyszerre válik motivációs tényezővé a donor számára (Ferguson, 2015). Ugyanez a konstrukció egyébként megfigyelhető a kérdőíves vizsgálatokban is, például France, Kowalsky, France és mtsai (2014) által kiadott Donoridentitás Kérdőívben is szerepel a véradással összefüggő kellemes érzés („Élvezem a véradást”). Egyes elméletalkotók szerint (Dickens és Flynn, 2001) ennek háttérében a környezet-fenotípus illeszkedés áll, miszerint az emberek előszeretettel keresnek olyan helyszíneket, amely illeszkedik a fenotípusukhoz. Ez a véradás kontextusában azt jelenti, hogy a donorok olyan környezeteket fognak keresni, amely illeszkedik a motivációs háttérükhöz, vagy ahol nagy valószínűséggel meg fogják kapni az elővételezett jó érzést, ezért lehet egy sikeres véradás meglehetősen jutalmazó cselekvés számukra (Ferguson, 2015).

Ezen kívül – Ferguson (2015) szerint – a véradókra jellemző egyfajta „szent bűnelkövetés” (Sachdeva, Iliev és Medin, 2009) is, ami azt jelenti, hogy a véradások alkalmával – saját benyomásuk szerint – végső soron morális krediteket gyűjtenek, melyek összeadódnak, és más kontextusban (pl. pénzadomány, segítségnyújtás) kevésbé kell proszociálisan viselkedniük, így kevesebbet adományoznak. Ennek ugyanakkor ellentmond Studte, Clement, Soliman és Boenigk (2019) kurrens longitudinális vizsgálata, mely szerint a donorok éppen hogy gyakrabban köteleződnek el más proszociális aktivitások (pénzadományozás, önkéntesség) felé, sőt, ha abbahagyják a véradást, akkor más proszociális aktivitásaikat (önkéntesség, állampolgári kezdeményezések) is hajlamosabbak ezzel egy időben abbahagyni.

Felmerül a kérdés, hogy a kölcsönösség fontos tényező-e a véradás háttérében. *Közvetlen kölcsönösségről* nem beszélhetünk, hiszen legtöbbször (kivéve az irányított véradást), a donor és a recipiens nem ismerik egymást, így a viszonzásra sem adódik lehetőség (Ferguson, 2015). Azonban más módon lehet jutalmazó az egyén számára: a környezet gyakran tekinti a véradót altruistának, ami a reputációját növeli a közösségen belül, mivel a véradás egy költséges jelzés arról, hogy az illető altruisztikus hajlamokkal bír, lévén időt, energiát és fájdalmat is vállal a segítség érdekében (Lyle, Smith és Sullivan, 2009). Ezen személyeket a közösség többi tagja gyakrabban és szívesebben is segíti szükség esetén, mint a segítségnyújtással kevésbé asszociálódott társaikat (Milinski, Semmann, Krambeck, 2002, Nowak, 2006). Fontos viszont

megemlíteni, hogy csak akkor lesz reputációnövelő hatással a véradás az egyén számára, ha időről időre kommunikálja a közösségben ezen aktivitását, ami sokkal valószínűbb reprodukívabb éveiben, amikor még nincsen gyermeke (Ferguson, 2015). Ugyancsak indirekt, azonban az előbbiekkal ellentétben nem lefelé, hanem felfelé irányuló kölcsönösségről beszélünk például akkor, amikor egy vérkészítményt kapó személy később maga is véradóvá válik. Ez egészségügyi okok miatt nem túl gyakran történik meg, azonban a véradó mozgalmat az is segíti, ha háláját kifejezi a véradó központ irányában, illetve másokat igyekszik meggyőzni a véradás fontosságáról (Ferguson, 2015). A véradás kontextusában leginkább bizonyított mechanizmus az *erős reciprocitás*, amikor is a személy úgy használja fel a rendelkezésére álló erőforrásokat, hogy jutalmazza a méltányos, és büntesse a méltánytalan viselkedést, még akkor is, amikor mindez költségekkel jár számára, és jó eséllyel sem most, sem a jövőben nem várhat érte jutalmat (Paál és Bereczkei, 2014). Ennek hátterében az állhat, hogy egyfajta hajlammal bírunk arra, hogy együttműködjünk, ha méltányosan bánnak velünk (Fehr, Fischbacher és Gächter, 2002). Feltehetően erős motivációt jelent, hiszen a véradó nem vár jövőbeli jutalmat, és mind a vérkészítményt kapó személyt, mind a véradó központot arra érdemesnek látja. Emellett feltételezhetjük, hogy a véradók erősebben büntetik a méltánytalan viselkedést, mint a nem véradók (Ferguson, 2015). A *rokonszelekció* elmélete azt feltételezi, hogy a genetikai rokonság szintje erős összefüggést mutat a segítő magatartással, mert ha az egyén nem is marad fenn, a rokon gének tovább öröklődhetnek (Nowak, 2006). A véradás kontextusában nagyon ritkán jelenik meg, mivel az irányított véradáson kívül (ami Európában ritka) a donorok nem adományozhatnak rokonnak vért (Ferguson, 2015).

Ugyancsak megjelenik a véradás kontextusában a *feltételes együttműködés*, amikor a személy tisztában van a mások által felajánlott összeggel egy közjavak játékban és azokhoz illeszti saját felajánlásait, de ő kicsivel tendenciózusan kevesebbet ad, mint mások (Fehr és Fischbacher, 2004a), itt tehát az önérdék már magasabb szintet mutat, mint a tiszta altruizmus esetében. Fontos, hogy meg tudjuk határozni a feltételesen együttműködő donorok arányát a véradóbázison belül, aminek többek közt a vérkészlettel kapcsolatban van jelentősége: ha például egy feltételesen együttműködő donornak azt az információt adjuk, hogy az aktív donorok száma kevés, arról tájékoztatja, hogy nincs szükség a véradására. Viszont, ha az átlagos véradási arányról tájékoztatjuk („pl. az Ön körzetében egy átlagos donor háromszor ad vért évente”), sokkal hatékonyabban motiválhatja őt a véradásra, mivel alkalmazkodni szeretne a fenti arányhoz (Ferguson, 2015). A korábban ismertetett *”vonakodó altruizmus”* jelensége már széles körű empirikus alátámasztást nyert a véradás kontextusában is (Ferguson, Atsma, de Kort és Veldhuizen, 2012; Skatova és Ferguson, 2013). Eszerint a véradók akkor a legaktívabbak, amikor

a potyautasok száma magas: sokan vannak, akik csak használják az ellátórendszert, de maguk nem segítenek, vagy amikor a véradó úgy tapasztalja, kevesen adnak vért. A potyautasok visszaszorításában a véradó maga is tevékenyen részt vesz: másokat is erősen ösztönöz arra, hogy adjanak vért, és a megtartásukban is szerepet vállal (pl. elkíséri véradásra). Érdekes lehet még az *egyenlőség és méltányosság normája*. Az egyenlőség normája szerint az emberek számára kellemetlen érzés, ha egyenlőtlenség áll fenn köztük és mások között, és motiváltak ennek az egyenlőtlenségnek a megszüntetésére, ami által a lelkiismeret-furdalás csökkentése lehetővé válik (Fehr és Schmidt, 1999). A Donoridentitás Kérdőív (France, Kowalsky, France és mtsai, 2014) tartalmaz egy erre reflektáló „introjektált szabályozás” faktort, melyre példa az alábbi item: „Bűntudatom lenne, ha nem adnék vért”). A méltányosság normája a méltánytalan ajánlatra adott elutasítást vagy egy harmadik fél általi büntetést jelenti. A kutatások jelenleg is vizsgálják, van-e relevanciája a véradás kapcsán (Ferguson, 2015).

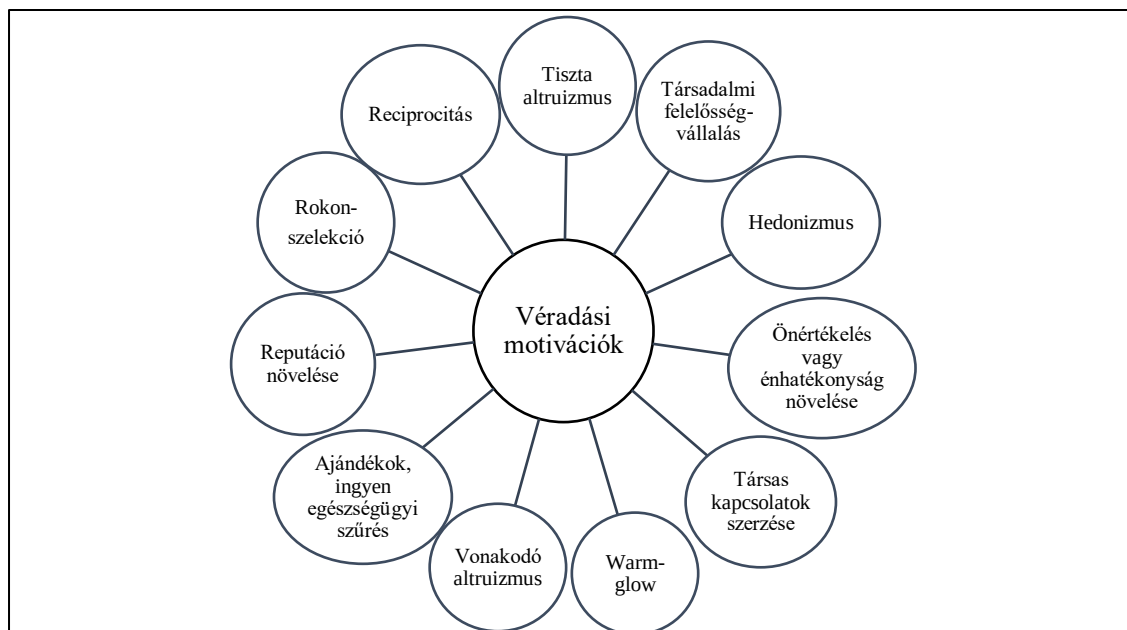
Érdemes tehát megnéznünk azokat a specifikus vizsgálatokat, amelyekben az egyszerű attitűdvizsgálaton túl a véradók viselkedését játékelméleti keretben, kísérlet segítségével veszik górcső alá. Napjainkban egyre több olyan kutatás lát napvilágot, mely szerint a warm-glow, a kölcsönösség és méltányosság normája erősebben érvényesülnek véradóknál mint nem véradóknál, valamint, hogy a véradók önkéntességre és adományozásra vonatkozó aktivitása alacsonyabb, mint a nem véradóké (lásd még: „szent bűnelkövetés”)(Ferguson, Farrell és Lawrence, 2008; Ferguson, Taylor, Keatley, Flynn és Lawrence, 2012; Ferguson és Lawrence, 2018; Meslin, Rooney és Wolf, 2008). Az aktív és lemorzsolódott véradók a nem-véradókhöz képest nagyobb arányban támogatják a *kölcsönös méltányossággal* kapcsolatos hiedelmeket (Ferguson és Lawrence, 2018). Mások észlelt véradási hajlandósága új véradóknál (kevesebb, mint 3 véradás) bejósolja a véradási szándékot (Ferguson, 2012) és a tényleges véradást (Ferguson, Farrell és Lawrence, 2008), de sokszoros véradóknál már inkább a „warm-glow” hatás érvényesül. Az aktív donorok a *pozitív és negatív kölcsönösségi normákat* egyaránt helyeslik, és elutasítják a méltánytalan ajánlatokat ultimátum játék során (Ferguson és Lawrence, 2018), mely összefüggés sem más típusú önkéntességnél, sem más típusú adományozásnál (szervdonor regiszter) nem volt jellemző.

7.4.4. Az ösztönzők szerepe a véradás háttérében

Titmuss (1970) pesszimista hipotézise szerint a véradóknak biztosított anyagi ösztönzők aláássák az altruisztikus motivációs bázissal rendelkező véradók jövőbeli véradásra vonatkozó szándékát, a vérkészletre negatív hatást gyakorolva. Kasraian és Maghsudlu (2012) kutatásában mindössze a véradók egynegyede gondolta, hogy ösztönzőkkel szükséges motiválni a véradókat,

azonban a fiatalok és az első véradók jobban vágnak erre, valamint az is megfigyelhető, hogy a nem véradók erősebb preferenciát mutatnak bármilyen fajta jutalomra, mint a véradók (Costa-Font, Jofre-Bonet és Yen, 2013). A *társadalmi tényezők*nek is szerepe van ebben a folyamatban. A fizetett véradással rendelkező országokban a donorok ösztönzőkkel kapcsolatos attitűdje pozitívabb (Tscheulin és Lindenmeier, 2005). Egyes kutatók szerint az önkéntes, nem fizetett donorok nagyobb valószínűséggel adnak ismét vért, miközben a férfiak számára az anyagi juttatás erősebb ösztönzést jelent (Papagiannis és mtsai, 2016). A véradás kontextusában a belső motiváció garantálja a legerősebb, hosszú távú elköteleződést, azonban az altruisztikus motiváció mellett napjainkban egyre fontosabbá válik az ego-orientált motiváció háttérének azonosítása is. Például ego-orientált motívumnak tekinthető az *hedonizmus*, amikor a segítségnyújtás a saját személyes előnyök növelésének érdekében történik, anélkül, hogy a recipiens érdekeire tekintettel lenne a donor (Batson, 1991). Abban az esetben, amikor a személy azért ad vért, hogy ajándékot vagy ingyenes egészségügyi szűrést kapjon, egyértelműen jelen van a hedonizmus mint motívum a véradás háttérében (Glynn és mtsai, 2003). A korábbi, főleg a donorok jóindulatára ható marketing és kommunikációs stratégiák mellett egyre fontosabbá válnak a véradók megszólításában és megtartásában a külső motivációt szolgáló anyagi és nem anyagi jellegű juttatások is, amivel összefüggésben ezek hatékonyságát vizsgáló kutatások is egyre nagyobb számban jelennek meg. Ezen a ponton érdemes elkülönítenünk két fontos fogalmat. Az ösztönző esetében a véradó már a véradást megelőzően tudja, milyen tárgyi, anyagi jellegű juttatásban fog részesülni a donáció végeztével („Minden véradó ajándékot kap”), míg jutalmazás esetében meglepetésként éri őt az ajándék ténye (Bednall és Bove, 2011). A fentiek alapján a véradás közben kapott kis értékű tárgyak (pl. üdítő, víz) nem tekinthetők ösztönzőnek, a köszönőajándékok (hűtőmágnes, sms) pedig egyértelműen jutalomként azonosíthatók (Eastlund, 1998). A sikertelen vagy az orvosi vizsgálatok során kizárt véradók későbbi visszatérte szempontjából kulcskérdés, hogy az ösztönzők csak sikeres véradás esetén járjanak (feltételes), vagy sikertelen véradás esetén is megkapják-e (feltétlen)(Lacetera, Macis és Slonim, 2014). Az ösztönzők alkalmazása azzal kecsegtet, hogy a személyek nagyobb eséllyel folytatják a jövőben a véradást (Chell, Davison, Masser és Jensen, 2018), ami megkérdőjelezi azt a WHO által közel 40 éve alkalmazott iránymutatást, miszerint az ösztönzők adása negatív hatást gyakorol a vérkészlet mennyiségére és minőségére (Lacetera, Macis és Slonim, 2013). Az ösztönzők jövőbeli véradási gyakoriságra gyakorolt hatásával kapcsolatos vizsgálatok ellentmondásos eredményekre jutottak: *stimuláló hatású* (Ferrari, Barone, Jason és mtsai, 1985; Lacetera, Macis és Slonim, 2012); *csak az anyagi ösztönzőnek van pozitív hatása* (Iajya, Lacetera, Macis és Slonim, 2013); *csökkenti a jövőbeli véradások esélyét* (Trimmel, Lattacher és Janda, 2005). Az utóbbi időben erősen foglalkoztatja a

kutatókat a *pénz és egyéb külső ösztönzők* (ajándékok, oklevelek) szerepe is. Számos véradó igényli a véradásokért járó visszajelzéseket nyilvános dicséret formájában (Ferrari és mtsai, 1985), ami főként új és nem rendszeres véradónál segít az aktivitás fenntartásában (Goette és Stutzer, 2008). Upton (1974) szerint ugyanakkor a hűséges véradók, akik eddigi „fáradozásaikért” kitüntetés kaptak, az elkövetkezőkben kisebb valószínűséggel adnak vért, mint azon társaik, akik ilyen kitüntetésben nem részesültek. Ugyanerre az eredményre jutott Exley (2013) is, aki szerint a gyakorlott véradók már megfelelő „adag” megbecsülésben részesültek a közösségükben proszociális viselkedésük nyomán, így kevésbé igénylik a jutalmakat érte, mivel ez aláásná proszociális imidzsüket, énképüket és véradásra vonatkozó belső motivációjukat. A donorok számára az *egészségügyi vizsgálatok* és az *alacsony értékű ajándékok* (csokoládé, alkohol, kézzel készített tárgyak) bírnak a legnagyobb motiváló erővel (Chell, Davison, Masser és Jensen, 2018), ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy a nagy értékű ösztönzők (pl. nyereményjáték) érdekében egyes véradók elhallgatják egészségügyi problémáikat, ezáltal pedig a levett vér kisebb eséllyel lesz felhasználható (Healy, 2010; van der Poel, Seifried és Schaasberg, 2002). Más elméletalkotók szerint (Archard, 2002; Stutzer és Goette, 2010) bizonyos ösztönzők (pl. nagyobb összegű pénz) hosszabb távon a belső motivációt is alááshatják, egyes véradók ennek bevezetésekor a véradás abbahagyását is fontolgatnák (Lacetera és Macis, 2010; Trimmel, Lattacher és Janda, 2005). Felmerülhet bennünk az a kérdés is, hogy közvetlenül a véradást megelőzően milyen kommunikációs üzenetek lehetnek hatással a véradáson való megjelenésre. Paulhus, Shaffer és Downing (1977) kísérletében a véradásra vonatkozó jövőbeli hajlandóság magasabb volt azoknál a donoroknál, akik felé véradás előtt önzetlenséget hangsúlyozó üzeneteket kommunikáltak (altruizmus feltétel), mint azoknál, akiknél a véradó saját nyereségét (személyes előny feltétel), továbbá fokozott altruista motiváció és az aktuális donációtól való alacsonyabb fokú averzió volt megfigyelhető a gyakorlott véradónál, szemben az újonc véradókkal. Ez kiemeli a tapasztalat szerepét a szorongás csökkentésében, a véradás-specifikus önbizalom növelésében. Napjainkban számos vizsgálat (pl. Jansen és mtsai, 2019) arra a következtetésre jut, hogy az első véradók ösztönzésére kiemelt figyelmet kell fordítanunk: egyre valószínűbb, hogy a véradáson átélt tapasztalatok nyomon követése csökkenti a stresszt és növeli a visszatérés esélyét (Jansen és mtsai, 2019), amely a személyes megszólítás és a társas támogatás szerepét megkérdőjelezhetetlenné teszi. Összességében tehát úgy tűnik, az ösztönzők egészen addig a pontig facilitálhatják a véradást, amíg az belső motiválttá nem válik, illetve, hogy az új és nem rendszeres véradók esetében fontosabb szerepet töltenek be az ösztönzők. A véradás hátterében kimutatható legfontosabb motivációs tényezőkről összefoglalás a 3. ábrán olvasható.

3. ábra: Összefoglaló a véradás háttérében álló motivációs faktorokról (Forrás: saját szerkesztés)

7.5. Az érzelmek, hiedelmek, szándékok szerepe a véradás háttérében

A véradás motivációs háttére kapcsán fontos megemlíteni az egyik legfontosabb pszichológiai keretet szolgáltató komplex magyarázó elméletet, a szociálpszichológiában számos kontextusban alkalmazott, az önkéntesség kapcsán is gyakran vizsgált *Tervezett Cselekvés Elméletét* (Ajzen, 1991; Ajzen és Fishbein, 2005), mely szerint a személy cselekvésre vonatkozó elköteleződését nem csupán az azzal kapcsolatos *attitűdje* (a véradást mennyire tartja jutalmazónak, előnyösnek, energizálónak stb.), hanem további tényezők is meghatározzák. Az érzelmi tényezők közül (mind az első, mind a gyakorlott véradókra) a *megelőlegezett megbánás* (Godin és mtsai, 2005) gyakorol hatást, emellett pedig az *erkölcsi norma* (Godin, Conner, Sheeran, Bélanger-Gravel és Germain, 2007) szerepe mutatkozik jelentősnek. Előbbi a véradás kontextusában azt jelenti, hogy a személy elővételezi, hogy ha nem ad vért, utólag rossz érzéseket fog átélni (pl. bűntudat, csalódottság), melyet szeretne elkerülni. Utóbbi azt jelenti, hogy valaki morális kötelezettségének és személyes értékrendjével egyezőnek érzi, hogy vért adjon. Egy harmadik, normák körébe tartozó, ám az előzőektől konceptuálisan eltérő típus a *szubjektív norma*, mely a normatív hiedelmekből és az azok teljesítésére irányuló motivációból adódik, ami a véradás kontextusában azt takarja, hogy a személy a fontos mások felől nyomást érez arra, hogy vért adjon. Végül pedig az *előíró norma*, amely annak a figyelembe vételét jelenti, hogy a fontos mások ténylegesen adnak-e vért (Robinson, Masser, White, Hyde és Terry, 2008). Mivel a véradásra irányuló döntéshozatal gyakran más emberekkel való interakciók keretében történik (munkahelyi és baráti

csoportosulások), utóbbi jelentősége kiemelten fontos a véradás kontextusában, hiszen korábbi kutatások (McCombie, 1991; Tscheulin és Lindenmeier, 2005) egyértelműen arra mutatnak rá, hogy mind az első véradás, mind a későbbi véradások esélyét jelentősen növeli, ha ismerünk a környezetünkben aktív véradókat. A modell *viselkedéses szándék* nevű összetevője motivációs elemekre épül, azon erőfeszítéseket foglalja magában, amelyek mellett az egyén hajlandó végrehajtani a viselkedést (Ajzen, 1991), jelen esetben a véradást. Azonban vannak olyan tényezők is, amelyek nem motivációs tartalmúak, de az aktuális helyzetre nézve kontrollal bírnak, mint a pénz, az idő, vagy a képességek. A személy ezekkel kapcsolatos szubjektív észlelete lesz a viselkedést meghatározó negyedik tényező, az *észlelt viselkedéses kontroll*, mely alapján mérlegelni képes, mennyire lesz számára egyszerű, avagy nehéz a viselkedés kivitelezése. Ez a véradás kontextusában az a feletti kontroll érzetét jelenti, hogy képes-e vért adni, vagy legyőzni azokat az akadályokat, melyek a véradás hátterében állnak. Ez a tényező mind az első, mind a gyakorlott véradónál a véradási szándék fontos bejósólójának tekinthető (Godin és mtsai, 2007). A véradással kapcsolatos vizsgálatokban (ld. Robinson, Masser, White, Hyde és Terry, 2008 összefoglalását) a tervezett cselekvés elmélete a véradási szándék varianciájának 31-72%-át és a tényleges véradási magatartás 54-56%-át magyarázta. A véradási szándék esetében a modell legerősebb független prediktora az észlelt viselkedéses kontroll (Ferguson France, Abraham, Ditto és Sheeran, 2007; Masser, White, Hyde és Terry, 2008), Emellett a gyakorlott véradónál bejósoló erővel bír még a megelőlegezett megbánás, az erkölcsi norma és a múltbeli véradó aktivitás. Nem véradónál viszont a szubjektív normák, az attitűdök és az észlelt viselkedéses kontroll egyaránt bejósolták a véradásra irányuló jövőbeli szándékot (Godin és mtsai, 2007). Az első véradók későbbi donációkra való hajlandóságát a véradásra irányuló motivációjuk határozza meg, míg a gyakorlott véradónál úgy tűnik, minél idősebb a véradó, annál könnyebben rávehető az ismételt véradásra. Ez a tendencia az idősebb első véradónál is érvényesül, tehát a fiatalabb első véradók kisebb eséllyel térnek vissza (Godin és mtsai, 2007).

A Tervezett Cselekvés Elméletéhez hasonlóan a motivációs tényezők szerepét vizsgálja egy másik nagyhatású elmélet is, az *önmeghatározás elmélet* (Ryan és Deci, 2000b, ld. részletesen 5.1.3. fejezet), melyet az utóbbi időben a véradás kontextusában is vizsgálnak (France, France, Carlson és mtsai, 2017). Az önmeghatározás elmélet szerint hajlamosabbak vagyunk erősebb kitartást mutatni olyan tevékenységek esetében, melyek belső motiváltak, mint a külső motivációval végzett tevékenységeknél. Továbbá, a motiváció az elmélet szerint egy kontinuum mentén határozható meg, amelynek egyik végpontja a teljes mértékben kívülről kontrollált viselkedés, az extrinzik motiváció, másik végpontja az autonóm, önirányított viselkedés, az intrinzik motiváció. Ezen kívül helyezkedik el az amotiváció, ami mind az autonóm, mind a

kontrollált viselkedéssel szemben áll, mert ilyenkor a személy nem mutat semmilyen szándékot, motivációt a cselekvés végrehajtására, tehát az adott viselkedéssel kapcsolatban az önirányítottság teljes hiányát mutatja (Fényszárosi, Sallay, Matuszka és Martos, 2018). A véradás kontextusában mindez úgy jelenik meg, hogy minél erősebben belsővé tette az illető a donoridentitást (pl. „véradó vagyok”), annál erősebb szándékot mutat a jövőbeli véradásra és tényleges véradó aktivitása is magasabb lesz (France, Kowalsky, France és mtsai, 2014). Az elmélet ugyanakkor azt is fontosnak tartja kiemelni, hogy az is lehet, hogy a véradás külső motivációs bázisból ered, de a megfelelő társas-környezeti tényezők megléte mellett belső motiválttá válik, a személy értékrendjének részévé válva. Három alapvető humán szükséglet kielégülése szükséges a belső motivált viselkedéshez: az *autonómia* (szabadon dönthet arról, hogy ad-e vért), *kompetencia* (az énhatékonyság érzése és a bizalom abban, hogy képes vért adni) és a *valahová tartozás szükséglete* (más véradókhoz való kapcsolódás érzése). Az elmélet véradás kontextusában történő mérésére France, Kowalsky, France, Himawan, Kessler és Shaz (2014) kidolgozta a Véradó Identitás Kérdőívet, mely részletesen az 5. táblázatban kerül ismertetésre, minden motivációs típusra egy-egy itemet példaként kiemelve.

5. táblázat: Az önmeghatározás elmélet a véradás kontextusában (Forrás: France, Kowalsky, France és mtsai, 2014)

Motiváció típusa	Amotiváció	Kontrollált (külső) motiváció		Autonóm (belső) motiváció		
A viselkedésszabályozás típusa	Nincs szabályozás	Külső szabályozás	Introjektált szabályozás	Identifikált szabályozás	Integrált szabályozás	Intrinzik szabályozás
A cselekvés oka	Nincs szándék a cselekvésre	Jutalmak szerzése vagy a büntetés elkerülése	Mások helyeslésének megszerzése vagy büntudat elkerülése	Mert a cselekvés fontos és értékes	Mert konzisztens a céljaimmal és értékeimmel	Mert élvezetes és kielégítő a cselekvés
Véradó Identitás Kérdőív itemei	„Nem igazán gondolkodok véradáson”	Köszönőajándékok szerzéséért adok vért (pl. póló és üdítő)	„Rosszul érzem magam, ha nem adnék vért”	„A véradás nagyon fontos hozzájárulás mások egészségéhez”	„A véradás konzisztens az életcéljaimmal”	„Élvezem a véradást”

7.6. A morális felháborodás szerepe

Napjainkban egyre több kutatás állítja, hogy a segítségre irányuló motiváció, így a véradás háttérében is jelentős tényezőként jelenhet meg az ún. „morális felháborodás”. Ez a fogalom akkor jelenik meg, amikor a személy úgy észleli, más emberekkel szemben méltánytalanul vagy igazságtalanul járnak el, aminek hatására megfigyelőként negatív érzelmi folyamatokat (pl. düh) él át (Montada és Schneider, 1989; van Doorn és Zeelenberg és Breugelmans, 2014). A negatív érzések feloldására kiválóan alkalmas a proszociális viselkedés (Montada és Schneider, 1989). A morális felháborodás arra sarkallja ugyanis a személyt, hogy proszociális cselekedeteivel pozitív hatást gyakoroljon a környezetére, részben, hogy fenntartsa pozitív énképét, részben, hogy a társas

csoportját vagy a társadalmat jobb irányba terelhesse (Lotz, Okimoto, Schlosser és Fetchenhauer, 2011; Thulin és Bicchieri, 2016; van de Vyver és Abrams, 2015). A jelenség az önkéntesség háttérében is kimutatható (Csaba, Belinszky, Lukács, Lantos és Kende, 2017). A véradás kontextusában ez a jelenség akkor válhat motiváló tényezővé, amikor a véradó méltánytalannak érzi, hogy egy kis közösség (véradók) adományát az egész populáció (pl. ország) használja (vö. vonakodó altruizmus, pl. Ferguson, 2015; Ferguson és Lawrence, 2018), és aggódik amiatt, hogy nem lesz elég vér. ami alapvető morális értékeit (pl. csoport segítése, méltányosság) veszélyezteti. Vagyis a morális felháborodás generálta cselekvés csökkenti a személy helyzet miatti distresszt.

7.7. A véradástól való távolmaradás okai

A véradók motivációi mellett a véradás elkerülésének okai is fontos információt szolgáltathatnak, amelyeket aztán a toborzás, illetve a marketing során érdemes felhasználni. Ezen a ponton természetesen érdemes elkülönítenünk azokat a személyeket, akik korábban már adtak vért, de valamilyen okból jelenleg nem kívánnak vért adni (lemorzsolódók), azoktól, akik nem is szándékoznak vért adni (nem donor), pedig nem áll fenn esetükben biológiai paraméter alapján kizáró tényező (pl. vérszegénység). McVittie, Harris és Tiliopoulos (2006) félig strukturált interjú módszert alkalmazó kutatásukban (N=50) kiemelték, hogy a véradók és a nem véradók között nincs különbség abban, hogy mennyire tartják fontosnak a véradást és hogy ismerik-e a téma fontosságát, azonban a véradással kapcsolatos *szorongást* (félelem az ismeretlen folyamattól) és a gyakorlati nehézségeket (*információhiány*: hogy történik a véradás, hol van rá lehetőség és hogy nincs közeli véradási helyszín) gyakran nevezik meg a távolmaradás vagy lemorzsolódás okaként. Ezzel ellentétben Mathew és mtsai (2007) fókuszcsoportos vizsgálatukban arra jutottak, hogy a korábban vért egyszer sem adó személyek általában nem tekintették a véradást olyan fontos önkéntes aktivitásnak, mint a kórházakban, iskolákban, támogató csoportokban végzett önkéntesség, miközben a lemorzsolódó önkéntesekre ez nem volt jellemző. Emellett sokak számára a konkrét személlyel végzett segítségnyújtás sokkal inkább jutalmazó értékű volt. A főbb motívumokat korábbi kutatások (James, Schreiber, Hillyer és Shaz, 2013; Gillespie és Hillyer, 2002; Misje és mtsai, 2005) ide vonatkozó eredményei alapján a 6. táblázatban ismertetem:

6. táblázat: A véradás elkerülésének leggyakoribb okai (alkalmas és nem alkalmas donoroknál) (Forrás: saját szerkesztés)

1. A véradás helyszíne nem alkalmas (pl. kényelmetlen)
2. A véradás helyszíne nem elérhető vagy nem tud róla
3. Tűtől, fájdalomtól és szédüléstől való félelem
4. Megfertőződéstől való félelem
5. Elfoglalt vagy túl sok időt vesz el a véradás

6. Nem kéri fel a véradásra (nincs információ, direkt vagy indirekt megkeresés)
7. Apátia, érdektelenség
8. Orvosi kizárás (vagy attól való félelem)
9. Biológiai paraméterek (pl. nem éri el az 50 kg-t, vérszegény stb.)
10. A személyzet részéről érkező rossz bánásmód vagy hibázás (pl. rossz szúrás miatti hematóma)

7.7.1. Pszichofiziológiai tényezők a véradás elkerülésének hátterében

A véradás elkerülésének hátterében a fiziológiai tünetek és pszichikus tényezők bonyolult interakciójával találkozunk. Bár a véradás alapvetően biztonságos tevékenység (Philip, Sarkar és Jain, 2014), néhány kockázati tényezőt mégis rejt néhány véradónak: hematóma, visszérgyulladás, fertőzés kockázat és a bolygóér-reakciók előfordulhatnak (Thijssen, Masser, Gemelli és Davison, 2019). A bolygóér reakció (vasovagal reaction, VVR) a nervus vagusnak az érre történő behatásra adott azonnali válaszát jelenti, mely diszkomfort érzettel, gyengeséggel jár együtt. A jelei a következők lehetnek: sápadtság, szívritmus-lassulás, szédülés, hányinger, komolyabb eseteknél eszméletvesztés, görcsök, inkontinencia (Engel, 1978; Tondon, Pandey és Choudhary, 2008; Trouern-Trend, Cable, Badon, Newman és Popovsky, 1999). Ezek a tünetek megjelenhetnek a véradás alatt vagy pár perccel utána, ebben az esetben *azonnali VVR*-ről, vagy a véradást követő 24 órán belül, ebben az esetben *késleltetett VVR*-ről beszélünk. A komolyabb bolygóér-tünetek ritkán jelennek meg a véradások alkalmával (Philip, Sarkar és Jain, 2014) azok is gyakran lélektani tényezők (pl. extrém szorongás) közvetítésével alakulnak ki (France, France, Himawan és mtsai, 2013; France, France, Wissel és mtsai, 2013). Ugyanakkor, ha valaki megtapasztalta ezeket a reakciókat, akár fél a véradástól, akár nem, egy éven belüli ismételt véradásának esélye egyaránt 16%-kal kevesebb, mint azon véradók esetében, akik ezeket a tüneteket nem tapasztalták meg a véradást követően. A félelmi reakciókat mutató, bolygóér tüneteket megtapasztalók 24%-kal kisebb eséllyel térnek vissza vért adni, mint a félelmi reakciót nem mutató és bolygóér tüneteket nem tapasztaló személyek (France, France, Carlson és mtsai, 2014). Egy kétéves longitudinális vizsgálat (France, France, Wissel és mtsai, 2013) arra a következtetésre jutott, hogy a *szorongás* az ismételt véradás legközvetlenebb negatív prediktor változójának tekinthető, miközben más kutatások (Thijssen, Masser, Gemelli és Davison, 2019) szerint a donorok véradás előtti és alatti fizikai jólléte tekinthető a visszatérés legfontosabb bejósoló tényezőjének. Kowalsky, France, France és mtsai (2014) szerint a szorongás kapcsán meghatározó tényező, hogy amíg a normál egészségügyi vizsgálatok eredménye titkos, addig a véradással kapcsolatos vizsgálatok eredménye a potenciális véradó társas közege számára is hamar nyilvánvalóvá válik, ami növelheti a negatív társas reakcióktól (megítéléstől) való félelmet. A kutatók szerint a szorongást megtapasztaló

személyek gyakrabban számolnak be túvel kapcsolatos fájdalmakról, kevésbé elégedettek a véradással is, mely pedig visszahat a véradási hajlandóságra is. Fontos azonban leszögeznünk, hogy a véradók között lényegesen magasabb a félelmi reakciókat mutató, mint a bolygóér reakciókat megtapasztaló személyek száma (France, France, Carlson és mtsai, 2014), hogy a félelem megkétszerezi a bolygóér reakciók megtapasztalásának esélyét (France, France, Wissel és mtsai, 2013), valamint, hogy a véradók döntő hányada egyáltalán nem tapasztal meg komplikációt. Az első véradóknál a kezdeti félelemből nem lehet következtetéseket levonni a visszatérési hajlandóságra vonatkozóan, azonban a gyakorlott véradóknál igen, mivel esetükben a félelem általában tényleges negatív tapasztalatokból (rosszullét, hematóma) ered (France, France, Carlson és mtsai, 2014). Azt is tudjuk, hogy a tapasztalt véradók egyharmada is átél félelmi reakciókat a véradás előtt (France és France, 2018). Wiersum-Osselton, van der Creek, Brand, Veldhuizen, van der Bom és de Kort (2014) még részletesebben osztályozta a megjelenő mellékhatásokat: *túvel kapcsolatos komplikációk* (fájdalmas kar, artériás szúrás és hematóma); *bolygóér reakciók ájulás előtt*: gyengeség, szédülés, izzadás, hányinger és/vagy hányás. Az *ájulás* eszméletvesztéssel járó állapot, mely leggyakrabban a beszúrás után következik be. Kitérnek továbbá a véradás közbeni komplikációkra: *sikertelen szúrás* (nem történik véráramlás a tű vénába történő beszúrását követően; *ismételt kísérlet a másik karban* is, ha nem áramlik a vér a gyűjtőzacskóba; *áramlási problémák* (pl. lassú áramlás vagy a maximális 15 perces donációs időtartam meghaladása) vagy *egyéb problémák* (pl. gép meghibásodása).

7.7.2. A véradás abbahagyásának (lemorzsolódás) háttere

Fontos megértenünk, mi történik azokban az esetekben, amikor a személy elmegy a véradásra, egy vagy több esetben sikeres véradás is a háta mögött van, amikor úgy dönt, hogy nem folytatja azt. A lemorzsolódás esetében az okokat gyakran nem a negatív attitűdökben, hanem inkább abban érdemes keresnünk, hogy a véradók tévesen azt gondolják, hogy véglegesen, nem ideiglenesen lettek kizárva a véradásból, vagy nem tartják biztonságosnak a folyamatot. Merz, Ferguson és van Dongen (2018) nagymintás (N=2974) vizsgálatukban arra a következtetésre jutottak, hogy a véradók egyharmada önként, nem egészségügyi okok hatására hagyta abba a véradást. Ennek hátterében a szorongáson túl számos pszichoszociális hatást azonosítottak: a regresszióanalízis eredményei szerint a lemorzsolódás negatív összefüggést mutatott a véradásra irányuló normák, attitűdök és szándékok meglétével, valamint az énhatékonyság érzetével és a korábbi véradó tapasztalatok arányával; ugyanakkor pozitív összefüggés volt kimutatható a véradással kapcsolatos szorongással. Azon donorok, akik negatív reakciókat tapasztalnak a véradás közben vagy után, lényegesen alacsonyabb számban adnak ismételten vért, mint az ilyen mellékhatásokkal

nem szembesülő donorok (Duboz és Cuneo, 2010; Wevers és mtsai, 2014) gyakran éppen a kizárásból eredő negatív érzések miatt. A véradás abbahagyásának kockázata a *mellékhatások észlelt súlyosságával* is szoros kapcsolatot mutat (Custer és mtsai, 2012; Eder és mtsai, 2012), ami az első véradókra erősebb hatást gyakorol (Custer és mtsai, 2012; Eder és mtsai, 2012; Van Dongen, Ruiter, Abraham és Veldhuizen, 2014). Wiersum-Osselton és mtsai (2014) szisztematikus vizsgálatukban azt találták, hogy azon személyek 82%-a, akik nem tapasztalták a fenti tüneteket, egy éven belül visszatértek vért adni, míg akik tapasztaltak tüneteket véradás után, csak 55 (férfiak), illetve 61%-uk (nők) tért vissza vért adni. A véradók és nem véradók jellemző vonásait összegző tanulmányukban ugyanakkor Piersma, Bekkers, Klinkenberg, de Kort és Merz (2017) a véradás abbahagyásának legfőbb okaként a *mellékhatásokat* (rosszullét, szédülés, tüvel kapcsolatos érzékenységi reakciók) és a *kizárásokat* (alacsony hemoglobin, külföldre utazás) azonosították.

Charbonneau, Cloutier és Carrier (2016) közel 2000 fős random mintán vizsgálta meg a teljes véradás és a plazmaferézis donációs gyakoriságának csökkenése hátterében álló okokat 3 különböző csoportban: az aktív véradók legalább 2 aktív véradással rendelkező személyek, akik az elmúlt 6 hónapban legalább egyszer adtak; a lemorzsolódott véradók legalább egyszer adtak vért, de az elmúlt 5 évben egyszer sem; plazmadonorok pedig legalább 3 sikeres plazmaferézisen vannak túl, ebből legalább egy az elmúlt félévben történt. A lemorzsolódó véradók leggyakrabban az egészségügyi okokat (39%), a munkával és tanulmányokkal kapcsolatos időbeli korlátokat (38%) nevezték meg a személyek (előbbi leginkább a 40-es, utóbbit a 20-as éveikben járók), amelyet a családi kötelezettségekből és gyermeknevelésből eredő időhiány (28%) követett (leggyakrabban a 30-as éveikben járóknál), ugyanakkor a tütől való félelem és személyzettel való elégedetlenség minden korcsoportban jóval ritkábban került elő. A részletes vizsgálati eredményeket az alábbi táblázat ismerteti (7. táblázat)

7. táblázat: A véradás csökkentésének vagy abbahagyásának okai (Forrás: Charbonneau és mtsai, 2016)

A véradás csökkentésének vagy abbahagyásának okai	Aktív teljes véradó (N=207)	Lemorzsolódott teljes véradó (N=609)	Plazmadonor (N=148)	Szign. szint	Összes donor (N=964)
Munkával és tanulmányok kapcsolatos időbeli korlátok	49%	38%	55%	<.0001	43%
Családi kötelezettségekből és gyermeknevelésből eredő időhiány	29%	28%	25%	nsz.	28%
Szabadidős és sportaktivitásokkal kapcsolatos időhiány	9%	8%	14%	<.05	9%
Önkéntes tevékenységekkel kapcsolatos időhiány	2%	1%	1%	nsz.	1%
Külföldre utazás miatti kizárás	14%	14%	9%	nsz.	13%

A véradás csökkentésének vagy abbahagyásának okai	Aktív teljes véradó (N=207)	Lemorzsolódott teljes véradó (N=609)	Plazmadonor (N=148)	Szign. szint	Összes donor (N=964)
Szüléssel kapcsolatos egészségügyi okok (pl. terhesség, szoptatás)	12%	13%	8%	nsz.	12%
Egyéb egészségügyi okok	27%	39%	29%	<.01	35%
Elköltözés a rendszeresen használt véradó központ közeléből	6%	6%	15%	<.01	8%
Félelem a tűtől vagy vértől	0%	4%	1%	<.05	2%
Fájdalmas vagy nehéz múltbeli véradási tapasztalat	5%	10%	8%	nsz.	9%
Nincs véradó központ azon helyek közelében, hol gyakran jár	14%	13%	9%	nsz.	12%
A véradó központ nehéz elérhetősége (parkolás, tömegközlekedés)	0%	0%	5%	nsz.	1%
A személyzet viselkedése	3%	1%	1%	nsz.	2%
Túl sok várakozás a véradás helyszínén	28%	23%	12%	<.01	23%
Információhiány a véradási helyszínekről és időpontokról	5%	8%	1%	<.01	7%
Már nem érdekli a téma	0%	2%	1%	nsz.	2%
Elfelejtett elmenni véradásra vagy nem kapott telefonos emlékeztetőt	13%	12%	14%	nsz.	13%
Egyéb oka van	18%	18%	12%	nsz.	17%
Nincs különösebb oka	2%	4%	2%	nsz.	3%

7.7.3. Prevenciós és intervenciós lehetőségek a fenti akadályok csökkentésére

Amint az előző fejezetekből láthattuk, a véradás elkerülésének hátterében álló fő tényezőknek a félelmi és szorongásos reakciók, a kényelmetlenség (nem kényelmes a véradás helyszíne, nincs elég hely, túl sok várakozás), az időhiány, valamint a fiziológiai tényezők bizonyultak (Charbonneau és mtsai, 2006; Schreiber és mtsai, 2006). Kurrens vizsgálatok (France, France, Carlson és mtsai, 2014; France és France, 2018) szerint hosszabb távon is megmarad az a tendencia, hogy a félelmi reakciókat nem mutató véradók nagyobb eséllyel térnek vissza később vért adni, mint félelmi reakciókat mutató társaik. Jogos tehát a felvetés, mit tehetünk annak érdekében, hogy minél kisebb eséllyel tapasztalja meg valaki a véradás során a fenti tüneteket, illetve ha megtapasztalta, ne térítse el őt végleg a véradástól. A vizsgálat alapján mind a véradással kapcsolatos félelmek kezelésére szolgáló oktatási kampányok, mind a munkahelyi véradó állomások javíthatnák a véradásra irányuló szándékot. A médiakampányok szerepét ugyancsak kiemelik, hatékonyak lehetnek, amennyiben a folyamat biztonságosságát kombinálják a recipiensek (vérkészítményben részesülő személyek) narratíváival. A lélektani tényezők közül a *szorongás* véradás elkerülésére gyakorolt negatív hatását is egyértelműen láthatjuk, és

kimutathatóan több véradás utáni mellékhatással rendelkeznek azok a véradók, akik a véradás előtt magas szorongásszintet mutattak (France, France, Roussos és Ditto, 2004; Newman, Newman, Ahmad és Roth, 2006).

A konkrét prevenciós lehetőségekre térve, France, France, Kowalsky és Cornett (2010) kutatása emelhető ki elsőként. Azt vizsgálták, milyen hatással vannak a véradó központ által biztosított *információs kiadványok és emlékeztetők* (pl. a véradás folyamatáról és az aktuális vérkészletről szóló információk). Eredményeik szerint azok a személyek, akik ezen praktikus információkat tartalmazó anyagokat megkapták, nagyobb valószínűséggel jelentek meg a következő véradáson, mint azok a személyek, akik csak egy általános reklámanyagot kaptak a véradó központról. Ez a hatás akkor is érvényesült, ha előzetesen erős donációval összefüggő szorongást váltottak ki a személyekben, viszont a *szorongással való hatékony megküzdés lehetőségeiről* is informálták a személyeket ezen anyagok segítségével, melyek tudvalevőleg növelhetik a véradási énhatékonyságot (Masser, France, Himawan, Hyde és Smith, 2016). Az első véradók megszólításában a leghatékonyabb eszköznek az információs szóróanyag és a telefonos emlékeztető kombinációja bizonyult (Masser, France, Foot és mtsai, 2016), gyakorlott véradónál ellenben az emailés és a telefonos emlékeztető bizonyult hatékonyabbnak, mint csak az email vagy csak a telefon, igaz, ez az összefüggés csak férfiak esetében volt érvényes (Germain és Godin, 2016). Mai napig gyakran alkalmazzák személyes megszólításként a levelet, az erre nem válaszoló, de véradásra alkalmas személyek majd 40%-a tért vissza a későbbiekben akkor, ha ismételt levélküldés helyett telefonon hívták fel (Porto-Ferreira és mtsai, 2017). Osselton és mtsai (2019) friss kutatásukban rámutattak, hogy a fiatalabb (<30 év) és kevésbé tapasztalt (2-4 véradás) véradók nagyobb eséllyel tapasztalnak bolygóér reakciókat, azonban ha közvetlenül a véradás előtt 3,5-5 dl *vizet itatnak velük*, a tünetek esélye 23%-kal csökken azokhoz képest, akik kevesebb vizet vesznek magukhoz. Emellett a véradás előtti *szorongáscsökkentő akciók* (pl. figyelemelterelés, alkalmazott izomfeszítés, légzéskontroll) általában hatékonyan csökkentik a bolygóér-reakciók valószínűségét, ezáltal növelhetik annak a valószínűségét, hogy az első véradók a későbbiekben visszatérnek (France, France, Carlson és mtsai, 2014; Mennitto, Harrison, Ritz, Robillard, France és Ditto, 2019; Olatunji, Etzel és Ciesielski, 2010). Mivel a szorongó személyek fokozottan hajlamosak a lemorzsolódásra, így a várakozás közben szorongásos reakciót mutató személyekre kiemelt figyelmet érdemes fordítaniuk a véradó központ munkatársaiknak.

A szakirodalmi áttekintés alapján egyértelműnek tűnik, hogy az önkéntesség és a véradás háttérében számos közös pont azonosítható: akár a motivációs-, akár a személyiségvizsgálatok, vagy az érzelmi megélés szempontjából tekintjük is át az ide vonatkozó elméleteket, azt láthatjuk, hogy a proszociális értékrenden és személyiségvonásokon, segítő szándékon alapuló, saját

elhatározásból vállalt proszociális viselkedések gyakran hosszabb távú és nagyobb örömeztet és elégedettséget biztosító munkavégzéssel és több véradással járnak együtt. A fenti vizsgálati áttekintés alapján kerültek megtervezésre a következő fejezetben ismertetésre kerülő vizsgálatok. Mivel a témában elvégzett hazai kutatások száma csekély, korábbi nemzetközi kutatások során felvetett kérdésekre, másrészt azok kiegészítésére (pl. illesztett mintás vagy viselkedéses vizsgálatokkal) egyaránt törekedtünk a saját empirikus kutatások megvalósításakor.

8. AZ EMPIRIKUS KUTATÁSOK

A disszertációban négy vizsgálat kerül bemutatásra, amellyel célunk átfogó képet adni az elmúlt évek önkéntességgel kapcsolatos hazai kutatási eredményeiről, kitérve az önkéntessé válás tényezőinek azonosítására fiatal korosztályban, az önkéntesek és nem önkéntesek személyiségének összehasonlítására. Ezt követően a véradók és nem véradók véradással kapcsolatos attitűdjeire, motivációs- és élményhátterére térünk ki, mindezt először önbevallásos alapon, kérdőívek segítségével, majd pedig viselkedéses közgazdaságtani keretben elemezve ezek főbb mintázatait. Mind a négy vizsgálat esetében a mintavétel hozzáférés alapú volt. Az adatgyűjtés során a Magyar Pszichológiai Társaság etikai kódexének iránymutatásait követtük.

8.1 Első vizsgálat: Serdülő-és ifjúsági önkéntesség motivációs és élményhátterének vizsgálata

8.1.1 A kutatás célja és hipotézisei

Kutatásunk célja annak vizsgálata volt, milyen tényezők (hatások, személyek) hatására válik valaki serdülőkorában egy ifjúsági szervezet önkéntesévé, és miért folytatja ezen aktivitását hosszabb időn keresztül, milyen érzelmi tapasztalatok formálják ez irányú döntését. Emellett az is fontos kérdés volt, hogy mi alapján választ valaki önkéntes tevékenységet, és milyen tényezők befolyásolják, hogy mennyit és milyen hosszú ideig önkénteskedik. Továbbá arra is kíváncsiak voltunk, milyen pozitív és negatív élmények, az elköteleződést erősítő és gátló tényezők szegélyezik ezt az utat, és ebből milyen következtetéseket vonhatunk le a serdülő-és ifjúsági önkéntesekkel foglalkozó szakemberek számára a toborzással és megtartással kapcsolatban. A vizsgálat kvalitatív jellege miatt nem állítottunk fel hipotéziseket.

8.1.2 Minta

Célunk olyan serdülőkorú önkéntes személyek felkutatása volt, akik jóval az Iskolai Közösségi Szolgálat megjelenése előtt már önkéntes tevékenységeket végeztek valamely társadalmi szervezetnél. Így tisztán mérhetővé válhatott ugyanis az a motivációs háttér, ami az önkéntesség vállalása, majd a hosszú távú önkéntessé válás mögött meghúzódik. A vizsgálati mintát 43 fő középiskolai tanuló (a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt és más önkéntes csoportok tagjai) alkotta. A nemi arányokat tekintve 33 lány és 10 fiú tanuló vett részt a vizsgálatban, koruk 14 és 20 év között volt, az átlagéletkor 17,9 év (szórás: 2,4). A minta tagjai a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt (N=27 fő) és a Helperek Önkéntes Segítők Közhasznú Egyesülete (N=16) kötelékében tevékenykednek, tehát hivatalos, tagsági viszonyral járó, formális önkéntesként

vesznek részt önkéntes tevékenységekben, nem Iskolai Közösségi Szolgálat keretében kezdték el az érettségi előfeltételeként, hanem saját elhatározásukból jelentkeztek. A toborzás önkéntes koordinátorok segítségével, valamint online felületeken történő toborzással történt. Az Ifjúsági Vöröskereszt tagjai véradásszervezésben, elsősegélynyújtó tanfolyamok és bemutatók tartásában, szervezett eseményeken (egészségnap, sportversenyek szervezése, paralimpia, ruhaosztás stb.) végzett önkéntességben, toborzásban, adománygyűjtésben, szociális ételosztásban, illetve táborokban, gyermekfoglalkozások tartásában, játékok szervezésében, menekültek segítésében, drogprevenációs és kortárssegítő előadások tartásában, kreatív kampányok tervezésében vettek részt eddigi munkájuk során. A többi, vizsgálatba bevont önkéntes (Helperek – Önkéntes Segítők Közhasznú Egyesülete) számos különböző önkéntes aktivitást végez a sérült, otthonról eltávolított állatok segítésétől a jogvédő tevékenységeken át a rendezvények (sport, kulturális, szabadidő vagy szórakoztató) szervezésében és lebonyolításában nyújtott segítségig. Ezeket legtöbbször külső helyszínen végzik.

A résztvevők egyharmada vallásosnak tartja magát. Átlagosan hetente 7 óra önkéntes tevékenységet végeznek, nem egyszer 4–600 óra önkéntes munka áll a hátuk mögött, és időről időre részt vesznek esetmegbeszéléseken. A megkérdezettek többsége 1–5 éve végez önkéntes tevékenységeket.

8.1.3 Módszer

A szakirodalmi áttekintés, valamint a pilot vizsgálatként néhány önkéntes diákkal folytatott interjúk tapasztalatai alapján összegyűjtöttük azokat az interjúkérdéseket, amelyek az önkéntesség elkezdése, valamint a hosszú távú önkéntessé válás szempontjából informatívak lehetnek. A középiskolás diákoknak félig strukturált interjú módszert alkalmazva 12 nyitott kérdést és szociodemográfiai kérdéseket tettünk fel. A tanulók önkéntes koordinátorok, illetve önkéntes csoportban történő hirdetés révén kerültek toborzásra, a vizsgálatra 2015 szeptembere és decembere között került sor. A résztvevők toborzása hólabda mintavétel segítségével történt, az önkéntes koordinátorok jelentős segítséget nyújtottak a résztvevők elérésében. A résztvevőket arra kértük, utólag emlékezzenek vissza legfontosabb önkéntes munkavégzésükkel összefüggő tapasztalataikra, és gondolják át, milyen jelentőséggel bír számukra, tehát retrospektív vizsgálatra került sor.

Az interjúkban minden résztvevőnek az alábbi kérdéseket tettük fel (lásd 8. táblázat):

8. táblázat: Az interjú kérdései (Forrás: Dorner, 2019)

1. Honnan hallottál először az önkéntes munkáról?
2. Mi/ki motivált arra, hogy elkezdj önkéntes tevékenységeket végezni?
3. Hol végeztél önkéntes munkát először, és miért pont ott?
4. Emlékezz vissza, milyen élmény volt az első önkéntes tevékenységed!
5. Kaptál-e segítséget az első önkéntes tevékenységednél?
6. Hogyan, minek/kinek a hatására döntötted el, hogy hosszú távon is önkéntes tevékenységeket végezz? Mi volt meghatározó számodra ebből a szempontból?
7. Milyen önkéntes tevékenységeket végeztél idáig és milyen gyakran végzed őket manapság?
8. Miért pont az adott típusú tevékenységet végzed jelenleg?
9. Mi változott benned, a körülményeidben, a személyiségedben, a lehetőségeidben (pozitív és negatív irányba), mióta önkéntes tevékenységeket végzel?
10. Mi a legemlékezetesebb élmény (pozitív, negatív), ami önkéntes tevékenységek végzése közben történt veled?
11. Milyen tényezők hatnak arra, hogy mennyi önkéntes munkát vállalsz?
12. Van-e valami, ami megterhelő/nehézséget jelent számodra az önkéntes tevékenységeid végzése közben?

8.1.4 Az adatelemzés módja

Az elemzés tartalomelemzés segítségével valósult meg. A válaszok szó szerinti lejegyzése, majd átfogó áttekintése után kérdésenként elemeztük, majd kiemeltük a közös válaszelemeket. Ezek részletes bemutatása az „Eredmények” fejezetben következik. Egyes kérdéseknél a tanulók később vagy korábban feltett kérdésekre is válaszoltak, így az eredmények értelmezésekor a megfelelő tematikai egységhez csoportosítottuk át ezeket. Korosztályspecifikus korlátnak tekinthető, hogy a személyek viszonylag szűkszavúan számoltak be a tapasztalataikról.

8.1.5 Eredmények

Az előzőekben vázolt kutatási kérdésekre adott válaszok tematikus rendben csoportosítva kerülnek ismertetésre (Dorner, 2019).

8.1.5.1 Az önkéntesség kezdeti lépései

8.1.5.1.1 Az önkéntességről való informálódás

Mivel az önkéntesség elkezdésében fontos szerepet tölthet be az informálódás, kutatásunk első lépéseként megkérdeztük a középiskolásokat, kitől hallottak először az önkéntes lehetőségekről. A minta több mint felének elérésében szerepet kapott az iskola, a tanárok, önkéntes koordinátorok (55%), továbbá a fogadó szervezettől érkező információk is gyakran nyitották meg az utat az önkéntesség felé (21%). A barátok és a szülők orientáló szerepe ugyancsak jelentősnek mondható (12-12%).

A folyamat következő lépcsőfoka az önkéntesség hajtóerejének azonosítása, így megkérdeztük a diákokat, ki vagy mi motiválta őket abban, felajánlják segítségüket egy önkéntes tevékenységeket végző szervezetnek. Itt is változatos válaszokkal találkoztunk, fontos kiemelni az önkéntes toborzással foglalkozó szakemberek és a már aktív önkéntesek szerepét ebben a tekintetben. Az alábbi narratívum jól szemlélteti a folyamatot, mely gyakran lépésről lépésre fejlődik:

„Általános iskolában a védőnő hirdetett elsősegélynyújtó szakkört, amelyen a részvétel feltétele volt, hogy befizessük a Vöröskeresztnek az éves tagdíjat. Úgy gondoltam, hogy ha már ezt kifizettem, akkor elmegyek néhány programjukra, és azóta ezzel nem tudok leállni... Azóta is a Vöröskeresztnél tevékenykedem”. (19 éves lány)

„Barátnőm ajánlotta, és vele kezdtem el ételt osztani, aztán két évvel később csatlakoztam a Helperek Egyesülethez” (20 éves lány)

Illetve az inspiráló, identifikációra lehetőséget biztosító személyek önkéntességre gyakorolt katalizáló szerepére példa:

„...Néhány cserediák az iskolában, akiket nagyon érdekesnek találtam és egy nagyon pozitív jellemű önkéntessel való beszélgetés” (19 éves lány)

Természetesen a szülői-nagyszülői példa is továbbra is meghatározó, valamint az osztálytársak, barátok szerepe, akiknek a meggyőző ereje ebben a korosztályban figyelemre méltó. Érdemes lehet a döntéshozók, illetve a tanárok és szociális szakemberek figyelmét felhívni az ebben rejlő lehetőségekre. Néhányan maguktól éreztek késztetést a segítségre, így jutottak el az önkéntes szervezetekhez, ami rámutat az autonómiaigény (önállóság) toborzásban betöltött szerepére is. Egyes diákok nem konkrét személyeket, hanem inkább a segítségnyújtás vágyát, az empátiát jelölték meg hívóingerként (ami egybeesik az értékmotiváció fontosságának hangsúlyozásával, ld. *Clary és mtsai*, 1998). Kiemelhető még a negatív életesemények, veszteségélmények segítő magatartást facilitáló szerepe, ami például a hospice önkéntességnél felnőttkorban is gyakori motívum (lásd *Dorner, Fürné Mosoni és Hatvani*, 2017), és már serdülőkorban is megjelenik:

„Családban történt haláleset miatt jelentkeztem a Vöröskereszthez” (18 éves lány)

8.1.5.1.2 A kezdeti önkéntesség körülményei, megélése

Az első önkéntes tevékenység helyszínére is rákérdeztünk az interjúban. Ez leggyakrabban egy, a fogadó szervezet által koordinált rendezvényen történt. Ezek között véradásszervezés,

elsősegélynyújtás külső helyszíneken, fesztivál önkéntesség, nagy világeseményen, vis major helyzetekben történő segítségnyújtás egyaránt elfordult. A minta kisebb része első helyszínek a saját települést vagy az iskolát jelölte meg. A tevékenységeket a koordináló szervezet fő tevékenysége, az általa nyújtott lehetőségek alapjaiban határozzák meg.

A demográfiai, információs és szervezeti kérdések után az affektív komponens is kérdésünk tárgyává vált. A „Milyen élmény volt az első önkéntes tevékenységed?” kérdésre a válaszadók közel fele „felemelő”-nek, örömtelinek írta le, amire példa az alábbi részlet, ami egyben az intrinzik motivált viselkedésre is enged következtetni:

„Élveztem, hogy emberekkel foglalkozhatok, és közben azt csinálhatom, amit szeretek” (18 éves lány)

A válaszadók negyede emelte ki, hogy hasznosnak érezte magát, minden tizedik önkéntes izgalommal telinek nevezte a folyamatot, ahogy ez a részlet is mutatja:

„Még mindig gombóc van a torkomban, hiszen rászoruló családokat kerestünk meg és élelmiszer csomagokat adtunk át nekik”(17 éves lány).

A válaszadók negyede „*ismeretlen és furcsa*” jelzőkkel illette az első élményt, ami felhívja a figyelmet az önkéntes koordinátorok tevékenység közben **várható tapasztalatokra való felkészítésben és élményfeldolgozásban** betöltött szerepére. Gyakran már az első alkalommal igen nagy felelősség hárul az önkéntesre, erre érdemes felkészíteni őt, és később segíteni az esetleges érzelmi feldolgozásban, ahogy a példa is rávilágít:

„Már az első fesztiválon történő műszakom alatt egy nagyon súlyos fejszerű életem volt a kezünkben! Hihetetlen érzés volt”(18 éves lány).

Az is előfordul, hogy az első élmény semleges (pl. semmi érdemleges feladat vagy történés nem akad, ingerszegénynek érzi), vagy a várakozásokkal ellentétben inkább negatív, ami váltásra ösztönöz:

„Örültem, hogy segíthetek, de szinte egyáltalán nem becsülték meg, ez nagyon nem tetszett, ezért hamar váltottam is másik szervezetekre (WWF, Vöröskereszt)(18 éves lány).

Ugyancsak sokat segít egy önkéntesnek, ha **összeszokott csapathoz** csatlakozhat, ami csökkentheti a szorongásos reakciókat, és magabiztosabbá teheti a fiatalot a kezdeti nehézségek idején. Szintén érdemes kiemelni, hogy az első önkéntes tevékenységénél minden résztvevő kapott segítséget, leggyakrabban idősebb önkéntesektől, koordinátoroktól, csapat- vagy szolgálatvezetőktől, esetleg a szakszemélyzettől (pl. nővér, mentőtiszt). Ez kiemelten fontos, hiszen, ahogy az alábbi önkéntes is kiemeli, sokszor elég hamar a mélyvízbe kerülnek, nehéz és fárasztó, felelősségteljes feladatokat ellátva:

„A fesztivál területen hármas csapatokban sétálva, napi 8-10-12 órában embereket mentünk, látunk el, és juttatunk az ambulanciára!”(18 éves lány)

8.1.5.2 A hosszú távú önkéntesség válás folyamata

8.1.5.2.1 Az önkéntesség motivációs háttere

A serdülő-és ifjús korban végzett önkéntesség hátterében számos motívum azonosítható. A hosszú távú önkéntesség válásban szerepet játszó tényezőket táblázatos formában összegeztük, az interjúkból kiemelt szemelvények példaként szolgálnak az adott motivációs háttértényezőre, ahogy a 9. táblázatban olvasható. Ebben a korábban leírt motivációs faktorok (Pl. VFI) mellett új faktorok is azonosításra kerültek.

9. táblázat: A hosszú távú önkéntesség motivációs tényezői (Forrás: Dorner, 2019)

Azonosított motivációs faktor	Példa
Érték faktor (ld. Clary és mtsai, 1998)	„...ez már volt, hogy én segíteni akarok másokon, de ez a szervezet adta meg nekem a lehetőséget” (17 éves fiú)
Elismerés és megbecsültség szükséglete	„Rendszeresen előfordul, hogy doktornéninek szólítanak. Vicces és jó érzés. Az elismerés legalapvetőbb megnyilvánulása”(18 éves lány).
Az önkéntesség komplementer jellege	„Olyan plusz dolgokat kaptam az önkénteskedéstől, amiket másban nem találtam meg” (16 éves lány).
Társas tényezők, baráti kapcsolatok (ld. Clary és mtsai, 1998)	A társaság mindig ösztönzően hatott rám, együtt többre vagyunk képesek”(18 éves lány) „Élveztem a társaságot és szerettem volna jobban megismerni a szervezet tevékenységeit” (18 éves lány).
Megértés szükséglete (ld. Clary és mtsai, 1998) –saját maga és a tevékenység megismerése, tapasztalatszerzés	„Legkülönbélebb balesetek ellátását ismerhettem meg”(19 éves lány), „...én is mélyíttem azzal a tudásom, hogy másokat tanítok elsősegélyre” (18 éves férfi) „...Rengeteg tapasztalatot szereztem, sokat tanultam a képességeimről és tűrképességemről”(19 éves lány).
Kultúrákon átívelő segítség igénye	„Felemelő érzés volt azt átélni, hogy egy embertársamon segíthettem, és persze egy őszinte mosoly, mikor megcsillan az ember szeme, és csak annyit mond "thanks" és látszik belőle, lehet nem egy nyelvet beszélünk, nem ismerjük egymást, de ettől függetlenül bizik bennem, és örül, hogy ilyen emberek veszik körül, akik akármikor segítenek neki” (18 éves fiú).
Az önkéntesség indukálta pozitív érzések az önkéntes személyben (ld. warm-glow altruizmus, Andreoni, 1990)	„Fesztiválon segíteni az embereknek, az egész időszak egy megfizethetetlen élmény, és sok löketet adott az egész évemhez. Újra ezt szeretném átélni, ezért is jelentkeztem újra” (18 éves lány)

A segítség vágyának fennmaradása	„Az első eset, amikor egy súlyos sérültön segítettem, volt a legnagyobb hatással rám. De minden egyes "köszönöm" újabb lendületet ad. A segítség érzésébe beleszeret az ember, függőjévé válik” (18 éves fiú)
Jelentőségteli munka végzésének igénye	„Mindig volt tennivaló, és éreztem, hogy szükség van ránk” (20 éves férfi)
Nagy hatású személyes tapasztalatok facilitáló szerepe	„Legemlékezetesebb éjszakám, amikor több ezer menekülttel dolgoztam, és egy kimerült gyermektől átvettem a csomagjait, majd a kezébe adtak egy csecsemőt. A csecsemőt is átvettem tőle, és együtt sétáltunk át a határon, majd átadtam őket az Osztrák Vöröskeresztnek, akik befogadták az egész családot. Leírhatatlan volt” (18 éves fiú). „Az egyik fesztiválon miután elláttunk egy hölgyet, az egyik üzletből kijött egy eladó, és a kezünkbe nyomott három napszemüveget (hárman voltunk) és további jó munkát kívánt”(18 éves lány).

A motivációk kérdéskörében ugyancsak fontosnak tartottuk feltenni a „Miért pont az adott önkéntes tevékenységet végzed jelenleg?” kérdést is. A válaszadók majdnem fele arról számolt be, hogy a döntésnél a legfontosabb, hogy élvezze a tevékenységet, a válaszadók harmada azért ezt végzi, mert erre volt lehetősége, de a szervezés és az új emberek megismerésének vágya is fontos szempont. Néhányan a szemléletmód, világlátás, és a jövőbeli hivatás szempontjából egyaránt fontosnak tartják az adott tevékenységet:

„Humanitárius szemléletmódom és a jövőbeni hivatásom miatt”(18 éves fiú).

Két önkéntes a tudás mélyítését és a továbbtanulásban való segítséget is megjelölte. Kiemelték a tréning jelentőségét a szakmai fejlődés terén, mely helyenként jutalomként is megjelenik:

„Néhány kultúrával kapcsolatos tréning és egyéb személyiségfejlesztő programok keretein belül hálálják meg időről időre a munkánkat. Ilyenkor mindig nagyon jó a hangulat, mindenki közvetlen, barátkozós, így rengeteg ismerősöm van országszerte. Ezeknél már csak az újratalálkozás öröme a nagyobb”(19 éves lány).

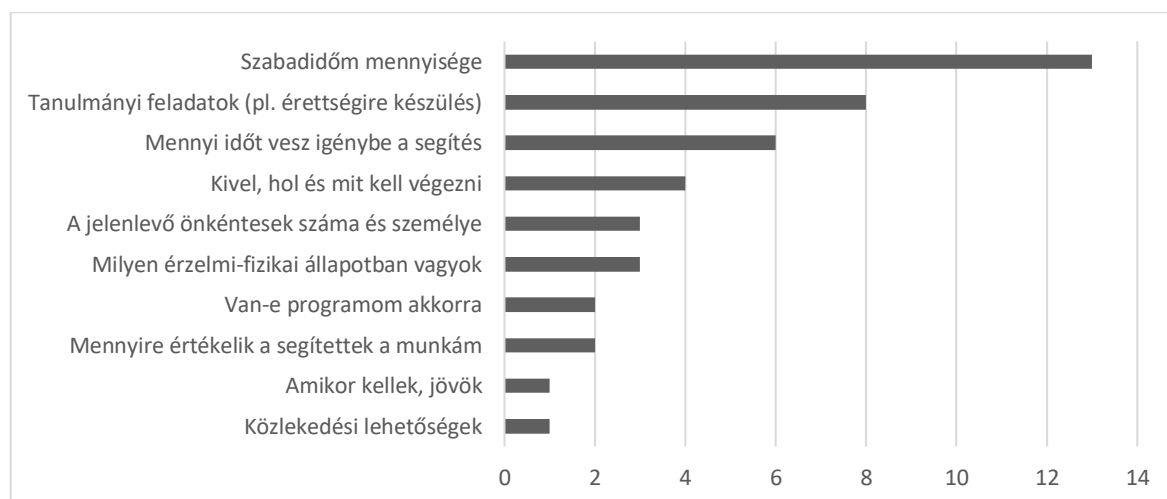
Az önkéntesség **szakmai gyakorlat** szerepét is betöltheti, melyet az alábbi, szocializációs aspektusokat is felvető interjúrészlet is szemléltet:

„Kiskoromban gyakran vettem részt édesapám miatt önkéntes tűzoltó rendezvényeken. Ezáltal egyre inkább elkezdtem érdeklődni a tűzoltók és a mentők munkája iránt. 14 éves korom óta tudom, hogy mentőtiszt akarok lenni, abban az évben léptem be a Vöröskereszthez”(18 éves fiú)

Az interjúk elemzése kapcsán is kiemelhetjük a **személyiség és a temperamentum** jelentőségét az adott tevékenység választásában. Láthatjuk például az izgalmak keresésével összefüggő szenzoros élménykeresés (Zuckerman, 1994) szerepét az önkéntesség háttérében:

„Imádom az izgalmakat, azt hogy segítenem kell embereken!”(18 éves lány).

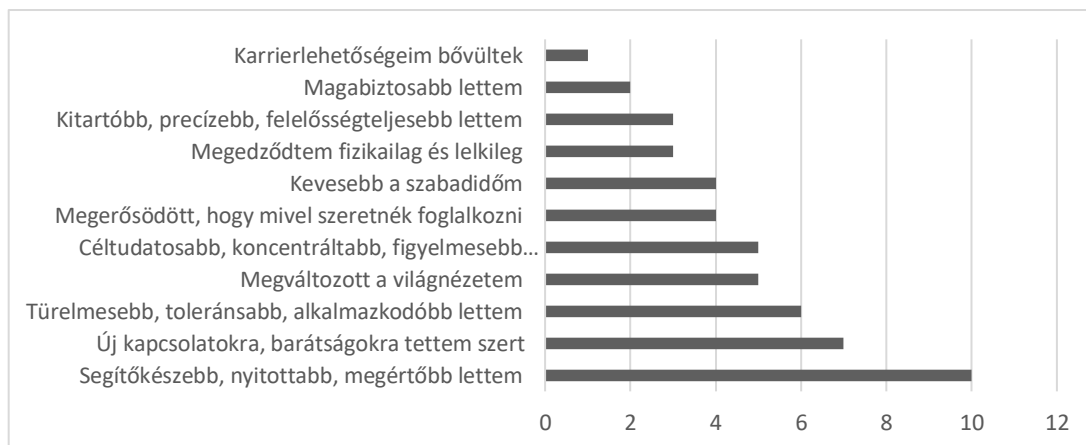
Végül pedig annak ismertetése következik, hogy milyen tényezők határozzák meg elsősorban azt, hogy a tanulók mennyit önkénteskednek. Ebből a szempontból a rendelkezésre álló szabadidő, az iskolai feladatok mennyisége, a segítő tevékenység várható időtartama, a résztvevők száma és személye, a visszajelzések minősége, a tanuló fizikai-érzelmi állapota a meghatározó, miközben van, aki mindig jön, amikor szükség van rá. Az önkéntesek megtartása szempontjából kiemelt kérdés a közlekedési lehetőségek és költségek figyelembe vétele, hiszen sok önkéntes nem a településén végzi a tevékenységeket (lásd 4. ábra).

4. ábra: Az önkéntesség meghatározó tényezői, az említések gyakorisága alapján (N=43) (Forrás: Dorner, 2019)

8.1.5.3 Az önkéntesség hatásainak szubjektív megélése

Az önkéntesség hatásainak vizsgálatára a tanulóknak a „Mi változott a körülményeidben, személyiségedben, lehetőségeidben, mióta önkéntes vagy?” kérdésre kellett válaszolniuk. Az erre adott válaszok csoportosított elemzése az 5. ábrán olvasható, az említések gyakorisága alapján.

5. ábra: Az önkéntesség észlelt hatásai az említések gyakorisága alapján (N=43) (Forrás: Dorner, 2019)

Az önkéntesek számos pozitív hatást említettek, leggyakrabban a segítőkészebbé, nyitottabbá, megértőbbé, nagyobb türelemmel rendelkezővé válást emelték ki, ezzel egy időben ugyanakkor a kevesebb szabadidő és a más programokról való lemondás, mint negatív hatás is megjelent:

„Nagyban hozzájárult a mai személyiségem kialakulásához. Sokkal magabiztosabb vagyok és könnyedebben veszem az akadályokat az életben. Sok hozadéka közül az egyik, hogy rengeteg az ismerősöm, viszont előfordult, hogy önkéntes tevékenység miatt maradtam le más izgalmas dologról” (19 éves lány).

Az önkéntes munka során éles helyzetekben sikeresen végrehajtott aktivitások egyre jobban fejlesztik a személyek énhatékonyság érzetét:

„Amióta a szervezet tagja vagyok és megtanultam ezeket a dolgokat, már magabiztosabban kezelem az ilyen szituációkat. Tudom, hogy melyik sebre milyen kötést tegyek, tudom, hogyan kell kommunikálni egy ittas emberrel, és ami a legfontosabb, hogy merek újraéleszteni. Ez mind annak köszönhető, hogy egy igen bizalmi kapcsolatba kerültem az oktatókkal, akik megosztották pl. a korábbi mentős/orvosi történeteiket, amik abszolút erőt adnak a mi munkánkhoz is”. (17 éves lány)

.A világnézet megváltozása, a horizont kitágulása, élethelyzetek megismerése, mely hozzájárulhat ahhoz, hogy a személy nyitottabbá váljon, fontos hozadéka az önkéntességnek:

„Sokkal elfogadóbb lettem, máshogy nézem az életet, máshogy élem meg adott élethelyzeteket, mondhatni lazábban élek” (19 éves lány).

Ezzel párhuzamosan a kudarcűrő képesség fejlődése is megfigyelhető, melyet az önkéntesség során átélt visszautasítások kapcsán megélt negatív érzések visszaszorulása jelez:

„Sokkal könnyebben élem meg a kudarokat, egy-egy visszautasítás után könnyebb ismét felállni”(20 éves lány).

Több ízben komplex hatásmechanizmusról (pl. érzelmi-fizikai-mentális fejlődés) számolnak be az önkéntesek, beleértve az önkéntesség pályaválasztásra, értékrend kikristályosodására, személyiségfejlesztésre gyakorolt hatását:

„Rátaláltam magamra, arra, hogy mire születtem, mi a feladatom a világon. Megedződtem lelkiileg és fizikailag egyaránt, kitartóbb, precízebb és türelmesebb lettem az élet minden terén” (18 éves fiú).

Az önkéntesség egyik legnagyobb előnye a mások problémáinak tudatosításában, a problémaérzékenység fejlesztésében betöltött szerepe:

„A személyiségem és a hozzáállásom változott sokat, figyelmesebb lettem az emberekre és hogy mire hogy reagálnak. Fontosabb lett számomra a közösség kiépítése és hogy segítek másokon” (19 éves lány).

Egyes önkéntesek pozitív hatásként arról számolnak be, hogy félelmi reakcióik a számos sikeres problémamegoldás hatására számottevően csökkentek, ami valószínűleg a személyes kapcsolatokra, önbecsülésre és énhatékonyságra is pozitív transzferhatással lehet:

„Mindenkivel szívesen beszélek róla, hiszen büszke vagyok rá, már nem félek a vértől, a sebettől, a kihívásoktól, az idegenektől”(18 éves lány)

8.1.5.4 Az önkéntesség során megélt tapasztalatok kognitív-affektív vonatkozásai

Az önkéntességgel kapcsolatban tapasztalt pozitív élmények kapcsán bemutatásra kerülnek a megjelenő válaszok, véleményünk szerint látványos illusztrációi annak, mit tekintenek az önkéntesek fontosnak, emlékezetesnek eddigi segítő aktivitásuk tükrében. A 10. táblázatban láthatók a leggyakrabban említett pozitív tényezők.

10. táblázat: Az önkéntesség pozitívnak megélt aspektusai, narratív szemelvényekkel (Forrás: Dorner, 2019)

Pozitívumok	Példa
Elégedettség	„Mások öröme, elégedettsége” (18 éves lány)
Változatosság	„Minden egyes tevékenység során más és más. A fájdalom csillapítása, a síró arcra mosolyt varázsolni.. Minden tevékenységnek megvan a maga szépsége”(18 éves fiú).
Szabadidő strukturálása	„Sosincs időm unatkozni” (18 éves lány)
Hasznosság, jelentőségteli munka igénye	„A valós és hatékony segítség, a hasznosság érzése”(18 éves fiú)

	„Átadhatom a tudásomat másoknak” (20 éves lány)
Munkával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok	„Azzal foglalkozhatok, amit szeretek, az egészségüggyel és az emberekkel, sok külföldivel találkoztam így gyakorolhattam a nyelvet, valamint tanulmányaimhoz is sok segítséget nyújtott ez a munka” (19 éves lány)
Visszajelzések	„Az érzés, hogy számít, amit csinálok és a pozitív visszajelzések”(18 éves lány).
Társas kapcsolatok	„Életre szóló kapcsolatokat kötöttem” (17 éves lány)
Spontán reakciók a kliensektől	„Egy csoport alsós rajzoltak nekünk, amiért játszottunk velük” (17 éves lány) „Van aki a pólónkat meglátva megköszöni a munkánkat akkor is, ha neki nem segítettünk” (17 éves lány)

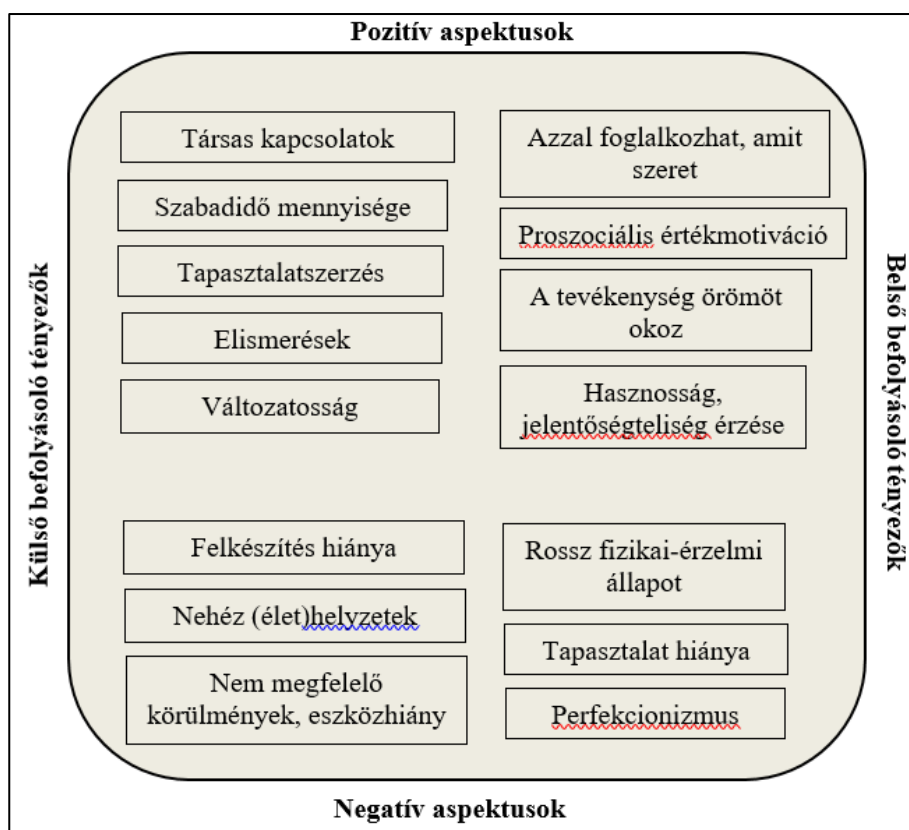
Az önkéntesek körülményeinek, helyzetének javítása érdekében érdemes foglalkoznunk a kellemetlen tapasztalatokkal is, melyeket önkéntesség közben éltek át a diákok. Negatív élményt leggyakrabban a bánásmóddal (verbális vagy fizikai bántalmazás) és az érzelmi megterhelésekkel járó helyzetek, a felkészültség hiánya (mélyvízbe dobják a személyt), az elismerés, valamint az eszközök hiánya, az ellátottak rossz fizikai vagy pszichés állapota, esetleg a közösség hiánya vagy a feladat nehézsége miatti szorongás vált ki. Előfordul az is, hogy az önkéntes környezete értetlenül áll a tevékenység végzése fölött („Miért nem pénzért dolgozol?”) vagy lenézik emiatt. Számos narratíva vet fel érdekes megoldandó problémákat, melyek az önkéntes koordinátorok számára fontos információt szolgáltatnak (pl. felkészítés hiánya, biztonságos feltételek megteremtése, elegendő segédeszköz beszerzése stb.), vagy az önkéntesek részéről igényel változtatást (pl. perfekcionizmus, határok kezelése stb). A legfontosabb nehézségek a 11. táblázatban olvashatók egy-egy jellemző narratív szemelvénnyel kiegészítve.

11. táblázat: Az önkéntesség észlelt negatív aspektusai, narratív szemelvénnyel (Forrás: Dorner, 2019)

Korlátok, akadályok, nehézségek	Példa
Felkészítés hiánya	„Ha nem vagyok felkészítve érzelmileg a segítettek viselkedésére (pl. rongálják az eszközöket)”(18 éves lány)
Rossz élethelyzetekkel való szembesülés	„Az hogy látni, hogy mások milyen rossz helyzetben vannak” (18 éves)
Perfekcionizmus, határok kérdése	„Régebben részt vettem hajléktalan-ellátásban, és ott találkoztam nagyon nehéz sorsú emberekkel. Nehéz volt elfogadni, hogy nem segíthetünk mindenkinek” (18 éves fiú)
Nem megfelelő körülmények	„Az eszközök nem megfelelőek”(18 éves fiú) „A körülmények nem megfelelőek, a szervezés hiányossagai”(17 éves lány)
Elismerés hiánya	„Az emberek nem ismerik el a végzett munkát” (18 éves lány)

	„A negatív visszajelzések, a szervezetről való negatív vélemények”(18 éves lány)
Tapasztalat hiánya, aktuális fizikai-érzelmi állapot	„Ha valakit rosszul, lassan, ügyetlenül látunk el! Ha úgy érzem, nem vagyok 100%-os asnap”(18 éves lány) „Sokszor, ha találkozunk egy esettel, kevés tapasztalatunk van ahhoz, hogy elláthassuk”(19 éves lány)
Kliensek személyisége, mentalitása	„Zavar az ellátottak személyisége”(18 éves lány) „Amikor próbálnak megverni, nem köszönik meg, értékeli a munkánk. Verbálisan bántanak esetleg”(18 éves lány) „A legrosszabb, ha valaki visszautasítja a jó szándékú segítséget”(20 éves lány) „Néha a segítették úgy kezelnek, mint a rabszolgákat”(17 éves lány)

Kutatásunkban igyekeztünk feltárni, milyen szerepe lehet az önkéntességnek a serdülőkorban, és milyen hatások közvetítésével válik valaki önkéntessé, valamint hogyan éli meg a tevékenység végzését. A 6. ábrában összegeztük a narratívákban azonosított legfontosabb kategóriákat. A serdülők önkéntes tevékenységeiben a tanulás-önkéntesség összehangolása fontos szerepet játszik, erős megtartó erővel bír egy jó közösség, nagyon fontos számukra a kliensek visszajelzése.

6. ábra: Kategóriarendszer a serdülőkori önkéntesség meghatározó tényezőiről

A közvetlen hozadékokat tekintve legtöbbször pozitív irányú személyiség- és világnézeti változásról, valamint a kapcsolati háló bővüléséről számoltak be. Fontos az önkéntesek számára a jelentőségtelenség megélése a munkavégzés során, akadály lehet az időhiány, ha nincsenek felkészítve érzelmi szinten a különböző helyzetekre, vagy a kliensektől érkező elutasítás, megjegyzések, vagy a kliensek állapotával, élethelyzetével való szembesülés okoz nehéz érzelmi helyzeteket.

8.2 Második vizsgálat: Önkéntes és nem önkéntes személyek élettel való elégedettségének és személyiségprofiljának összehasonlító vizsgálata

Jelen fejezet Dorner és Rózsa (2018) kutatási eredményeinek részletes ismertetését tűzi ki célul.

8.2.1 A kutatás célja és hipotézisei

Kutatásunk célja volt annak vizsgálata, találunk-e különbséget az önkéntességet végző és nem végző személyek személyiségprofiljában és élettel való elégedettségében. A vizsgálat tervezésének legfontosabb kiváló oka az volt, hogy napjainkban a témával foglalkozó kutatások jelentős része pusztán önkéntes személyeket von be a vizsgálatokba (Thoits és Hewitt, 2001), amely nem teszi lehetővé az önkéntesek és a nem önkéntesek szisztematikus összehasonlítását a vizsgálandó dimenziók mentén. Ezért jelen vizsgálatunk illesztett mintát alkalmazott, mely segítségével az önkéntességet befolyásoló főbb szociodemográfiai tényezőket kontroll alatt tarthattuk (Widjaja, 2010). A fő kérdés az volt, kimutatható-e különbség az önkéntességet végző és nem végző személyek között a főbb személyiség dimenziók mentén, és milyen kapcsolat mutatható ki az önkéntesség és az élettel való elégedettség között a főbb szociodemográfiai tényezők kontrollálásával.

Ezek alapján az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

A szakirodalomban vázolt összefüggések alapján erős kapcsolatot várunk az önkéntesség végzése és néhány személyiség dimenzió között. Ezek a hipotézisek kurrens kutatási eredményeken alapultak:

H1: Számos korábbi kutatásra támaszkodva (Carlo és mtsai, 2005, King és mtsai, 2014; McCrae és Sutin, 2009; Okun, Pugliese és Rook, 2007), azt várjuk, hogy a barátságosság, extravertió és nyitottság vonásaiban szignifikánsan magasabb értékeket fogunk kapni az önkéntesek, mint a nem önkéntesek esetében.

H2: Feltételezzük, hogy az étellel való elégedettség szignifikánsan magasabb lesz az önkéntesek, mint a nem önkéntesek esetében (Binder, 2015; Jirovec, 2005; Konrath, 2014; Thoits and Hewitt, 2001)

H3: Feltételezzük, hogy a szociodemográfiai tényezők (életkor, nem, iskolai végzettség) és az önkéntes háttértényezők (önkéntes státusz, önkéntesség időtartama és hossza) az önkéntesség jó bejósolójának tekinthetők. Azt várjuk, hogy az önkéntesség végzése, a magasabb életkor és iskolai végzettség magasabb étellel való elégedettséggel jár együtt. Ez az összefüggés annál erősebb lehet, minél régebb óta végzi az aktivitást, azonban az önkéntesség átlagos óraszám (időtartama) kisebb prediktív erővel bír az étellel való elégedettségre nézve.

8.2.2 Minta

Az adatgyűjtésre 2016. szeptember és december között került sor, 2 alminta bevonásával (önkéntes és nem önkéntes személyek alkották a két almintát). Első körben a Magyar Vöröskereszt minden regionális központjához 5 kérdőívet juttattunk el a jelen tanulmány célját és menetét bemutató informált beleegyezéssel együtt (a régiónkénti 5 főt az önkéntes koordinátorok random választották ki). Ebből 137 teljes kérdőív került visszaküldésre, valamint ezzel párhuzamosan néhány magyarországi civil szervezet és NGO (környezetvédelmi, emberi jogi) is segítette az adatfelvételt. A nem önkéntes kontrollcsoport demográfiai értelemben vett heterogenitásának biztosítása érdekében magyar egyetemeken tanuló hallgatók személyenként 5 kérdőív kitöltésére vállalkoztak (önkéntesek, anyagi ösztönző nélkül, egyetemi kurzusokon plusz pontok szerzése érdekében). A kontrollcsoport tagjai egyáltalán nem végeztek korábban önkéntes munkát. A teljes mintából ezt követően elkezdődött illesztett párok kialakítása a következő szociodemográfiai tényezők illesztése mentén: életkor: ± 3 év, ugyanolyan nem és pontosan ugyanaz a végzettségi szint. Így 113 illesztett pár jött létre, míg a többi, párral nem rendelkező kérdőív kizárásra került. A 226 fős teljes mintába 50 férfi és 176 nő került bele. 20 fő alapkfokú, 130 fő középfokú 76 fő pedig felsőfokú (legalább egyetemi) végzettséggel rendelkezett. Az önkéntesek átlagéletkora 41,15 év ($SD_{kor}=15,32$), míg a nem önkénteseké 40,69 év ($SD_{kor}=15,08$) volt. A független mintás t-próba szerint nem volt szignifikáns különbség a két alminta életkori átlaga között ($t_{(224)}=-,228$; $p=.820$). A minta főbb jellemzői a 12. táblázatban olvashatók.

12. táblázat: Az alminták jellemzői a főbb SES mutatók mentén csoportosítva

	Önkéntes (N=113)	Nem önkéntes (N=113)	Összesen
Nem			
Férfi	25	25	50
Nő	88	88	176
Végzettségi szint			
Alapfokú	10	10	20
Középfokú	65	65	130
Felsőfokú	38	38	76
Életkor (átlag, szórás)	41.15 (15,32)	40.69 (15,08)	
Életkori sávok			
17-25	29	28	57
26-35	12	15	27
36-45	24	23	47
46-55	28	27	55
56-65	15	16	31
66-80	5	4	9

8.2.2.1 Az önkéntes alminták jellemzői

Az önkéntesek nagy változatosságot mutattak az önkéntességük időtartama tekintetében. Ahogy a 13. táblázatban látható, a legtöbb önkéntes 3-10 éve vesz részt ilyen tevékenységekben. Arra is rákérdeztünk, mennyi időt töltöttek önkéntességgel hetente az elmúlt év átlagában. Ez 6,79 órát tett ki (SD=9,35) amely a korábbi kutatások alapján ideálisnak tekinthető a jólléthez való hozzájárulás kapcsán (Musick és mtsai, 1999; Sneed és Cohen, 2013; Van Willigen, 2000) mivel ezen kutatások szerint évi 100-200 óra önkéntességnek már pozitív hatása van a szubjektív jóllét mutatókra.

13. táblázat: Az önkéntesség időtartamának eloszlása az önkéntes almintán (N=113)

Az önkéntesség időtartama (év)	N	Százalék
Kevesebb, mint 1 év	8	7,3
1-2 év	20	17,7
3-5 év	34	30,1
5-10 év	30	26,5
10-20 év	6	5,3
Több, mint 20 év	12	10,6
Hiányzó adat	3	2,7
Összesen	113	100

8.2.3 Módszer

A kutatásban a Big Five személyiségvonások mentén vizsgáltunk (John, 1990) a Big Five magyar kérdőívének (BFQ; Caprara, Barbaranelli és Borgogni, 1999; magyar adaptáció: Rózsa, 2004) papír-ceruza verzióját felhasználva. A BFQ a személyiség ötfaktoros modelljének

vizsgálatára került kidolgozásra (Caprara, Barbaranelli és Borgogni, 1993; Caprara, Barbaranelli, Borgogni és Perugini, 1993). Egy olyan önbevalláson alapuló kérdőív, mely 132 itemet tartalmaz a személyek barátságosság, érzelmi stabilitás, extraverzió (energia), lelkiismeretesség és nyitottság (intellektus) értékeinek felmérése céljából. Az ötfaktoros modell a személyiségdimenziók felépítését egységesítő rendszernek tekinthető (részletes összegzésért lásd Caprara, Barbaranelli, Bermúdez, Maslach és Ruch, 2000). Tudományos konszenzus övezi azt a megállapítást is, miszerint minden tényezőt figyelembe véve a hosszabb mérőeszközök megbízhatóbbak, mint a rövidebbek (Gosling, Rentfrow és Swann, 2003). Napjainkban a Big Five rövidebb verziót előszeretettel használják a kutatásokban, azonban ahhoz, hogy az önkéntesek és a nem önkéntesek személyiségét össze tudjuk hasonlítani, a hosszabb mérőeszközök alkalmazása indokoltabbnak tűnik nagyobb reliabilitásuk és validitásuk miatt. A Big Five Kérdőívben a személyeknek egy 1-5-ig terjedő skálán (Egyáltalán nem érték egyet –teljesen egyetértek) kell jelölni az egyetértésük mértékét a különböző állításokkal. A kutatás céljára megvásároltuk a Big Five Kérdőív sztenderdizált magyar változatának licenszét, mellyel 250 fő adatfelvétele és eredményének kiértékelése vált lehetővé.

A kérdőívek eredményeinek kiértékelő szoftverbe történő bevitelét követően résztvevőnként megkaptuk a nyers értékeket, melyeket aztán az SPSS 19-es verziója segítségével hozzáillesztettük a többi értékhez (pl. demográfiai adatok).

Ezzel egyidejűleg a résztvevők élettel való elégedettségét a Diener-féle 5 itemes Élettel való elégedettség skála (SWLS, Diener, 1985) magyar verziójának (SWLS-H, Martos, Sallay, Dészfalvi, Szabó és Ittész, 2014). segítségével mértük. Ezen kérdőív az élettel való általános elégedettséget vizsgálja. Mind az öt item egy 1-től (egyáltalán nem értek egyet) 7-ig (teljesen egyetértek) terjedő skálán méri a fenti konstruktumot. Egy kurrens áttekintő tanulmány alapján az SWLS a proszociális cselekedetek jó bejósolójának tekinthető (Erdogan, Bauer, Truxillo és Mansfield, 2012) és mérőeszközként erősebb stabilitást mutat, mint a hangulat (Eid és Diener, 2004). Az önkéntes státuszt a következő kérdéssel vizsgáltuk: „Részt vesz Ön jelenleg önkéntes tevékenységekben? Ha igen, a résztvevőknek jeleznie kellett, hány órát töltöttek önkéntességgel az elmúlt évben összesen, és mióta végeznek önkéntes tevékenységeket. Azok a személyek, akik korábban soha sem végeztek önkéntes munkát, alkották a nem önkéntes kontrollcsoportot. Az alkalmazott tesztbatteríát részletesen az 1. mellékletben tüntettük fel.

8.2.4 Eredmények

8.2.4.1 Csoportkülönbségek a személyiségvonások tekintetében

Ahogy a 14. táblázatban láthatjuk, az elvégzett független mintás t-próbák eredményei alapján az önkéntesek szignifikánsan magasabb energia ($t_{(224)}=2,001$; $p<.05$), barátságosság ($t_{(224)}=2,204$; $p<.05$) és nyitottság ($t_{(224)}=3,521$; $p<.01$) értékeket mutattak a Big Five dimenziók mentén történő összehasonlításban, mint nem önkéntes társaik. Ezzel szemben a lelkiismeretesség és az érzelmi stabilitás tekintetében nem találtunk szignifikáns különbségeket a két csoport között. Ugyancsak nem volt kimutatható szignifikáns különbség az önkéntesek és a nem önkéntesek élettél való elégedettségében ($t_{(224)}=.166$; $p=.868$).

14. táblázat: Független mintás t-próbával azonosított különbségek a Big Five (BFQ) dimenziók és az élettél való elégedettség (SWLS) mentén önkéntesek ($N=113$) és nem önkéntesek ($N=113$ között).

Big Five vonások (átlag és szórás)	Önkéntesek ($N=113$)	Nem önkéntesek ($N=113$)	t értékek	Szign.szint
Energia (Extraverzió)	52.72 (9,053)	50.19 (9,94)	2,001	,047
Barátságosság	50.27 (10,25)	47.28 (10,15)	2,204	,029
Lelkiismeretesség	48.62 (9,86)	48.35 (10,69)	,194	,846
Nyitottság	46.16 (9,78)	41.66 (9,41)	3,521	,001
Érzelmi stabilitás	53.45 (8,34)	53.18 (8,31)	,248	,805
Élettél való elégedettség	21.20 (6,47)	21.05 (6,45)	,166	,868

Megj: A statisztikailag szignifikáns értékeket félkövérrel jelöltük (Forrás: Dorner és Rózsa, 2018)

A BFQ aldimenziók mentén, ahogyan a 15. táblázatból kitűnik, szignifikáns különbséget láthatunk az önkéntesek és a nem önkéntesek között a dinamizmus ($t_{(224)}=2,233$; $p<.05$), az udvariasság ($t_{(224)}=2,482$; $p<.05$) és a két nyitottság aldimenzió, a kultúrára való nyitottság ($t_{(224)}=2,53$; $p<.05$) és a tapasztalatokra való nyitottság ($t_{(224)}=3,277$; $p<.001$) között az önkéntesek javára, míg a többi aldimenzióban nem volt kimutatható szignifikáns különbség.

15. táblázat: Független mintás t-próbával azonosított különbségek a Big Five (BFQ) aldimenziók mentén önkéntesek (N=113) és nem önkéntesek (N=113) között.

BFQ aldimenziók (átlag és szórás)	Önkéntesek (N=113)	Nem önkéntesek (N=113)	t érték	Szign.szint
Dinamizmus	53.27 (10,029)	50.38 (9,442)	2,233	,027
Dominancia	51.58 (9,9)	49.96 (8,63)	1,628	,189
Együttműködés	50.27 (11,16)	48.73 (10,51)	1,068	,287
Udvariasság	50.11 (9,45)	46.87 (10,16)	2,482	,014
Pontosság	49.66 (9,93)	49.71 (11,69)	-,031	,976
Kitartás	48.2 (9,45)	47,26 (9,54)	,750	,454
Érzelemszabályozás	52.03 (8,28)	52,12 (8,58)	,087	,931
Impulzuskontroll	54.58 (8,96)	53.77 (8,6)	,697	,487
Kultúrákra való nyitottság	45.51 (9,06)	42.2 (10,55)	2,53	,012
Tapasztalatokra való nyitottság	48 (9,51)	44.05 (8,61)	3,277	,001

Megj: A statisztikailag szignifikáns értékeket félkövérrel jelöltük (Forrás: Dorner és Rózsa, 2018)

8.2.4.2 Az élettél való elégedettséget bejósoló tényezők

A legfőbb szociodemográfiai tényezők (életkor, nem, iskolai végzettség), a Big Five faktorok és az önkéntes státusz (végez-e jelenleg önkéntes tevékenységet) élettél való elégedettséggel való kapcsolata is górcső alá került. Ennek vizsgálatára stepwise hierarchikus regresszióanalízist végeztünk. Ennek első lépcsőfokaként a szociodemográfiai változókat (életkor, nem és végzettség), másodikként az önkéntes státuszt (igen-nem), az önkéntesség időtartamát és mennyiségét, végül pedig a Big Five dimenziókat integráltuk a modellbe (energia, barátságosság, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás, nyitottság). Így két modell emelkedett ki. Ahogy a 16. táblázatból is láthatjuk, az első modellben pusztán az iskolai végzettségnek ($\beta=,235$, $p<.001$) volt szignifikáns pozitív prediktív ereje az élettél való elégedettségre, annak összvarianciájából 5,5%-át magyarázva. A 2. modellben az iskolai végzettség ($\beta=,218$, $p<.001$) és az érzelmi stabilitás egyaránt szignifikáns pozitív ($\beta=,315$, $p<.05$) hatást gyakorolt, az élettél való elégedettség 15,4%-át magyarázva.

16. táblázat: Hierarchikus többszörös regresszióanalízis a SES és a Big Five változók élettél való elégedettséget bejósoló hatásának vizsgálatára

Prediktor változók	β	t	R^2	ΔR^2	F változás
1. lépés*					
Iskolai végzettség	,235	3,625 ^c	,055	,055	13,144 ^c
2. lépés*					
Iskolai végzettség	,218	3,540 ^c	,154	,099	26,155 ^c
Érzelmi stabilitás	,315	5,110 ^c			

^a $p<.10$; ^b $p<.05$; ^c $p<.001$

* A modellbe az alábbi változók nem kerültek be: életkor, nem, önkéntes státusz, önkéntesség időtartama, önkéntesség hossza, lelkiismeretesség. Forrás: Dorner és Rózsa, 2018

Vizsgálatunk a nemzetközi kutatások többségével egyetemben azt találta, hogy bizonyos személyiségvonások tekintetében határozott különbség mutatható ki az önkéntes tevékenységet végző illetve nem végző személyek között. A barátságosság, energia (extraverzió) és nyitottság szupervonásai jellemzőbbek az önkéntesekre, mint a nem önkéntesekre, a lelkiismeretesség és az érzelmi stabilitás vonásaiban azonban nem azonosítottunk jelentős különbségeket. Az érzelmi elégedettség bejósolásra készített modellben egyedül a magasabb iskolai végzettség és érzelmi stabilitás bírt szignifikáns bejósoló erővel, az önkéntes státusz, a nem, az életkor azonban nem.

8.3 Harmadik vizsgálat: Az önkéntes véradást befolyásoló tényezők empirikus vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók mintáján

8.3.1 A kutatás célja és hipotézisei

A kutatás célja az volt, hogy felsőoktatásban tanuló hallgatók mintáján vizsgálja meg azt a kérdést, hogy a véradó és nem véradó fiatal felnőttek között milyen különbségek fedezhetők fel a véradásspecifikus motivációs bázis kapcsán. Mind a véradással kapcsolatos attitűdök, mind a véradás elkerülésének okai kutatásunk célkeresztjében álltak, valamint az a kérdés, hogy a jelenlegi toborzási módszerek, reklámok mennyire szólítják meg hatékonyan a jövő véradóit jelentő jelenlegi egyetemista korosztályt. Ezen kívül arra is kitérünk, az egyetemista korosztály tagjai számára a környezetükben élő személyek közül kik gyakoroltak a legjelentősebb hatást arra, hogy elkezdjenek vért adni, valamint, hogy a véradással kapcsolatos alapvető ismeretekkel mennyire vannak tisztában a különböző donorstátuszú személyek.

A korábbi kutatási eredmények alapján az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

H1: Az aktív véradók szülei és barátai között több véradót találunk, mint a nem véradók között (Alessandrini, 1997).

H2: Korábbi kutatások (James, Schreiber, Hillyer és Shaz, 2013; Gillespie és Hillyer, 2002; McVittie és mtsai, 2006; Schreiber és mtsai, 2006) alapján azt várjuk, hogy a véradás elkerülésének hátterében hazai mintán is a félelem azonosítható a legerősebb tényezőként (félelem a tűtől, megfertőződéstől stb).

H3: Korábbi, ide vonatkozó kutatások (Bednall és Bove, 2011; Karacan és mtsai, 2013) alapján azt várjuk, hogy a véradók leggyakrabban másokra irányuló (altruisztikus) motívumokat említene a véradásuk okaként (társadalmi felelősségvállalás, proszociális értékmotiváció, erkölcsi kötelezettség), míg az ego-orientált szükségletek kevésbé meghatározóak a véradásra irányuló döntésben.

8.3.2 Minta

A minél szélesebb körű adatfelvétel érdekében online platformokon (pl. a Magyar Vöröskereszt 20 ezer fős Facebook csoportja) invitáltuk részvételre a vizsgálati személyeket. Ennek hatására az ország 29 felsőoktatási intézményéből összesen 512 fő (250 fő véradó és 262 fő nem véradó) nappali és levelező tagozaton tanuló felsőoktatási hallgató alkotta a mintát, miután a vizsgálati szempontból nem megfelelő kutatási személyek (pl. már nem rendelkeznek hallgatói státusszal) és a hiányos kitöltők (pl. nem fejezték be a kérdőív kitöltését) kizárásra kerültek a mintából. A végleges mintát több mint 30 különböző szakon tanuló hallgató képviselte. Fontosnak tartottuk, hogy számos kérdésben a véradók és a nem véradók egyaránt kinyilváníthassák véleményüket, így a véradók ($N=250$) mellett olyan hallgatókat is megkérdeztünk, akik eddig még nem adtak vért ($N=262$). Ez által számos kérdés tekintetében lehetővé vált a véradók és a nem véradók által adott válaszok szisztematikus összehasonlítása.

A 17. táblázat részletesen bemutatja, hogy a két al minta a különböző szociodemográfiai mutatók esetében a nem kivételével (lakhely, képzési szint, családi állapot, vallásosság, szülők iskolai végzettsége), nem különbözött jelentősen. A nem véradók átlagéletkora 22,85 év ($SD_{kor}=4,29$), a véradók átlagéletkora 24,05 év ($SD_{kor}=5,04$) volt. A véradók átlag 3,4-szer adtak vért ($SD_{véradások}=2,29$). Rákérdeztünk arra is, hogy végeznek-e véradáson kívüli önkéntes tevékenységet a személyek: 105 fő (57 véradó és 51 nem véradó) jelezte, hogy jelenleg is végez, ők átlag 8,4 órát egy szemeszterre lebontva, 187 fő (75 véradó és 112 nem véradó) jelenleg már nem végez, de korábban igen. Látható tehát, hogy a véradók fele végzett vagy végez egyéb önkéntes tevékenységeket is, viszont a nem véradók ez irányú aktivitása összességében magasabb. A szülők iskolai végzettségében ugyancsak nem mutatkozott jelentős különbség. A családi állapot tekintetében a minta jelentős része párkapcsolatban élt (48,4%) vagy nőtlen/hajadon (41,2%) státuszról számolt be, míg 5-5 %-a házassági vagy élettársi viszonyban élt a vizsgálat idején. A minta meghatározó hányada valamilyen fokú vallásosságról beszámolt (a maga módján vallásos személyek száma a véradók esetében 114 fő, a nem véradók esetében 128 fő, az egyház tanításai szerint vallásos 37 véradó és 28 nem véradó), 169 fő (72 véradó és 97 nem véradó) pedig nem vallásos, 33 fő nem tudta eldönteni vagy nem válaszolt. A hallgatók képzési szintjének megoszlása ugyancsak nem különbözik jelentősen: a minta kis része felsőoktatási szakképzésben (23 fő, 5%), több mint fele (299 fő, 58%) BA képzésben, 70 fő (13%) MA képzésben, 98 fő (19%) egységes osztatlan szakon, 9 fő (2%) pedig posztgraduális képzésben (pl. PhD) tanult a vizsgálat elkezdésekor.

17. táblázat: Az alminták leíró statisztikai adatai (N=512)

	Véradó (N=250)	Nem véradó (N=262)	Összesen
Nem			
Férfi	80	36	116
Nő	170	226	396
Életkor (év, átlag, szórás)	24,05 (SD=5,04)	22,85 (SD=4,29)	
Lakhely			
Község	64	52	116
Megyeszékhely, megyei jogú város	78	88	166
Egyéb város	64	87	151
Főváros	42	35	77
Képzési szint			
FOSZ	10	13	23
Alapképzés	152	147	299
Mesterképzés	41	29	70
Egységes osztatlan k.	36	62	98
Posztgraduális	4	5	9
Végez-e önk. munkát?			
Igen, jelenleg is	54	51	105
Igen, régebben	75	112	187
Nem, de tervezi	1	1	2
Nem, és nem is gondolt rá	119	97	216
Családi állapot			
Nőtlen/hajadon	118	91	211
Párkapcsolatban él	110	138	248
Élettársi viszony	8	18	26
Házas	12	13	25
Elvált	0	1	1
Vallásosság			
Vallásos az egyház tanításai szerint	37	28	65
Vallásos a maga módján	114	128	242
Nem vallásos	72	97	169
Nem tudja eldönteni/nem válaszol	26	7	33

8.3.3 Módszer

Online önkitöltős kérdőívet készítettünk a korábbi, főként angol (Karacan és mtsai, 2013; Misje és mtsai, 2005) és olasz (Zito, Alfieri, Marconi, Saturni és Cremonesi, 2012) nyelvterületen született kutatások egyes mérőeszközeinek és tesztbattériáinak felhasználásával. Minden esetben az itemek fordítása és visszafordítása, majd javítása előzte meg a mérőeszközök alkalmazását. Valamennyi kérdésnél szakmai konzultáció keretében kikértük véradásszervezésben dolgozó (Magyar Vöröskereszt, Országos Vérellátó Szolgálat), és aktív véradó személyek véleményét is a teszteléskor, hogy akad-e olyan tétel, ami nem érthető egy hazánkban élő donor számára, vagy esetleg hiányzik a felsorolásból, de fontos lehet, és ezek alapján néhány helyen kibővítettük a

válaszlehetőségeket (pl. az irányított véradás hazánkban egyre gyakoribb jelenség, a nemzetközi kutatásokban ez nagyon ritkán kerül megkérdezésre, a véradással kapcsolatos ismereteket szintén saját szerkesztésű kérdésekkel mértük). A kutatás két részletben zajlott (először a véradó, majd a nem véradó mintán). Az adatfelvétel online környezetben folyt, az UNIPOLL rendszeren keresztül, és 2018. februárja és 2019 februárja között zajlott, egy-egy résztvevő esetében 30-35 percet vett igénybe a kitöltés. A Magyar Vöröskereszt hírlevelében megjelent reklám, valamint az egyetemek kutatásra felhívó üzenetei, és a közösségi média megosztásai segítségével történt a személyek toborzása, ezáltal demográfiai értelemben is széles minta elérése vált lehetővé. A kérdőív itemei (lásd részletesen: 2. melléklet), az alábbi kérdéstípusokba tömörültek:

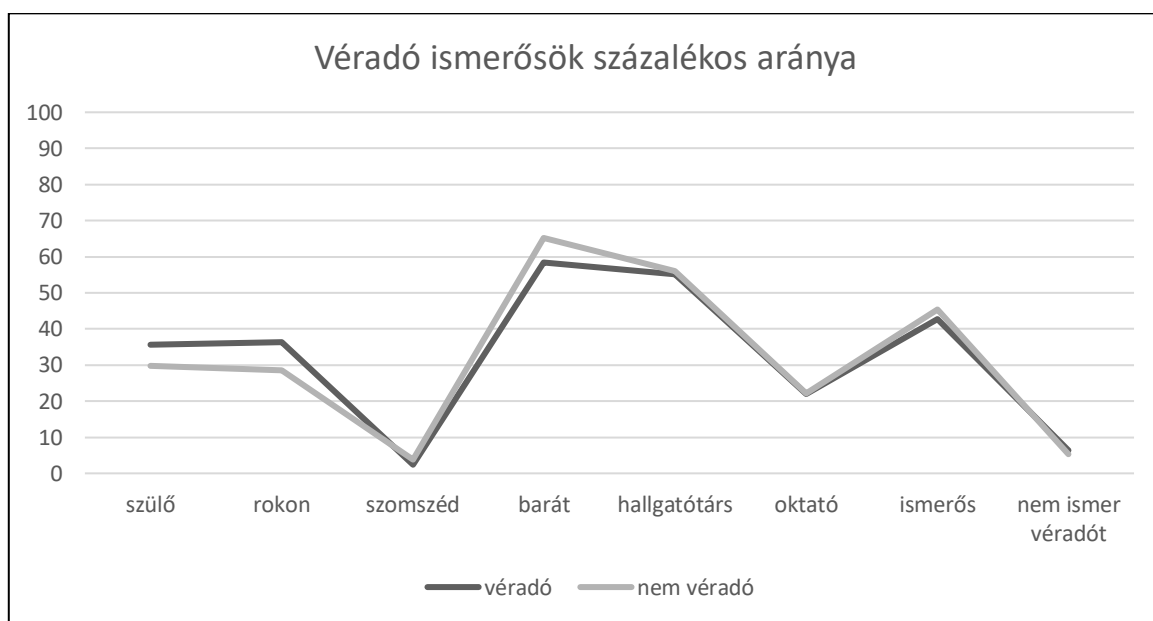
- a. Zárt végű (eldöntendő) kérdések (pl. „Részt vettél-e már legalább egy alkalommal önkéntes véradáson?”)
- b. Nyitott végű kérdések (pl. „Ha más oka is van annak, hogy nem adtál vért, és korábban nem tudtad kifejtetni, most hosszabban is leírhatod az okát”)
- c. 5 fokú Likert típusú skálák (pl. „Az alábbi tényezők milyen mértékben befolyásolják az arra irányuló döntésed, hogy elmenj vért adni?”)
- d. Szociodemográfiai kérdések (pl. Nem, életkor, szülők iskolai végzettsége, vallásosság)
- e. Egyéb (a véradással kapcsolatos ismeretek tesztelésére „tudtam róla - nem vagyok benne biztos - nem tudtam” válaszlehetőségekkel kérdeztünk rá az adott itemekre)

A kérdőív egyes részei csak *nem véradók számára* (pl. véradással kapcsolatos akadályozó tényezők fontosságának személyes megítélése és hatása a véradás elkerülésére, mi segítené a véradásra irányuló döntését), másik része csak *véradók számára* volt kitölthető (pl. az első véradás jellegzetességeire történő visszaemlékezés – helyszín, érzelmi megélés –, a véradások gyakorisága, a véradás motivációs háttere), míg a többi kérdést *mindkét csoport* tagjai kitöltötték (pl. véradó ismerősök száma, a véradással kapcsolatos ismeretek megléte, bizonyos, ezzel összefüggő ismeretek mozgósító hatásának megítélése, véradással kapcsolatos ösztönzők megítélése, jövőbeli véradásra irányuló szándék stb). Utóbbinál a nem véradók esetében feltételes módon („Milyen érzésekkel töltene el az első véradásod?”), a véradóknál múlt időben („Milyen érzésekkel töltött el az első véradásod?”) fogalmaztuk meg a kérdéseket, előbbi esetben mintegy imaginatív helyzet elé állítva a kitöltőket. A skála típusú változók (főként a hosszabb, véradás motivációs hátterét, ösztönzőkkel kapcsolatos attitűdöket és a véradás elkerülésének hátterét bemutató) eredményeit a későbbiekben leíró statisztikák (független mintás t-próbák), a nyitott kérdésekre adott válaszokat (mivel nem volt kötelező a válaszadás) a legjellemzőbb narratívumok felvázolása, majd korábbi szakirodalommal való összevetése alapján mutatjuk be.

8.3.4 Eredmények

8.3.4.1 A véradás szociokulturális hatásrendszere

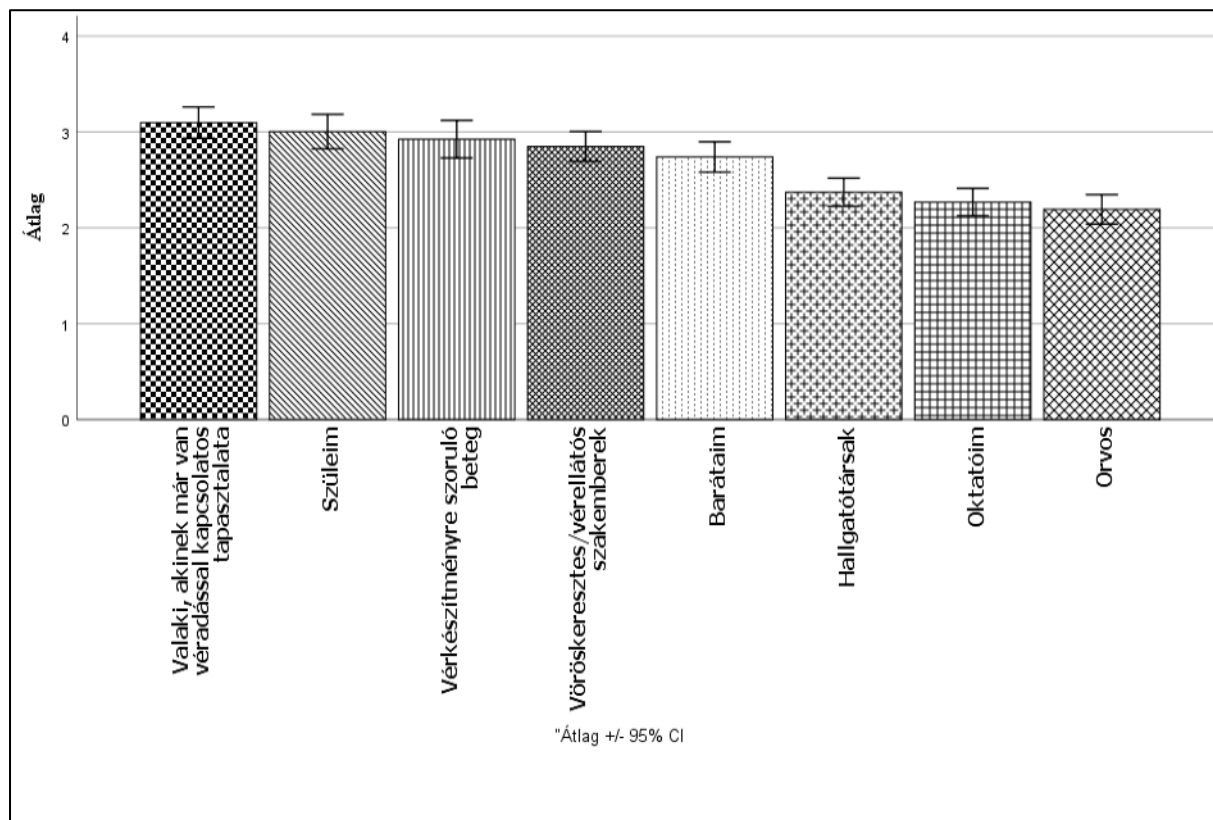
A véradás szempontjából meghatározó tényező lehet, hogy a személy ismer-e, és ha igen, hány véradót a környezetében. Khí-négyzet próbával ismerős típusonként megvizsgáltuk, találunk-e különbséget a véradók és a nem véradók között a véradó ismerősök tekintetében, azonban egyetlen kategóriában sem találunk szignifikáns különbséget a két csoport között. Ahogy a 7. ábrán látható, mind a véradók, mind a nem véradók 60-70%-a rendelkezik véradó ismerőssel, baráttal, mely egyetemista korosztály révén gyakran hallgatótársat jelent. Bár kisebb számban (30-35%), de a szülők között is találhatunk véradókat, ennél kisebb arányban, de oktatókat is megjelöltek a minta tagjai. Öröndetesen kevesen vannak mindkét csoportban, akik egyáltalán nem ismernek véradókat (<10%).

7. ábra: Véradó ismerősök százalékos aránya (N=512). Az összekötött vonal a profil szemléltetésére szolgál.

Megkérdeztük, hogy a személyt körülvevő társas térben kik voltak azok, akik hatottak arra, hogy elkezdjenek vért adni. Ahogy a 8. ábrán olvasható, a szülők és barátok ez irányú hatása kiemelkedő, emellett pedig az olyan személyek hatása tűnik meghatározónak, akik már korábban adtak vért, ezért meggyőzően érvelhetnek a véradás fontosságá, esetleg a véradástól való félelmek legyőzhetősége mellett. Azt is láthatjuk, hogy amennyiben egy korábban vérkészítményre szoruló beteg beszámolójáról értesül a személy, erős meggyőző erővel bírhat a véradás elkezdésére

irányuló döntésre. Kisebb mértékben, de az egészségügyi szakemberek, például az orvosok ez irányú szerepe is kimutatható, ami azért fontos, mert az ápolók mellett az orvosok hatása a legfontosabb a véradás egészségügyi hatásainak ismertetése, esetleges epidemiológiai (pl. megfertőződéstől) vagy fiziológiai eredetű (pl. rosszulléttől) félelmekre adható válaszok kapcsán.

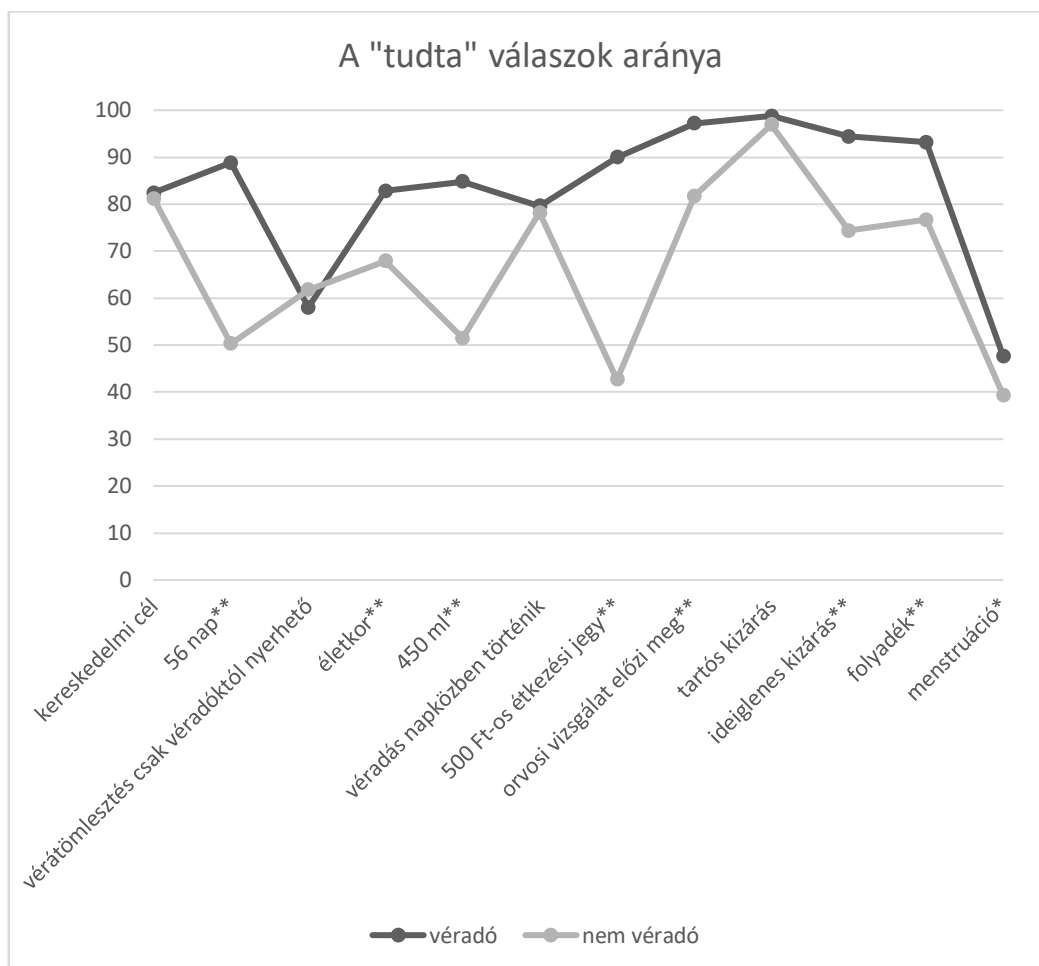

8. ábra: A véradás elkezdésére hatást gyakorló személyek (N=250)

8.3.4.2 A véradással kapcsolatos ismeretek

A véradással kapcsolatban számos tudnivaló van, kíváncsiak voltunk, milyen különbségeket találhatunk a donorok és nem donorok között a véradással kapcsolatos főbb információk tekintetében. Ahogy a 9. ábrán látható, egy kivétellel („a vértömlesztés csak véradóktól nyerhető”) minden kérdésre jobban tudják a választ a véradók, mint a nem véradók. Azt, hogy a levett vér mennyisége 450 ml, a véradók szignifikánsan jobban tudták ($t_{510}=8,795$; $p<.001$). Ugyancsak szignifikáns különbség volt kimutatható a véradók javára a véradás alsó és felső korhatárának ismerete (18-65 év), ($t_{510}=3,842$; $p<.001$), a véradásért járó étkezési jegy ($t_{510}=12,388$; $p<.001$), a véradást megelőző orvosi vizsgálat szükségessége ($t_{510}=5,80$; $p<.001$), az ideiglenes kizárás kritériumai ($t_{510}=6,023$; $p<.001$), a folyadékfogyasztás szükségessége ($t_{510}=5,188$; $p<.001$), a két véradás között eltelt idő (56 nap) tekintetében ($t_{510}=7,742$; $p<.001$). Továbbá szignifikánsan jobban ismerik a véradók azt az összefüggést, hogy a menstruáció nem

feltétlenül kizáró ok a véradásból ($t_{510}=1,963$; $p<.001$). Ugyanakkor vannak olyan ismeretek (pl. a menstruáció kizáró szerepére vonatkozóan, illetve azzal kapcsolatban, hogy vérátömlesztés csak donorok segítségével lehetséges), amit a donorok és a nem donorok egyaránt magas százalékban nem ismernek, ami felhívja a figyelmet az ez irányú információs kampányok társadalmi és regionális szinteken történő alkalmazások szükségességére.

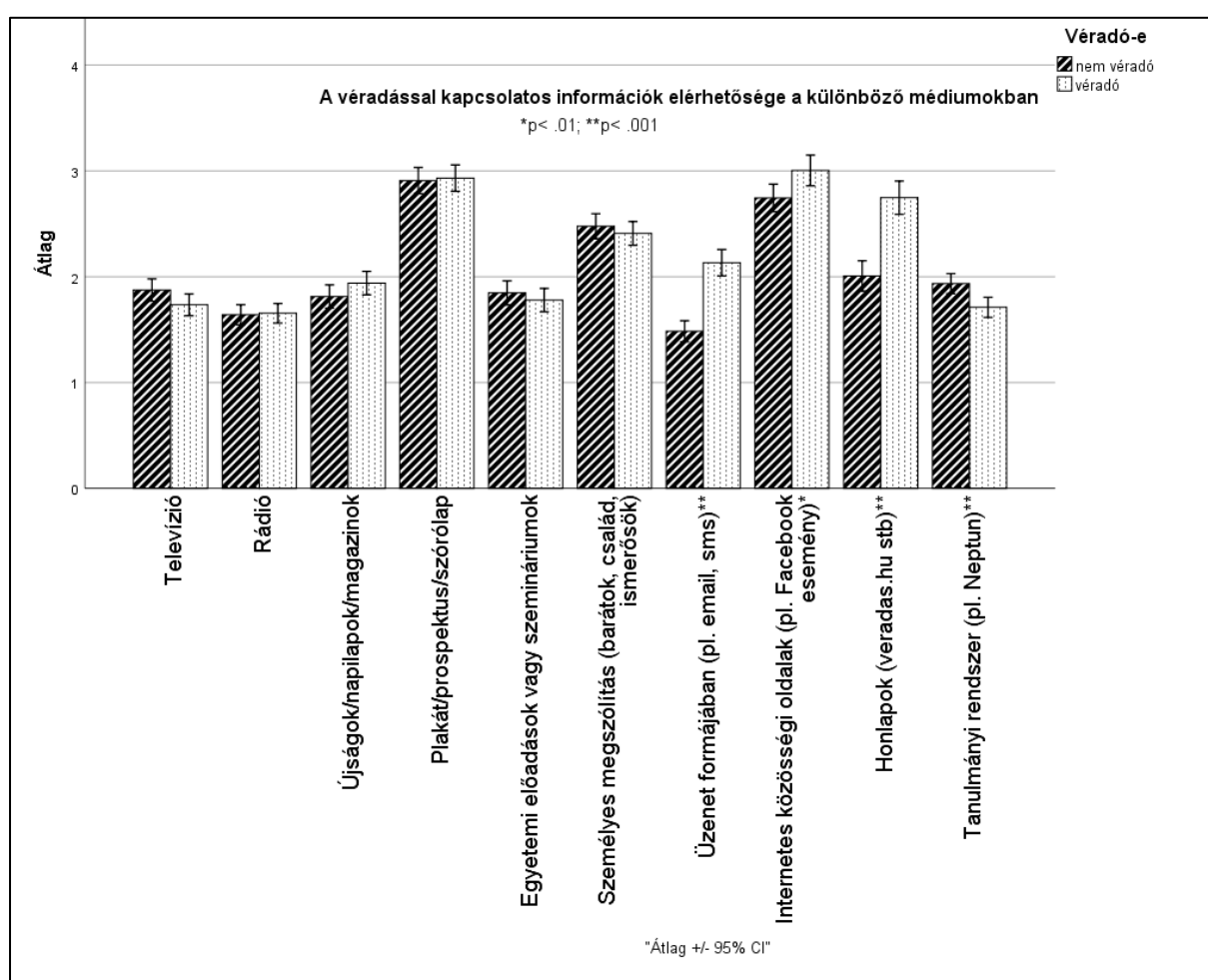

9. ábra: A véradással kapcsolatos információkkal tisztában levő személyek aránya (%), ** $p<.01$; * $p<.05$, $N=512$
Az összekötött vonal a profil szemléltetésére szolgál.

8.3.4.3 A véradás kommunikációs-és médiamegjelenése

Rákérdeztünk arra is, hogy milyen gyakran találkoznak a hallgatók a véradás témájával a különböző kommunikációs csatornákon. Ahogy a válaszokból látszik (lásd 10. ábra), az internet már elsődleges információforrásnak tekinthető, elsősorban a véradással kapcsolatos honlapok és a közösségi oldalak véradó eseményei szolgálnak információszerzés eszközeiként. A plakátok, prospektusok hatása napjainkban is jelentős (pl. faliújság), de a személyes ismerősök által is átlagban havonta értesülnek a véradással kapcsolatos információkról. A televízióban és a rádióban – annak ellenére, hogy nagy tömeg elérésének potenciálját rejti – ritkábban, mint havonta

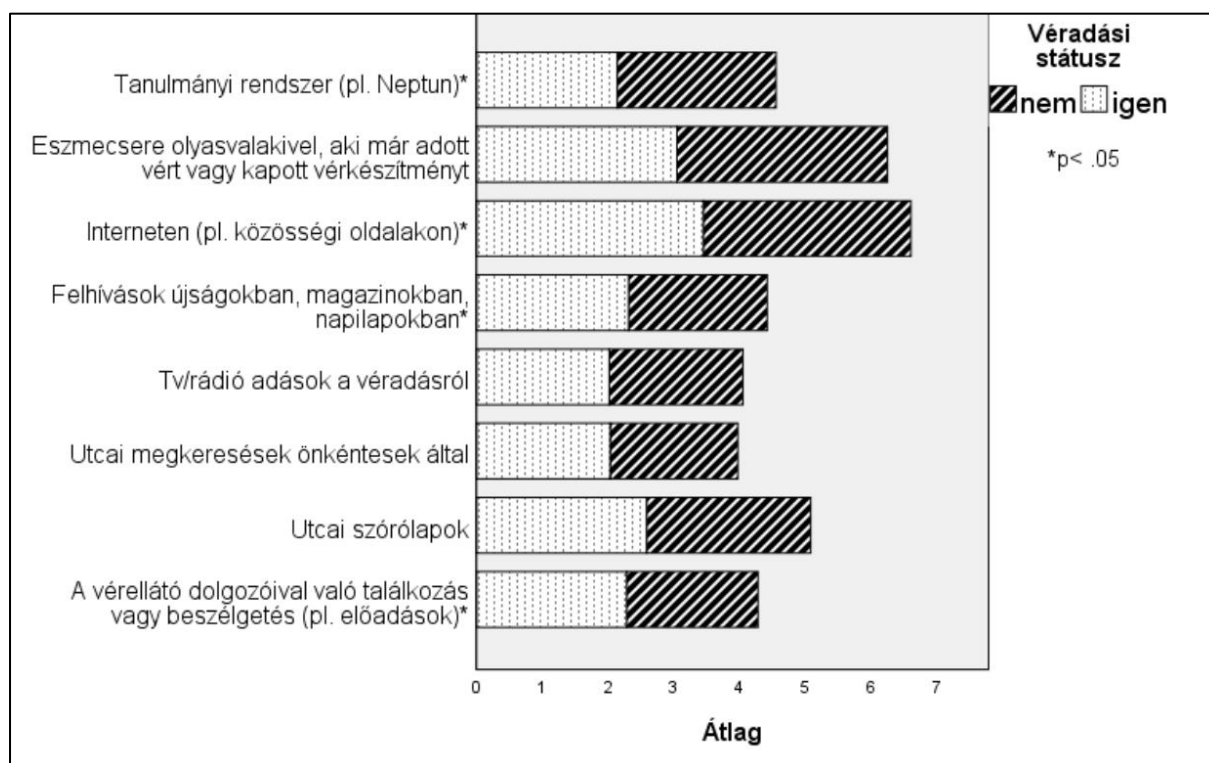
találkoznak a hallgatók ezzel a témával. A tanulmányi rendszerek szerepe – a benne rejlő lehetőségek ellenére – hasonlóan korlátozottnak tűnik a véradással kapcsolatos információk megszerzésében. Ha a véradók és a nem véradók közötti különbségeket vesszük górcső alá, azt láthatjuk, hogy miközben a tanulmányi rendszerben szignifikánsan gyakrabban találkoznak ez irányú információkkal a nem véradók ($t_{509}=3,295$; $p<.001$), addig honlapokon ($t_{509}=-6,841$; $p<.001$), közösségi oldalakon ($t_{509}=-2,632$; $p<.05$) gyakrabban olvasnak ilyen üzeneteket a véradók, valamint rövid szöveges üzeneteket is gyakrabban kapnak ezzel kapcsolatban ($t_{509}=-8,038$; $p<.001$), míg a többi kommunikációs platform tekintetében nem találunk szignifikáns különbséget a két csoport között.

10. ábra: A véradással kapcsolatos információk elérhetősége a különböző médiumokban (N=512)

Az előző kérdésből logikusan következhet, hogy mennyire hatékonyan szólítják meg a kitöltőt a különböző kommunikációs csatornák. Ahogy a 11. ábrán látható, az internetet nevezték meg a leghatékonyabbnak, de az aktív véradók, illetve korábban már vérkészítményre szoruló ismerősök meggyőző erejét is jelentős tényezőként említették. Érdekes, hogy míg az internet ($t_{509}=-3,003$; $p<.05$), valamint a vérellátóban dolgozó személyek által tartott előadások ($t_{509}=-2,644$; $p<.05$) a

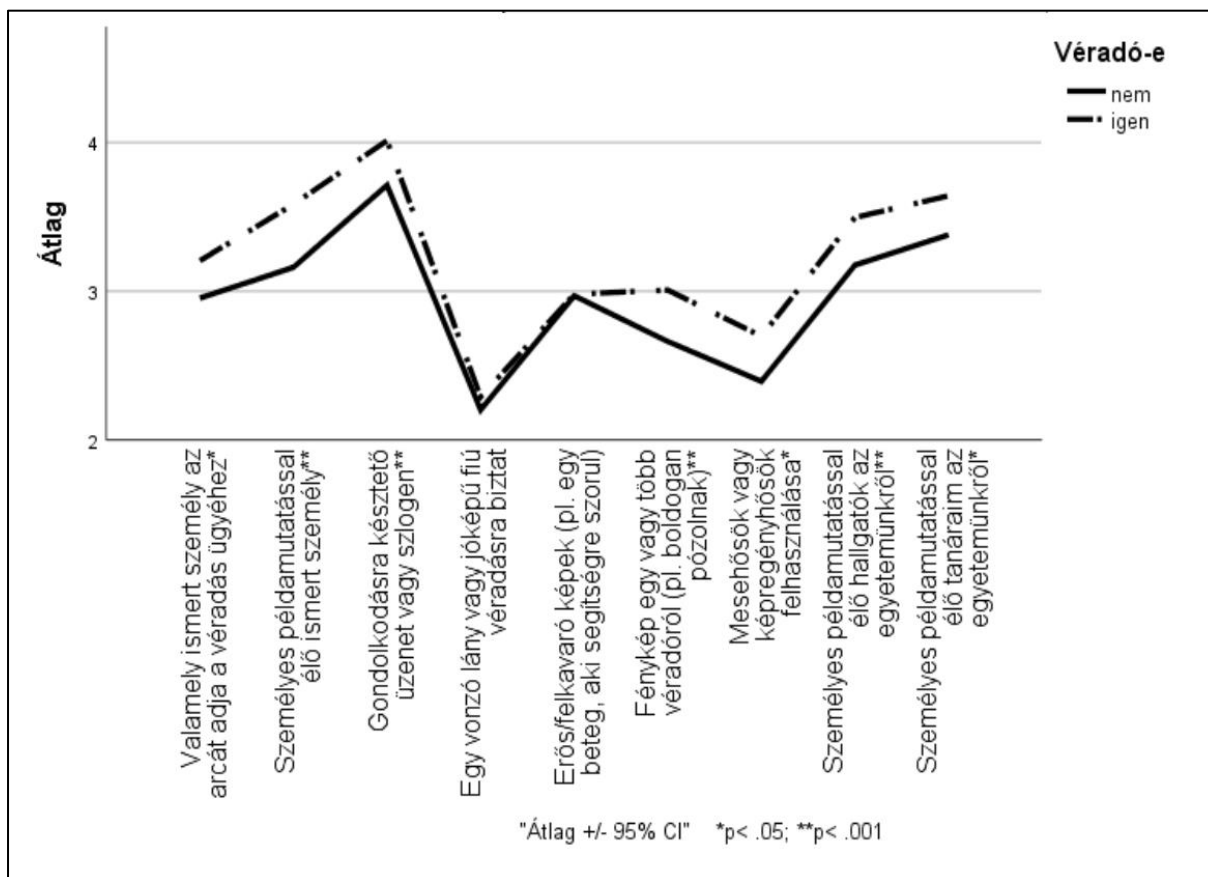
véradók szerint hatékonyabbak, addig fordított összefüggést láthatunk a tanulmányi rendszer kapcsán ($t_{509}=2,546$; $p<.05$), mely a nem véradók szerint bizonyul hatékonyabbnak a megszólításban.

11. ábra: A különböző kommunikációs csatornák információs elérése a személy számára (N=512)

A véradó kampányok megtervezése szempontjából érdemes tisztában lenni azzal, milyen típusú kommunikációs üzeneteket látnak hatékonyak kitöltőink a hallgatótársaik megszólítása szempontjából. Ahogy a 12. ábrán látható, egy gondolkodásra készítő szlogen, egy ismert személy megnyerése egy arculati kampányhoz, személyes példamutatással élő ismert személy, hallgatótárs vagy oktató, valamint az erős és felkavaró képek használata mind a véradóknál, mind a nem véradóknál magas értékelést kapott. A szlogeneknél ($t_{507}=-3,359$; $p<.001$), az ismert személy arcának felhasználásánál ($t_{507}=-2,327$; $p<.05$), a személyes példamutatással élő ismert személynél ($t_{507}=-4,051$; $p<.001$), személyes példamutatással élő hallgatónál ($t_{507}=-3,137$; $p<.05$) és a személyes példamutatással élő oktatónál ($t_{507}=-2,498$; $p<.05$) egyaránt szignifikáns különbség mutatkozik a véradók javára, tehát a véradók ezeket nagyobb hatékonyságúnak ítélik meg hallgatótársaik megszólításában, mint nem véradó társaik. Az erős képek használatában ($t_{507}=-.098$; $p>.05$) és a vonzó személyekről készült fotók használatában ugyanakkor nem találhatunk szignifikáns különbséget ($t_{507}=-.879$; $p>.05$), és ennek észlelt megszólító ereje általában is alacsonyabb, mint a többi üzenettípusé. Szignifikáns különbséget találunk még a mesterséges beállítású képek (boldogan pózoló véradók) esetében, mely a véradók szerint erősebb meggyőző

erővel bír ($t_{507} = -3,417$; $p < .001$). Mivel egyre növekszik a népszerűségük a fiatal felnőtt korosztálynál is, fontosnak tartottunk rákérdezni a mesehősök, képregényhősök alkalmazására is, mely a véradók szerint szignifikánsan erősebb megszólító hatással bír ($t_{507} = -2,757$; $p < .05$).

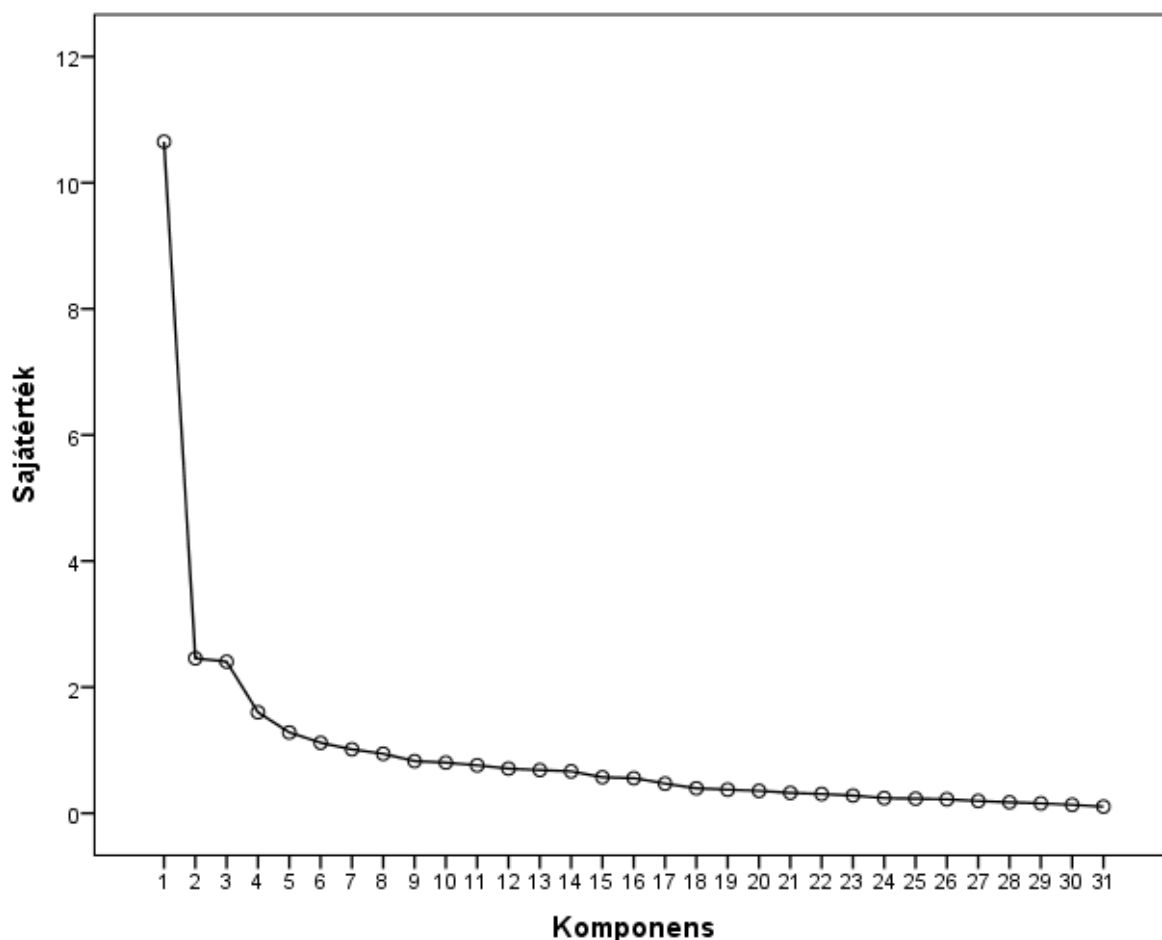
12. ábra: A különböző típusú reklámok észlelt megszólító hatása a hallgatótársak körében ($N=512$). Az összekötött vonal a profil szemléltetésére szolgál.

8.3.4.4 A véradásra irányuló motívumok

A véradásra irányuló motívációk esetében 31 ítemes blokkban tettünk fel kérdéseket a véradóknak ($N=250$), ahol önbevallásos alapon, egy 1-5-ig terjedő Likert típusú skálán jelezhették a különböző tényezők fontosságát a véradásuk hátterében. A vizsgálat célunk volt, hogy megvizsgáljuk, hogy a korábbi kutatások legfontosabb itemeit felhasználó Véradásmotivációs Skála milyen alsókálákra bontható, ennek kapcsán azonosítottuk, hogy az egyes alsókálákra milyen itemek tölteneek jelentőségteli módon. A választott módszer a főkomponens-elemzés volt varimax forgatással, mely biztosította, hogy a létrejövő tengelyek orthogonálisak, függetlenek legyenek egymástól.

Mind a 31 tétel rendelkezett varianciával, nem volt olyan, amelyre a válaszadók több mint 90%-a ugyanazt a választ adta volna. A Kaiser-Meyer Olkin érték szerint a mintában a parciális

korrelációk kicsik ($KMO=.864$), az elemszám megfelelő, tehát megbízhatóak a komponensek. A Bartlett teszt alapján az itemek között megfelelően erős korreláció található $\chi^2(df=465, N(250)=2132,166, p<.001)$. A korrelációs tábla szerint nincs multikollinearitás, sem kollinearitás, a korrelációk erőssége $r=0.004$ és $r=0.744$ között van. A főkomponens-elemzés (13. ábra) során a Kaiser kritérium alapján (Eigenvalue meghaladja az 1-t) négy komponens jött létre. Az így kapott négy komponens az itemek teljes varianciájának 55.203 %-át magyarázza.

13. ábra: A Vértásra Irányuló Motivációk Skála főkomponens-elemzéséhez tartozó könyökábra

A forgatás utáni komponenstöltések a végleges komponenseken, az alskálák megbízhatósági értékei (Cronbach-alfa), valamint a megmagyarázott variancia értékek a 18. táblázatban olvashatóak. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a teljes skála megbízhatósága magas ($\alpha=.890$) az egyes komponensek megbízhatósága is megfelelő ($\alpha=.779-.851$), a négy azonosított komponens összesen 22 itemet fed le az eredeti 31 ítemes skálából.

18. táblázat: A 22 elemű kérdőív itemeinek komponensöltés értékei a forgatást követően, a megbízhatósági mutatók, valamint az általuk megmagyarázott variancia

	Én- növekedés ($\alpha=,828$)	Szokás és identitás ($\alpha=,851$)	Altruizmus és perspektívaváltás ($\alpha=,779$)	Szociális referencia ($\alpha=,773$)
A véradás után jobb érzéssel/büszkeséggel gondolok magamra.	,778			
A véradás által jobb embernek érzem magam.	,729			
A véradás segít felülemelkedni a személyes problémáimon.	,720			
A véradás által fontosnak érzem magam.	,676			
A véradás által átléphetek a saját korlátaimon (pl. tútől való félelem).	,644			
A véradás során új kapcsolatokra tehetek szert.	,576			
Úgy gondolom, a véradás az egészségemnek is használ.	,543			
Fontos oka a véradásomnak, hogy egy ingyenes egészségügyi vizsgálattal is jár.	,419			
A szokásommá vált, hogy vért adjak, így nem gondolkodom az okain.		,829		
Természetesnek tartom, hogy vért adok, ezért nem gondolkodom az okain.		,786		
Motivál, hogy sokszoros véradó legyek (20, 50, 100 véradás).		,754		
A véradás fontos része az életemnek.		,677		
Úgy érzem fontos, hogy az ember segítsen másokon.			,786	
Azért adok vért, mert együttérzek azokkal, akik vérkészítményekre szorulnak.			,783	
A véradás által úgy érzem, törődöm azokkal, akik kevésbé szerencsések nálam.			,737	
Azért adok vért, mert egy napon a családtagjaimnak vagy barátaimnak is szüksége lehet vére.			,546	
A véradás következtében bizonyos dolgokat más fényben látok.			,437	
A legtöbb ismerősöm érdeklődik a véradás iránt.				,782
A barátaim is véradók.				,780
A hozzám közel állók szeretnék, ha adnék vért.				,695
Közeli ismerőseim, barátaim nagyra értékelik a véradást.				,614
A véradásnak hagyománya van a családukban.				,549
Megmagyarázott variancia	34,36	7,93	7,75	5,170

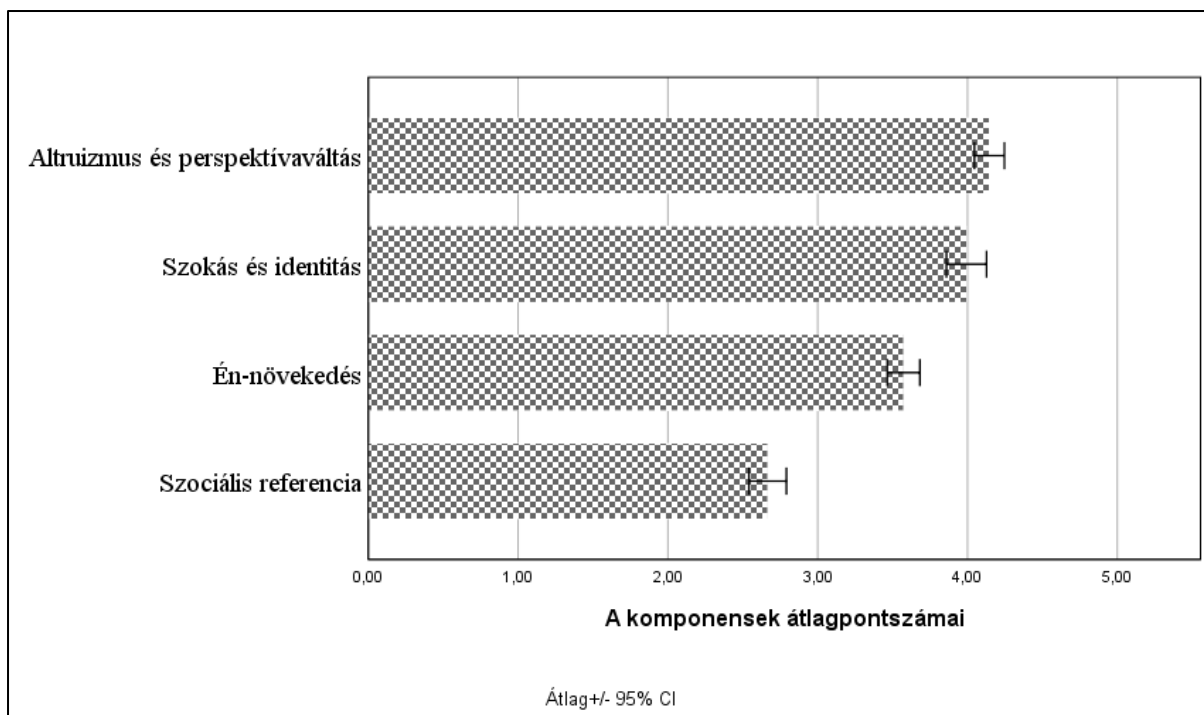
Nyolc item tölt az első komponensre jelentős mértékben. Az itemek mindegyike a véradással összefüggő személyes „nyereségekkel” függ össze, különös tekintettel a véradással összefüggő jó érzésekre (büszkeség, fontosságérzet), a személyes problémákon való felülemelkedésre, új kapcsolatok létesítésére, egészségügyi vonatkozásokra. Olyan itemek tartoznak ide, mint „A véradás után jobb érzéssel/büszkeséggel gondolok magamra.” vagy „A véradás által átléphetek a saját korlátaimon (pl. tútől való félelem)”. A komponens *Én-növekedésnek* neveztük el. A komponens reliabilitása megfelelő ($\alpha=.828$).

A második komponens négy itemet tartalmaz, melyek tartalmilag a véradás szokás- és identitásképző jellegének kiemelését jelzi. Példa az itemekre: „A szokásommá vált, hogy vért adjak, így nem gondolkodom az okain”, vagy „A véradás fontos része az életemnek”. A komponens *Szokás és identitásnak* neveztük el. A komponens reliabilitása megfelelő ($\alpha=.851$).

A harmadik komponens öt itemet tartalmaz, melyek tartalmilag a másokon való segítség, együttérzés, törődés személyes fontosságát, valamint a véradás hatására bekövetkező értékrendi változásokat takarja, kiegészülve annak a tényezőnek a befolyásoló hatásával, hogy egy napon a személy ismerőseinek is szüksége lehet vérkészítményre. Példa az itemekre: „Azért adok vért, mert együttérzek azokkal, akik vérkészítményekre szorulnak” vagy „Azért adok vért, mert egy napon a családtagjaimnak vagy barátaimnak is szüksége lehet vérre”. A komponens *Altruizmus és perspektíva*-váltásnak neveztük el. A komponens reliabilitása megfelelő ($\alpha=.779$).

A negyedik komponens öt itemet tartalmaz, melyek a véradó személyek közeli ismerőseinek véradásra gyakorolt pozitív hatásával kapcsolatosak, kitérve arra, hogy a baráti-ismerősi körben jelen vannak-e ténylegesen véradók, szeretnék-e, hogy a személy adjon vért (ld. szubjektív és előíró norma, 7.5. fejezet). Pozitívan töltene a skálára az „A legtöbb ismerősöm érdeklődik a véradás iránt és „A barátaim is véradók”. A komponens *Szociális referenciának* neveztük el. A komponens reliabilitása megfelelő ($\alpha=.773$).

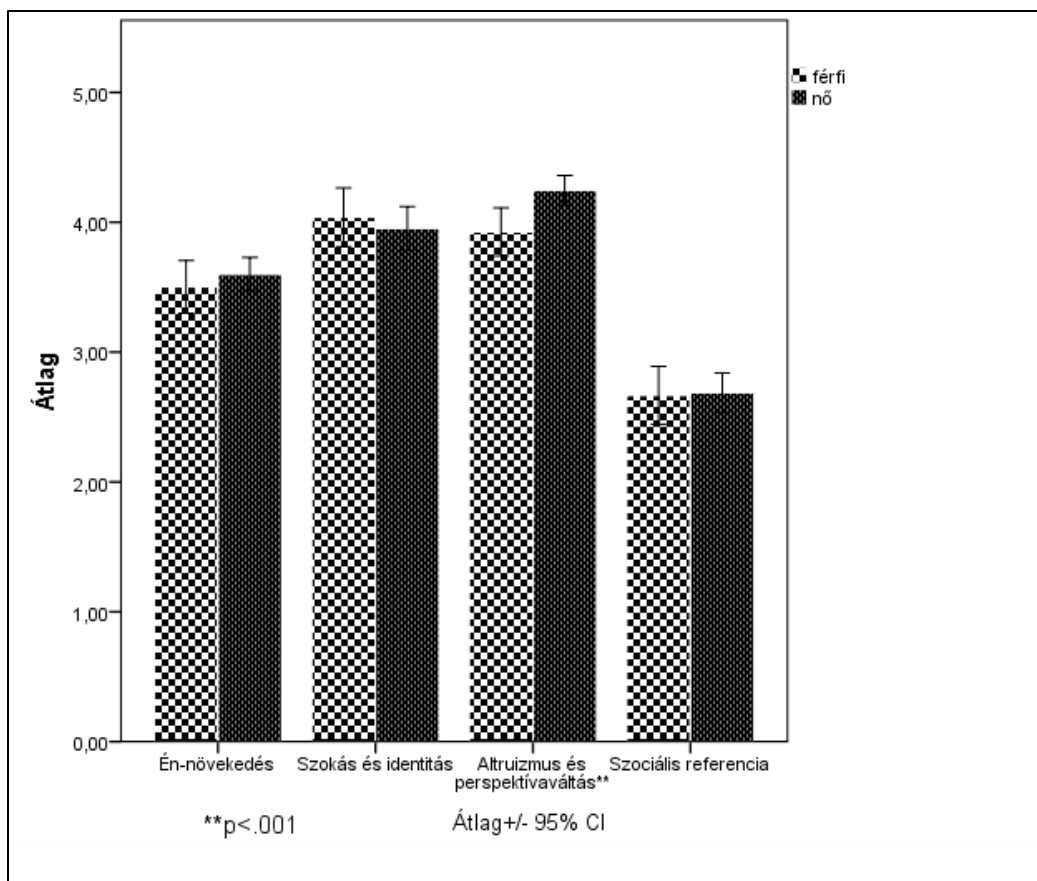
Ezt követően az előzőekben azonosított komponensek átlagpontszámait hoztuk létre, az egyes, a komponensekhez tartozó itemek átlagolásával (14. ábra).

14. ábra: A komponensek átlagértékei a véradó almintán (N=250)

Ennek segítségével lehetővé vált a motivációt meghatározó komponensek eltéréseinek vizsgálata a véradó mintában. A véradók – hasonlóan az önkéntesekkel végzett kutatásaink eredményeihez – legfőbb motivációs tényezőnek az altruizmust és a perspektívaváltás lehetőségét tartják a véradás kapcsán. Ezáltal kifejezhetik a proszociális értékrend fontosságát, vagyis a másokon való segítség, a velük való együttérzés és törődés mellett az is fontos számukra, hogy a véradás által növelve a vérkészletet szükség esetén a családtagjaik se szenvedjenek hiányt, ha esetlegesen vérkészítményre szorulnának. Emellett fontos számukra, hogy a véradás által bizonyos dolgokat más fényben láthatnak, ami a perspektívaváltás véradást katalizáló erejének fontosságát hangsúlyozza.

A 15. ábrán látható, hogy a nemek tekintetében minimális különbségeket találunk a komponensek között: egyedül az Altruizmus és perspektívaváltásban ($t_{236}=2,985$; $p<.001$) mutatnak szignifikánsan magasabb pontszámot a női véradók, de azt figyelembe kell vennünk, hogy a női kitöltők aránya duplája a férfiakénak.

15. ábra: A komponensek átlagértékeinek különbségei a nemek tükrében

Érdekes egy pillantást vetnünk azokra az itemekre is, amelyek a főkomponens elemzés kapcsán nem töltöttek egyik komponensre sem jelentős mértékben. A szakirodalomban kiemelt fontosságú item: „a véradás számomra elsősorban erkölcsi kötelesség”, bár átlaga számottevő ($M=3,99$; $SD=1,105$), nem tölt jelentősen egyik komponensre sem. Ugyancsak kiemelendő a média motiváló szerepére irányuló item ($M=3,73$; $SD=1,241$) kimaradása („Jó érzéssel tölt el, valahányszor egy véradásra felhívó reklámot vagy videót látok”). Ugyanez a helyzet az alábbi itemmel: „Ha vért adok, úgy érzem, szükség van rám ($M=3,84$; $SD=1,22$). Az alacsonyabb átlagpontszámú kimaradó itemek: „Bármilyen rossz is a hangulatom, a véradás segít, hogy elfeledkezzem erről” ($M=3,04$; $SD=1,493$). „A véradás számomra kiváló közösségi esemény ($M=2,75$; $SD=1,345$); „Azért adok vért, mert ritka és keresett vércsoportom van ($M=2,58$; $SD=1,53$); „Ha én nem adok vért, más sem fog” ($M=2,57$; $SD=1,392$).

Megvizsgáltuk, találhatunk-e összefüggést a különböző komponensek és a véradás száma között. Egyedül a Szokás és identitás faktorról mutatkozott gyenge szignifikáns összefüggés ($r=.265$, $p<.001$).

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a motivációk kapcsán tiszta altruizmus helyett sokkal inkább nem tiszta altruizmusról, vagyis vegyes motivációs bázisról (tiszta altruizmus és a véradás okozta öröm elegye) beszélhetünk.

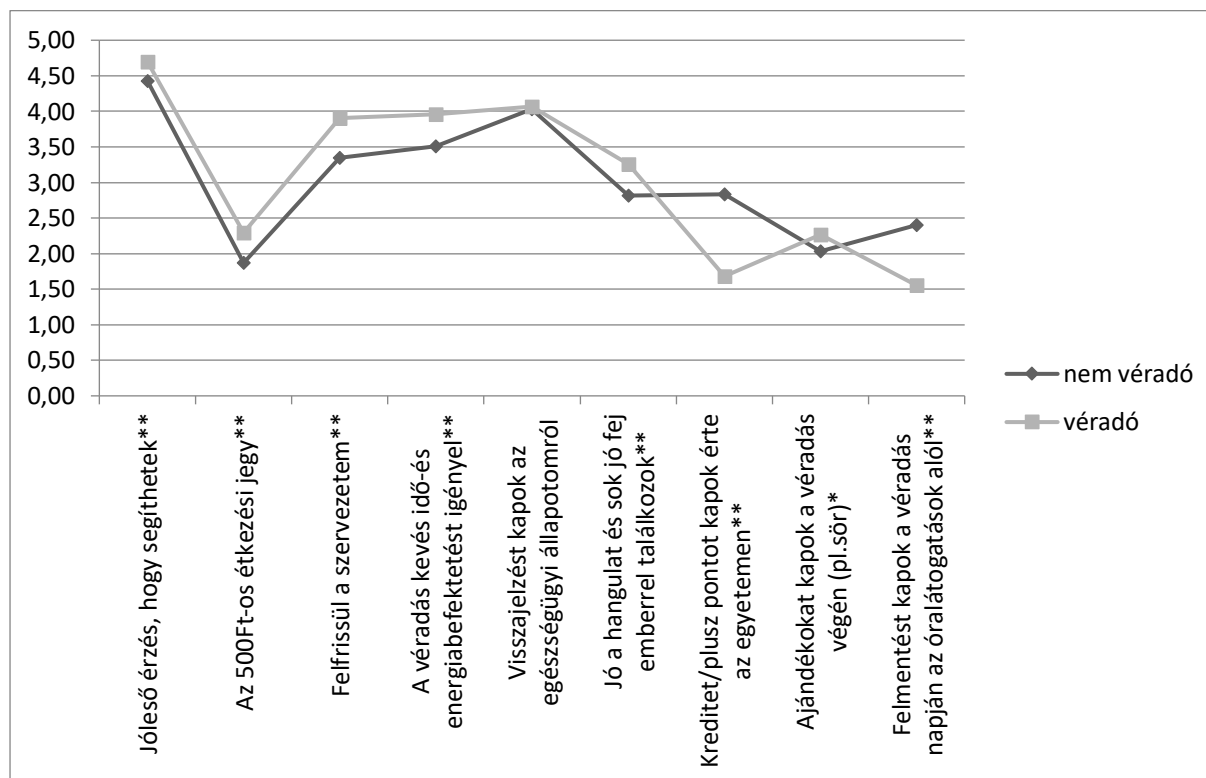
A nemzetközi vizsgálatokban (pl. Zito és mtsai, 2012) bevett 3 itemes mérőeszköz segítségével rákérdeztünk arra is, hogy a személy az elkövetkezendő hat hónapban mennyire szeretne vért adni (attitűd), mennyire biztos abban, hogy fog vért adni (szándék), illetve mennyire valószínű, hogy keresni fogja a lehetőséget a véradásra (tájékozódás). Egy 5 fokú Likert típusú skálán jelezheték a válaszokat a személyek. A véradás motivációs háttere kapcsán kézenfekvőnek tűnik megvizsgálnunk, hogy a különböző, fentiekben azonosított komponensek mutatnak-e összefüggést az attitűdöt, szándékot és tájékozódást mérő itemekkel. A Szociális referencia komponens nem mutat összefüggést, az Én-növekedés komponens gyenge szignifikáns összefüggést mutat a véradásra irányuló szándékkal ($r=.186$; $p<.01$) és a véradási lehetőségek keresésével ($r=.160$; $p<.05$), az Altruizmus és perspektívaváltás komponens ugyancsak gyenge szignifikáns összefüggést mutat a véradási lehetőségek keresésével ($r=.136$; $p<.05$). A legerősebb összefüggéseket a Szokás és identitás komponenssel találunk, mindhárom itemmel közepes szignifikáns kapcsolat azonosítható: attitűd ($r=.383$; $p<.01$), szándék ($r=.477$; $p<.01$) és tájékozódás ($r=.414$; $p<.01$). Vagyis utóbbi komponens jövőbeli véradással kapcsolatos bejósoló szerepére érdemes lehet építeni a későbbiekben.

8.3.4.5 A véradással járó előnyök fontossága

Ahogy korábban rámutattunk, a motiváció kapcsán nem elhanyagolható az extrinzik motiváció vizsgálata sem, különösen a donorkarrier kezdetén. Ennek vizsgálata érdekében külön blokk foglalkozott azzal a kérdéskörrel, hogy a véradással járó előnyök (pl. óralátogatás alóli felmentés) mennyire fontosak a hallgatók számára. A 16. ábrán látható összehasonlítás alapján megállapíthatjuk, hogy fontos tényező a *véradás* folyamatának *időtartama*, az, hogy a hallgató *visszajelzést kap az egészségügyi állapotáról* (bár a nyitott kérdéseknél többen jelezték, hogy érdemes lenne részletesebb egészségügyi vizsgálatot folytatni, hogy ne a folyamat végén derüljön ki, ha mégsem adhat a hallgató vért). Kiemelik továbbá a *fiziológiai előnyöket* (felfrissül a szervezetem, jobban érzem magam a donációt követően). Az előzőekhez képest kevésbé ugyan, de jellemző a kalóriapótló utalvány, a véradás utáni *ajándékok* (pl. sör), illetve az esetleges kreditek/plusz pontok preferenciája, a nemzetközi eredményekkel összhangban azt láthatjuk, hogy a véradók többsége mégis belső motivációból ad vért, még ha a véradás számos énorientált szükségletet is betölt (egészségi állapotról visszajelzés, elismertség igénye stb). Ebben a korosztályban kiemelkedő a társas tényezők szerepe, így ajánlasként megfogalmazható, hogy minél izgalmasabb kísérőprogramok társulnak a véradáshoz, annál szívesebben jönnek el vért adni a hallgatók, és az ego-orientált motiváció ésszerű „kiaknázása” (pl. selfie készítő verseny véradás

közben), fokozhatja a véradási hajlandóságot, még ha hosszú távon az altruisztikus motivációkra való hatás is a sikerebb stratégia.

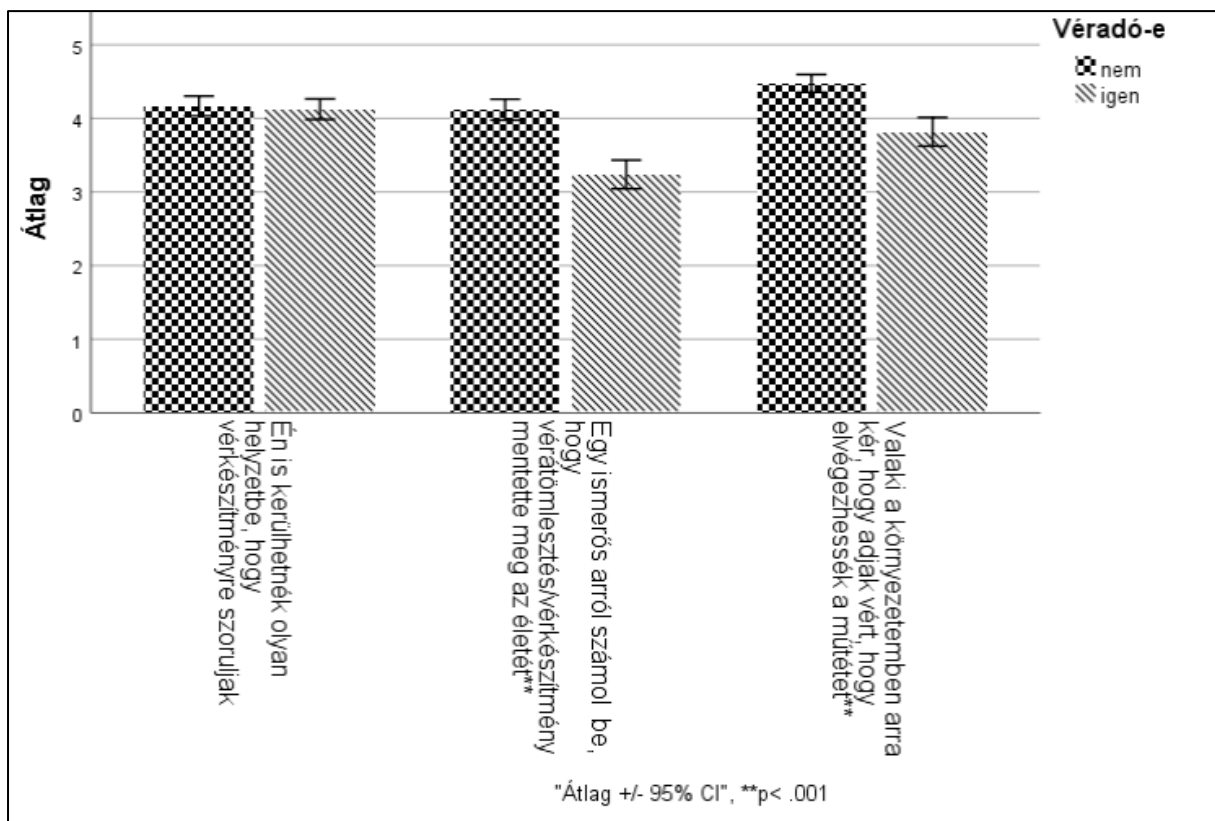
A donorok és nem donorok összehasonlítása is érdekes lehet ugyanezen kérdés tekintetében, ahol a legnyilvánvalóbb különbség abban mutatkozik, hogy a nem véradóknak nagyobb fontossággal bírna a kreditek és plusz pontok szerzése ($t_{507}=9,15$; $p<.001$), valamint a felmentés az óralátogatás alól ($t_{507}=7,21$; $p<.001$), mint a véradók számára. Úgy tűnik, ezen tényezők szerepe a véradóvá válással erősen csökken, és nő az altruisztikus motívumok szerepe. A véradók számára viszont szignifikánsan fontosabb, hogy jóleső érzés, hogy segíthetnek ($t_{507}=-3,987$; $p<.001$), hogy étkezési jegy ($t_{507}=-4,312$; $p<.001$) vagy ajándék jár érte ($t_{507}=-3,987$; $p<.05$), hogy felfrissül a szervezetük ($t_{507}=-5,357$; $p<.001$), hogy minimális időbefektetést igénylő tevékenység ($t_{507}=-4,499$; $p<.001$), és hogy jó a hangulat a véradásokon és sok szimpatikus embert megismerhetnek ($t_{507}=-4,035$; $p<.001$).

16. ábra: A véradással kapcsolatos előnyök fontossága a véradó és nem véradó személyek számára (N=511). Az összekötött vonal a profil szemléltetésére szolgál.

Ugyancsak érdemes megvizsgálnunk azon élethelyzeteket, amelyek általában az emberek számára erős véradásra irányuló késztetést váltanak ki. Mint a 17. ábrán láthatjuk, a nem véradók számára szignifikánsan fontosabb motiváló erővel bírna, ha valaki megkérné, hogy adjon vért, hogy elvégezhessenek egy műtétet ($t_{507}=5,705$; $p<.001$), mint a véradók számára, és ugyanígy erős

meggyőző erővel bírna, ha egy ismerősük arról számolna be, hogy vérkészítmény mentette meg az életét ($t_{507}=7,236$; $p<.001$). Mind a véradóknak, mind a nem véradóknak fontos tényező, hogy ők is kerülhetnének olyan helyzetbe, hogy vérkészítményre szoruljanak, így ebben nem találtunk szignifikáns különbséget. Ezek az eredmények a személyes megszólítás szerepét mind a véradók toborzásában, mind megtartásában érzékeltetik.

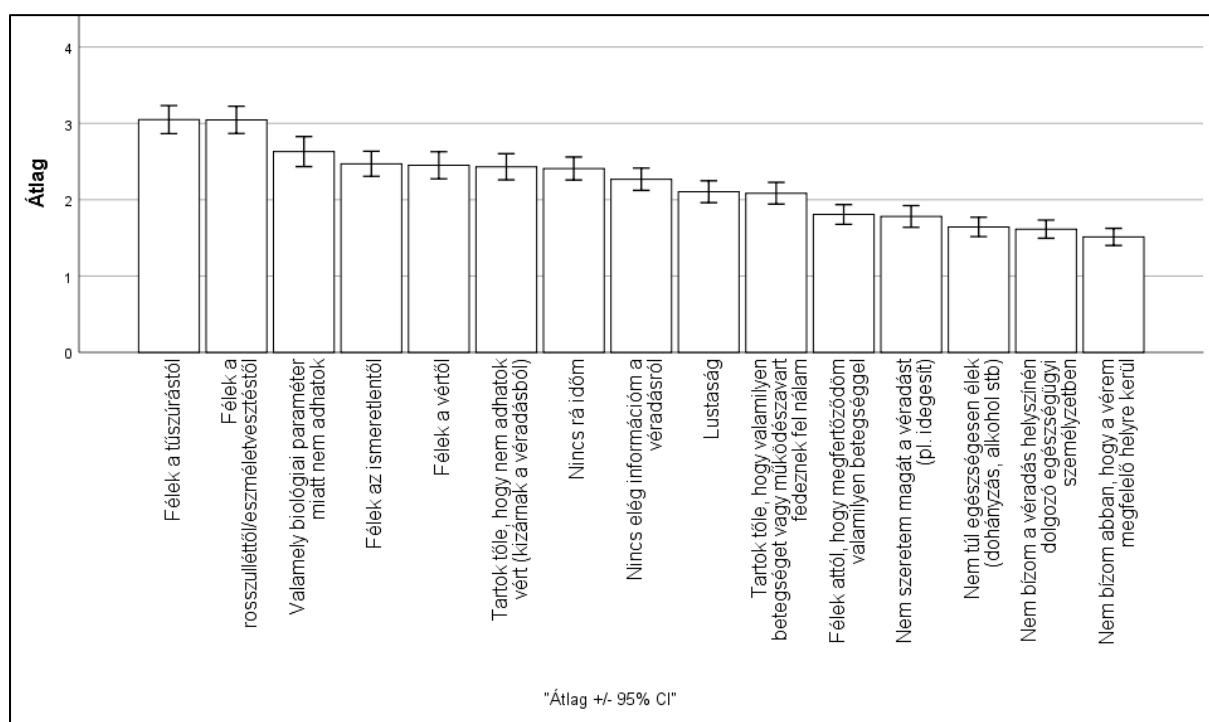

17. ábra: A véradásra irányuló döntést befolyásoló élethelyzetek észlelt meggyőző ereje (N=512)

8.3.4.6 A véradás elkerülésének okai

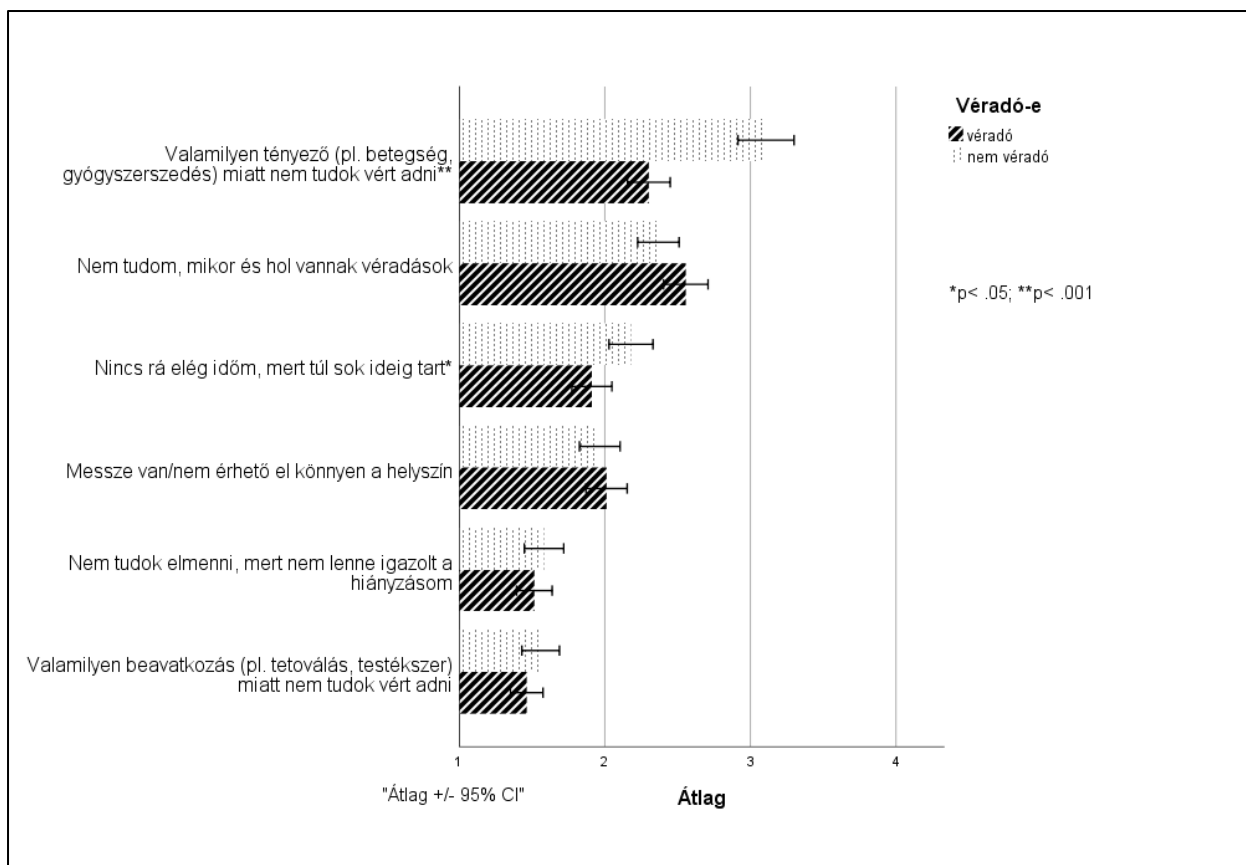
Nem kevésbé fontos annak vizsgálata sem, hogy milyen tényezők állnak a véradástól való távolmaradás hátterében. Az észlelt akadályokat 15 itemmel mértük, a skála megbízhatósága megfelelő ($\alpha=.834$). A nemzetközi szakirodalom ide vonatkozó adatai igen hasonlóak a saját kutatási eredményekhez (lásd 18. ábra), miszerint a tűszúrástól, rosszulléttől és az ismeretlentől való félelem komoly visszatartó tényezőknek tekinthetők a nem véradók számára, egyben fel is hívja a figyelmünket arra, hogy ezzel a kérdéssel fontos marketing szempontból is foglalkozni. A nyitott kérdésekre adott egyik válaszként az egyik kitöltő azt javasolja, hogy semmiképpen se büntudatkeltéssel próbálkozzunk a véradók megnyerésére, mert ez ellenérzést kelt azok körében,

akik bár adnának, de valamely egészségügyi vagy fiziológiai paraméterük ezt nem teszi lehetővé. Érdeemes világossá tenni az ideiglenes és a végleges kizárás feltételeit, mert erre vonatkozóan még a sokszoros véradóknál is találkozhatunk bizonytalansággal, és sok potenciális véradót veszíthetünk ezáltal. Pozitív jelzés, hogy az időhiány kevésbé fontos tényezőként jelenik meg, így feltételezhetően világosan látszik a véradók számára, hogy a véradás egy munka és oktatási rendbe beütemezhető aktivitás, főleg, ha az oktatási intézmény vagy a munkahely támogató attitűdjével párosul mindez.

18. ábra: A véradás elkerülésének hátterében álló tényezők (N=262)

A véradással kapcsolatos akadályokra külön is rákérdeztünk, mely a 2 alcsoport eredményei alapján bontva a 19. ábrán olvashatók. Jól látható, hogy a nem véradók számára szignifikánsan gyakoribb akadályt képez, hogy túl sok ideig tart ($t_{507}=2,586$; $p<.05$) és hogy valamilyen biológiai paraméter (pl. testtömeg, hemoglobinszint stb.) miatt nem tud vért adni ($t_{507}=6,497$; $p<.001$). A véradóknál viszont gyakrabban fordul elő, hogy nem tudják, mikor és hol lesznek a véradások, illetve, hogy messze van a véradás helyszíne. Szerencsére egyre ritkábban fordul elő, hogy valaki azért nem tud elmenni véradásra, mert nem lenne igazolt a hiányzása a felsőoktatási intézményben, illetve az is, hogy valamilyen beavatkozás (pl. tetoválás) miatt nem tud vért adni.

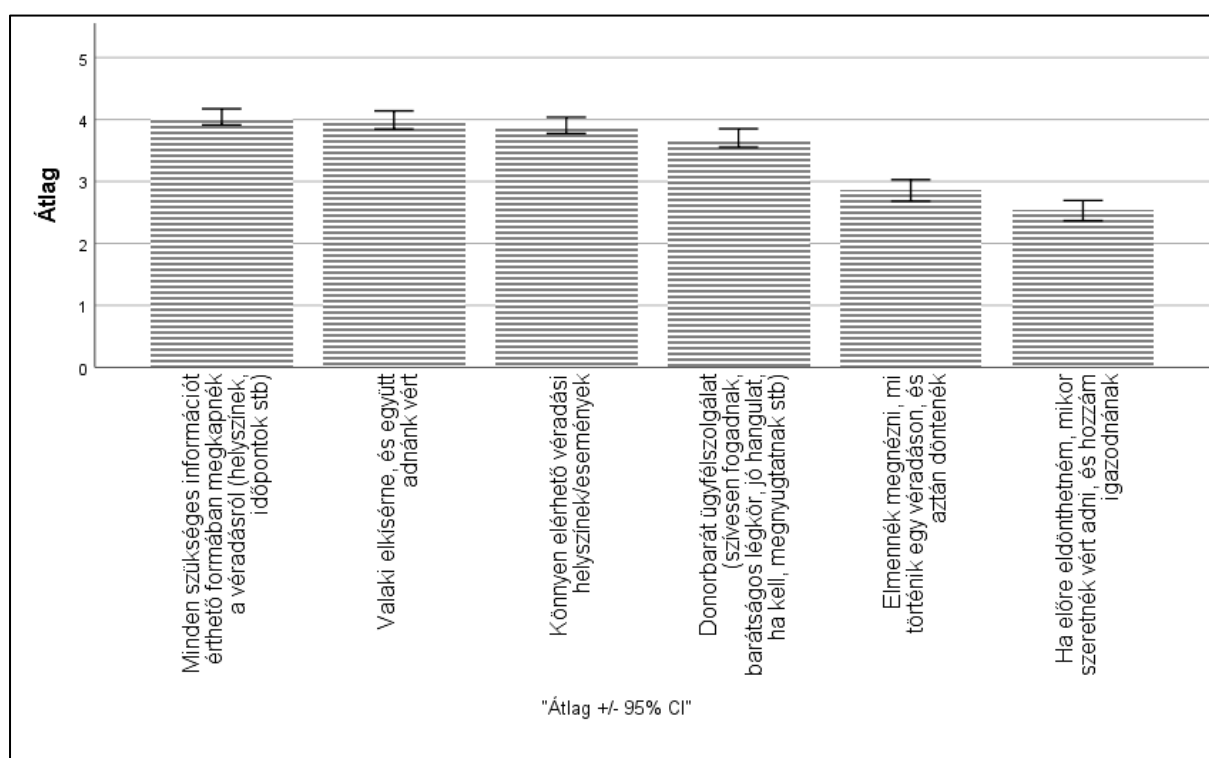

19. ábra: A véradással kapcsolatos akadályozó tényezők észlelt gyakorisága (N=512)

8.3.4.7 A véradóvá válás lehetséges katalizátorai

Az előzőekben ismertetett hiányok, akadályok kapcsán fontosnak tartottunk arra is rákérdezni, mi segítené a jelenleg nem véradó személyeknek abban, hogy donorrá váljanak. Korábban már ismertetésre kerültek azok az eredményeink, miszerint néhány fontos véradással kapcsolatos információval maguk a véradók sincsenek tisztában, mely összefüggés a nem véradókra még inkább érvényes. A 20. ábrán látható összefüggések bemutatják, hogy a nem véradók számára saját bevallásuk szerint nagyon fontos segítség lenne, ha minden szükséges információt érthető formában megkapnának a véradást megelőzően, ami eloszlathatná véradással kapcsolatos kételyeiket, információhiányból eredő félelmeiket (kognitív bizonytalanság csökkentése). Emellett az is segítené, ha valaki elkísérné őket a véradásra, és együtt adhatnának vért (társas támogatottság érzése). Ez utóbbi fontos információ lehet a véradó kampányok számára is (pl. „Közösen vért adni menő”). Hazánkban is fontos tényező a könnyen elérhető véradási helyszín, mivel – ahogy többen is beszámoltak róla – nem szeretik az idejüket vesztegetni. Az ilyen háttérrel véradásba kezdő személyek számára meglehetősen rossz élmény, ha elhúzódik a véradás, például a véradásra várók hosszú sora miatt, és náluk a lemorzsolódás háttérében is erősen megjelenik ez

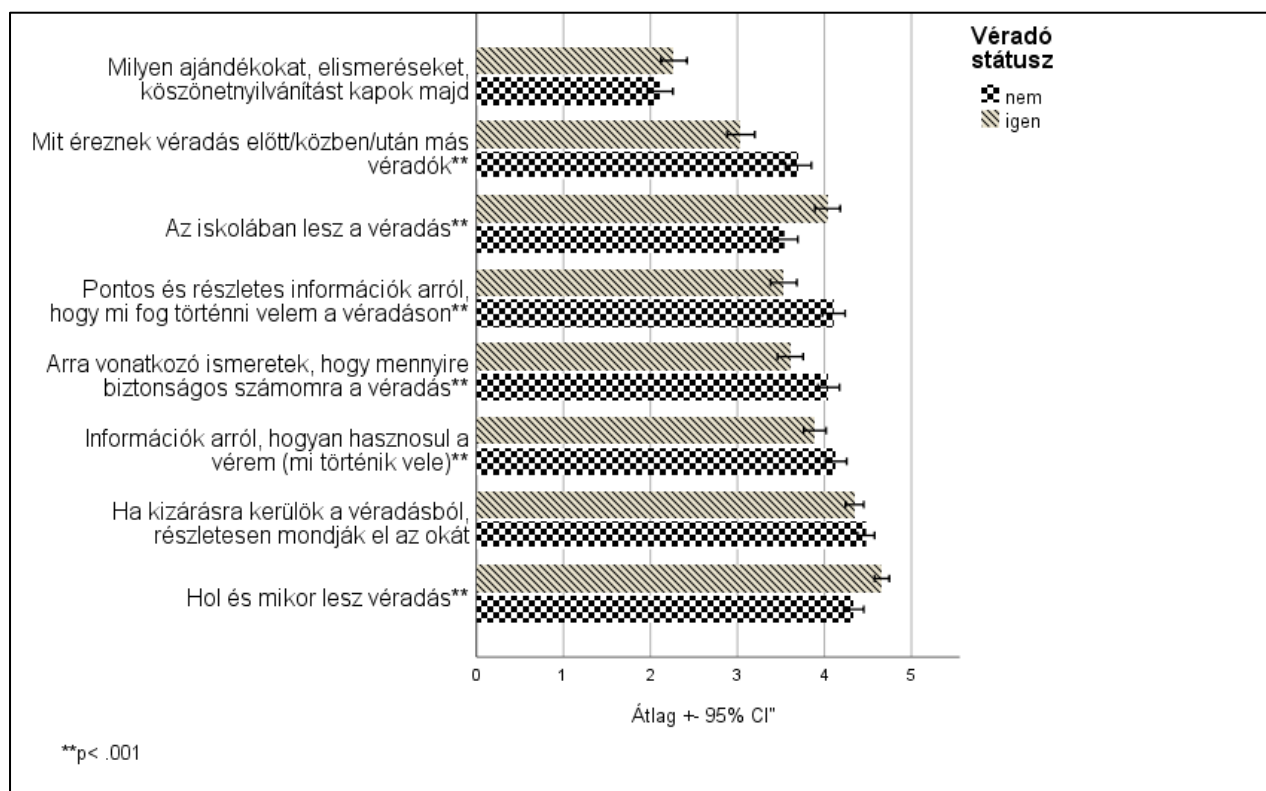
az ok. Bár a véradást alapvetően segíti a nyugodt klíma, és minél alacsonyabb a szorongás, annál kisebb a rosszullet esélye, számolnunk kell azzal, hogy nem minden munkahely tolerálja egyenlő mértékben a véradás miatti távol maradást, még ha ezt törvényi háttér alapján figyelembe kellene is vennie. A donorbarát ügyfélszolgálat ugyancsak magas vonzerővel bír, mely egyértelműen a nyitott, problémaérzékeny, türelmes szakemberi attitűd jelentőségét hangsúlyozza. A véradásra történő érzékenyítés („Elmennék megnézni, mi történik a véradáson, majd döntenék”) közepes mértékben segítené a véradásra irányuló döntést.

20. ábra: A véradásra irányuló döntést segítő tényezők nem véradók körében (N=262)

Végül arra is rákérdeztünk, milyen típusú információk lennének hasznosak a hallgatók számára. A 21. ábrán láthatjuk, hogy a véradók számára a legfontosabb információ, hogy hol és mikor lesz a véradás, szignifikánsan fontosabb, mint a nem véradók számára ($t_{507}=-4,425$; $p<.001$). Ezzel összefüggésben azt is fontosabbnak tartják tudni, hogy a felsőoktatási intézményben lesz-e a véradás ($t_{507}=-4,425$; $p<.001$), ami fontos információ lehet a felsőoktatási intézmények véradással foglalkozó szakemberei számára. Szintén fontosabb a véradók számára, hogy milyen ajándékokat, elismerést, köszönetnyilvánítást kapnak majd a véradást követően, igaz kevésbé, mint az előző tényezők, továbbá nem szignifikáns a különbség a nem véradókhoz képest. Mind a véradók, mind a nem véradók számára ugyanolyan magas fontossággal bír, hogy ha kizárásra kerülnek, részletesen mondják el nekik az okokat. A nem véradók számára viszont szignifikánsan

nagyobb fontossággal bírnak az arra irányuló ismeretek, hogy mennyire biztonságos a véradás ($t_{507}=4,521$; $p<.001$), hogy mit éreznek más véradók donáció közben ($t_{507}=5,954$; $p<.001$), hogyan hasznosul a vér később ($t_{507}=2,689$; $p<.001$), illetve pontos és részletes információk arról, hogy mi fog történni a véradáson ($t_{507}=5,689$; $p<.001$).

21. ábra: A különböző véradással kapcsolatos információk észlelt hasznossága (N=512)

8.3.4.8 Nyitott végű kérdések

A kérdőív végén két nyitott kérdéssel kérdeztünk rá a véradóknál és a nem véradóknál egyaránt, hogy van-e olyan dolog, amit nem tudtak a skála típusú kérdéseinkben mélységében kifejezni, de meghatározó tényezőnek számítanak a véradással kapcsolatos tapasztalataik, valamint jövőbeli véradásra irányuló szándékaik szempontjából. Nem volt kötelező a válaszadás, így nem mindenki töltötte ki az erre vonatkozó kérdéseket. A válaszok közül azokat gyűjtöttük egy csokorba, melyek egy irányba mutatnak a kvantitatív kutatások ide vonatkozó eredményeivel, vagy kiegészítik, mélyítik azokat. A válaszokat szöveghűen idézzük, mindössze témacsoportonként fűzünk hozzá tudományos háttérrel, értelmezéssel.

8.3.4.8.1 A proszociális értékmotiváció és társadalmi felelősségvállalás

A tiszta altruizmus ritkán jelenik meg, erre példa az alábbi narratívum:

Nem feltétlen kell tudni arról másoknak, hogy vért adok. Önkéntes és nem azért adok, hogy büszkék legyenek rám, vagy hogy menő legyek” (20 éves nő)

Az önkéntesek többségében megfogalmazódik valamiképpen, hogy a véradás egy fontos társadalmi aktivitás, ami által úgy érzik, valamit visszadhatnak a közösségüknek (morális és társadalmi kötelezettségvállalás). Sokan a felnőtté válás rituáléjának tekintik az első véradást:

„Számomra természetes volt, hogy amint betöltöm a 18-at, menjek vért adni. Először nem adhattam, de később már igen, és nagyon jó érzéssel tölt el. Úgy érzem, sokat segít, számomra, meg "nem kerül semmibe" megtenni” (22 éves nő)

„Úgy gondolom, hogy embertársainkon nemcsak úgy lehet segíteni, hogy tárgyi dolgokat adunk nekik a boldogulásuk, jólétük érdekében, hanem olyat is megosztunk, amiből nem származik kárunk, de akár életet is menthetünk vele” (24 éves nő)

A proszociális értékmotiváció gyakran összefügg az önkéntes szervezet iránti bizalommal, valamint fontosságának észlelésével:

„Önkéntes elsősegélynyújtóként sikerült néhány éve bekapcsolódnom a Vöröskereszt munkájába, ez által pedig még jobban megláttam, hogy mennyire akarnak segíteni mindenben, és hogy az általuk való adakozás (lehet ez pl. ez esetben a vér is) biztosan jó helyre kerül. Ahogy láttam őket, még jobban motiválttá váltam azzal kapcsolatban, hogy segíteni szeretnék másokon és erre szerintem a véradás is egy nagyon jó alkalom” (19 éves nő)

8.3.4.8.2 A családi és intézményes szocializáció szerepe

Mint a kérdőíves elemzés során arra rámutattunk, a véradás elkezdésében meghatározó a véradó rokon jelenléte, főleg ha a cselekedettel egy időben reflektál is véradó aktivitására (pl. elmagyarázza gyermekének, miért fontos cselekedet). A véradás jelenségének jelenléte a családi diskurzusokban, vagy ha a gyermek elkíséri véradó rokonát a helyszínre már önmagában fontos tényezők lehetnek a cselekvéshez való közelebb kerülés szempontjából (családi szocializáció), a családtagok véradása pedig az érzelmi háttér talaján vikariáló megerősítést nyújthat a fiatal személyeknek, akik maguk is meg akarják tapasztalni azt az érzést, amit a rokonuk érzett, így nagyobb eséllyel válnak maguk is véradókká (vö. véradó identitás kialakulása).

„Apukám motivál, ő is rendszeresen jár vért adni”(23 éves nő)

„(...) Nagypám is többszörös véradó volt, és volt egy jelvénye, ami most már nálam van. Az ő példája is bátorított arra, hogy legyek véradó. Büszke vagyok rá, hogy ilyen ember volt és tett is másokért”(23 éves férfi)

Emellett pedig az is segít a döntés meghozatalában, ha az illető valamely családtagja vérkészítményre szorult korábban, amit később szeretne viszonzni a családtagja helyett:

„Anyukámat agydaganattal műtötték és valakitől sok vért kapott, így elhatároztam, hogy viszonzom a jó cselekedetet”(20 éves nő)

„Az édesanyám már többször is vérátömlesztésre szorult, és ez segített elhatározni magamat a véradás mellett (korábban félttem a tűktől, ezért soha nem mertem elmenni)” (24 éves nő)

Az alábbi részlet érzékletesen bemutatja, hogy amennyiben a véradók azt látják, hogy valamely érzelmileg közel álló rokonuk számára nem problémamentes a véradás (pl. kizárásra kerül), mégis folytatja véradási kísérleteket, a saját véradási szándékra pozitív hatást gyakorolhat:

„Anyukámnak nem tudnak vért venni legtöbbször, általában még a sima vérvétellel is megküzdene nála. Gyerekkoromban emlékszem, hogy nagyon sokat próbált menni és vért adni, de sosem járt sikerrel és mindig szomorú volt tőle. Sosem mondta ő sem, apu sem, hogy én adjak vért, vagy hogy ez fontos. Egyszerűen kialakult a véleményem, aminek szerintem ahhoz is köze van, hogy anyunak tudom, hogy fájt és fél is a tűktől, mégis ment és próbálkozott jó párszor”(21 éves nő)

A családi szocializációs színtér mellett az intézményes, például iskolai szocializáció hatása is erőteljes már fiatal korban is:

„Ifjúsági Vöröskereszt tagja voltam és véradókat toboroztam 5.-es tanulmányaim mellett”(22 éves nő)

8.3.4.8.3 A véradási énhatékonyság szerepe

A véradási énhatékonyság (az abbéli hiedelem, hogy képes vért adni, ami gyakran tényleges kompetenciaélménnyel jár együtt) a véradást meghatározó tényezők egyik legfontosabbika:

„Örülök annak, hogy az egészségi állapotom megengedi, hogy vért adhassak, és nagyon el lennék keseredve, ha ez a lehetőségem valamilyen oknál fogva a későbbiek folyamán megszűnne” (26 éves nő)

„Azért adok vért, mert megtehetem, egészséges vagyok és örülök, ha ezzel segíthetek másokon” (22 éves nő)

„Erősebb embernek érzem magam általa. Ami nem öl meg, az megerősít” (43 éves nő)

8.3.4.8.4 A nem tiszta altruizmus

Az utóbbi évek segítő magatartásformák vizsgálatára irányuló viselkedéses közgazdaságtani kutatásai (pl. Ferguson, 2015) egyértelművé tették, hogy a hagyományos tiszta altruista motivációs bázis helyett a véradást sokkal inkább érdemes „nem tiszta altruizmus” -nak tekinteni, ahol a hagyományos, belsőleg motivált segítségnyújtási szándék külső motivációval (pl. mások pozitív megítélésének elnyerése, jobb érzés véradás után, iskolai vagy munkahelyi igazolt hiányzás stb.) egy időben hat az önkéntesre, ami komplex motivációs bázist hoz létre.

„Középsuliban leigazolták az egész napot, bajom soha nem lett utána, úgyhogy diszkréten lóghattam” (27 éves nő)

„A legelső véradásomra részben azért is mentem el, hogy megtudjam a vércsoportom” (20 éves nő)

A *warm-glow elmélet* (Andreoni, 1990) szerint az emberek a cselekedet által önmaguknak okozott pozitív érzések (pl. büszkeség, öröm) miatt végzik a segítő aktivitásokat, amely az alábbi narratívumban is tetten érhető:

Érdekesnek tartom, ahogy a vérem csordogál a zacskóba. Jó érzés érezni a karomra ragasztott csőben áramló vér melegét. Érdekes nagyon!” 21 éves nő

8.3.4.8.5 Az ösztönzők szerepe

A véradás ügyéért dolgozó szakemberek számára egyre fontosabbá válik annak a kérdésnek a vizsgálata, hogyan találhatjuk meg azt az egészséges egyensúlyt, ahol a személyekben veleszületetten meglévő önzetlen segítségnyújtási szándéokra építünk, ugyanakkor minimális, vagy úgy is mondhatjuk, hogy „éppen elégséges” külső ösztönzést alkalmazunk a véradás elkezdése, majd a többszoros véradóvá válás facilitálása érdekében. Utóbbi célja részben a motiváció

mege erősítése, részben a folyamatos visszajelzés adása (pl. az egészségi állapotról, fontosságról). Ugyanis még a döntően altruista motivációs bázist mutató önkénteseknek is jól esik időnként az értékességük, fontosságuk visszajelzése, önértékelésük megerősítése (ld. társas hatóképesség, énhatékonyság érzete). Számos esetben felmerül a véradók megbecsülésének erősítése (a kitüntetések néha elmaradnak a sokszoros, pl. 10x, 25x, 50x véradásnál):

„Véleményem szerint jobban meg kéne becsülni a véradókat. Kedvesen kéne velük bánni és esetleg több jelképes ajándékot adni nekik (1., 10., 20., ... véradásra egy kis emléklapot, kitűzőt vagy valami apróságot)” (23 éves nő)

Számos véradó említi például, hogy jól esik neki, amikor sms-t kap arról, hogy a vérét épp most szállítják ki a kórházba:

„Az is jó érzés, hogy időnként sms-ben értesítenek, hogy épp felhasználják a véretem” (25 éves férfi)

A sokszoros véradóvá válás egyik kulcstényezője az aktív véradók időnkénti elismerése gesztusokkal, például kisebb, érzelmi töltetet hordozó ajándékok adásával. A rendszeres véradók megtartásában kiemelhetjük az olyan egyedi (pl. retro) véradások sikerét is, ahol a régi idők beszélgetős, „parti jellegű” véradásai kerülnek ismét a fókuszba. Ahogyan a következő példák rámutatnak, a véradó identitás fontos szerepet tölthet be a személy öndefiníciójában, és gyakran a korai családi szocializációs színtérben alapozódik meg.

„Mikor kicsi voltam, a nagypapám mindig nekem adta az ajándékokat, amiket a véradásokon kapott. Ekkor elhatároztam, én is véradó, hős leszek, mint ő” (22 éves nő)
„Nagymamám volt rendszeres véradó, amikor ő eltávozott, úgy éreztem valakinek át kell vennie a helyét” (25 éves nő)

8.3.4.8.6 A véradásszervezés hatékonyságával kapcsolatos visszajelzések

A véradók számos olyan véradás hatékonyságát növelő javaslatot is megfogalmaztak, melyek által véleményük szerint több személy nyújtaná karját véradásra, vagy válna rendszeres véradóvá. Fontos észrevétel, hogy a büntudatkeltés kerülendő a reklámokban, mivel a véradás „magas küszöbű önkéntesség”, tehát nem mindenki adhat, aki szeretne.

„Reklámjavaslat: ne büntudatkeltéssel próbáljuk motiválni a lakosságot véradásra, mert nagyon bántó egy olyan ember számára, aki adna, de nem teheti (gyógyszeres kezelés)” (29 éves nő)

Többen jelezték abbéli véleményüket, hogy ha fizetnének a véradásért, többen adnának vért. Ugyanakkor, ahogyan korábbi kutatások (Kalibatas, 2008; Van der Poel, Seifried és Schaasberg, 2002) rámutattak, a fizetett véradóknál magasabb a fertőző betegségek aránya (és azok eltitkolása véradásra jelentkezés esetén) mint az önkéntes véradók esetében.

„Véleményem szerint sokkal több ember adna vért, ha jobban meg lenne becsülve ez a cselekedet. Szép gesztus az 500 Ft-os étkezési utalvány, de ez nem motiválja eléggé a véradásra képes társadalmat” (20 éves férfi)

Több észrevétel érkezett azzal kapcsolatban is, hogy a véradás helyszínén dolgozó személyzet bánásmódja meghatározó pozitív vagy negatív élménnyel társul, amely összefüggés főleg első véradóknál játszik kiemelkedő szerepet.

„Az orvos egy kicsit barátságosabb lehetne, pozitívan állhatna a véradókhöz” (43 éves nő)
„Ide kapcsolható az a kérdéskör is, hogy a gyermekek vagy az emberek általában hogyan viszonyulnak az orvosokhoz vagy a kórházi/orvosi rendelői szituációkhoz, mert gyakran ezek miatt alakul ki például a tűtől való félelem, ami a figyelmesebb orvosok/ápolók/nővérek által talán feloszlatható lehetne” (24 éves nő)

Többen említik, hogy több reklámra lenne szükség a médiában, a munkahelyeken, az iskolákban, vagyis hogy a véradás témájának, illetve a konkrét véradási eseményeknek a véradásokat megelőző napokban kiemelt teret kellene biztosítani. Ezen kívül a kényelmi tényezők (pl.lakhelyhez közeli véradó helyszín) is meghatározó a véradásra irányuló döntésben.

„Többször lehetne a véradás frekvenciáltabb helyen” (25 éves nő)
„Fontos lenne, hogy a főiskolákon, egyetemeken jobban népszerűsítsék a véradást” (24 éves nő)
„Sms-ben szoktak értesíteni, hogy lesz véradás, írnak hozzá dátumot is, viszont pontos címet nem, így nem tudom, pontosan hol is van, mert több városban is szoktam vért adni” (22 éves férfi)
„Minden nap mehetne véradásról szóló reklám a tévében!” (27 éves nő)

Számos nem véradó számára lenne konkrét segítség az is, ha részletesen tájékoztatnák őket a véradás folyamatáról. Ennek kiváló eszközei lehetnek a prospektusok, infografikák, fényújságok alkalmazása.

„Még nem adtam vért, és örülnék, ha azok akik nem adtak még vért kapnának egy pontos tájékoztatást arról, hogy mi is történik a véradás során, hogyan zajlik maga a dolog” (20 éves nő)

„Hiányzik a véradás előtti tájékoztatás, hogy a művelet közben mit NEM lehet csinálni (pl. rágózás?), illetve kicsit tüzetesebb átvizsgálás („múltkor egy férfi úgy adott vért, hogy egy macska összekarmolta az egyik karját. Erre pedig csak a vérvétel kellős közepén derült fény” (21 éves nő)

8.3.4.8.7 A véradás elkerülésének hátterében álló okok

Végül pedig a nem véradók motivációs hátterét tekintjük át. Itt számos olyan jellegzetes válaszmintázatot azonosíthatunk, ami alátámasztja a nagymintás vizsgálatok ide vonatkozó eredményeit. Az egyik vezető ok valamely fiziológiai paraméter (pl. vérszegénység, hemoglobinszint) vagy szinkopális tünetek (hányinger, szédülés, ájulás) miatti távolmaradás:

„Nagyon szívesen adnék vért, mert 0-ás a csoportom, de vérszegénység miatt könnyen elájulok, emiatt tartózkodom tőle” (23 éves nő)

„Szeretnék vért adni, de van olyan betegségem, ami miatt már soha többet nem lehet” (19 éves nő)

„Többször visszautasítottak, hogy magas a hemoglobin szintem. Javasolták menjek el egy hematológushoz. A hematológus pedig közölte, hogy igyak folyadékot, és adjak minél többször vért” (25 éves férfi)

„Voltam véradáson, de kiderült, hogy nem adhatok vért, mert krónikus betegségben szenvedek” (23 éves férfi)

Ha egy véradó elmegy a véradás helyszínére, és ott kiderül, hogy nem adhat, az szinte mindig rendkívül negatív élményként rögzül, gyakran elutasításként, méltánytalanságként éli meg a személy, főleg ha látja, hogy mások megúszhatják a kizárást. Ezek az érzelmi reakciók előbb-utóbb lemorzsolódáshoz vezethetnek.

„Szeretnék vért adni az elkövetkezendő 6 hónapban, de el lettem tiltva egy évre utólagos rosszullet miatt. Viszont 6 nappal később jött az sms, hogy úton van egy rászorulóhoz a vérem, és ez egyben tett büszkévé és szomorított el” (23 éves férfi)

„Már kétszer is próbálkoztam vért adni, de mindig elutasítottak, mert alacsony a hemoglobin szintem. A háziorvosom szerint persze minden rendben van. Csalódott vagyok, hogy nem tudok segíteni másokon” (19 éves nő)

„Én nagyon csalódtam, mikor először vért akartam adni, és 100 évre kizártak, addig nem is élek, sőt nagyon igazságtalannak tartok, mert lehet, hogy azt a "bizonyos" gyógyszert már elhagyhatom, de felülvizsgálat, már sose lesz, így meg se próbáltam újra, hogy adhassak vért, viszont tapasztaltam, hogy vannak akik hazugság árán adnak vért, a papírt nem becsületesen töltik ki, bizonyos kérdésekre nem igazat válaszolnak, betegségüket gyógyszereiket nem vallják be őszintén, és így adják a vérüket, ami szintén nem helyes, és nem tartom annak, és a kizárásról sem adnak megfelelő választ. (26 éves nő)

Azoknál a személyeknél, akik szomatikus vagy fiziológiai paramétereik tekintetében egészségesnek tekinthetők, a véradástól való távolmaradás leggyakrabban szorongással kapcsolódik össze (pl. rosszullettől, tűtől, betegség felfedezésétől való félelem)

„Sok ismerősöm szeretne vért adni, de félnek a tűtől” (36 éves nő)

„Én sokat tudok a véradásról, de sajnós egy gyermekkori meghatározó élményem miatt nem szeretem, ha bennem van a tű. Nem félek tőle, de nem szeretem, ha bennem van. De elhatároztam, hogy egyszer fogok vért adni és legyőzöm a félelmet. Remélem nagy alkalom lesz” (33 éves férfi)

Főleg nőknél gyakori, hogy nem érik el az 50 kg minimális testtömeget, amit szintén gyakran kelt csalódást a személyekben. Ezért fontos lenne a testtömeggel kapcsolatos szabály háttérének pontosabb ismertetése (hogyan növeli meg a rosszullét esélyét stb).

„Én azért nem adhatok vért, mert nem vagyok 50 kg, bár igyekszem magam felvinni 50 kg-ra, de nagyon nehéz annak ellenére is, hogy nagyon sokat eszek és rendszeresen és egészségesen. Naponta 5x szoktam étkezni és ebből 2x főtt ennivalót szoktam enni. Sajnós nehéz felvinni a tömegemet 50 kg-ra. (23 éves nő)

"Sajnós nem vagyok 50 kg így nem adhatok vért. És nem értem ez miért kizáró ok"(19 éves nő)

Végül a munkahely (esetleg oktatási intézmény) rugalmatlan, véradást nem támogató légköre is visszatartó lehet (pl. munkából való távollét kérdése), azonban ezek nem feltétlenül tántorítják el a véradástól, és a tevékenység fontosságának nem véradók felé történő kommunikálásától:

„A munkahelyemen szinte lógásként értékelik, ha vért adok, én pedig azért is megyek, és sokszor hangoztatom nem csak ott, máshol is, hogy kell vért adni. (Aki egészséges és megfelelő életkorban van, annak erkölcsi kötelessége ez. De sokaknak ez semmit nem mond, inkább gyenge kifogásokat találnak maguknak.) Szóval én azért is adok, hogy megpróbáljak <magammal rántani> másokat” (27 éves nő)

Kutatásunk alapján látható, hogy az aktív véradók nem rendelkeznek több véradó ismerőssel, baráttal, hozzátartozóval, mint nem véradó társaik, azonban a véradás elkezdésére ezen személyek mégis jelentős hatással bírnak, a személyes megszólítás rendkívül fontos motiváló erővel bír. A véradás motivációs háttere kapcsán önbevallásos kérdőívünk eredményei alapján – a nemzetközi kutatások eredményeivel egybehangzóan – az altruisztikus motívumok szerepe emelkedett ki, és azt is láthattuk, hogy fontos katalizátornak tekinthető, ha a véradás szokássá, vagy a személy identitásának részévé válik. A véradás elkerülésének hátterében leggyakrabban a félelmi reakciók, a kizárások és az időhiány állnak.

8.4 Negyedik vizsgálat: Az adományozással és megosztással kapcsolatos attitűdök vizsgálata: számít-e a véradó múlt?

8.4.1 A kutatás célja és hipotézisei

A kutatókat régóta foglalkoztatja a kérdés, hogy igaza volt-e Titmussnak (1970), miszerint az önkéntes véradás döntően belső motivált, tiszta altruizmus motiválta cselekvés, és az ösztönzők alkalmazása aláássa a belső motivált donorok jövőbeli véradási hajlandóságát, vagy inkább kevert motivációs mintázat azonosítható a véradás hátterében. Jelen kutatás célja, hogy kulturális összehasonlító viselkedéses közgazdaságtani keretben vizsgálja meg azt a kérdést, hogy a véradás valóban intrinzik motivált viselkedés-e, mivel a korábbi kutatások szerint az altruizmusra irányuló preferenciák kulturális különbségeket mutatnak. Mivel a korábbi kutatások többsége a véradással kapcsolatos nézeteket, attitűdöket vizsgálta – elsősorban önbevallásos alapon-, mely erős szociális kíváncsisággal jár együtt a téma népszerűsége kapcsán, fontosnak tartottuk, hogy megvizsgáljuk, akkor is önzetlenebbnek mutatkoznak-e a véradók, amikor valós döntéseket kell hozniuk pénzösszegek elosztásával kapcsolatban.

Továbbá vizsgálatunk célja volt az is, hogy feltérképezze, milyen összefüggést találunk a meghozott döntések és az altruizmus magyarázó elméletei (tiszta és vonakodó altruizmus, együttérző harag, morális felháborodás) között. Végül az eltérő kulturális háttér donációs hajlandósággal való összefüggéseit vettük górcső alá.

A korábbi kutatási eredmények alapján (Ferguson, 2015), az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

H1: A standard diktátorjátékban (lottó) az emberek átlagosan 50%-ot adományoznak, a fizetésként megélt keretben (kísérlet) pedig kevesebb, mint 50%-ot.

H2: Ha a véradás teljes mértékben intrinzik motivált, 100%-ot fognak másoknak adományozni a véradók.

H3: A véradásért kupon keret esetében viszont a fizetett kerethez közeli arányokat kapunk, lévén a tranzakciót ilyenkor az emberek ajándékok méltányos cseréjeként élik meg.

8.4.2 A minta

A teljes minta 2038 főt számlált, 7 ország egyetemi hallgatói vettek részt a vizsgálatban: USA, Ausztrália, Olaszország, Hollandia, Magyarország, Egyesült Királyság. Az USA-ban ugyanazt a vizsgálatot hajtottuk végre két különböző fizetési szinttel (10\$ és 50\$ volt az elosztandó összeg, a dolgozatban USA_10 és USA_50 jelöléssel különböztetjük el a két fizetési szinthez tartozó almintákat), hogy megvizsgáljuk, milyen hatása lehet az ösztönzés mértékének. A résztvevők szűrése (a keretekre nem érzékeny 3 csoport, illetve 17 évnél fiatalabb személyek kizárása) után 1727 fő eredményei kerültek értékelésre. 215 fő magyar egyetemi hallgató ($M_{\text{életkor}}=20,6$; $SD=1,89$) vett részt a vizsgálatban, akik heterogén diszciplináris háttérrel és életkori mutatókkal rendelkeztek – ebből 185 fő ($M_{\text{életkor}}=20,58$; $SD=1,85$) került be a végleges, tisztított mintába. A végleges magyar minta 12 különböző egyetemi szakról 117 nőt és 68 férfit foglalt magába. A minta 29,7%-a katolikus vallású, 13%-a protestáns, 9,6%-a egyéb vallást jelölt, 47,7 % nem vallásos. A minta 20 %-a jár legalább egyszer egy héten templomba. Átlagosan 1,41 testvérrel rendelkeznek ($SD=1$). 37,8%-uk rendelkezett olyan családdal, aki már végzett önkéntes munkát és 76,8 %-uk gondolkodott már azon, hogy szeretne önkéntes munkát végezni, a közössége számára több mint 90%-uk már tett is valamilyen karitatív felajánlást. A véradók aránya 31,6 %, ami kissé magasabb, mint a többi ország almintáinak ide vonatkozó átlaga, a pénzt valaha adományozottak aránya pedig 61,1 % volt, ami viszont 4 résztvevő országban is magasabb értéket mutatott.

8.4.3 Módszer

A kutatásban az ún. karitatív diktátorjáték (Crumpler és Grossman, 2008) került alkalmazásra, mely a viselkedéses közgazdaságtanban a humán segítségnyújtási hajlandóság mérésére régóta alkalmazott mérőeszköz. Emellett pedig az empátiás háttérváltozókat is vizsgáltuk 3 kérdőív segítségével (lásd ezen alfejezet vége), melyeket a vizsgálat kezdetén magyar nyelvre lefordítottunk, majd egy anyanyelvi lektor által visszafordításra került, hogy az esetleges

értelmezési nehézségeket elkerülhessük. A vizsgálatot papír-ceruza alapon végeztük, hozzáférési alapú mintavétel alapján kerültek be a mintába (egyetemi kurzusokon, önkéntes alapon, anonim módon, bizalmas adatkezeléssel).

A résztvevőknek random kutatási design elrendezésben 4 különböző forgatókönyvet (keretet) mutattunk be egymást követően, melyeknél a vizsgálatban résztvevő személynek egyenként kellett elosztási döntéseket hoznia (2000 Ft 10 db 200 Ft-os címletben) saját maga, egy idegen és egy általa választott karitatív szervezet között, jelezve az elosztási arányokat (pl. 2 érmét megtart, 3-at egy ismeretlen személynek, 5-öt pedig egy karitatív szervezetnek ad (lásd 3. melléklet). Az ismeretlen személyről mindössze annyit tudtak a személyek, hogy biztosan részt vesz a vizsgálatban, és hogy random kerül majd kisorsolásra. A forgatókönyveket egymás után, véletlenszerű sorrendben kapták a személyek (ABCD, BADC, CDAB, DCBA, egyaránt 50-60 kitöltővel számítva minden forgatókönyv esetében).

- A. Lottónyereményként kapta az összeget
- B. Tudományos kutatásban való részvételért járt az összeg.
- C. Önkéntes véradáson való részvételért járó pénzösszeget kapott
- D. Önkéntes véradáson való részvételért kupont kapott.

Aki a tájékozott beleegyezés lapon megadta az email címét (opcionálisan), azok között 2-2 fő került kisorsolásra, náluk ténylegesen meg is valósult az elrendezés (amekkora összeget magának jelölt, azt megkapta készpénzben, amennyit az idegennek utalt, azt megkapta valamelyik, idegen feltételre kisorsolt személy, és az általa jelölt karitatív szervezetnek átutaltuk a jelzett összeget. Ezt az elrendezést conditional lottery design-nak (feltételes lottósorsolás, pl. Otto és Bolle, 2011) nevezik, és célja, hogy a személy valóban úgy élje meg, mintha rendelkezésére állna az összeg, amelyről döntést hoz.

A forgatókönyvek tehát a következők voltak:

- A. *Véletlen* – lottósorsoláson nyerte az összeget (standard diktátorjáték),
- B. *Munkáért járó fizetség* – tudományos kísérleten való részvételért kapja (fizetett keret),
- C. *Véradásért* kapja az összeget (véradás-pénz keret)
- D. *Véradásért ajándékutalványt* kap (véradás-ajándék keret).

A fenti elrendezésen kívül egy olyan tesztbattériát is kitöltettünk a személyekkel, melyek a segítségnyújtás hátterében álló empátiás háttérváltozók szerepére kérdez rá. Mivel a korábbi kutatások (Ferguson, 2015; Ferguson, Atsma, De Kort és mtsai, 2012; Ferguson és Lawrence, 2018) kapcsolatot találtak a morális felháborodás, a vonakodó altruizmus és az együttérző harag

vizsgálatára kidolgozott mérőeszközök és a segítségnyújtási hajlandóság között, jelen vizsgálatunkban ezek a mérőeszközök is alkalmazásra kerültek.

Morális felháborodás: A konstruktumot négy itemmel mértük, melyek a Deontikus Igazságosság Skála (Beugre, 2012) részét képezik. Minden egyes itemre egy 5 fokú skálán kellett válaszolni (1 = egyáltalán nem értek egyet – 5 = teljes mértékben egyetértek), a magas pontszámok az abbéli szomorúságra utaltak, amelyet a másokkal szembeni igazságtalan és méltánytalan bánásmód váltott ki a kitöltőből (Példa az itemekre: „Szomorú vagyok, amikor azt látom, hogy valakivel méltánytalanul bánnak”). A skála reliabilitás mutatója megfelelő ($\alpha = .87$).

Vonakodó altruizmus: A vonakodó altruizmus korábbi vizsgálatok (Evans és Ferguson, 2014; Ferguson, Atsma, De Kort és mtsai, 2012) eredményei alapján emelkedett ki önálló konstruktumként. Jelen vizsgálat céljából – a korábbi vizsgálatok ide vonatkozó eredményeinek felhasználásával – egy 14 itemből álló kérdőívet hoztunk létre, melyben egy hétfokú skálán (1=egyáltalán nem értek egyet – 7= teljes mértékben egyetértek) kellett jelölniük, milyen mértékben vált ki segítő aktivitást belőlük mások közönye, önzősége, segítő magatartásának elmaradása. Példa az itemekre: „Dühös vagyok, mert sokan nem segítenek a rászorulókon”. A skála reliabilitás mutatója megfelelő ($\alpha = .89$).

Együttérző harag: A konstruktumot Vitaglione és Barnett (2003) munkája alapján hét itemmel mértük. Egy ötfokú skálán (1=egyáltalán nem jellemez – 5= teljes mértékben jellemez) kellett jelölniük, milyen mértékben váltódnak ki bennük a különböző, együttérző válaszok más személyekkel való igazságtalan bánásmód hatására. Példa az itemekre: „Mérges leszek, amikor azt látom, hogy valakit egy másik ember érzelmeiben megbántott.”. A skála reliabilitás mutatója megfelelő ($\alpha = .77$).

Ezen kívül rákérdeztünk azokra a háttérváltozókra is, amelyek az általános segítségnyújtási hajlandóságot mutatják:

Véradó státusz: Megkérdeztük, hogy a személy adott-e valaha vért (igen–nem). Ez a véradó státusz standard és megbízható mérőeszközének tekinthető (Ferguson és Lawrence, 2018; Ferguson, Taylor, Keatley, Flynn és Lawrence, 2012).

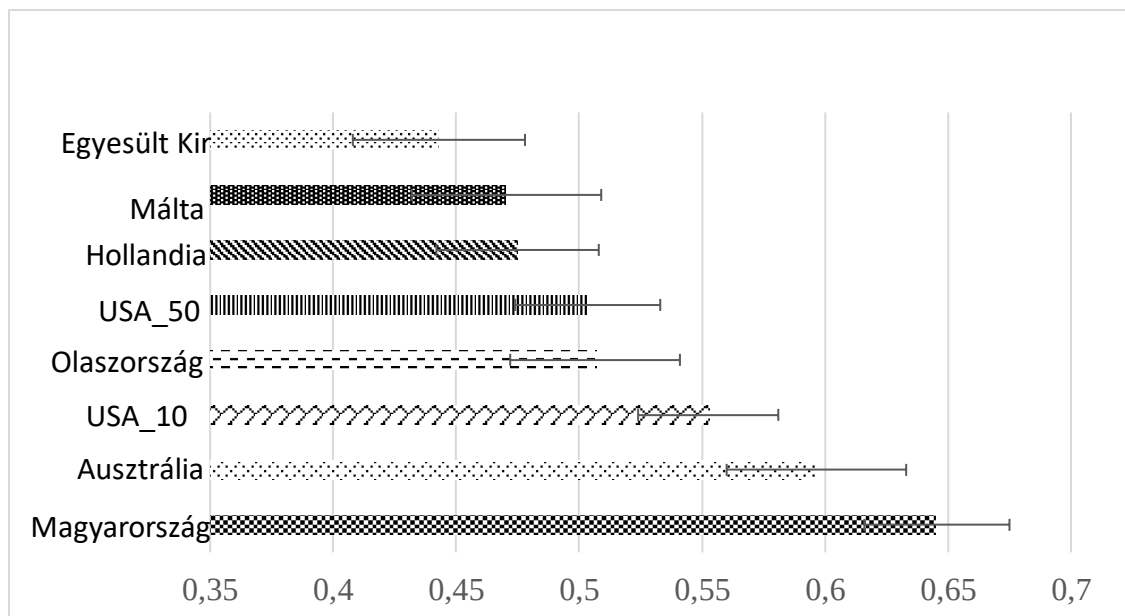
Egyéb proszociális cselekedetek: A résztvevők ugyancsak igen-nem válaszokat adhattak a következő kérdésekre: (1) jellemző-e a *segítségnyújtás a családban* (“Érintett az Ön bármely családtagja bármilyen karitatív tevékenységben?") (2) *segítségnyújtási szándék* (“Gondolt már arra, hogy ideje egy részét mások segítésére fordítja valamely önkéntes munka keretében?"), (3) *anyagi*

jellegű segítségnyújtás (“Pénzt adományoztam”), és (4) egyéb egészségügyi jellegű segítségnyújtás (“Bejelentkeztem a szervdonor regiszterbe”). Ez a sztenderd kérdéssor korábbi vizsgálatokban (Ferguson és Lawrence, 2018) már alkalmazásra került. Ugyanakkor a magyar mintán ennek értékelése nem vált lehetővé, mivel a többi ország opt-in gyakorlatával ellentétben hazánkban opt-out rendszer van érvényben (lásd Shepherd, O’Carroll és Ferguson, 2014), és vizsgálataink a feliratkozást, és nem a leiratkozást mérték.

8.4.4 Eredmények

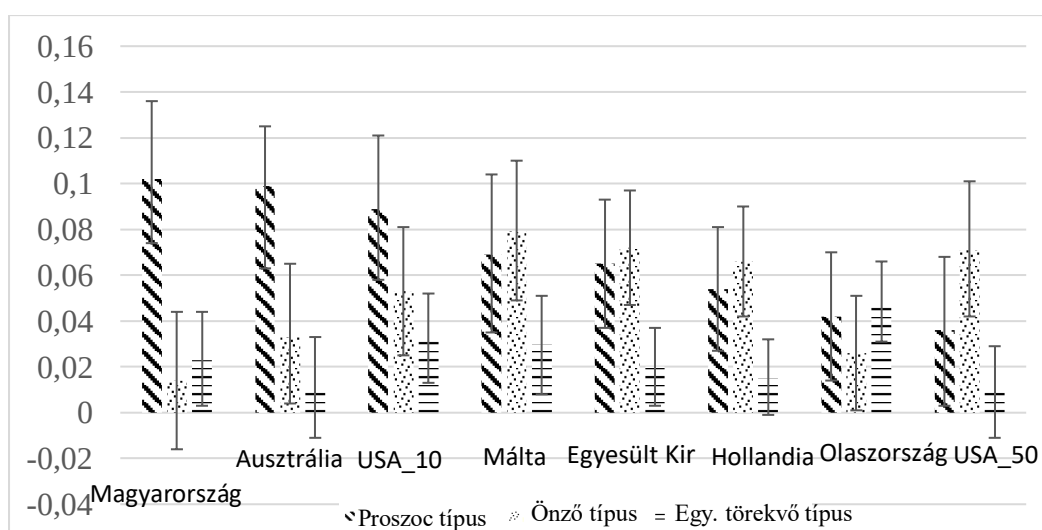
8.4.4.1 *Adományozásra irányuló döntések a teljes mintán*

A következőkben az adományozási döntéseket ismertetem a teljes mintára vonatkozóan (N=2038), kiemelve az országok közötti különbségeket. A leíró statisztikák részleteiben a 4. mellékletben olvashatók. Első lépésként megvizsgáltuk az általános altruizmusra való hajlandóságot országonként. Ennek érdekében az idegennek és a karitatív szervezetnek adományozott összegből mind a 4 forgatókönyv esetében létrehoztunk egy összértéket (MÁSOKNAK ADOMÁNYOZÁS), és a saját magának megtartott összeget külön kezeltük (SAJÁT MAGÁNAK MEGTART). Az egyszempontú varianciaanalízis alapján az országok között szignifikáns különbség mutatható ki a másoknak adományozás arányát tekintve (A forgatókönyv: $F_{2038}=10,222$; $p<.001$, B forgatókönyv: $F_{2038}=13,478$; $p<.001$, C forgatókönyv: $F_{2038}=9,372$; $p<.001$, D forgatókönyv: $F_{2038}=18,208$; $p<.001$). Magyarország és Ausztrália szignifikánsan többet adományozott, mint Málta, Olaszország, Hollandia, az USA és a legkevesebbet adományozó Egyesült Királyságbeli almintá (lásd: 22. ábra)

22. ábra: A másoknak adományozás aránya országonként (N=2038)(Forrás: Ferguson és mtsai, 2018)

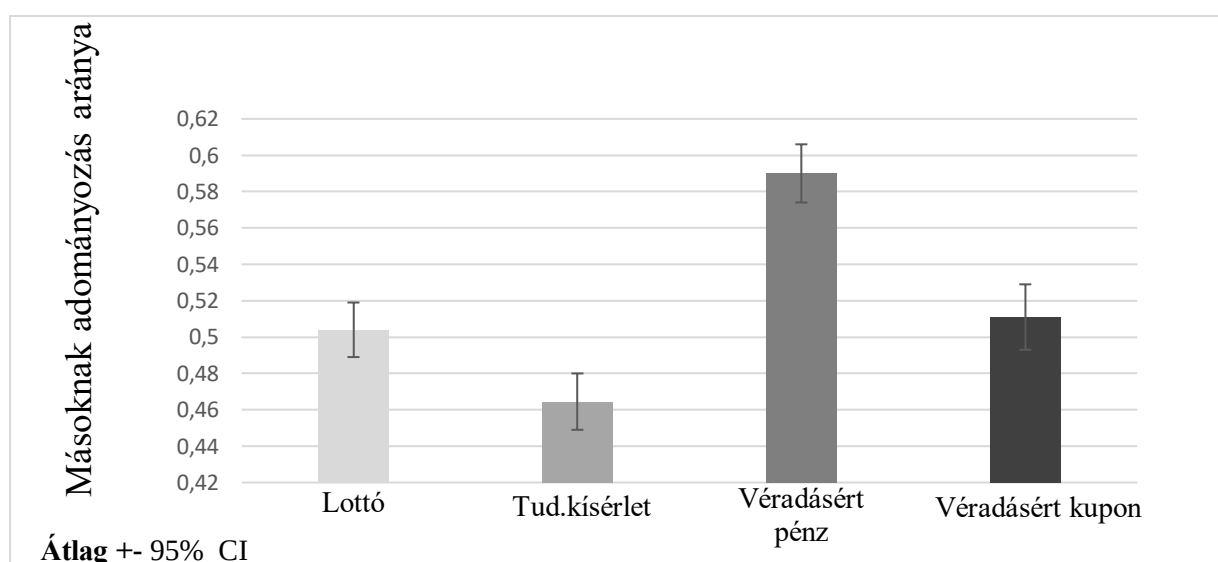
Második lépésként országonként kiszűrtük azokat a kitöltőket, akik *feltétlen altruisták* vagy másként *proszociális típusok* (minden forgatókönyvben a teljes összeget másoknak adományozzák), akik *önző típusok* (minden forgatókönyvben a teljes összeget maguknak tartják meg), és az *egyenlőségre törekvő típust*, akik minden forgatókönyvben az adományozható összeg felét megtartják, másik felét pedig eladományozzák. Ennek eredménye a 23. ábrán látható, és ugyancsak szignifikáns különbséget mutat az országok között. Ennek célja az volt, hogy azon vizsgálati személyek maradjanak benne a végső mintában, akik az adományozási keretre „érzékenyek”, vagyis akik nem egyenletes megosztási mintázatot mutatnak az összes keretben valamilyen séma alapján, hanem a keretek mentén különbségeket tapasztalhatunk esetükben.

23. ábra: A proszociális, önző és egyenlőségre törekvő személyek aránya (kizárási kritérium) országonként (Forrás: Ferguson és mtsai, 2018)

8.4.4.2 Adományozásra irányuló döntések a „tisztított” mintán

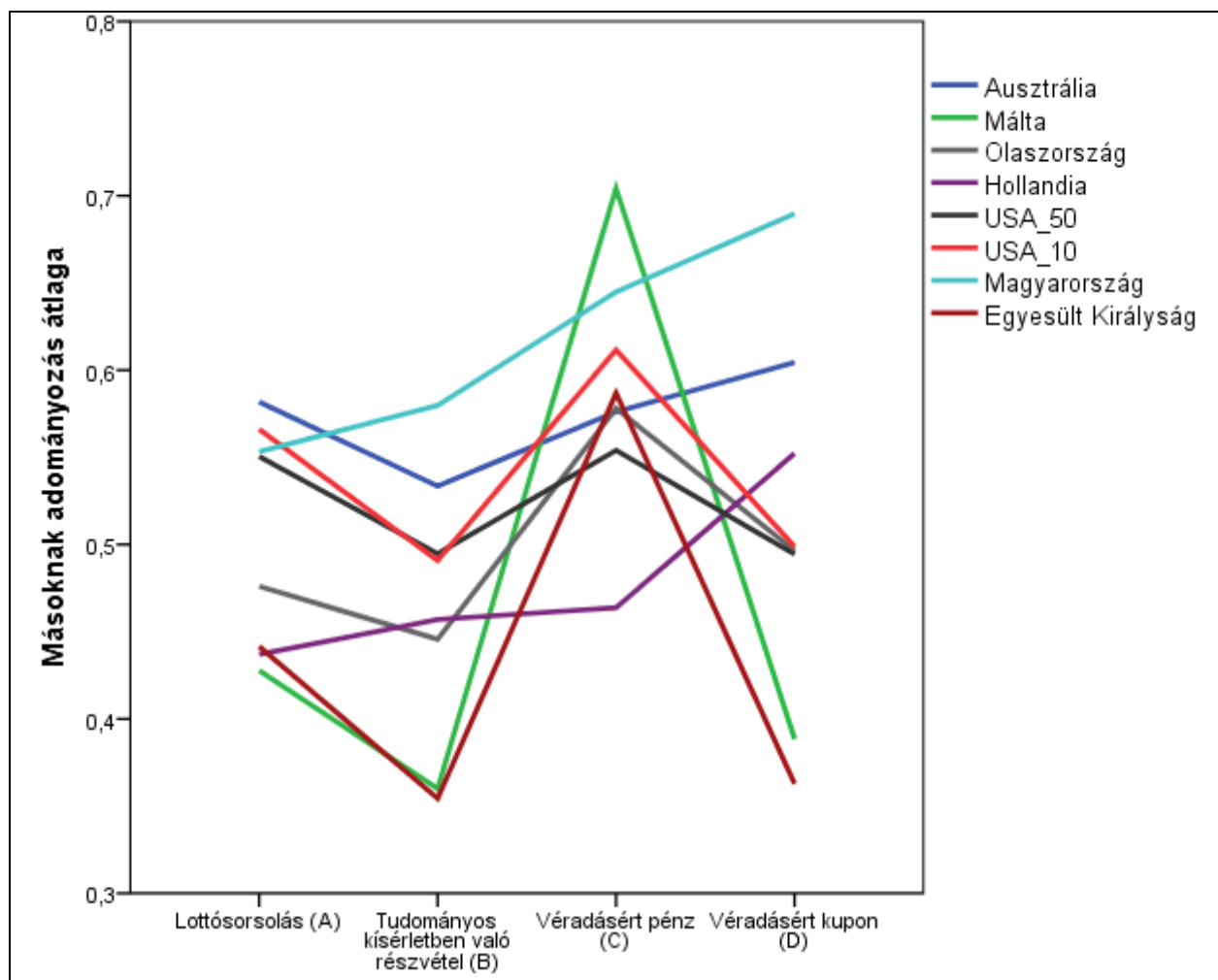
A végleges minta (N=1727) az eredeti minta (N=2038) 84,7%-át teszi ki. Ebben a végleges mintában mind a lottónyeremény ($F_{1726}=8,688$, $p<.001$), mind a kísérlet ($F_{1724}=11,98$, $p<.001$) a véradásért pénz ($F_{1724}=9,607$, $p<.001$) és véradásért kupon ($F_{1724}=16,465$, $p<.001$) keretek esetében szignifikáns különbséget találtunk a különböző országok között. Ahogy a 24. és 25. ábrán látható, az 1. hipotézis igazolódott, mivel a standard diktátorjátékban (lottónyeremény) az emberek átlagosan 50%-ot adományoznak, a fizetesként megélt kondícióban (kísérlet) pedig szignifikánsan kevesebbet ($t_{1724}=4,343$, $p<.001$), átlagosan 46%-ot. Magyarország, az USA és Ausztrália mind a lottónyeremény, mind a kísérlet keretben az átlagnál többet, Málta és az Egyesült Királyság az átlagnál kevesebbet adományozott másoknak, Hollandia pedig csak a lottó keretben adományozott kevesebbet az átlagnál.

24. ábra: A másoknak adományozás (idegennek és karitatív szervezetnek összesen) aránya a különböző keretekben a teljes mintán (N=1727) (Forrás: Ferguson és mtsai, 2018)

A véradásért kapott kupon esetében – a 3. hipotézist cáfolva – a fizetett kerettől szignifikánsan eltérő arányokat ($t_{1723}=-4,305$, $p<.001$) kaptunk, tehát az a feltetelezés, hogy ilyenkor a tranzakciót az emberek feltehetően ajándékok méltányos cseréjeként élik meg, nem jelenthető ki egyértelműen. A 2. hipotézis ugyancsak nem teljesült, mivel a véradók bár szignifikánsan többet adományoznak, nem a teljes összeget adományozzák másoknak, hanem nagyjából annak 60%-át, ami így is szignifikánsan magasabb, mint a többi keretben másoknak adott összeg. A véradásért pénz keretben (C) Magyarország és Málta az átlag felett, Hollandia az átlag alatt, a többi ország az átlagnak megfelelő arányban adományozott másoknak. A véradásért kupon (D) keretben Magyarország, Hollandia és Ausztrália az átlag felett, az Egyesült Királyság és Málta az átlag alatt,

a többi ország az átlagnak megfelelő összeget ajánlott fel másoknak. Érdekes még, hogy Magyarországon a véradásért kupon keretben többet adományoznak másoknak, mint a véradásért pénz keretben, mindössze Hollandiában és Ausztráliában találhatunk még hasonló mintázatot, az összes többi almintán a véradásért pénz keret jelentősen nagyobb részét adják oda másoknak a személyek. Vagyis a motivációs bázis feltehetően a *nem tiszta altruizmus* hipotézist erősíti, ahogy erre számos korábbi kutatás (Evans és Ferguson, 2014; Ferguson, 2015) is rámutatott.

25. ábra: A másoknak adományozás országonkénti átlaga a különböző forgatókönyvek esetén (Forrás: saját szerkesztés, Ferguson és mtsai, 2018 alapján). Az összekötött vonal a profil szemléltetésére szolgál.

8.4.4.3 Empátiás és morális háttérváltozók

A karitatív diktátorjátékot követően a személyek empátiás választendenciáit is górcső alá vettük, a korábban ismertetett 3 skála (morális felháborodás, vonakodó altruizmus és együttérző harag) kapcsán, melyek közös vonása, hogy a magas pontszámot elérő személyek nehezen viselik a másokkal szembeni méltánytalan bánásmódot, a segítségre szorulókat ignorálását, ami

egyértelműen segítségnyújtásra sarkallja őket. Ahogy az 19. táblázatban láthatjuk, a különböző országok között jelentős különbség volt kimutatható a vizsgált változók mentén. A morális felháborodás az USA-ban a legerősebb, Magyarország a 3. a listán, míg legkevésbé Olaszországban jellemző ugyanez. Az együttérző harag ugyancsak az USA-ban és Ausztráliában a legkifejezettebb, hazánk 6. ebben a tekintetben. Végül a vonakodó altruizmus tekintetében Magyarország áll a lista élén, az USA nem sokkal lemaradva a második ebben a tekintetben. Érdekesség, hogy a három alsókálában viszont jelentős különbségeket találunk: míg a másokban való bizalom hiánya és az emberiség észlelt hiánya erős motiváló tényező számunkra a segítségnyújtásra, addig a morális harag kevésbé, utóbbi eredmény összhangban áll az együttérző haraggal kapcsolatban fent azonosított mintázattal. Ha véradók és a nem véradók közötti különbséget vizsgáljuk, azt találjuk, hogy a teljes mintán a véradók szignifikánsan magasabb morális felháborodással rendelkeznek ($t_{1712} = -3,49$, $p < .05$), azonban, bár a vonakodó altruizmus és az együttérző harag tekintetében is a véradók érték el magasabb átlagpontszámot, itt nem találunk szignifikáns különbségeket.

19. táblázat: Empátiás és morális háttértényezők a különböző országok almintáin (N=2030) *(Forrás: Ferguson, Dorner és mtsai, 2018)*

		N	Átlag	SD	Minimum	Maximum
Morális felháborodás ($\alpha = .87$; $F=18,011$, $p < .001$)	Egyesült Királyság	306	17,2647	3,16412	4,00	20,00
	Magyarország	215	17,4140	2,52479	10,00	20,00
	USA_10	248	18,3992	2,63077	4,00	20,00
	USA_50	224	18,2813	2,57557	6,00	20,00
	Hollandia	339	16,5782	2,83922	5,00	20,00
	Olaszország	304	16,2961	3,16403	6,00	20,00
	Málta	202	17,7624	3,09597	4,00	20,00
	Ausztrália	192	17,2604	2,76002	5,00	20,00
	Összesen	2030	17,3207	2,96108	4,00	20,00
Együttérző harag ($\alpha = .77$, $F=19,698$, $p < .001$)	Egyesült Királyság	306	24,6961	4,63512	7,00	35,00
	Magyarország	215	24,1814	4,62011	11,00	34,00
	USA_10	248	26,8226	4,88250	13,00	35,00
	USA_50	224	27,1830	4,55632	7,00	35,00
	Hollandia	339	24,8673	4,78874	9,00	35,00
	Olaszország	301	23,7243	4,45874	11,00	35,00
	Málta	190	25,9053	4,39233	11,00	34,00
	Ausztrália	192	26,5677	4,39366	11,00	35,00
	Összesen	2015	25,3553	4,75933	7,00	35,00
Vonakodó altruizmus	Egyesült Királyság	305	50,5115	13,89981	13,00	91,00
	Magyarország	215	60,8605	12,02020	20,00	87,00

(alpha = .89, F=13,786, p<.001)	USA_10	248	58,1290	15,71841	13,00	91,00
	USA_50	224	59,0580	14,01924	13,00	88,00
	Hollandia	339	55,9853	14,00115	13,00	91,00
	Olaszország	302	57,6325	14,56207	13,00	88,00
	Málta	192	53,8021	13,15523	23,00	87,00
	Ausztrália	191	56,6597	14,09832	13,00	86,00
	Összesen	2016	56,3849	14,34107	13,00	91,00
VA másokban való bizalom hiánya alskála (alpha = .59, F=19,831, p<.001)	Egyesült Királyság	306	5,8268	2,64874	2,00	14,00
	Magyarország	215	7,6744	3,00250	2,00	14,00
	USA_10	248	7,1250	2,96069	2,00	14,00
	USA_50	224	7,2455	2,54951	2,00	14,00
	Hollandia	339	7,7935	2,58555	2,00	14,00
	Olaszország	307	7,3062	2,71958	2,00	14,00
	Málta	203	5,9015	2,56985	2,00	13,00
	Ausztrália	191	7,0576	2,71096	2,00	14,00
	Összesen	2033	7,0113	2,80262	2,00	14,00
VA morális harag alskála (alpha = .88, F=8,468, p<.001)	Egyesült Királyság	305	19,4098	6,92862	5,00	35,00
	Magyarország	215	20,1302	6,41638	6,00	35,00
	USA_10	248	22,4395	7,24613	5,00	35,00
	USA_50	224	22,9152	6,70833	5,00	35,00
	Hollandia	339	20,8348	6,61555	5,00	35,00
	Olaszország	308	20,2597	6,64826	5,00	35,00
	Málta	194	21,5670	6,60885	5,00	35,00
	Ausztrália	191	22,0995	7,11969	5,00	35,00
	Összesen	2024	21,0741	6,87293	5,00	35,00
VA emberiség hiánya alskála (alpha = .90, F=21,725, p<.001)	Egyesült Királyság	306	25,3105	7,88971	6,00	42,00
	Magyarország	215	33,0558	6,69472	7,00	42,00
	USA_10	248	28,5645	8,75602	6,00	42,00
	USA_50	224	28,8973	8,13470	6,00	42,00
	Hollandia	339	27,3569	7,73293	6,00	42,00
	Olaszország	305	29,9934	8,48683	6,00	42,00
	Málta	201	26,4279	8,36038	6,00	42,00
	Ausztrália	191	27,5026	7,43666	6,00	42,00
	Összesen	2029	28,2878	8,26586	6,00	42,00

8.4.4.4 Számít-e a véradó múlt?

Elsőként független mintás t-próbát alkalmaztunk, mellyel megvizsgáltuk, hogy a különböző forgatókönyveknél mutatkozik-e különbség a véradók és nem véradók között a másoknak adományozás arányát tekintve (összesen a 10 érméből hányat ajánl fel karitatív szervezetnek és az idegennek). Ahogy a 20. táblázatban olvasható, a lottó (A) keretben ($t=-3,595$, $p<.001$) és a véradásért pénz (C) keretben ($t=-3,639$, $p<.001$) találunk szignifikáns különbséget: a véradók

mindkét keretben többet adományoznak, mint a nem véradók, a másik két keretben (B és D) nem szignifikáns a különbség a véradók javára.

20. táblázat: A másoknak adományozás aránya a véradók és nem véradók almintáján *(Forrás: saját szerkesztés, Ferguson, Dorner és mtsai, 2018 alapján)*

Forgatókönyv	Véradó státusz	N	Másoknak adományozás aránya	t
"Lottó" másoknak adományozás aránya	nem	1283	0,48	-3,595
	igen	438	0,54**	
"Tudományos kísérlet" másoknak adományozás aránya	nem	1282	0,45	-1,407
	igen	437	0,48	
"Véradásért pénz" másoknak adományozás aránya	nem	1281	0,56	-3,639
	igen	438	0,63**	
"Véradásért kupon" másoknak adományozás aránya	nem	1281	0,50	-0,572
	igen	438	0,51	

Ezt követően logisztikus regresszió segítségével megvizsgáltuk, van-e különbség a tipikus véradó és nem véradó között a szociodemográfiai tényezőkben (nem, életkor stb.), valamint a korábbi, karitativitással kapcsolatos múltbéli aktivitást tekintve (gondolt-e már arra, hogy önkéntes munkát végezzen, jelentkezett-e szervdonor regiszterbe, adományozott-e pénzt). Így az egyes országokban fel tudtuk vázolni a „tipikus véradó” profilját ezen tényezőkkel való összefüggések alapján.

- Egyesült Királyság: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) Nem ($\phi = .14$, $p = .017$), (2) életkor (Somer's $d = .13$, $p = .000$), (3) szervdonor regiszterbe jelentkezés ($\phi = .15$, $p = .009$), és (4) segítségnyújtási szándék ($\phi = .10$, $p = .08$). Tehát a tipikus véradó profil: idősebb férfi, aki jelentkezett szervdonor regiszterbe és nagyobb valószínűséggel gondolt már arra, hogy ideje egy részét mások segítésére fordítja valamely önkéntes munka keretében.
- Magyarország: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) Nem ($\phi = .21$, $p = .002$), (2) életkor (Somer's $d = .09$, $p = .038$) és (3) segítségnyújtási szándék ($\phi = -.13$, $p = .06$). Tehát a tipikus véradó profil: idősebb férfi, aki kisebb valószínűséggel gondolt már arra, hogy ideje egy részét mások segítésére fordítja valamely önkéntes munka keretében.

- USA: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) szervdonor regiszterbe jelentkezés ($\phi=.15$, $p=.002$) és (2) morális felháborodás (Somer's $d=.08$, $p=.024$). Tehát a tipikus véradó profil: valószínűbb, hogy már jelentkezett szervdonor regiszterbe, és valószínűbben érez morális felháborodást másokkal való igazságtalan bánásmód esetén.
- Hollandia: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) életkor (Somer's $d=.07$, $p=.01$), (2) szervdonor regiszterbe jelentkezés ($\phi = .17$, $p=.002$) és (3) pénzadomány ($\phi=-.11$, $p=.047$). Tehát a tipikus véradó profil: idősebb, valószínűbb, hogy már jelentkezett szervdonor regiszterbe, és kisebb valószínűséggel ajánlott fel pénzt másoknak.
- Olaszország: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) életkor (Somer's $d=-.07$, $p=.031$), (2) szervdonor regiszterbe jelentkezés ($\phi=.22$, $p=.000$), (3) családi segítségnyújtási hagyományok ($\phi=.19$, $p=.001$), (4) segítségnyújtási szándék ($\phi=.16$, $p=.004$), és (5) pénzadomány ($\phi=.12$, $p=.029$). Tehát a tipikus véradó profil: idősebb, valószínűbb, hogy már jelentkezett szervdonor regiszterbe, van olyan családtagja, aki karitatív tevékenységekben érintett, nagyobb eséllyel gondolt már arra, hogy mások érdekében önkéntes munkát végezzen és adományozott már pénzt.
- Málta: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) Nem ($\phi=.14$, $p=.046$) és (2) szervdonor regiszterbe jelentkezés ($\phi=.223$, $p=.001$). Tehát a tipikus véradó profil: férfi és valószínűbb, hogy már jelentkezett szervdonor regiszterbe.
- Ausztrália: A véradó státusz szignifikáns összefüggést mutat az alábbi változókkal: (1) szervdonor regiszterbe jelentkezés ($\phi=.25$, $p=.001$), és (2) pénzadomány ($\phi=.17$, $p=.022$). Tehát a tipikus véradó profil: valószínűbb, hogy már jelentkezett szervdonor regiszterbe és adományozott már pénzt.

A fenti eredményekből jól látható, hogy a különböző országokban eltérő mintázat azonosítható a tipikus véradó profil tekintetében, legközvetlenebb bejósoló hatással a nem, az életkor, a segítségnyújtási szándék, a pénzadományozás és a szervdonor regiszterbe jelentkezés bír, ugyanakkor két országspecifikus mintázatot is azonosítani tudtunk: (1) a családi segítségnyújtási hagyománya csak Olaszországban mutat összefüggést a véradó státusszal és (2) a morális felháborodás csak az USA-ban jósolja be a véradó státuszt.

Miután az előző lépésben kizártuk azokat a személyeket, akik nem voltak érzékenyek a különböző forgatókönyvekre, figyelmünket a véradásért pénz (C) keretre fordítottuk. Azok a személyek, akik ebben a keretben a teljes összeget másoknak ajánlották fel, a *tisztán intrinzik motivált csoportot* alkották a továbbiakban, akik 100%-ot maguknak tartottak meg, a *tisztán*

extrinzik motivált csoportot, az egyik csoportba sem tartozók pedig a vegyes (extrinzik-intrinzik motivációs bázisú csoportot alkották a további vizsgálatok során. Ezt követően meg tudtuk állapítani (1) a tényleges intrinzik motivált véradási preferenciákat és (2) hogy mindez hogyan változik eltérő kulturális háttér esetén, valamint, hogy (3) milyen jellemzői vannak a véradással kapcsolatban intrinzik háttérrel mutató személyeknek. Ennek érdekében görcső alá vettük a személyek egészségügyi és nem egészségügyi jellegű filantróp cselekedetét, valamint morális és empátia háttérváltozóit. A véradás keretben 446 személy intrinzik motivált, 231 extrinzik motivált és 1044 fő vegyes motivációs bázist mutat (lásd 21. táblázat).

21. táblázat: A véradásért pénz (C) keret eloszlása a véradó státusz alapján (N=1721) *(Forrás: saját szerkesztés, Ferguson, Dorner és mtsai, 2018 alapján)*

		extrinzik motivált	vegyes motivációs bázis	intrinzik motivált	Összesen
Véradó státusz	nem	180	791	312	1283
	igen	51	253	134	438
Összesen		231	1044	446	1721

A kontingencia táblázat alapján megállapítottuk, hogy azok a személyek, akiknél a véradást intrinzik motivált cselekedetként értékelik (ebben a keretben mindent másoknak adományoznak), nagyobb valószínűséggel adtak már vért a múltban és adományoztak pénzt valamely karitatív szervezetnek. Ellenben, akik extrinzik preferenciákat mutatnak (mindent megtartanak ebben a keretben), kisebb valószínűséggel vettek részt önkéntességben, közösségi projektekben, adománygyűjtő aktivitásokban és segítettek idősek otthonában a korábbi években.

Multinominális logisztikus regresszióanalízis segítségével tovább vizsgáltuk a fenti összefüggést: azok a személyek, akik a véradással kapcsolatban intrinzik motivációs preferenciát mutatnak, nagyobb valószínűséggel adtak már vért korábban, adományoztak pénzt karitatív szervezeteknek és végeztek önkéntes munkát, mint azok a személyek, akik vegyes motivációs bázist mutattak. Az extrinzik motivált személyek kisebb valószínűséggel végeztek önkéntes munkát, adománygyűjtő aktivitást és közösségi aktivitást, ugyanakkor nagyobb eséllyel jelentkeztek szervdonornak, mint a vegyes motivációs bázisú személyek.

A további elemzések arra is rámutattak, hogy a véradás kapcsán intrinzik motivált háttérrel mutató személyek több testvérrel rendelkeztek, míg a nemek tekintetében elmondható, hogy az extrinzik motivált személyek nagyobb eséllyel voltak férfiak. Az intrinzik motivált személyek nagyobb valószínűséggel mutattak morális felháborodást a világban tapasztalható méltánytalanságokat észlelve, ami, mint láthatjuk, a tényleges segítő cselekvés egyik alapját jelenti.

Az országok közötti különbségeket elemezve azt láthatjuk, hogy a véletlennél több személy mutat intrinzik motivációs háttérrel a véradással kapcsolatban az Egyesült Királyságban és Máltában. Hollandiában a véletlennél magasabb arányban mutatnak extrinzik, és alacsonyabb arányban intrinzik motivációs háttérrel, az olasz almintában a véletlennél alacsonyabb arányú extrinzik motivált személyt találtunk.

A kutatásunk viselkedéses közgazdaságtani keretben vizsgálta az adományozás iránti hajlandóságot. Eredményeink szerint a hagyományos diktátorjátékban 50% körüli, a fizetesként megélt feltételben ennél kisebb arányú adományozási arány mutatható ki. A véradásért pénz feltételben adományozták a legtöbbet másoknak a személyek, míg a véradásért kupon feltételben is szignifikánsan többet, mint a fizetesként megélt feltételben. Ezen eredmények alátámasztják, hogy bár a véradás mentális reprezentációja nem a tiszta altruizmus, hanem sokkal inkább a nem tiszta altruizmus (a tiszta altruizmus és a warm-glow keveréke) fogalmi körében értelmezhető, mégis számottevő intrinzik altruizmus is kimutatható a háttérben, a szerencsejátékhoz és a munkához képest egyaránt többet adományoznának a személyek a véradásért kapott összegből. Láthattuk azt is, hogy a véradókból a másokkal való igazságtalan bánásmód erősebb felháborodást váltott ki. Fontos eredménye kutatásunknak, hogy az adományozási hajlandóság kulturális összehasonlító keretben történő vizsgálata indokoltnak tekinthető.

9. MEGVITATÁS

9.1 A serdülő-és ifjúsági önkéntesség motivációs és élményhátterének vizsgálata

Kutatásunkban igyekeztük feltárni serdülőkorú önkéntesek egy csoportjának önkéntessé válási folyamatát, önkéntesként megélt tapasztalatait, és motivációs bázisát. A vizsgálat egyediségét az adta, hogy az utolsó olyan időszakban készült, amikor még középiskolás diákok „IKSZ-től független aktivitásként” is gyakran végeztek önkéntes tevékenységeket. Elmondhatjuk, hogy az önkéntessé válásban kiemelt szerepe van az önkéntes toborzóknak, az önkéntest foglalkoztató szervezetnek, az iskolának és a szülőknek, ismerősöknek és barátoknak. Ez az eredmény azért is fontos, mert számos korábbi kutatás (Wuthnow, 1995; Boccacin, 1997; Oldini, 2002; Kim, 2017) eredményeivel megegyezik: azok a tanulók, akiknek a szülei, barátai maguk is végeznek önkéntes tevékenységet, nagyobb eséllyel válnak önkéntessé, és általában elégedettebbek az önkéntes szolgálat tapasztalataival. A tartóssá váló önkéntességben fontos az önkéntesség által létrejött *emberi kapcsolatok* (szociális szükséglet) kohéziós ereje, a létrejött *közösség* megtartó ereje, a *közös élmények, visszajelzések* (gyakran váratlan elismerések, spontán köszönetnyilvánítások), az emlékezetes, nagy hatású *személyes tapasztalatok*. Fontos továbbá az önkéntesség kezdetén megélt tapasztalatok jellege és a *tapasztalatok megosztásának lehetősége* egy szakemberrel (pl. szupervízió). Számottevő megtartó erővel bírhat, ha a személynek lehetősége van *kiteljesíteni segítség iránti igényét*, a tevékenység által *kifejezni az értékrendjét* (mások önzetlen segítése, proszociális értékrend kifejezésének lehetősége), ha *változatos és hasznos tevékenységekben* vehet részt. Az önkéntesek nagy része nyitott az új tapasztalatokra és eltérő kultúrákra is, így az örömteli munkavégzést elősegítheti a *nyelvtanulás, tudásszerzés és -átadás lehetősége* is. Azon személyeknek, akik az átlagosnál több és változatosabb ingereket igényelnek, az önkéntesség már serdülőkorban jutalmazó tevékenység lehet, mivel az önkéntesek szociabilitása, szenzoros élménykeresésre irányuló hajlama átlagon felüli (Yoshioka, Brown és Ashcraft, 2007).

Habár a különböző tevékenységek és szervezetek eltérő érdeklődési körű, személyiségű és motivációs szükségletekkel bíró önkénteseket vonzanak be, mindenki számára motiváló, ha értelemmel telinek és jelentőségtelinek látja a segítséget, ha fejlődhet, magáról és a tevékenységgel, jövőbeli hivatásával összefüggésben is új dolgokat tudhat meg (ld. megértés és növekedés szükséglete [Clary és mtsai, 1998]). Ugyancsak facilitáló hatással van, amikor az önértékelése, énhatékonyság érzete, kompetencia élménye fejlődhet a sikeresen megvalósított tevékenységek által, ha egy fontos ügy mellett el tud köteleződni, ha támogatják nehéz, kihívásteli helyzetekben (ld. társas támogatottság érzése), mi által szociális kompetenciája is fejlődhet. A tanulók tisztában

vannak vele, hogy az önkéntesség segít az elhelyezkedésben (ld. karrier motiváció) valamint a pályaválasztásban, de előbbi úgy tűnik, középiskolás korban kevésbé hangsúlyos motívum, mint később a felsőoktatásban (Friedland és Morimoto, 2005). Összehasonlítva eredményeinket a korábbi, ide vonatkozó vizsgálatokkal, azt láthatjuk, hogy hazai mintán is azonosítható a Sinisi, Barnett és Sprague (1993) által leírt mintázat, miszerint a vöröskeresztes önkéntesek nagyfokú empátiás törődést és társadalmi felelősségérzetet mutatnak. Ugyanakkor a korábbi vizsgálatokkal ellentétben nem találtunk erős élvezeti célból történő (Rokach és Wanklyn, 2009), vallásos (Gibson, 2008) és ego-orientált (Holdsworth, 2010) motivációt a vizsgált önkéntesek körében. Ugyanakkor gyakran *keverednek az ego-orientált és az altruisztikus motívumok* egy személyen belül is.

A serdülő-és ifjúkori önkéntesség számos pozitívum mellett néhány kihívással, áldozattal is jár annak végzője számára. A tanulók beszámolója szerint sok időt vehet igénybe a tevékenység vagy sok pénzt emésztethet fel az odautazás, a diák nem mindig van felkészülve a feladattal járó érzelmi megterhelésre, néha hiányoznak a megfelelő eszközök, nem mindenki értékeli a segítséget, nehéz kezelni például a segítség visszautasításával vagy az önkéntessel szembeni érzéketlen bánásmóddal társuló helyzeteket, illetve az esetenként előforduló igazságtalanságokat, kliensek vagy más személyek türelmetlenségét. A vizsgált szervezeteknél a Simha és mtsai (2011) által leírt akadályok közül ritkán tapasztalható a jelentőségteliség hiánya, a munka unalmassá válása, amelyek komoly gátjai lehetnek a hosszú távú önkéntessé válásnak, miközben a munkával összefüggő stressz és a helyszínre utazás nehézségei helyenként valóban érzékelhetőek. Ezt az is bizonyítja, hogy hosszú távon – az önkéntesek elmondása szerint – a pozitív példák és tapasztalatok, valamint a segítő közösségben, társaságban szerzett tapasztalatok ellensúlyozzák a kezdeti kellemetlen emlékeket, és természetesen kiemelt szerepet töltenek be az önkéntes koordinátorok, helyi szervezők és az esetmegbeszélések (pl. szupervízió) a folyamat közben felmerülő problémás helyzetek megoldásában. Eredményeink megerősítik azokat a kutatásokat, melyek szerint a személyes kapcsolatok szerepe jelentős az elköteleződés és a megtartás terén is (Fox és mtsai, 2010). Jelen szervezeteknél – úgy tűnik – viszonylag jól meghatározott feladatrendszerekkel és fejlődésre lehetőséget biztosító visszajelző rendszerrel találkozhatnak az önkéntesek. Ezekre a szempontokra nem csak az önkéntes menedzsmentnek, hanem például az IKSZ szervezőinek is érdemes figyelmet fordítani, ugyanis ha egy iskolában mindezen feltételek adottak, az IKSZ sikeres megvalósítása is könnyebbé válhat. Ahogy a korábban idézett kutatásban (Bodó, Markos, Mézes, Sárosi és Szalóki, 2017) ki is emelik a szerzők, a diákok felkészítésétől a program céljainak megértése, így annak sikeressége függhet. A diákok válaszaiból ugyanis kitűnik, hogy gyakran nem a legfelkészültebb személyek végzik az IKSZ felkészítést, ami alatt például a

tisztázó kérdéseiket is feltehetnék a diákok, és majd egynegyedük nem is kapott segítséget az IKSZ teljesítéséhez az iskolában, bár ez az arány a fogadó szervezeteknél kedvezőbb képet fest. További fontos kérdés az élményfeldolgozásban nyújtott szakmai segítség, melyben a megkérdezett diákok 31%-a semmilyen formában nem részesült. Ez a fenti szervezeteknél nagyon ritkán fordul elő, mivel a tapasztalatok nyomon követése folyamatos és azonnal reagál a nem megfelelő feltételekre.

Jelen kutatás korlátja, hogy alacsony mintaelemszámmal történt, így csak az adott segítő szervezetek kötelékében dolgozó fiatalok motivációs és élménystruktúrájáról ad látképet, az egész önkéntes populációra érvényes általános konzekvenciák levonására nem alkalmas. A jövőben érdemes lenne összehasonlító vizsgálatot végezni az ugyanazon szervezeteknél csak IKSZ keretében tevékenykedő, illetve csak önkéntes alapon jelentkező diákok között, ami fényt deríthetne a motivációs különbségekre, és további *segítő szervezetek* (pl. sporttal, környezetvédelemmel kapcsolatos önkéntesség) bevonása is szükséges a tágabban érvényes tanulságok levonása érdekében.

9.2 Önkéntes és nem önkéntes személyek összehasonlító személyiségvizsgálata

Kutatásunk elsődleges célja az volt, hogy az önkéntes munkát végző és nem végző személyek személyiségét és élettél való elégedettségét illesztett minta segítségével megbízhatóan össze tudjuk hasonlítani. Vizsgálatunk eredménye összhangban áll néhány korábbi, az önkéntesség és a személyiség kapcsolatát bemutató kutatás eredményeivel (Allen és Rushton, 1983; King és mtsai, 2015). A két alcsoport eredményeit összehasonlítva szignifikáns különbséget találtunk az energia (extraverzió), barátságosság és nyitottság Big Five dimenziók tekintetében, melyek az önkéntesekre jellemzőbbnek mutatkoznak, ugyancsak összhangban egyes kurrens eredményekkel (Jackson és mtsai, 2010; King és mtsai, 2015; Musick és Wilson, 2007; Okun, Pugliese és Rook, 2007; Paterson, Reniers és Völlm, 2009) igazolva első hipotézisünket. Találtunk viszont olyan összefüggéseket is, amelyek ellentmondanak a korábbi kutatási eredményeknek. Kutatásunkban a nyitottság tekintetében mutatkozott a legnagyobb különbség az önkéntes-nem önkéntes összehasonlításban (majd a barátságosság és az energia következik), miközben korábbi kutatások rendre a barátságosság hatását találták a legjellemzőbbnek. Mivel a barátságosság kutatásunk alapján is fontos szerepet játszik az önkéntesek és nem önkéntesek elkülönítésében, egyetérthetünk Paterson, Veniers és Völlm (2009) feltételezésével: „A barátságosság személyiségvonása erősen összekapcsolódik a mások segítségének vágyával végzett hivatalos segítői vagy önkéntes munkavégzéssel” (p. 467). Azonban, megerősítve néhány korábbi kutatás eredményeit (Hunt, 2002; King és mtsai, 2015), nem találtunk szignifikáns különbséget a neuroticizmus (érzelmi

stabilitás) tekintetében a két csoport között, ahogyan nem tudtuk megerősíteni a lelkiismeretesség önkéntességgel való összefüggését sem. Feltételezésünk szerint a lelkiismeretesség nem kapcsolódik olyan erősen az önkéntességhez, mint a fent említett dimenziók, melynek oka az lehet, hogy nem pusztán az önkéntesség, hanem egyéb tevékenységek esetében is sikeresebbek azok a személyek, akik a pontosság és kitartás magas szintjét mutatják (a lelkiismeretesség aldimenziói), melyek a munkaerőpiacon komoly tőkének tekinthetők. A regresszióanalízis eredményei alapján a Big Five dimenziói közül egyedül az érzelmi stabilitás hatása mutatkozik jelentősnek az étellel való elégedettségre, ami párhuzamban áll Veerasaamy és munkatársainak (2015) ide vonatkozó eredményeivel, mely szerint az érzelmi egyensúly hosszabb távon is hozzájárul a jóllét érzéséhez, beleértve az étellel való elégedettséget is.

Összességében kimondhatjuk, hogy az önkéntesek általánosságban *barátságosabbak* (kooperatívabbak és udvariasabbak), *extravertáltabbak* (dinamikusak és dominánsak) és *nyitottabbak* a kultúrákra és egyéb tapasztalatokra. Vizsgálatunk keresztmetszeti jellegéből adódóan nem lehetséges választ adni arra a fontos kérdésre, hogy vajon az önkéntesekre már a tevékenység kezdetekor is jellemzőbbek-e a fenti vonások, vagy az önkéntes tapasztalatok váltanak ki személyiségváltozást idővel. Feltételezhetjük, hogy az önkéntes munkában való részvétel erősen szociális és interaktív, számos feladatmegoldást és problémamegoldást generáló jellege miatt hatással van a személyiség változására, azonban az is valószínű, hogy bizonyos személyiségvonással rendelkező személyek erősebb késztetést mutatnak arra, hogy megtalálják őket önkéntes lehetőségekkel, gyakran pedig maguk keresik az ilyen tevékenységeket, melyek jutalmazó értékkel bírnak számukra. Érdekes továbblépési irányt jelenthetne, ha longitudinális vizsgálat keretében sikerülne elkülöníteni az önkéntesség személyiségfejlődésre és szocializációra gyakorolt hatását serdülőkorban más fontos hatásoktól (családi, szabadidős stb).

A második hipotézis nem nyert igazolást, mivel nem találtunk különbséget az önkéntesek és a nem önkéntesek étellel való elégedettsége tekintetében. Kiemelendő azonban, hogy a teljes minta alacsony átlagértékeket mutatott az étellel való elégedettségben a korábbi vizsgálatokhoz (Martos, Sallay, Dészfalvi, Szabó és Ittész, 2014; Vas és Gombor, 2008) képest, így az is elképzelhető, hogy egy alapvetően negatív beállítódású társadalomban az önkéntesség sem okoz áttörésszerű változást.

A harmadik hipotézist csak részben sikerült igazolni, mivel csak az iskolai végzettség jósolta be szignifikánsan az étellel való elégedettséget, miközben az önkéntes státusz és az életkor nem járult hozzá szignifikánsan. Összhangban az eredményeinkkel, a végzettségi szint számos kutató szerint az étellel való elégedettség megbízható bejósolója. Például egy kapcsolódó tanulmányban Boehm, Chen, Williams, Ryff és Kubzansky (2015) azt találta, hogy az optimizmus és az étellel

való elégedettség erős összefüggést mutat a szocioökonómiai helyzettel és mediáló hatással bír arra, ahogy a társadalmi egyenlőtlenségek kihatnak az egészségre.

9.3 Az önkéntes véradást befolyásoló tényezők empirikus vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók mintáján

Kutatásunk célja volt a véradók és nem véradók véradással kapcsolatos motivációs- és élményhátterének hazai mintán történő önbevallásos vizsgálata. Napjainkban kiemelten fontos az önkéntes véradás motivációs hátterének vizsgálata: Huis in 't Veld, de Kort és Merz (2019) több mint 28 ezer fős vizsgálatának eredményei szerint magyar minta 37%-a adott már vért korábban, és 59%-a tartja elképzelhetőnek, hogy a jövőben fog. Előbbi adattal a 28 EU tagország utolsó harmadában, utóbbival viszont a lista végén helyezkedünk el. Napjainkban egyre többször halljuk a vérkészletek stabilitásának csökkenéséről szóló híreket, ami ugyancsak a téma fontosságát hangsúlyozza. Az egyetemista korosztály kiválasztását az indokolta, hogy a véradó bázis megújulása szempontjából legfontosabb korcsoportról beszélünk, amely fokozottan hajlamos lemorzsolódásra az első véradást követően (Godin és mtsai, 2007). Ebből következik, hogy a fiatal véradókra kiemelt figyelmet kell fordítanunk, ha szeretnénk segíteni őket a sokszoros véradóvá válásban, melynek első lépése a véradással kapcsolatos ismereteik, attitűdjeik, élményeik vizsgálata. A kutatásunk kvalitatív tartalomelemzéssel végzett része alátámasztja egyrészt a korábbi nemzetközi kutatási eredményeket, melyek szerint az első néhány véradás közben megélt tapasztalatok igen fontosak a későbbi véradásra vonatkozóan (Schreiber és mtsai, 2005), másrészt azt is megállapíthatjuk, hogy a szülők és a barátok, a munka- és iskolatársak, valamint aktív véradók bevonása a toborzásba kulcstényezőnek tekinthető (Piersma és Merz, 2019). A véradáshoz kapcsolódó szakemberek rugalmassága, szakmai tudása és hitelessége nagymértékben hozzájárulhat a donorok toborzásához és megtartásához. A kezdetben személyesen megszólított véradók később is szívesebben adnak vért személyes megszólításra (pl. barátok, hallgatótársak).

Egyes területeken a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében magas szintű a véradással kapcsolatos ismeretek hiánya, főleg a nem véradóknál mutatkozik ez a tendencia, de néhány esetben a többszörös véradóknál is megfigyelhető. Ezt az eredményt összefüggésbe hozhatjuk Merz, Ferguson és van Dongen (2018) eredményeivel, akik azt találták, hogy azok a donorok, akik donorkarrierjük kezdetén jelezték, hogy információkat szeretnének kapni a transfúziós folyamatról (beleértve a vérkészítmények feldolgozását, és hogy hogyan hatott mindez a betegekre) jóval kisebb eséllyel hagyták abba szándékosan véradó aktivitásukat a későbbiekben. Ezt feltehetően az magyarázza, hogy amikor egy tevékenység ismeretlen a személy számára, a folyamatról való információ némi kontrollérzést biztosít számára, ami csökkentheti a szorongását

és egyben növelheti a véradás szervezésében részt vevő intézmények iránti bizalmat (Ferguson, 2004; Thomson, Sobolew-Shubin, Galbraith, Schwankovsky és Cruzen, 1993). Érdekes kérdés továbbá, hogyan lehetne kommunikációs szempontból világossá tenni, hogy vérösszetevőket csak nagyon indokolt esetben értékesít az Országos Vérellátó Szolgálat, mert sokaknál az ezzel kapcsolatos sajtóhírek visszatetszést váltanak ki. A leghatékonyabb kommunikációs csatornáknak ma az internetes üzenetek, honlapok, sms-ek és a plakátok tekinthetők, továbbá a személyes ismerősök hatása is jelentős a véradás elkezdésére és fenntartására. Új, innovatív, a korosztály nethasználati szokásaira és érdeklődési körére reflektáló kommunikációs kampányok (lásd pl. Walking Dead és Trónok harca véradási kampányok sikere), és a nem véradók személyes megszólítása (pl. sms-ek küldése számukra is a véradó lehetőségekről) fontos szerepet tölthetnek be a jövő véradóinak bevonásában. Az eredményeink egy irányba mutatnak Sümni, Feig, Greinacher és Thiele (2018) eredményeivel, akik szerint az első véradónál a social media felületek a barátok és más rokonok mellett a második legfontosabb motiváló erővel bírnak a toborzás tekintetében, miközben a gyakorlott véradókra már kevésbé hat a social media, mivel saját bevallásuk szerint ekkor már nincs szükségük erős külső ösztönzésre a donációhoz. Ugyanakkor az első hipotézis nem teljesült, mivel a véradók és a nem véradók között nem találtunk szignifikáns különbséget a véradó szülők és a barátok számát tekintve. Az egyetemi előadásokon, szemináriumokon nem igazán esik szó a véradásról, így véleményünk szerint igen fontos lenne azon oktatók bevonása a toborzásba, akik maguk is elkötelezett véradók (lehetne például 3-4 diából álló, a véradás folyamatát, a vér útját bemutató power point prezentációkat készíteni, melyeket az oktatók félév elején levetíthetnének a diákoknak, ezzel csökkentve az információhiányból eredő távolmaradást). Mivel a középiskolás korosztály egyes kutatások szerint legalább 3-4 órát online felületeken tölt, érdemes lenne már ekkor elkezdni az online edukációt (a véradással kapcsolatos ismeretek online webes platformokon, játékokon keresztül is elsajátíthatók, pl. a vércsoportok szerepe a donációban, ki adhat vért stb).

Hasznos lehetne továbbá, ha minden felsőoktatási intézmény honlapján külön oldal foglalkozna a véradással kapcsolatos ismeretekkel, a tárgyfélév véradásainak helyszíneivel, illetve ha minden intézmény külön tudna arra is forrást szentelni, hogy a véradást követően minimális pozitív visszajelzés (pl. sms) formájában köszönnék meg, hogy hallgatójuk az egyetemi véradást választotta, és ezzel fontos társadalmi hozzájárulást tett. Ez azért is fontos, mert több ízben (Merz, Ferguson és van Dongen, 2018; Piersma és mtsai, 2007) bizonyítást nyert, hogy a véradással kapcsolatos pozitív attitűdök, és a véradásra irányuló szándék gyakran megakadályozzák a lemorzsolódást.

A véradás motivációs hátterének vizsgálatára egy 31 itemes mérőeszközt vettünk fel a személyekkel, melyből főkomponens elemzés után 4, megfelelő reliabilitással rendelkező komponens emelkedett ki: Én-növekedés, Szokás és identitás, Altruizmus és perspektíaváltás és Szociális referencia. A donorok többsége altruista motivációs tényezőket nevez meg véradása hátterében (másokra irányuló segítségnyújtási szándék, társadalmi és morális felelősségvállalás) és kisebb, de a korábbi kutatásokhoz (pl. Karacan és mtsai) képest alacsonyabb mértékben számolnak saját magára irányuló (ego-orientált) motívumokról (pl. énfelnagyítás, pozitív gondolatok önmagával kapcsolatban, viszonzás lehetősége). A Szokás és identitás komponens pozitív kapcsolatot mutat a véradások számával, valamint a jövőbeli véradással kapcsolatos attitűdökkel, szándékokkal és információkereséssel. Mindezen eredmények által a harmadik hipotézisünket igazoltnak tekintjük. Godin és munkatársainak (2007) szerint az erkölcsi értékekre (pl. jóindulat, igazságosság, autonómia) irányuló toborzás a gyakorlott véradóknál erősebben befolyásolja a véradási szándékot, ez a saját eredményeinkkel párhuzamba állítva fontos állításnak tekinthető. A véradás elkerülésének legfőbb oka a tűszúrástól, rosszulléttől való félelem (néha függetlenül a tényleges rosszulletek megjelenési arányától), valamint a testi-fiziológiai tényezők (pl. nincs 50 kg, vérszegény) és a korábbi negatív tapasztalatok, vagy a visszajelzések, elismerések hiánya. Ez egy irányba mutat a korábbi, ide vonatkozó kurrens kutatások (pl. Hoogerwerf és mtsai, 2018; Klinkenberg, Romeijn, de Kort és Merz, 2018) eredményeivel, melyek szerint a véradással összefüggő fiziológiai és pszichés stressz mértéke, mely első véradóknál és általában a véradási folyamat elején erőteljesebb, határozott összefüggést mutat a véradáson megtapasztalt komplikációk esélyével, és egyúttal a véradó újabb donációra való hajlandóságával. Egyben ezen eredmény igazolja második hipotézisünket is. Fontos lenne láttatni pl. a különböző kommunikációs kampányokban, hogy milyen gyógyszerek, esetleg gyógyhatású készítmények szedése jelenti a kizárást, és melyek mellett lehetséges vért adni, vagy a gyógyszereszedés után mennyi idővel lehet jelentkezni véradásra, mi az oka az 50 kg-os testtömeg-határnak stb. Ez azért is fontos kérdés, mert a véradással kapcsolatos ismereteket monitorozó vizsgálati részben az is kiderült, hogy a nem véradók ismeretei gyakran eléggé felületesek: nem ismerik a véradás feltételeit és gyakran összetévesztik az ideiglenes és tartós kizárás kritériumait, mely tényezők ellensúlyozása csökkenthetné a véradásra alkalmas és a ténylegesen véradók közötti jelentős különbséget (Heinrich, 1999). Kutatásunk eredményeinek bevonása a kommunikációs kampányokba fontos szerepet tölthet be a toborzás hatékonyságának növelése, illetve a többszörös véradók megtartása érdekében. Vizsgálatra érdemesnek tartjuk egy olyan kutatás elkezdését, melynek célja a különböző donorstátuszok (alkalmi véradó, rendszeres véradó, lemorzsolódó véradó) jelentőségének vizsgálata a motivációs- és élményháttér kapcsán.

9.4 Az adományozással és megosztással kapcsolatos attitűdök vizsgálata: számít-e a véradó múlt?

Kutatásunk egyrészt alátámasztja, hogy az adományozásra irányuló döntések kulturális összehasonlító keretben történő vizsgálata indokolt lehet, mivel eltérő kultúrák eltérő normákat támaszthatnak annak tagjai számára. Emellett azt is láthatjuk, hogy a véradók és a nem véradók különböző, a véradást potenciálisan meghatározó változók mentén történő hagyományos, önbevalláson alapuló összehasonlító vizsgálatai mellett a viselkedéses közgazdaságtan módszertanával (pl. karitatív diktátorjáték, ultimátumjáték stb.) is hatékonyan operálhatunk, hiszen ezek alapján közel valós elosztási magatartásra következtethetünk (Ferguson és Lawrence, 2018), amely az intrinzik motivált véradási háttér egzakt vizsgálatát is lehetővé teszi. A hazánkban tanuló felsőoktatási hallgatók mind a négy keretben az átlag felett adományoztak másoknak, így elmondható, hogy a hazai és az ausztrál almintán a legmagasabb az általános altruista hajlandóság, míg Máltán és az Egyesült Királyságban a legalacsonyabb. A teljes mintán végzett hipotézisek vizsgálata rámutatott, hogy bár a személyek többsége a véradást intrinzik motivált viselkedésnek tekinti, hiszen a véradásért kapott pénzből szignifikánsan többet adományoznak másoknak, mint más feltételekből, a véradás feltételezésünk szerint inkább a nem tiszta altruizmus (Ferguson, 2015) fogalmi keretében írható le, vagyis a tiszta altruizmus és a warm glow keverékeként. Ezt azt jelenti, hogy mind a saját érdek (ego-orientált háttér), mind a recipiens érdeke (altruista háttér) fontossággal bír: tisztán altruista háttér esetén ugyanis a véradás keretben mindent másoknak kellett volna adniuk (ezzel ellentétben a teljes összeg kicsivel több mint 60%-át adományozták másoknak, és a teljes minta 22%-át azonosítottuk tisztán intrinzik, 11%-át tisztán extrinzik motivált személyként). Azt is láthatjuk, hogy minden keretben többet adományoznak a véradók, ami természetesen országonként némi eltérést mutat. Emellett igazolódott az a hipotézisünk, miszerint a fizetesként megélt keretben az emberek kevesebbet adományoznak, igaz, az az összefüggés, miszerint ehhez hasonló eredményeket kapunk a véradásért kupon keretben is, nem igazolódott. A teljes mintán azt láthatjuk, hogy míg a morális felháborodás szignifikáns különbséget mutat a véradók és a nem véradók között, a vonakodó altruizmus és az együttérző harag tekintetében nem találtunk szignifikáns különbséget. Tehát úgy tűnik, mások „potyázása” nem vált ki sokkal erősebb segítő hajlandóságot a véradóknál, mint a nem véradóknál, ugyanakkor a másokkal való igazságtalan bánásmód szomorúvá teszi őket és erősebb felháborodást vált ki belőlük. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy ezen eredmény milyen összefüggésben áll azon korábbi kutatások (Ferguson, Atsma, de Kort és Veldhuizen, 2012) eredményeivel, miszerint a véradók, szembesülve azzal, hogy mások „potyáznak” (kihasználják mások segítségét, de maguk

nem segítenek), büntetés helyett még erősebb segítségnyújtással válaszolnak. Ez a véradás kontextusában azt jelentheti, hogy nem csak folytatják véradásukat, hanem például észlelve a vérkészletek csökkenését, másokat is erre biztatnak, ami a „potyázás”-sal szembeni erőfeszítésnek tekinthető. Ugyancsak összevetésre érdemes Ferguson és Lawrence (2018) eredményeivel, akik szerint a véradók számára fontosabb a kölcsönös méltányossági norma betartása, és érzékenyebben érinti őket annak megsértése. Ennek kapcsán fontos azt is látnunk, hogy bár a warm-glow és a vonakodó altruizmus ego-orientált aspektusokat is feltételeznek, alapvetően az empátiás válaszon alapszanak (Ferguson, 2015). A hazai almlinta adatait külön elemezve érdekes összefüggésre bukkantunk: míg a másokban való bizalom hiánya és az emberiség érzelt hiánya erős motiváló tényező számunkra a segítségnyújtásra, addig a morális harag kevésbé. A fenti összefüggésekből következik, hogy a vonakodó altruista donorok számára az olyan kommunikációs üzenetek, melyek a nem véradók arányát hangsúlyozzák, erősebb motiváló hatással bírnak („az emberek 95%-a nem ad vért”), miközben az erősebb altruista motivációs háttérű donorok számára ugyanez kevésbé fontos, esetleg zavaró információ, esetükben továbbra is a „Ments meg 3 életet” típusú üzenetek bírnak felhívó hatással. Kérdés persze, hogy az eredmények mennyire általánosíthatóak a teljes populációra, azonban mindenképpen jelzésértékűek arra nézve, hogy a kommunikációs üzenetekben jobban építeni kellene arra, hogy sokan, annak ellenére, hogy megtehetnék, hogy segítsenek, nem teszik meg, és ez az információ sokak számára facilitáló hatással bírna a segítségnyújtás kapcsán.

A véradók egyéb kontextusokban megjelenő segítő aktivitásával kapcsolatban változatos eredményekre bukkantunk. Egyes országokban láthatunk jeleket a korábban ismertetett „szent bűnelkövetés” elméletének (Ferguson, 2015; Sachdeva, Iliev és Medin, 2009) érvényességére vonatkozóan, mivel eredményeink szerint a véradók kevésbé aktívak nem egészségügyi jellegű segítségnyújtó aktivitásokban, melynek oka, hogy úgy érzik, fizikai valójukból folyamatosan adományoznak másoknak, így kisebb késztetést éreznek arra, hogy más proszociális aktivitásokban is részt vegyenek. Ugyanakkor eredményeink ellentmondanak azon kutatások (pl. Bolle és Otto, 2010) eredményeinek, melyek nem találtak összefüggést a véradó és nem véradó személyek pénzadományozási hajlandósága között, mivel a lottósorsolás és véradásért pénz feltételben szignifikáns különbségeket találtunk a két csoport között. A legtöbb országban a tipikus véradó profil része az egyéb karitatív tevékenységekben való elköteleződés, még ha egyes országokban negatív összefüggés is kimutatható (például a magyar hallgatók esetében is kisebb az esély az önkéntességre a véradók esetében). A mintánkat alkotó összes, felregisztrálást (opt-in) alkalmazó országra igaz, hogy pozitív kapcsolat mutatható ki a véradó státusz és a szervdonor regisztráció között. Ez felvetheti annak lehetőségét, hogy a véradók közül jó eséllyel

toborozhatunk szervdonor regiszterre jelentkezőket, és fordítva. Azonban fontos motivációs faktornak tekinthető, hogy míg a véradás személyes költségeket ró a véradóra, addig a poszthumusz szervdonáció nem (Ferguson, Dorner, France és mtsai, 2018).

10. ÁLTALÁNOS KÖVETKEZTETÉSEK

Bár empirikus kutatásaink különböző tényezőkre helyezték a fókuszot, mégis levonhatunk általános következtetéseket is kutatásunk eredményeiből. Kimutatható, hogy az önkéntesség kapcsán, bármilyen jellegű is az aktivitás, a szociális kapcsolatok vitathatatlan katalizátornak tekinthetők. Láthattuk továbbá, hogy az önkéntesség jelentős intrinzik motivációs bázison nyugszik altruista preferenciákkal, ugyanakkor az ego-orientált szükségletek kielégítése ezzel egy időben ható, ugyancsak fontos motivációs tényező. Akár a hosszú távú önkéntességről, akár az esetenként kis időbefektetéssel járó, ám társadalmi hasznosság tekintetében semmivel nem kevésbé fontos véradásról beszélünk, az ezzel kapcsolatos attitűdök, hiedelmek, korábbi tapasztalatok (akár vikariáló módon is!), a személyiségvonások, valamint az érzelmi háttér, a félelmek, sikerek, kudarcok, az észlelt hiányok rendkívüli befolyással bírnak a jövőbeli viselkedés kapcsán. Fontos ugyanakkor a helyzet is, akár azonnali, akár tervezett segítségnyújtásról beszélünk, a környezeti-szituációs tényezők mediáló hatása jelentősnek mutatkozik. Az önkéntesség lehetőségéről, típusairól való információnyújtás, valamint az önkéntes tapasztalatok folyamatos monitorozása, majd ez alapján a körülményeinek esetleges javítása kapcsán kiemelhetjük az önkéntes koordinátorok, és a nonprofit szervezet felelősségét, beavatkozási lehetőségeit.

11. LIMITÁCIÓK, KITEKINTÉS

A vizsgálatssorozatunk egy ívet járt be az önkéntessé válás serdülőkori meghatározó tényezőinek, és egyben motivációs-és élményhátterének vizsgálatától a felnőttkori önkéntesség meghatározó tényezőinek (pl. személyiség, motiváció) bemutatásáig, majd kitért az egyik legfontosabb társadalmi aktivitás, a véradás motivációs- és élményhátterének kérdőíves és viselkedéses közgazdaságtani módszereivel történő mérésére. A kutatások újszerűsége abban rejlik, hogy egyrészt a téma vizsgálata során – a nemzetközi trendekhez illeszkedve- kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat egyaránt alkalmazott az eredmények mélyebb integrálhatósága érdekében. Korábban számos kutatás vizsgálta az önkéntesek személyiségjellemzőit, azonban az önkéntesek és nem önkéntesek személyiségháttérét illesztett mintás vizsgálattal még nem hasonlították össze korábban. Újdonsága továbbá, hogy egy nemzetközi kutatás részeként karitatív diktátorjátékkal vizsgálta a véradó és nem véradó személyek „kvázi valós idejű” elosztási viselkedését, amely által lehetővé vált a tisztán intrinzik motivált véradás vizsgálata. A kutatások korlátja ugyanakkor, hogy kényelmi mintavételt alkalmazott, a jövőben érdemes lenne

reprezentatív mintavételre törekedni az önkéntesek és nem önkéntesek, valamint a véradók és nem véradók vizsgálata kapcsán, hogy mélyebben megérthessük a különböző korosztályok önkéntességgel kapcsolatos, valamint a donorkarrier különböző állomásain levők tapasztalatait, és alkalmazhassuk a toborzás és -megtartás folyamataiban, különös tekintettel a lemorzsolódásra legérzékenyebb fiatal első véradókra (Godin és mtsai, 2007). A szakirodalom ismertetése kapcsán számos olyan tényező került ismertetése, melyet ez ideig nem vizsgáltunk hazai mintán, azonban a jövőben feltétlenül vizsgálatra érdemesnek gondolunk. Az önkéntesség szociálpszichológiai aspektusai közül ide tartozik a *tervezett cselekvés elmélete* (Ajzen és Fishbein, 2005) és az *önkéntes szerepidentitás* (Finkelstein, Penner és Brannick, 2005; Grube és Piliavin, 2000) meglétének, hosszú távú önkéntessé válásban betöltött szerepének vizsgálata. A véradók megtartásával kapcsolatban kiemelten fontos a *véradó identitás és énhatékonyság* (France, Kowalsky, France és mtsai, 2014) valamint az *önmeghatározás elmélet* (France, France, Carlson és mtsai, 2017) alkalmazása. A nem véradók bevonása kapcsán a *félelmek, szorongás* (France, France, Carlson és mtsai, 2014; France, France, Himawan és mtsai, 2013) korrelátumai, valamint az *első véradók tapasztalatainak* kiemelt vizsgálata (Jansen és mtsai, 2019; Schreiber és mtsai, 2005), például annak kapcsán, hogy az első véradáson megélt tapasztalatok milyen hatást gyakorolnak a véradással kapcsolatos attitűdökre és a jövőbeli véradási szándéokra. Utóbbi vizsgálatát interjú módszerrel tervezzük, mely a mélyebb motivációs-és élményháttér megismerését is lehetővé teszi.

A fenti akadályozó tényezők azonosítását követően a nemzetközi szakirodalomban egyre több olyan empirikus kutatás is napvilágot lát, mely különböző módszerek (véradás előtti folyadékpótlás, ágyak megdöntése, előzetes koffeinbevétel, alkalmazott izomrelaxáció, szorongáscsökkentés, véradás utáni interjú) alkalmazásával igyekszik hatékonyan csökkenteni a véradást megelőző és követő aggodalmakat, panaszokat (France, France, Himawan és mtsai, 2013; France, France, Carlson és mtsai, 2015; France, France, Wissel és mtsai, 2013). Utóbbi prevenciós lehetőségek hazai mintán történő vizsgálata mellett informatív lenne az enyhe ösztönzők alkalmazásának longitudinális hatásvizsgálata (lásd pl. Sanchez, Ameti, Schreiber és mtsai, 2001) is.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Dolgozatom végén szeretnék köszönetet mondani azoknak a személyeknek, akik hozzájárultak ahhoz, hogy dolgozatomat megírhasam. Először is családomnak, különös tekintettel nővéremre, aki lelki támogatása mellett nem ritkán a nyelvi lektorálás nehéz feladatát is magára vállalta. Ezen kívül unokahúgomnak, Annának, aki művésznői személyiségevel mindig átsegített a nehezebb pillanatokon. Köszönöm édesapámnak, hogy mindig ellátott csipketeával, hogy az immunrendszerem bírja a strapát, és édesanyámnak, aki mindig sokat dolgozott, hogy nyugodtan tanulhassak, igaz, ő már nem lehet ott a védésen. Ezen kívül köszönet illeti közvetlen kollégámat, akik számos munkahelyi feladat kapcsán tehermentesítettek a dolgozat írása alatt, ötleteket adtak, vagy bármi más módon segítettek. Köszönet illeti témavezetőmet, Dr. Habil Pék Győzőt a téma kapcsán megfogalmazott észrevételeiért. Nagyon hálás vagyok Molnárné Dr. Kovács Juditnak és Dr. Héjja-Nagy Katalinnak, akik a házi védeésre első opponensekként számos előrevívő javaslattal kormányozták irányba disszertációm hajóját. Az első kutatásoktól kezdve kiemelt segítséget kaptam a Magyar Vöröskereszt Heves Megyei Szervezetének tagjaitól, legnagyobb köszönettel Gortva József megyei igazgatónak és feleségének, Ibolyának tartozom, valamint a kérdőívek terjesztésében a kommunikációs stáb tagjainak. Köszönöm Gali Ritának, hogy mindvégig biztatott, és szakmai tapasztalatait megosztotta velem. Köszönöm F. Tóth Andrásnak, hogy meghívott az ÖKA szakmai programjaira, ahol rengeteg, szakmai és emberi szempontból is értékes kapcsolattal lehettem gazdagabb. Köszönöm mindazon önkénteseknek és különösen a veradóknak, hogy véleményüket, nézeteiket megosztották velem kutatásaim során. Köszönöm továbbá nemzetközi kutatócsoportom tagjainak az adományozást vizsgáló kutatás során történő együttműködési lehetőséget, különös tekintettel olasz kollégáimra (Elena Marta, Sará Alfieri), és külön köszönettel tartozom a bizalomért a kutatás vezetőjének, Eamonn Fergusonnak. Végül pedig köszönöm azoknak a barátoknak, ismerősöknek, akik biztattak, ötleteket adtak, valamely részfolyamatban előrelendítették munkámat, vagy csak elmehettünk közösen futni, amikor fogytán volt az energiám. És neked, Andi, mindent is.

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. TÁBLÁZAT (AZ ÖNKÉNTESSEG 6 FAKTOROS MODELLJE, VFI, CLARY ÉS MTSAI, 1998) (FORRÁS: DORNER, 2019)	39
2. TÁBLÁZAT: A KÜLÖNBÖZŐ DONORSTÁTUSZOK (FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS)	56
3. TÁBLÁZAT: 5 FAKTOROS MODELL (FORRÁS: MISJE ÉS MTSAI, 2005)	61
4. TÁBLÁZAT: 3 FAKTOROS MODELL (FORRÁS: KARACAN ÉS MTSAI, 2013)	61
5. TÁBLÁZAT: AZ ÖNMEGHATÁROZÁS ELMÉLET A VÉRADÁS KONTEXTUSÁBAN (FORRÁS: FRANCE, KOWALSKY, FRANCE ÉS MTSAI, 2014)	70
6. TÁBLÁZAT: A VÉRADÁS ELKERÜLÉSÉNEK LEGGYAKORIBB OKAI (ALKALMAS ÉS NEM ALKALMAS DONOROKNÁL) (FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS)	71
7. TÁBLÁZAT: A VÉRADÁS CSÖKKENTÉSÉNEK VAGY ABBAHAGYÁSÁNAK OKAI (FORRÁS: CHARBONNEAU ÉS MTSAI, 2016)	74
8. TÁBLÁZAT: AZ INTERJÚ KÉRDÉSEI (FORRÁS: DORNER, 2019)	80
9. TÁBLÁZAT: A HOSSZÚ TÁVÚ ÖNKÉNTESSEG MOTIVÁCIÓS TÉNYEZŐI (FORRÁS: DORNER, 2019)	83
10. TÁBLÁZAT: AZ ÖNKÉNTESSEG POZITÍVNAK MEGÉLT ASPEKTUSAI, NARRATÍV SZEMELVÉNYEKSEL (FORRÁS: DORNER, 2019)	87
11. TÁBLÁZAT: AZ ÖNKÉNTESSEG ÉSZLELT NEGATÍV ASPEKTUSAI, NARRATÍV SZEMELVÉNYEKSEL (FORRÁS: DORNER, 2019)	88
12. TÁBLÁZAT: AZ ALMINTÁK JELLEMZŐI A FŐBB SES MUTATÓK MENTÉN CSOPORTOSÍTVA	92
13. TÁBLÁZAT: AZ ÖNKÉNTESSEG IDŐTARTAMÁNAK ELOSZLÁSA AZ ÖNKÉNTES ALMINTÁN (N=113)	92
14. TÁBLÁZAT: FÜGGETLEN MINTÁS T-PRÓBÁVAL AZONOSÍTOTT KÜLÖNBSEGEK A BIG FIVE (BFQ) DIMENZIÓK ÉS AZ ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉG (SWLS) MENTÉN ÖNKÉNTES (N=113) ÉS NEM ÖNKÉNTES (N=113 KÖZÖTT)	94
15. TÁBLÁZAT: FÜGGETLEN MINTÁS T-PRÓBÁVAL AZONOSÍTOTT KÜLÖNBSEGEK A BIG FIVE (BFQ) ALDIMENZIÓK MENTÉN ÖNKÉNTES (N=113) ÉS NEM ÖNKÉNTES (N=113) KÖZÖTT.	95
16. TÁBLÁZAT: HIERARCHIKUS TÖBBSZÖRÖS REGRESSZIÓANALÍZIS A SES ÉS A BIG FIVE VÁLTOZÓK ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉGET BEJÓLÓ HATÁSÁNAK VIZSGÁLATÁRA	95
17. TÁBLÁZAT: AZ ALMINTÁK LEÍRÓ STATISZTIKAI ADATAI (N=512)	98
18. TÁBLÁZAT: A 22 ELEMŰ KÉRDŐÍV ITEMENEK KOMPONENSTÖLTÉS ÉRTÉKEI A FORGATÁST KÖVETŐEN, A MEGBÍZHATÓSÁGI MUTATÓK, VALAMINT AZ ÁLTALUK MEGMAGYARÁZOTT VARIANCIA	107
19. TÁBLÁZAT: EMPÁTIÁS ÉS MORÁLIS HÁTTÉRTÉNYEZŐK A KÜLÖNBÖZŐ ORSZÁGOK ALMINTÁIN (N=2030) (FORRÁS: FERGUSON, DORNER ÉS MTSAI, 2018)	133
20. TÁBLÁZAT: A MÁSOKNAK ADOMÁNYOZÁS ARÁNYA A VÉRADÓK ÉS NEM VÉRADÓK ALMINTÁJÁN (FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS, FERGUSON, DORNER ÉS MTSAI, 2018 ALAPJÁN)	135
21. TÁBLÁZAT: A VÉRADÁSÉRT PÉNZ (C) KERET ELOSZLÁSA A VÉRADÓ STÁTUSZ ALAPJÁN (N=1721) (FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS, FERGUSON, DORNER ÉS MTSAI, 2018 ALAPJÁN)	137

ÁBRAJEGYZÉK

1. ÁBRA: A HOSSZÚ TÁVÚ ÖNKÉNTESSEG VÁLÁS FOLYAMATA (PENNER HIERARCHIKUS MODELLJE, 2002, SAJÁT SZERKESZTÉS). AZ ÁBRA A FOLYAMAT SORÁN AZONOSÍTHATÓ DIREKT ÉS INDIREKT HATÓTÉNYEZŐKET ÁBRÁZOLJA. AZ ERŐTELJESEBB OKSÁGI VISZONYOKAT VASTAG, A GYENGÉBBEKEK SZAGGATOTT VONAL JELÖLI.	44
2. ÁBRA: ÖSSZEFOGLALÁS A VÉRADÁS ÉS ANNAK ELKERÜLÉSE MOTIVÁCIÓS HÁTTÉRTÉNYEZŐIRŐL DONORCSOPORTOK SZERINTI BONTÁSBAN (SAJÁT SZERKESZTÉS PIERSMA, BEKKERS, KLINKENBERG, WIM, DE KORT ÉS MERZ, 2017: 386. ALAPJÁN)	58
3. ÁBRA: ÖSSZEFOGLALÓ A VÉRADÁS HÁTTÉRÉBEN ÁLLÓ MOTIVÁCIÓS FAKTOROKRÓL (FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS)	68
4. ÁBRA: AZ ÖNKÉNTESSEG MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐI, AZ EMLÍTÉSEK GYAKORISÁGA ALAPJÁN (N=43) (FORRÁS: DORNER, 2019)	85
5. ÁBRA: AZ ÖNKÉNTESSEG ÉSZLELT HATÁSAI AZ EMLÍTÉSEK GYAKORISÁGA ALAPJÁN (N=43) (FORRÁS: DORNER, 2019) ..	86
6. ÁBRA: KATEGÓRIARENDSZER A SERDÜLŐKORI ÖNKÉNTESSEG MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐIRŐL	89
7. ÁBRA: VÉRADÓ ISMERŐSÖK SZÁZALÉKOS ARÁNYA (N=512). AZ ÖSSZEKÖTÖTT VONAL A PROFIL SZEMLELTETÉSÉRE SZOLGÁL.	100
8. ÁBRA: A VÉRADÁS ELKEZDÉSÉRE HATÁST GYAKORLÓ SZEMÉLYEK (N=250)	101
9. ÁBRA: A VÉRADÁSSAL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓKKAL TISZTÁBAN LEVŐ SZEMÉLYEK ARÁNYA (%), **p< .01, *p< .05, N=512	102
10. ÁBRA: A VÉRADÁSSAL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓK ELÉRHELOSÉGE A KÜLÖNBÖZŐ MÉDIUMOKBAN (N=512)	103
11. ÁBRA: A KÜLÖNBÖZŐ KOMMUNIKÁCIÓS CSATORNÁK INFORMÁCIÓS ELÉRHELOSÉGE A SZEMÉLY SZÁMÁRA (N=512)	104
12. ÁBRA: A KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSÚ REKLÁMOK ÉSZLELT MEGSZÓLÍTÓ HATÁSA A HALLGATÓTÁRSÁK KÖRÉBEN (N=512). AZ ÖSSZEKÖTÖTT VONAL A PROFIL SZEMLELTETÉSÉRE SZOLGÁL.	105
13. ÁBRA: A VÉRADÁSRA IRÁNYULÓ MOTIVÁCIÓK SKÁLA FŐKOMPONENS-ELEMZÉSÉHEZ TARTOZÓ KÖNYÖKÁBRA	106

14. ÁBRA: A KOMPONENSEK ÁTLAGÉRTÉKEI A VÉRADÓ ALMINTÁN (N=250)	109
15. ÁBRA: A KOMPONENSEK ÁTLAGÉRTÉKEINEK KÜLÖNBSÉGEI A NEMEK TÜKRÉBEN	110
16. ÁBRA: A VÉRADÁSSAL KAPCSOLATOS ELŐNYÖK FONTOSSÁGA A VÉRADÓ ÉS NEM VÉRADÓ SZEMÉLYEK SZÁMÁRA (N=511). AZ ÖSSZEKÖTÖTT VONAL A PROFIL SZEMLÉLTETÉSÉRE SZOLGÁL.	112
17. ÁBRA: A VÉRADÁSRA IRÁNYULÓ DÖNTÉST BEFOLYÁSOLÓ ÉLETHELYZETEK ÉSZLELT MEGGYŐZŐ EREJE (N=512)	113
18. ÁBRA: A VÉRADÁS ELKERÜLÉSÉNEK HÁTTÉRÉBEN ÁLLÓ TÉNYEZŐK (N=262)	114
19. ÁBRA: A VÉRADÁSSAL KAPCSOLATOS AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK ÉSZLELT GYAKORISÁGA (N=512)	115
20. ÁBRA: A VÉRADÁSRA IRÁNYULÓ DÖNTÉST SEGÍTŐ TÉNYEZŐK NEM VÉRADÓK KÖRÉBEN (N=262)	116
21. ÁBRA: A KÜLÖNBÖZŐ VÉRADÁSSAL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓK ÉSZLELT HASZNOSÁGA (N=512)	117
22. ÁBRA: A MÁSOKNAK ADOMÁNYOZÁS ARÁNYA ORSZÁGONKÉNT (N=2038)(FORRÁS: FERGUSON ÉS MTSAI, 2018)	130
23. ÁBRA: A PROSZOCIÁLIS, ÖNZŐ ÉS EGYENLŐSÉGRE TÖREKVŐ SZEMÉLYEK ARÁNYA (KIZÁRÁSI KRITÉRIUM) ORSZÁGONKÉNT (FORRÁS: FERGUSON ÉS MTSAI, 2018)	130
24. ÁBRA: A MÁSOKNAK ADOMÁNYOZÁS (IDEGENNEK ÉS KARITATÍV SZERVEZETNEK ÖSSZESEN) ARÁNYA A KÜLÖNBÖZŐ KERETEKBEN A TELJES MINTÁN (N=1727) (FORRÁS: FERGUSON ÉS MTSAI, 2018)	131
25. ÁBRA: A MÁSOKNAK ADOMÁNYOZÁS ORSZÁGONKÉNTI ÁTLAGA A KÜLÖNBÖZŐ FORGATÓKÖNYVEK ESETÉN (FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS, FERGUSON ÉS MTSAI, 2018 ALAPJÁN). AZ ÖSSZEKÖTÖTT VONAL A PROFIL SZEMLÉLTETÉSÉRE SZOLGÁL.	132

IRODALOMJEGYZÉK

2005.évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységekről

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv>

Utolsó elérés dátuma: 2020. május 22.

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2005). "The Influence of Attitudes on Behavior," in: Albarracín, D., Johnson, B. T. & Zanna, M. P. (eds.): *The Handbook of Attitudes*. Mahwah, NJ: Erlbaum, pp. 173-221.
- Alessandrini, M. (2007). Community volunteerism and blood donation: altruism as a lifestyle choice. *Transfusion Medicine Reviews*, 21(4), 307-316.
- Allen, J. P., Kuperminc, G., Philliber, S., & Herre, K. (1994). Programmatic prevention of adolescent problem behaviors: The role of autonomy, relatedness, and volunteer service in the Teen Outreach Program. *American Journal of Community Psychology*, 22(5), 595-615.
- Allison, L. D., Okun, M. A., & Dutridge, K. S. (2002). Assessing volunteer motives: a comparison of an open-ended probe and Likert rating scales. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 12(4), 243-255.
- Amabile, T. M. (1993). Motivational synergy: Toward new conceptualizations of intrinsic and extrinsic motivation in the workplace. *Human Resource Management Review*, 3(3), 185-201.
- Andersen, R. K. (1996). Motives for volunteerism for the Norwegian Red Cross. *Institute of Social Research, Oslo*, 96(2)
- Anderson, N. D., Damianakis, T., Kröger, E., Wagner, L. M., Dawson, D. R., Binns, M. A., ... & Cook, S. L. (2014). The benefits associated with volunteering among seniors: a critical review and recommendations for future research. *Psychological Bulletin*, 140(6), 1505.
- Andreoni, J. (1989). Giving with impure altruism: Applications to charity and Ricardian equivalence. *Journal of Political Economy*, 97(6), 1447-1458.
- Andreoni, J. (1990). Impure altruism and donations to public goods: A theory of warm-glow giving. *The Economic Journal*, 100(401), 464-477.
- Andreoni, J., & Miller, J. (2002). Giving according to GARP: An experimental test of the consistency of preferences for altruism. *Econometrica*, 70(2), 737-753.
- Appau, S., & Churchill, S. A. (2018). Charity, Volunteering Type and Subjective Wellbeing. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1-15.
- Archard, D. (2002). Selling yourself: Titmuss's argument against a market in blood. *The Journal of Ethics*, 6(1), 87-102.
- Atkins, R., Hart, D., & Donnelly, T. M. (2005). The association of childhood personality type with volunteering during adolescence. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 145-162.
- Ayalon, L. (2008). Volunteering as a predictor of all-cause mortality: what aspects of volunteering really matter?. *International Psychogeriatrics*, 20(5), 1000-1013.
- Aydinli, A., Bender, M., Chasiotis, A., Cemalcilar, Z., & van de Vijver, F. J. (2014). When does self-reported prosocial motivation predict helping? The moderating role of implicit prosocial motivation. *Motivation and Emotion*, 38(5), 645-658.
- Aydinli, A., Bender, M., Chasiotis, A., van de Vijver, F. J., & Cemalcilar, Z. (2015). Implicit and explicit prosocial motivation as antecedents of volunteering: The moderating role of parenthood. *Personality and Individual Differences*, 74, 127-132.
- Aydinli, A., Bender, M., Chasiotis, A., van de Vijver, F. J., Cemalcilar, Z., Chong, A., & Yue, X. (2016). A cross-cultural study of explicit and implicit motivation for long-term volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(2), 375-396.
- Bahat, E. (2020). Person–Organization Fit and Commitment to Volunteer Organizations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1-16.

- Barber, B. L., Eccles, J. S., & Stone, M. R. (2001). Whatever happened to the jock, the brain, and the princess? Young adult pathways linked to adolescent activity involvement and social identity. *Journal of Adolescent Research*, 16(5), 429-455.
- Baron-Cohen, S. (2003). *The essential difference: Men women and the extreme male brain*. London: Penguin.
- Bartal, A. M. (2010). Mit mutat a kaleidoszkóp? Az Önkéntes Motivációs Leltár (Volunteer Motivation Inventory) adaptálása, fejlesztése és kipróbálása a magyar önkéntesek körében. *Civil Szemle*, 7(1), 5-35.
- Bartal, A. M., & Kmetty, Z. (2011). A Magyar önkéntesek motivációi–A Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei. *Civil Szemle*, 4, 7-30.
- Bartlett, M. Y., & DeSteno, D. (2006). Gratitude and prosocial behavior: Helping when it costs you. *Psychological Science*, 17(4), 319-325.
- Batson, C. D. (1987). Prosocial motivation: Is it ever truly altruistic?. In: *Advances in experimental social psychology* (Vol. 20, pp. 65-122). Academic Press.
- Batson, C. D. (1991). *The Altruism Question: Toward a Social Psychological Answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Batson, C. D. (2009). Empathy-induced altruistic motivation. In P. R. Shaver & M. Mikulincer (Eds.), *Prosocial motives, emotions, and behavior* (pp. 15–34). Washington DC: American Psychological Association.
- Batson, C. D. (2010). Empathy-induced altruistic motivation. *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature*, 15-34.
- Batson, C. D., Ahmad, N., Yin, J., Bedell, S. J., Johnson, J. W., & Templin, C. M. (1999). Two threats to the common good: Self-interested egoism and empathy-induced altruism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(1), 3-16.
- Batson, C. D., Coke, J. S., Jasnosi, M. L., & Hanson, M. (1978). Buying kindness: Effect of an extrinsic incentive for helping on perceived altruism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 86–91
- Batson, C. D., Duncan, B. D., Ackerman, P., Buckley, T., & Birch, K. (1981). Is empathic emotion a source of altruistic motivation?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(2), 290-302.
- Batson, C. D., Dyck, J. L., Brandt, J. R., Batson, J. G., Powell, A. L., McMaster, M. R., & Griffitt, C. (1988). Five studies testing two new egoistic alternatives to the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(1), 52.
- Bednall, T. C., & Bove, L. L. (2011). Donating blood: a meta-analytic review of self-reported motivators and deterrents. *Transfusion Medicine Reviews*, 25(4), 317-334.
- Bekkers, R. (2004). *Giving and volunteering in the Netherlands: Sociological and psychological perspectives*. Utrecht University.
- Bekkers, R., Konrath, S. H., & Smith, D. H. (2016). Physiological Correlates of Volunteering. In: *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations* (pp. 541-579). Palgrave Macmillan, London.
- Benson, P. L., Clary, E. G., Peter, C. (2007). Altruism and Health: Is There a Link During Adolescence? In S. G. Post (Ed.), *Altruism & health* (pp. 97–115). New York: Oxford.
- Bereczkei T. (2003). *Evolúciós pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Bereczkei, T., Birkas B., Kerekes Zs. (2010). Altruism towards strangers in need: costly signaling in an industrial society. *Evolution and Human Behavior*, 31, 95-103.
- Bereczkei, T., Bogner, P., Deák, A., Hargitai, R., Kiss, S., Lábadi, B., & Nagy, L. (2012). A proszociális viselkedés multidiszciplináris megközelítése: fiziológiai, kognitív, és affektív mechanizmusok. OTKA Kutatási Jelentések.
- Beugre, C. D. (2012). Development and validation of a Deontic Justice Scale. *Journal of Applied Social Psychology*, 42, 2163-2190.
- Bidee, J., Vantilborgh, T., Pepermans, R., Huybrechts, G., Willems, J., Jegers, M., & Hofmans, J. (2013). Autonomous motivation stimulates volunteers' work effort: A self-determination theory approach to volunteerism. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 24(1), 32-47.

- Binder, M., & Blankenberg, A. K. (2016). Environmental concerns, volunteering and subjective well-being: Antecedents and outcomes of environmental activism in Germany. *Ecological Economics*, 124, 1-16.
- Birkás B. (2010). Önzetlenség, támogatás, nagylelkűség. In: Bereczkei T. és Paál T. (szerk.), *A lélek eredete. Bevezetés az evolúciós pszichológiába* (pp. 189–218). Budapest: Gondolat Kiadó.
- Boccacin, L. (1997). *Terzo settore: i molti volti del caso italiano*. Milano: Vita e Pensiero.
- Bodó M., Markos V., Mézes J., Sárosi T., Szalóki M.: Az Iskolai Közösségi Szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében. *Új Pedagógiai Szemle* 67(9-10), 41-71.
- Bolton, G. E., Katok, E., & Zwick, R. (1998). Dictator game giving: Rules of fairness versus acts of kindness. *International Journal of Game Theory*, 27(2), 269-299.
- Bowman, C. (2017). Teen Volunteers at the Zoo: Education Goes Beyond Conservation. *International Zoo Educators Association Journal*, 2017(53).
URL: www.izea.net
Utolsó elérés dátuma: 2019. november 22.
- Bowman, N., Brandenberger, J., Lapsley, D., Hill, P., & Quaranto, J. (2010). Serving in College, Flourishing in Adulthood: Does Community Engagement During the College Years Predict Adult Well-Being? *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 2(1), 14-34.
- Brizendine, L. (2006). *The female brain*. Broadway Books, New York: Random House Inc.
- Brizendine, L. (2010). *The male brain*. Broadway Books, New York: Random House Inc.
- Brown, D. R., Gary, L. E., Greene, A. D., & Milburn, N. G. (1992). Patterns of social affiliation as predictors of depressive symptoms among urban blacks. *Journal of Health and Social Behavior*, 33(3), 242-253.
- Brown, K. M., Hoyer, R., & Nicholson, M. (2012). Self-esteem, self-efficacy, and social connectedness as mediators of the relationship between volunteering and well-being. *Journal of Social Service Research*, 38(4), 468-483.
- Brownell, C. A., Svetlova, M., Anderson, R., Nichols, S. R., & Drummond, J. (2013). Socialization of early prosocial behavior: Parents' talk about emotions is associated with sharing and helping in toddlers. *Infancy*, 18(1), 91-119.
- Brunell, A. B., Tumblin, L. & Buelow, M. T. (2014). Narcissism and the motivation to engage in volunteerism. *Current Psychology*, 33(3), 365-376.
- Buchanan, K. E., & Bardi, A. (2010). Acts of kindness and acts of novelty affect life satisfaction. *The Journal of Social Psychology*, 150(3), 235-237.
- Burr, J. A., Tavares, J., & Mutchler, J. E. (2011). Volunteering and hypertension risk in later life. *Journal of Aging and Health*, 23(1), 24-51.
- Calabrese, R. L., & Schumer, H. (1986). The effects of service activities on adolescent alienation. *Adolescence*, 21, 675-687.
- Callero, P. L., & Piliavin, J. A. (1983). Developing a Commitment to Blood Donation: The Impact of One's First Experience 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 13(1), 1-16.
- Camerer, C. F., & Thaler, R. H. (1995). Anomalies: Ultimatums, dictators and manners. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 209-219.
- Cameron, C. D., & Fredrickson, B. L. (2015). Mindfulness facets predict helping behavior and distinct helping-related emotions. *Mindfulness*, 6(5), 1211-1218.
- Carlin, P. S. (2001). Evidence on the volunteer labor supply of married women. *Southern Economic Journal*, 64, 801-824.
- Carlo, G., Okun, M. A., Knight, G., de Guzman, M. R. T. (2005). The interplay of traits and motives on volunteering: agreeableness, extraversion and prosocial values. *Faculty Publications, Department of Psychology*, Paper 9.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., & Perugini, M. (1993). The Big Five Questionnaire: A new questionnaire for the measurement of the Five Factor Model. *Personality and Individual Differences*, 15, 281-288.

- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L. (1999). BFQ Big Five Questionnaire, Manuale Seconda edizione. O.S. Organizzazioni Speciali, Firenze.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Bermudez, J., Maslach, C., & Ruch, W. (2000). Multivariate methods for the comparison of factor structures in cross-cultural research: An illustration with the Big Five Questionnaire. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 437-464.
- Casiday, R., Kinsman, E., Fisher, C., & Bamba, C. (2008). Volunteering and health; what impact does it really have. *London: Volunteering England*, 9(3), 1-13.
- Chacón, F., Gutiérrez, G., Sauto, V., Vecina, M. L., & Pérez, A. (2017). Volunteer functions inventory: a systematic review. *Psicothema*, 29(3).
- Charbonneau, J., Cloutier, M. S., & Carrier, É. (2015). Motivational differences between whole blood and apheresis donors in Quebec, Canada: a questionnaire-based survey in a voluntary nonremunerated context. *Journal of Blood Transfusion*, 2015.
- Charbonneau, J., Cloutier, M. S., & Carrier, É. (2016). Why do blood donors lapse or reduce their donation's frequency?. *Transfusion Medicine Reviews*, 30(1), 1-5.
- Chasiotis, A., Hofer, J., & Campos, D. (2006). When does liking children lead to parenthood? Younger siblings, implicit prosocial power motivation, and explicit love for children predict parenthood across cultures. *Journal of Cultural and Evolutionary Psychology*, 4(2), 95-123.
- Chell, K., Davison, T. E., Masser, B., & Jensen, K. (2018). A systematic review of incentives in blood donation. *Transfusion*, 58(1), 242-254.
- Cialdini, R. B., & Kenrick, D. T. (1976). Altruism as hedonism: A social development perspective on the relationship of negative mood state and helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 30-40.
- Cialdini, R. B., Schaller, M., Houlihan, D., Arps, K., Fultz, J., & Beaman, A. L. (1987). Empathy-based helping: Is it selflessly or selfishly motivated?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(4), 749.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516.
- Clary, E. G., & Snyder, M. (1999). The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), 156-159.
- Cloke, P., Johnsen, S., & May, J. (2007). Ethical citizenship? Volunteers and the ethics of providing services for homeless people. *Geoforum*, 38(6), 1089-1101.
- Coffey, K. A., Hartman, M., & Fredrickson, B. L. (2010). Deconstructing mindfulness and constructing mental health: understanding mindfulness and its mechanisms of action. *Mindfulness*, 1, 235-253.
- Conrad, D., & Hedin, D. (1982). The impact of experimental education on adolescent development. *Child & Youth Services*, 4(3-4), 57-76.
- Conrad, D., & Hedin, D. (1989). *High School Community Service: A Review of Research and Programs*. Madison, WI: Wisconsin Center for Education Research.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Revised neo personality inventory (neo pi-r) and neo five-factor inventory (neo-ffi). Psychological Assessment Resources.
- Costa-Font, J., Jofre-Bonet, M., & Yen, S. T. (2013). Not all incentives wash out the warm glow: the case of blood donation revisited. *Kyklos*, 66(4), 529-551.
- Creaven, A. M., Healy, A., & Howard, S. (2018). Social connectedness and depression: Is there added value in volunteering? *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(10), 1400-1417.
- Crumpler, H., & Grossman, P. J. (2008). An experimental test of warm glow giving. *Journal of Public Economics*, 92(5-6), 1011-1021.
- Czike, K. (2001). Önkéntesség számokban. *Esély*, 6, 18-46.
- Czike K. és F. Tóth A. (szerk.), (2007). A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007–2017. Önkéntes Központ Alapítvány. Letöltve: 2018.08.20-án.
http://www.onkentes.hu/sites/default/files/attachment/3/20070406140519_1.pdf

- Czike, K., & Kuti, É. (2006). Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció. *Volunteering, charity, social integration*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport, Önkéntes Központ Alapítvány.
- Csaba, S., Belinszky, A., Lukács, Z. A., Lantos, N. A., & Kende, A. (2017). Menekültek Magyarországon: a politikai attitűdök és a morális felelősségvállalás szerepe a kollektív cselekvésben. *Alkalmazott Pszichológia*, 17(2), 29-49.
- Darling, N. (2005). Mentoring adolescents. *Handbook of Youth Mentoring*, 177-190.
- Daruvala, D. (2010). Would the right social preference model please stand up!. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 73(2), 199-208.
- Davis, M. H., Hall, J. A., & Meyer, M. (2003). The first year: Influences on the satisfaction, involvement, and persistence of new community volunteers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(2), 248-260.
- Dawes, R. M., & Thaler, R. H. (1988). Anomalies: cooperation. *Journal of Economic Perspectives*, 2(3), 187-197.
- Deci, E. L., La Guardia, J. G., Moller, A. C., Scheiner, M. J., & Ryan, R. M. (2006). On the benefits of giving as well as receiving autonomy support: Mutuality in close friendships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(3), 313-327.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality. *Journal of Research in Personality*, 19(2), 109-134.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2002). *Handbook of self-determination research*. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 49(3), 182-185.
- Delli Carpini, M. X., & Keeter, S. (1996). *What Americans know about politics and why it matters*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dickens, W. T., & Flynn, J. R. (2001). Heritability estimates versus large environmental effects: the IQ paradox resolved. *Psychological Review*, 108(2), 346.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Dorner, L. (2013). Az önkéntesség pszichológiai vonatkozásainak szakirodalmi áttekintése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 68(2), 329-355.
- Dorner, L., Fürné Mosoni, A., & Hatvani, A. (2017). A hospice önkéntesség lélektani vonatkozásainak szakirodalmi áttekintése. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 18(1), 30-58.
- Dorner, L. & Rózsa, S. (2018). Personality profile and life satisfaction of volunteers and non-volunteers – Are there differences? *Transylvanian Journal of Psychology*, 19(2), 3-30.
- Dorner L. (2019). A serdülő-és ifjúkori önkéntességgel kapcsolatos tapasztalatok empirikus vizsgálata. *Új Pedagógiai Szemle*, 2019(1-2), 21-43.
- Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., Schroeder, D. A., & Penner, L. A. (2006). *The social psychology of helping behavior*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Duboz, P., & Cunéo, B. (2010). How barriers to blood donation differ between lapsed donors and non-donors in France. *Transfusion Medicine*, 20(4), 227-236.
- Dulin, P. L., & Hill, R. D. (2003). Relationships between altruistic activity and positive and negative affect among low-income older adult service providers. *Aging & Mental Health*, 7(4), 294-299.
- Eagly, A. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Eagly, A. H. (2009). The his and hers of prosocial behavior: An examination of the social psychology of gender. *American Psychologist*, 64(8), 644.
- Eastlund, T. (1998). Monetary blood donation incentives and the risk of transfusion-transmitted infection. *Transfusion*, 38(9), 874-882.
- Eccles, J. S., & Barber, B. L. (1999). Student council, volunteering, basketball, or marching band: What kind of extracurricular involvement matters? *Journal of Adolescent Research*, 14, 10-43.

- Eccles, J. S., & Templeton, J. (2002). Extracurricular and other after-school activities for youth. *Review of Research in Education*, 26, 113-180.
- Edele, A., Dziobek, I., & Keller, M. (2013). Explaining altruistic sharing in the dictator game: The role of affective empathy, cognitive empathy, and justice sensitivity. *Learning and Individual Differences*, 24, 96-102.
- Eid, M. & Diener, E. (2004). Global judgments of subjective well-being: situational variability and long-term stability. *Social Indicators Research*, 65(3), 245-277.
- Einolf, C. J. (2008). Empathic concern and prosocial behaviors: A test of experimental results using survey data. *Social Science Research*, 37(4), 1267-1279.
- Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Shepard, A. C., Carlo, G. (1999). Consistency and development of Prosocial Dispositions: A Longitudinal Study. *Child Development*, 70(6), 1360-1372.
- Eley, D. (2003). Perceptions of and reflections on volunteering: The impact of community service on citizenships in students. *Voluntary Action*, 5(3), 27-46.
- Ellison, C. G. (1991). Religious involvement and subjective well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(1), 80-99.
- Engel, G. L. (1978). Psychologic stress, vasodepressor (vasovagal) syncope, and sudden death. *Annals of Internal Medicine*, 89(3), 403-412.
- Engel, C. (2011). Dictator games: A meta study. *Experimental Economics*, 14(4), 583-610.
- Evans, R., & Ferguson, E. (2014). Defining and measuring blood donor altruism: a theoretical approach from biology, economics and psychology. *Vox Sanguinis*, 106(2), 118-126.
- Exley, C. (2013): "Incentives for Prosocial Behavior: Is Reputation the Missing Link?," Stanford University, Working Paper.
- Febbraro, A. (1997). Gender differences in giving and volunteering. Letöltve: 2018.08.18-án. http://www.givingandvolunteering.ca/factsheets/1997_CA_gender_differences.asp
- Fehr, E., Fischbacher, U., & Gächter, S. (2002). Strong reciprocity, human cooperation, and the enforcement of social norms. *Human Nature*, 13(1), 1-25.
- Fehr, E., & Fischbacher, U. (2003). The nature of human altruism. *Nature*, 425(6960), 785.
- Fehr, E., & Fischbacher, U. (2004a). Social norms and human cooperation. *Trends in Cognitive Sciences*, 8(4), 185-190.
- Fehr, E., & Fischbacher, U. (2004b). Third-party punishment and social norms. *Evolution and Human Behavior*, 25(2), 63-87.
- Fehr, E., & Schmidt, K. M. (1999). A theory of fairness, competition, and cooperation. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(3), 817-868.
- Fengler, A. P. (1984). Life satisfaction of subpopulations of elderly: The comparative effects of volunteerism, employment, and meal site participation. *Research on Aging*, 6(2), 189-212.
- Fényes, H. (2014). Önkéntesség és új típusú önkéntesség a debreceni egyetemisták körében. In: Fényes Hajnalka–Szabó Ildikó (Szerk.): Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok. *Campus Life at the University of Debrecen. Youth-sociological Studies Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó*, 85-108.
- Fényes, H., Lipcsei, L., & Szeder, D. V. (2012). Önkéntesség a Debreceni Egyetem hallgatói táborában. In: Dusa Ágnes, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok II. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó*, 99-120.
- Fényszárosi É., Sallay V., Matuszka B. és Martos T. (2018). Munkával kapcsolatos motivációk és elégedettség – személy-orientált elemzés. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(3), 411-434.
- Ferguson, E. (2004). Conscientiousness, emotional stability, perceived control and the frequency, recency, rate and years of blood donor behaviour. *British Journal of Health Psychology*, 9(3), 293-314.
- Ferguson, E. (2015). Mechanism of altruism (MOA) approach to blood donor recruitment and retention: a review and future directions. *Transfusion Medicine*, 25(4), 211-226.

- Ferguson, E., Atsma, F., De Kort, W., & Veldhuizen, I. (2012). Exploring the pattern of blood donor beliefs in first-time, novice, and experienced donors: differentiating reluctant altruism, pure altruism, impure altruism, and warm glow. *Transfusion*, 52(2), 343-355.
- Ferguson, E., Dorner, L., France, C. R., France, J. L., Masser, B., Lam, M., ... & Huis in't Veld, E. (2018). Blood donor behaviour, motivations and the need for a systematic cross-cultural perspective: the example of moral outrage and health-and non-health-based philanthropy across seven countries. *ISBT Science Series*, 13(4), 375-383.
- Ferguson, E., Farrell, K., & Lawrence, C. (2008). Blood donation is an act of benevolence rather than altruism. *Health Psychology*, 27(3), 327.
- Ferguson, E., France, C. R., Abraham, C., Ditto, B., & Sheeran, P. (2007). Improving blood donor recruitment and retention: integrating theoretical advances from social and behavioral science research agendas. *Transfusion*, 47(11), 1999-2010.
- Ferguson, E., & Lawrence, C. (2018). It is only fair: blood donors are more sensitive to violations of fairness norms than nondonors—converging psychometric and ultimatum game evidence. *Vox Sanguinis*, 113(3), 242-250.
- Ferguson, E., Taylor, M., Keatley, D., Flynn, N., & Lawrence, C. (2012). Blood donors' helping behavior is driven by warm glow: more evidence for the blood donor benevolence hypothesis. *Transfusion*, 52(10), 2189-2200.
- Ferrari, J. R., Barone, R. C., Jason, L. A., & Rose, T. (1985). The use of incentives to increase blood donations. *The Journal of Social Psychology*, 125(6), 791-793.
- Field, T. M., Hernandez-Reif, M., Quintino, O., Schanberg, S., & Kuhn, C. (1998). Elder retired volunteers benefit from giving massage therapy to infants. *Journal of Applied Gerontology*, 17(2), 229-239.
- Finkelstein, M., Penner, A., & Brannick, M. (2005). Motive, role identity and prosocial personality as predictors of volunteer activity. *Social Behavior and Personality*, 33(4), 403-418.
- Finkelstein, M. A. (2009). Intrinsic vs. extrinsic motivational orientations and the volunteer process. *Personality and Individual Differences*, 46(5-6), 653-658.
- Finkelstein, M. A. (2010). Individualism/collectivism: Implications for the volunteer process. *Social Behavior and Personality*, 38(4), 445-452.
- Finkelstein, M. A. (2011). Correlates of individualism and collectivism: Predicting volunteer activity. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 39(5), 597-606.
- Folmann, J., & Muldoon, K. (1997). Florida Learn & Serve 1995-96: What Were the Outcomes? *NASSP Bulletin*, 81, 29-36.
- Fox, J., Machtmes, K., Tassin, M., & Hebert, L. (2010). An analysis of volunteer motivations among youth participating in service-learning projects. *Information for Action*, 2(1), 1-19.
- Forde, D. S. (2000). *Correlates of organizational citizenship behavior motives*. Honors thesis. Tampa, Florida: University of South Florida.
- Fowler, J. H. (2006). Altruism and Turnout. *Journal of Politics*, 68, 647-683.
- France, C. R., & France, J. L. (2018). Fear of donation-related stimuli is reported across different levels of donation experience. *Transfusion*, 58(1), 113-120.
- France, C. R., France, J. L., Carlson, B. W., Frye, V., Duffy, L., Kessler, D. A., ... & Shaz, B. H. (2017). Applying self-determination theory to the blood donation context: the blood donor competence, autonomy, and relatedness enhancement (Blood Donor CARE) trial. *Contemporary Clinical Trials*, 53, 44-51.
- France, C. R., France, J. L., Carlson, B. W., Himawan, L. K., Stephens, K. Y., Frame-Brown, T. A., ... & Menitove, J. E. (2014). Fear of blood draws, vasovagal reactions, and retention among high school donors. *Transfusion*, 54(3pt2), 918-924.
- France, J. L., France, C. R., Carlson, B. W., Kessler, D. A., Rebosa, M., Shaz, B. H., ... & Carey, P. M. (2015). Motivating first-time, group O blood donors to return: Rationale and design of a randomized controlled trial of a post-donation telephone interview. *Contemporary Clinical Trials*, 44, 64-69.

- France, C. R., France, J. L., Himawan, L. K., Stephens, K. Y., Frame-Brown, T. A., Venable, G. A., & Menitove, J. E. (2013). How afraid are you of having blood drawn from your arm? A simple fear question predicts vasovagal reactions without causing them among high school donors. *Transfusion*, 53(2), 315-321.
- France, C. R., France, J. L., Kowalsky, J. M., & Cornett, T. L. (2010). Education in donation coping strategies encourages individuals to give blood: further evaluation of a donor recruitment brochure. *Transfusion*, 50(1), 85-91.
- France, C. R., France, J. L., Roussos, M., & Ditto, B. (2004). Mild reactions to blood donation predict a decreased likelihood of donor return. *Transfusion and Apheresis Science*, 30(1), 17-22.
- France, C. R., France, J. L., Wissel, M. E., Ditto, B., Dickert, T., & Himawan, L. K. (2013). Donor anxiety, needle pain, and syncopal reactions combine to determine retention: a path analysis of two-year donor return data. *Transfusion*, 53(9), 1992-2000.
- France, C. R., Kowalsky, J. M., France, J. L., Himawan, L. K., Kessler, D. A., & Shaz, B. H. (2014). The blood donor identity survey: a multidimensional measure of blood donor motivations. *Transfusion*, 54(8), 2098-2105.
- Frisch, M. B. (2000). Improving mental and physical health care through quality of life therapy and assessment. In: *Advances in quality of life theory and research* (pp. 207-241). Springer Netherlands.
- Gagné, M. (2003). The role of autonomy support and autonomy orientation in prosocial behavior engagement. *Motivation and Emotion*, 27(3), 199-223.
- Gallant, K., Smale, B., & Arai, S. (2010). Civic engagement through mandatory community service: Implications of serious leisure. *Journal of Leisure Research*, 42(2), 181.
- Gebauer, J. E., Riketta, M., Broemer, P., & Maio, G. R. (2008). Pleasure and pressure based prosocial motivation: Divergent relations to subjective well-being. *Journal of Research in Personality*, 42(2), 399-420.
- Gecas, V., & Burke, P. J. (1995). Self and identity. *Sociological Perspectives on Social Psychology*, 41-67.
- Germain, M., & Godin, G. (2016). The relative efficacy of telephone and email reminders to elicit blood donation. *Vox Sanguinis*, 110(3), 278-281.
- Gibson, T. (2008). Religion and civic engagement among America's youth. *The Social Science Journal*, 45(3), 504-514.
- Gillespie, T. W., & Hillyer, C. D. (2002). Blood donors and factors impacting the blood donation decision. *Transfusion Medicine Reviews*, 16(2), 115-130.
- Glynn, S. A., Williams, A. E., Nass, C. C., Bethel, J., Kessler, D., Scott, E. P., Fridey, J., Kleinman, S. H., & Schreiber, G. B., (2003). Attitudes toward blood donation incentives in the United States: implications for donor recruitment. *Transfusion*, 43(1), 7-16.
- Godin, G., Sheeran, P., Conner, M., Germain, M., Blondeau, D., Gagne, C., ... & Naccache, H. (2005). Factors explaining the intention to give blood among the general population. *Vox Sanguinis*, 89(3), 140-149.
- Godin, G., Conner, M., Sheeran, P., Bélanger-Gravel, A., & Germain, M. (2007). Determinants of repeated blood donation among new and experienced blood donors. *Transfusion*, 47(9), 1607-1615.
- Godin, G., Sheeran, P., Conner, M., & Germain, M. (2008). Asking questions changes behavior: mere measurement effects on frequency of blood donation. *Health Psychology*, 27(2), 179.
- Goette, L., & Stutzer, A. (2008). Blood donations and incentives: Evidence from a field experiment. Basel: Wirtschaftswissenschaftliches Zentrum (WWZ) der Universität Basel.
- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J., & Swann Jr, W. B. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37(6), 504-528.
- Graff, L. (2002). Emerging trends and issues in volunteerism and volunteer program management. *E-Volunteerism*, 3(1), 1-20.
- Grönlund, H., Holmes, K., Kang, C., Cnaan, R. A., Handy, F., Brudney, J. R., et al. (2011). Cultural Values and Volunteering: A Cross-cultural Comparison of Students' Motivation to Volunteer in 13 Countries. *Journal of Academic Ethics*, 9(2), 1-20.
- Grube, J., & Piliavin, J. A. (2000). Role identity, organizational experiences, and volunteer experiences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1108-1120.

- Guglielmetti, C., & Marta, E. (2003). La matrice familiare dell'impegno di giovani volontari: uno studio esplorativo. (Familiar patterns in young volunteers engagement). In: Marta, E. & Scabini, E.(Eds.), *Giovani Volontari*. Firenze: Giunti.
- Guillaume, C., Jagers, R., & Rivas-Drake, D. (2015). Middle school as a developmental niche for civic engagement. *American Journal of Community Psychology*, 56(3-4), 321-331.
- Güntert, S. T., Strubel, I. T., Kals, E., & Wehner, T. (2016). The quality of volunteers' motives: Integrating the functional approach and self-determination theory. *The Journal of Social Psychology*, 156(3), 310-327.
- Habashi, M. M., Graziano, W. G., & Hoover, A. E. (2016). Searching for the prosocial personality: A Big Five approach to linking personality and prosocial behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(9), 1177-1192.
- Haivas, S., Hofmans, J., & Pepermans, R. (2012). Self-determination theory as a framework for exploring the impact of the organizational context on volunteer motivation: A study of Romanian volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(6), 1195-1214.
- Hamilton, W. D. (1964). The genetical evolution of social behaviour. II. *Journal of Theoretical Biology*, 7(1), 17-52.
- Handy, F., Brodeur, N., & Cnaan, R. A. (2006). Summer on the island: episodic volunteering. *Voluntary Action*, 7(3), 31-46.
- Handy, F., Cnaan, R. A., Hustinx, L., Kang, C., Brudney, J. L., Haski-Leventhal, D., ... & Yamauchi, N. (2010). A cross-cultural examination of student volunteering: Is it all about résumé building?. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(3), 498-523.
- Harbaugh, W. T., Mayr, U., & Burghart, D. R. (2007). Neural responses to taxation and voluntary giving reveal motives for charitable donations. *Science*, 316(5831), 1622-1625.
- Harris, A. H., & Thoresen, C. E. (2005). Volunteering is associated with delayed mortality in older people: analysis of the longitudinal study of aging. *Journal of Health Psychology*, 10(6), 739-752.
- Harrison, D. A., Newman, D. A., & Roth, P. L. (2006). How important are job attitudes? Meta-analytic comparisons of integrative behavioral outcomes and time sequences. *Academy of Management Journal*, 49(2), 305-325.
- Hart, D., Donnelly, T. M., Youniss, J., & Atkins, R. (2007). High school community service as a predictor of adult voting and volunteering. *American Educational Research Journal*, 44(1), 197-219.
- Hart, D., & Gullan, R. L. (2010). The sources of adolescent activism: Historical and contemporary findings. In: L. R. Sherrod, J. Torney-Purta, & C. A. Flanagan (Eds.), *Handbook of research in civic engagement in youth* (pp. 67-90). Hoboken, NJ: Wiley
- Healy, K. (2010). *Last best gifts: Altruism and the market for human blood and organs*. University of Chicago Press.
- Heinrich, J. (1999). Blood supply: availability of blood to meet the nation's requirements. In *GAO/HEHS-99-187r. 9-20-1999*. GPO.
- Hiatt, S. W., & Jones, A. A. (2000). Volunteer services for vulnerable families and at-risk elderly. *Child Abuse and Neglect*, 24(1), 141-148.
- Hilbig, B. E., Glöckner, A., & Zettler, I. (2014). Personality and prosocial behavior: Linking basic traits and social value orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(3), 529.
- Hines, M. (2005). *Brain gender*. New York: Oxford University Press.
- Hirschfelder, A. S., & Sabrina, L. Reilly (2007). "Rx: Volunteer: A Prescription for Healthy Aging." *Altruism and Health: Perspectives from Empirical Research*, 116-40.
- Holdsworth, C. (2010). Why volunteer? Understanding motivations for student volunteering. *British Journal of Educational Studies*, 58(4), 421-437.
- Holdsworth, C., Quinn, J. (2010). Student volunteering in English higher education. *Studies in Higher Education*, 35(1), 113-127.
- Hollister, R. (2002). Lives of active citizenship. Inaugural talk, John DiBiaggio Chair in Citizenship and Public Service, Tufts University.

- Hoogerwerf, M. D., Veldhuizen, I. J. T., Tarvainen, M. P., Merz, E. M., Huis in 't Veld, E. M. J., de Kort, W. L. A. M., ... & Frings-Dresen, M. H. W. (2018). Physiological stress response patterns during a blood donation. *Vox Sanguinis*, 113(4), 357-367.
- Howarth, E. (1976). Personality characteristics of volunteers. *Psychological Reports*, 38, 855-858.
- Huis in 't Veld, E. M., de Kort, W. L., & Merz, E. M. (2019). Determinants of blood donation willingness in the European Union: a cross-country perspective on perceived transfusion safety, concerns, and incentives. *Transfusion*, 59, 1273-1282.
- Hunt, J. (2002). Doing Unto Others: A Social Ecology Framework on Personality And Volunteering Masters In Carleton University.
- Hunter, K. I., & Linn, M. W. (1981). Psychosocial differences between elderly volunteers and non-volunteers. *The International Journal of Aging and Human Development*, 12(3), 205-213.
- Hustinx, L., Haski-Leventhal, D., & Handy, F. (2008). One of a kind? Comparing episodic and regular volunteers at the Philadelphia Ronald McDonald House. *International Journal of Volunteer Administration*, 15(3), 50-66
- Iajya, V., Lacetera, N., Macis, M., & Slonim, R. (2013). The effects of information, social and financial incentives on voluntary undirected blood donations: Evidence from a field experiment in Argentina. *Social Science & Medicine*, 98, 214-223.
- Ironson, G. (2007). Altruism and health in HIV. In: S. Post (Ed.), *Altruism and health* (pp. 70-81). New York, NY: Oxford University Press
- Jackson, L. M., & Esses, V. M. (1997). Of scripture and ascription: The relation between religious fundamentalism and intergroup helping. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 893-906.
- Jackson, J. J., Wood, D., Bogg, T., Walton, K. E., Harms, P. D., & Roberts, B. W. (2010). What do conscientious people do? Development and validation of the Behavioral Indicators of Conscientiousness (BIC). *Journal of Research in Personality*, 44(4), 501-511.
- James, A. B., Schreiber, G. B., Hillyer, C. D., & Shaz, B. H. (2013). Blood donations motivators and barriers: A descriptive study of African American and white voters. *Transfusion and Apheresis Science*, 48(1), 87-93.
- Janoski, T., Musick, M., & Wilson, J. (1998). Being volunteered? The impact of social participation and pro-social attitudes on volunteering. *Sociological Forum*, 13(3), 495-519.
- Jansen, P., Sümmig, A., Esefeld, M., Greffin, K., Kaderali, L., & Greinacher, A. (2019). Well-being and return rate of first-time whole blood donors. *Vox Sanguinis*, 114 (2), 154-161.
- Jenkinson, C. E., Dickens, A. P., Jones, K., Thompson-Coon, J., Taylor, R. S., Rogers, M., ... & Richards, S. H. (2013). Is volunteering a public health intervention? A systematic review and meta-analysis of the health and survival of volunteers. *BMC Public Health*, 13(1), 773.
- John, O. P. (1990). The search for basic dimensions of personality. In *Advances in psychological assessment* (pp. 1-37). Springer, Boston, MA.
- Kahana, E., Bhatta, T., Lovegreen, L. D., Kahana, B., & Midlarsky, E. (2013). Altruism, helping, and volunteering: pathways to well-being in late life. *Journal of Aging and Health*, 25(1), 159-187.
- Kalibatas, V. (2008). Payment for whole blood donations in Lithuania: the risk for infectious disease markers. *Vox Sanguinis*, 94(3), 209-215.
- Karacan, E., Seval, G. C., Aktan, Z., Ayli, M., & Palabiyikoglu, R. (2013). Blood donors and factors impacting the blood donation decision: motives for donating blood in Turkish sample. *Transfusion and Apheresis Science*, 49(3), 468-473.
- Karlowits-Juhász, O. (2014). Az iskolai közösségi szolgálatról: Kutatási naplóm margójáról II. *Tani-Tani Online*. URL: http://www.tani-tani.info/az_iskolai_kozossegi_szolgalatrol
- Kasraian, L., & Maghsudlu, M. (2012). Blood donors' attitudes towards incentives: influence on motivation to donate. *Blood Transfusion*, 10(2), 186.

- King, G. D., McGowen, R., Doonan, R., & Schweibert, D. (1980). The selection of paraprofessional telephone counselors using the California Psychological Inventory. *American Journal of Community Psychology*, 8(4), 495-501.
- King, H. R., Jackson, J. J., Morrow-Howell, N., & Oltmanns, T. F. (2015). Personality accounts for the connection between volunteering and health. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 70(5), 691-697.
- Kirlin, M. (2003). The Role of Adolescent Extracurricular Activities in Adult Political Participation. CIRCLE Working Paper 02. *Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement (CIRCLE)*.
- Klinkenberg, E. F., Romeijn, B., de Kort, W. L., & Merz, E. M. (2018). Reasons to end the donor career: a quantitative study among stopped blood donors in the Netherlands. *Transfusion Medicine*, 28(3), 200-207.
- Knafo-Noam, A., Uzefovsky, F., Israel, S., Davidov, M., & Zahn-Waxler, C. (2015). The prosocial personality and its facets: genetic and environmental architecture of mother-reported behavior of 7-year-old twins. *Frontiers in Psychology*, 6, 112.
- Konrath, S., Fuhrel-Forbis, A., Lou, A., Brown, S. (2012). Motives for volunteering are associated with mortality risk in older adults. *Health Psychology*, 31(1), 87-96.
- Konrath, S. (2013). *Older adults who volunteer have lower cardiovascular risk factors*. Paper presented at the ARNOVA Conference, Hartford, CT.
- Konrath, S. (2014). The power of philanthropy and volunteering. In: Huppert, F., Cooper, C. L., (eds): *Wellbeing: A Complete Reference Guide. Interventions and Policies to Enhance Wellbeing*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons, pp.387-426..
- Konrath, S., Ho, M. H., Zarins, S. (2016). The strategic helper: Narcissism and prosocial motives and behaviors. *Current Psychology*, 35(2), 182-194.
- Kosterman, R., Mason, W. A., Haggerty, K. P., Hawkins, J. D., Spoth, R., & Redmond, C. (2011). Positive childhood experiences and positive adult functioning: prosocial continuity and the role of adolescent substance use. *Journal of Adolescent Health*, 49(2), 180-186.
- Kovács, J. (2015). Az igazságossággal, az együttműködés-versengéskutatás és a hatalom pszichológiájára irányuló kutatás tematikus érintkezési pontjai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 70(1), 197-213.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016). Az önkéntes munka jellemzői. Letöltés dátuma: 2019.12.05. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentes.pdf>
- Kraft-Todd, G., Yoeli, E., Bhanot, S., & Rand, D. (2015). Promoting cooperation in the field. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 3, 96-101.
- Krampen, G. (2000). Transition of adolescent political action orientations to voting behavior in early adulthood in view of a social-cognitive action theory model of personality. *Political Psychology*, 21(2), 277-297.
- Krasnow, M. M., Delton, A. W., Tooby, J., & Cosmides, L. (2013). Meeting now suggests we will meet again: Implications for debates on the evolution of cooperation. *Scientific Reports*, 3, 1747.
- Kwok, Y. Y., Chui, W. H., & Wong, L. P. (2013). Need satisfaction mechanism linking volunteer motivation and life satisfaction: A mediation study of volunteers subjective well-being. *Social Indicators Research*, 114(3), 1315-1329.
- Lacetera, N., & Macis, M. (2010). Do all material incentives for pro-social activities backfire? The response to cash and non-cash incentives for blood donations. *Journal of Economic Psychology*, 31(4), 738-748.
- Lacetera, N., Macis, M., & Slonim, R. (2012). Will there be blood? Incentives and displacement effects in pro-social behavior. *American Economic Journal: Economic Policy*, 4(1), 186-223.
- Lacetera, N., Macis, M., & Slonim, R. (2013). Economic rewards to motivate blood donations. *Science*, 340(6135), 927-928.
- Lacetera, N., Macis, M., & Slonim, R. (2014). Rewarding volunteers: a field experiment. *Management Science*, 60(5), 1107-1129.

- Laczo, R. M., & Hanisch, K. A. (1999). An examination of behavioral families of organizational withdrawal in volunteer workers and paid employees. *Human Resource Management Review*, 9(4), 453–477.
- Larson, R. (1994). Youth organizations, hobbies, and sports as developmental contexts. *Adolescence in context: The interplay of family, school, peers, and work in adjustment*, 46-65.
- Latané, B., & Darley, J. M. (1970). *The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help?*, Century Psychology Series. New York,: Appleton-Century Crofts.
- Lawford, H. L., & Ramey, H. L. (2017). Predictors of early community involvement: Advancing the self and caring for others. *American Journal of Community Psychology*, 59(1-2), 133-143.
- Lee, G., & Lee, W. J. (2010). Altruistic traits and organizational conditions in helping online. *Computers in Human Behavior*, 26, 1574–1580.
- Lee, S., Saito, T., Takahashi, M., & Kai, I. (2008). Volunteer participation among older adults in Japan: An analysis of the determinants of participation and reasons for non-participation. *Gerontology and Geriatrics*, 47, 173-187.
- Lefevor, G. T., & Fowers, B. J. (2016). Traits, situational factors, and their interactions as explanations of helping behavior. *Personality and Individual Differences*, 92, 159-163.
- Lerner, R. M. (2004). *Liberty: Thriving and civic engagement among America's youth*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lightman, E. S. (1981). Continuity in social policy behaviours: the case of voluntary blood donorship. *Journal of Social Policy*, 10(1), 53-79.
- Linley, P. A., Maltby, J., Wood, A. M., Osborne, G., & Hurling, R. (2009). Measuring happiness: The higher order factor structure of subjective and psychological well-being measures. *Personality and Individual Differences*, 47(8), 878-884.
- Liu, J. Y. (2010). Long-term care residents' views about the contributions of christian-based volunteers in Taiwan. A pilot study. *Journal of Religion and Health*, 51(3), 709–722.
- Lotz, S., Okimoto, T. G., Schlösser, T., & Fetchenhauer, D. (2011). Punitive versus compensatory reactions to injustice: Emotional antecedents to third-party interventions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(2), 477-480.
- Lum, Y. S., & Lightfoot, E. (2005). The effects of volunteering on the physical and mental health of older people. *Research on Aging*, 27(1), 31-55.
- Lyle III, H. F., Smith, E. A., & Sullivan, R. J. (2009). Blood donations as costly signals of donor quality. *Journal of Evolutionary Psychology*, 7(4), 263-286.
- Marsh, A. A., Kozak, M. N., & Ambady, N. (2007). Accurate identification of fear facial expressions predicts prosocial behavior. *Emotion*, 7(2), 239.
URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2743452/>
Utolsó elérés dátuma: 2020. május 22.
- Markos, V. (2015). Az iskolai közösségi szolgálat iránti attitűdök a középiskolások körében. *Juvenilia VI. Debreceni Bölcsész Diákkörösök Antológiája. Debrecen, Printart-Press Kft*, 209-224.
- Markos, V. (2016). Községi szolgálat vagy önkéntesség?. *Educatio*, 25(3), 444-450.
- Marks, H. M., & Jones, S. R. (2004). Community service in the transition: Shifts and continuities in participation from high school to college. *The Journal of Higher Education*, 75(3), 307-339.
- Marta, E., & Pozzi, M. (2008). Young people and volunteerism: A model of sustained volunteerism during the transition to adulthood. *Journal of Adult Development*, 15(1), 35-46.
- Martos, T. (2016). Motiváció, értékek és társas kapcsolatok: az öndetermináció elméletének alapjai. In S. L. Baritz & G. Dabóczy (szerk.), *Emberközpontú gazdaság: A Keresztény Társadalmi Elvek a Gazdaságban (KETEG) képzés szakkönyve* (pp. 242-255). Budapest, Magyarország: KETEG Oikonomia Kutató Intézet Alapítvány.
- Martos, T., Sallay, V., Désfalvi, J., Szabó, T., & Ittész, A. (2014). Az Élettel való Elégedettség Skála magyar változatának (SWLS-H) pszichometriai jellemzői= Psychometric characteristics of the Hungarian version of the Satisfaction with Life Scale (SWLS-H). *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3), 289-303.

- Masser, B., France, C. R., Foot, J., Rozsa, A., Hayman, J., Waller, D., & Hunder, E. (2016). Improving first-time donor attendance rates through the use of enhanced donor preparation materials. *Transfusion*, 56(6pt2), 1628-1635.
- Masser, B. M., France, C. R., Himawan, L. K., Hyde, M. K., & Smith, G. (2016). The impact of the context and recruitment materials on nondonors' willingness to donate blood. *Transfusion*, 56(12), 2995-3003.
- Masser, B. M., White, K. M., Hyde, M. K., & Terry, D. J. (2008). The psychology of blood donation: current research and future directions. *Transfusion Medicine Reviews*, 22(3), 215-233.
- Mathew, S. M., King, M. R., Glynn, S. A., Dietz, S. K., Caswell, S. L., & Schreiber, G. B. (2007). Opinions about donating blood among those who never gave and those who stopped: a focus group assessment. *Transfusion*, 47(4), 729-735.
- Matolcsi, Zs. (2013). Iskolai közösségi szolgálat, mint pedagógiai eszköz. *Neveléstudomány*, 4, 70-83.
- McCabe, T., White, K., & Obst, P. (2007). The importance of volunteer functions to university students. *Australian Journal on Volunteering*, 12(2), 50-58.
- McClelland, D. C., & Pilon, D. A. (1983). Sources of adult motives in patterns of parent behavior in early childhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(3), 564.
- McClelland, D. C., Koestner, R., & Weinberger, J. (1989). How do self-attributed and implicit motives differ?. *Psychological Review*, 96(4), 690.
- McCombie, R. P. (1991). Blood donation patterns of undergraduate students: Family and friendship correlates. *Journal of Community Psychology*, 19(2), 161-165.
- McCrae, R. R., & Sutin, A. R. (2009). *Openness to experience*. Handbook of individual differences in social behavior, 257-273.
- McDougle, L., Handy, F., Konrath, S., & Walk, M. (2014). Health outcomes and volunteering: The moderating role of religiosity. *Social Indicators Research*, 117(2), 337-351.
- McMunn, A., Nazroo, J., Wahrendorf, M., Breeze, E., & Zaninotto, P. (2009). Participation in socially-productive activities, reciprocity and wellbeing in later life: baseline results in England. *Ageing & Society*, 29(5), 765-782.
- McVittie, C., Harris, L., & Tiliopoulos, N. (2006). "I intend to donate but...": Non-donors' views of blood donation in the UK. *Psychology, Health & Medicine*, 11(1), 1-6.
- Meier, S., & Stutzer, A. (2004). Is volunteering rewarding in itself? Evidence from a Natural Experiment. IEW Working Paper No. 180, University of Zurich.
- Meijs, L. C. P. M., & Karr, L. B. (2004). Managing volunteers in different settings: Membership and programme management. *Volunteering as leisure/Leisure as volunteering: An International Assessment*, 177-193.
- Meinhard, A., & Foster, M. (1999). *The impact of volunteer community service programs on students in Toronto's secondary schools*. Toronto, Ontario, Canada: Center for Voluntary Sector Studies.
- Mellor, D., Hayashi, Y., Stokes, M., Firth, L., Lake, L., Staples, M., ... & Cummins, R. (2009). Volunteering and its relationship with personal and neighborhood well-being. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(1), 144-159.
- Mennitto, S., Harrison, J., Ritz, T., Robillard, P., France, C. R., & Ditto, B. (2019). Respiration and applied tension strategies to reduce vasovagal reactions to blood donation: A randomized controlled trial. *Transfusion*, 59(2), 566-573.
- Merrell, J. (2000). Ambiguity: exploring the complexity of roles and boundaries when working with volunteers in well woman clinics. *Social Science & Medicine*, 51, 93-102.
- Merz, E. M., Ferguson, E., & van Dongen, A. (2018). Psychosocial characteristics of blood donors influence their voluntary nonmedical lapse. *Transfusion*, 58(11), 2596-2603.
- Meslin, E. M., Rooney, P. M., & Wolf, J. G. (2008). Health-related philanthropy: toward understanding the relationship between the donation of the body (and its parts) and traditional forms of philanthropic giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37(1_suppl), 44S-62S.
- Metz, E., McLellan, J., & Youniss, J. (2003). Types of voluntary service and adolescents' civic development. *Journal of Adolescent Research*, 18(2), 188-203.

- Midlarsky, E., & Kahana, E. (1994). *Altruism in later life*. Sage Publications, Inc.
- Mikulincer, M. E., & Shaver, P. R. (2010). *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature*. American Psychological Association.
- Milinski, M., Semmann, D., & Krambeck, H. (2002). Donors to charity gain in both indirect reciprocity and political reputation. *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, 269(1494), 881-883.
- Misje, A. H., Bosnes, V., Gåsdal, O., & Heier, H. E. (2005). Motivation, recruitment and retention of voluntary non-remunerated blood donors: a survey-based questionnaire study. *Vox Sanguinis*, 89(4), 236-244.
- Moen, P., Dempster-McClain, D., & Williams Jr, R. M. (1989). Social integration and longevity: An event history analysis of women's roles and resilience. *American Sociological Review*, 635-647.
- Moen, P., Dempster-McClain, D., & Williams Jr, R. M. (1992). Successful aging: A life-course perspective on women's multiple roles and health. *American Journal of Sociology*, 97(6), 1612-1638.
- Moll, J., Krueger, F., Zahn, R., Pardini, M., de Oliveira-Souza, R., & Grafman, J. (2006). Human fronto-mesolimbic networks guide decisions about charitable donation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 103(42), 15623-15628.
- Molnár, Sz.. (2003). Társadalmi tőke és információs társadalom. *Szociológiai Szemle*, 3, 112-121.
- Moore, C. W., & Allen, J. P. (1996). The effects of volunteering on the young volunteer. *Journal of Primary Prevention*, 17(2), 231-258.
- Moore, E., Warta, S., & Erichsen, K. (2014). College students' volunteering: factors related to current volunteering, volunteer settings, and motives for volunteering. *College Student Journal*, 48(3), 386-396.
- Montada, L., & Schneider, A. (1989). Justice and emotional reactions to the disadvantaged. *Social Justice Research*, 3(4), 313-344.
- Morros, M., Pushkar, D., & Reis, M. (1998). A study of current, former, and new elderly volunteers: A comparison of developmental and trait models of personality. *Journal of Adult Development*, 5(4), 219-230.
- Morrow-Howell, N., Hinterlong, J., Rozario, P. A., & Tang, F. (2003). Effects of volunteering on the well-being of older adults. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58(3), 137-145.
- Morrow-Howell, N. (2010). Volunteering in later life: Research frontiers. *The Journals of Gerontology: Series B*, 65(4), 461-469.
- Mowen, J. C., & Sujan, H. (2005). Volunteer behavior: A hierarchical model approach for investigating its trait and functional motive antecedents. *Journal of Consumer Psychology*, 15(2), 170-182.
- Musick, M. A., Herzog, A. R., & House, J. S. (1999). Volunteering and mortality among older adults: Findings from a national sample. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 54(3), S173-S180.
- Musick, M.A. & Wilson, J. (2007). Volunteering and depression: The role of psychological and social resources in different age groups. *Social Science & Medicine*, 56, 259-269.
- Mutchler, J. E., Burr, J. A. & Caro, F. G. (2003). From paid worker to volunteer: Leaving the paid workforce and volunteering in later life, *Social Forces*, 81(4), 1267-1293.
- Nagy, B. M. (2013). A hála pszichológiája. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 14(2), 139-165.
- Nagy L. & Balázs K. (2018). Politikamentes társadalmi célú reklámok hatásának vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(3), 133-158.
- Navickas, V., Simkus, A., & Strunz, H. (2016). The Impact of volunteering as a form of leisure on students' life quality. *Transformation in Business & Economics*, 15(3), 96-112.
- Newman, B. H., Newman, D. T., Ahmad, R., & Roth, A. J. (2006). The effect of whole-blood donor adverse events on blood donor return rates. *Transfusion*, 46(8), 1374-1379.
- Newmann, F. M., & Rutter, R. A. (1983). The effects of high school and community service programs on students' social development. Madison: Wisconsin Center for Education Research.
- Nowak, M. A. (2006). Five rules for the evolution of cooperation. *Science*, 314(5805), 1560-1563.

- Okun, M. A., Pugliese, J., & Rook, K. S. (2007). Unpacking the relation between extraversion and volunteering in later life: The role of social capital. *Personality and Individual Differences*, 42, 1467–1477.
- Okun, M. A., August, K. J., Rook, K. S., & Newsom, J. T. (2010). Does volunteering moderate the relation between functional limitations and mortality?. *Social Science & Medicine*, 71(9), 1662-1668.
- Okun, M. A., Yeung, E. W., & Brown, S. (2013). Volunteering by older adults and risk of mortality: A meta-analysis. *Psychology and Aging*, 28(2), 564.
- Olatunji, B. O., Etzel, E. N., & Ciesielski, B. G. (2010). Vasovagal syncope and blood donor return: examination of the role of experience and affective expectancies. *Behavior Modification*, 34(2), 164-174.
- Oldini, R. (2002). La cultura della solidarietà nei giovani volontari e nelle loro famiglie. In: Scabini, E., Rossi, G.(ed.). *La famiglia prosociale*. Studi Interdisciplinari sulla Famiglia, 19, Milano, Vita e Pensiero, 75-124.
- Oman, D., Thoresen, C. E., & McMahon, K. (1999). Volunteerism and mortality among the community-dwelling elderly. *Journal of Health Psychology*, 4(3), 301-316.
- Oman, D. (2007). Does volunteering foster physical health and longevity? In S. G. Post (Ed.), *Altruism and health: Perspectives from empirical research* (pp. 15-32). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Omoto, A. M., & Packard, C. D. (2016). The power of connections: Psychological sense of community as a predictor of volunteerism. *The Journal of Social Psychology*, 156(3), 272-290.
- Omoto, A. M., & Snyder, M. (1995). Sustained helping without obligation: motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 671.
- Omoto, A. M., & Snyder, M. (2002). Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45(5), 846-867.
- Onyx, J., & Warburton, J. (2003). Volunteering and health among older people: A review. *Australasian Journal on Ageing*, 22(2), 65-69.
- Otto, P. E., & Bolle, F. (2011). Multiple facets of altruism and their influence on blood donation. *The Journal of Socio-Economics*, 40(5), 558-563.
- Ozorak, E. W. (2003). Love of God and neighbor: Religion and volunteer service among college students. *Review of Religious Research*, 44, 285–299.
- Paal, T., & Bereczkei, T. (2007). Adult theory of mind, cooperation, Machiavellianism: The effect of mindreading on social relations. *Personality and Individual Differences*, 43(3), 541-551.
- Paál T., & Bereczkei T. (2014). Bűntetés a versengés szolgálatában. Implikációk az erős reciprocitás elméletére vonatkozóan. *Pszichológia*, 34(3), 239-259.
- Pancer, S. M., Pratt, M., Hunsberger, B., & Alisat, S. (2007). Community and political involvement in adolescence: What distinguishes the activists from the uninvolved?. *Journal of Community Psychology*, 35(6), 741-759.
- Papagiannis, D., Rachiotis, G., Symvoulakis, E. K., Anyfantakis, D., Douvlataniotis, K., Zilidis, C., ... & Hadjichristodoulou, C. (2016). Blood donation knowledge and attitudes among undergraduate health science students: A cross-sectional study. *Transfusion and Apheresis Science*, 54(2), 303-308.
- Paterson, H., Reniers, R. & Völm, B. (2009). Personality types and mental health experiences of those who volunteer for helplines. *British Journal of Guidance&Counselling*, 37(4), 459-471.
- Paulhus, Delroy L., David R. Shaffer, and Leslie L. Downing (1977), "Effects of Making Blood Donor Motives Salient Upon Donor Retention: A Field Experiment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3, 99-102.
- Pavlova, M. K., & Silbereisen, R. K. (2012). Participation in voluntary organizations and volunteer work as a compensation for the absence of work or partnership? Evidence from two German samples of younger and older adults. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67(4), 514-524.
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life. *The Journal of Positive Psychology*, 3, 137–152.

- Pearce, J. L. (1983). Job attitude and motivation differences between volunteers and employees from comparable organizations. *Journal of Applied Psychology*, 68, 646–652.
- Pedersen, O. B., Axel, S., Rostgaard, K., Erikstrup, C., Edgren, G., Nielsen, K. R., Ullum, H., Kyvik, K. O. & Hjalgrim, H. (2015). The heritability of blood donation: a population-based nationwide twin study. *Transfusion*, 55(9), 2169-2174.
- Penner, L. A. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58, 447–467
- Penner, L. A., & Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 525–537.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56, 365-392.
- Perugini, M., Conner, M., & O’Gorman, R. (2011). Automatic activation of individual differences: A test of the gatekeeper model in the domain of spontaneous helping. *European Journal of Personality*, 25(6), 465-476.
- Philip, J., Sarkar, R. S., & Jain, N. (2014). A single-centre study of vasovagal reaction in blood donors: Influence of age, sex, donation status, weight, total blood volume and volume of blood collected. *Asian Journal of Transfusion Science*, 8(1), 43.
- Piersma, T. W., Bekkers, R., Klinkenberg, E. F., De Kort, W. L., & Merz, E. M. (2017). Individual, contextual and network characteristics of blood donors and non-donors: a systematic review of recent literature. *Blood Transfusion*, 15(5), 382.
- Piersma, T. W., Bekkers, R., de Kort, W., & Merz, E. M. (2018). Blood donation across the life course: the influence of life events on donor lapse.
URL: <https://osf.io/26b83/>.
- Utolsó elérés dátuma: 2020. május 22.
- Piersma, T. W., & Merz, E. M. (2019). (Non-) donor demographics, donation willingness, and the donor career. *Transfusion*, 2019(1), 1-3.
- Piliavin, J. A., & Callero, P. (1991). *Giving blood: The development of an altruistic identity*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Piliavin, J. A., Grube, J. A., & Callero, P. L. (2002). Role as resource for action in public service. *Journal of Social Issues*, 58, 469–485.
- Pólya, B., & Martos, T. (2012). Miért jó önkéntes munkát vállalni? Az önkéntesség és az étellel való elégedettség kapcsolata öndetermináció-elméleti megközelítésben. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 13(3), 255-271.
- Porto-Ferreira, F. A., de Almeida-Neto, C., Murphy, E. L., Montebello, S. D. C., Nogueira, F. A. H., Koga da Silva, E. M., MacFarland, W., & Custer, B. (2017). A randomized trial to evaluate the use of text messaging, letter, and telephone call reminders to improve return of blood donors with reactive serologic tests. *Transfusion*, 57(1), 102-107.
- Post, S. G. (2003). *Research on Altruism & Love*. Templeton Foundation Press.
- Post, S. G. (2007). *Altruism and health: Perspectives from empirical research*. Oxford University Press.
- Poulin, M. J. (2014). Volunteering predicts health among those who value others: Two national studies. *Health Psychology*, 33(2), 120.
- Principi, A., Schippers, J., Naegle, G., Di Rosa, M., & Lamura, G. (2016). Understanding the link between older volunteers’ resources and motivation to volunteer. *Educational Gerontology*, 42(2), 144-158.
- Proctor, C., Tweed, R., & Morris, D. (2015). The naturally emerging structure of well-being among young adults: “Big Two” or other framework?. *Journal of Happiness Studies*, 16(1), 257-275.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Ramos, R., Güntert, S., Brauchli, R., Bauer, G., Wehner, T., & Hämmig, O. (2016). Exploring the interaction between volunteering status, paid job characteristics and quality of volunteers’ motivation on mental health. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27(2), 790-809.

- Reed, P. B., & Selbee, L. K. (2003). Do people who volunteer have a distinctive ethos?. In: *The Values of Volunteering* (pp. 91-109). Springer, Boston, MA.
- Reinders, H., & Youniss, J. (2006). School-based required community service and civic development in adolescents. *Applied Developmental Science, 10*(1), 2–12.
- Rietschlin, J. (1998). Voluntary association membership and psychological distress. *Journal of Health and Social Behavior, 39*(4), 348-355.
- Roberts, B. W., Walton, K. E., & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: a meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin, 132*(1), 1.
- Robinson, N. G., Masser, B. M., White, K. M., Hyde, M. K., & Terry, D. J. (2008). Predicting intentions to donate blood among nondonors in Australia: an extended theory of planned behavior. *Transfusion, 48*(12), 2559-2567.
- Rodell, J. B. (2013). Finding meaning through volunteering: Why do employees volunteer and what does it mean for their jobs?. *Academy of Management Journal, 56*(5), 1274-1294.
- Rokach, A., & Wanklyn, S. (2009). Motivation to volunteer: Helping empower sick children. *Psychology and Education: An Interdisciplinary Journal, 46*(1), 7-25.
- Rosenthal, R. & Rosnow, R.L. (1975). *The volunteer subject*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Rosenthal, S., Feiring, C., & Lewis, M. (1998). Political volunteering from late adolescence to young adulthood. *Journal of Social Issues, 54*(3), 477-493.
- Royle, N. J., Smiseth, P. T., & Kölliker, M. (Eds.). (2012). *The evolution of parental care*. Oxford University Press.
- Ruci, L., van Allen, Z. M., & Zelenski, J. M. (2018). Pro-social personality traits, helping behavior, and ego-depletion: Is helping really easier for the dispositionally pro-social?. *Personality and Individual Differences, 120*, 32-39.
- Russell, A. R., Nyame-Mensah, A., de Wit, A., & Handy, F. (2019). Volunteering and Wellbeing Among Ageing Adults: A Longitudinal Analysis. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 30*(1), 115-128.
- Rusu, Sz. (2015). Önkéntességi mintázatok az észak-erdélyi és székelyföldi középiskolások körében, *Erdélyi Társadalom, 13*(2), 107-124.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology, 25*(1), 54-67.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Publications.
- Ryan, R. M., & La Guardia, J. G. (2000). What is being optimized? Self-determination theory and basic psychological needs. In S. H. Qualls & N. Abeles (Eds.), *Psychology and the aging revolution: How we adapt to longer life* (pp. 145-172). Washington, DC: American Psychological Association.
- Sachdeva, S., Iliev, R., & Medin, D. L. (2009). Sinning saints and saintly sinners: The paradox of moral self-regulation. *Psychological Science, 20*(4), 523-528.
- Sanchez, A. M., Ameti, D. I., Schreiber, G. B., Thomson, R. A., Lo, A., Bethel, J., & Williams, A. E. (2001). Retrovirus Epidemiology Donor Study. The potential impact of incentives on future blood donation behavior. *Transfusion, 41*(2), 172-178.
- Skatova, A., & Ferguson, E. (2013). Individual differences in behavioural inhibition explain free riding in public good games when punishment is expected but not implemented. *Behavioral and Brain Functions, 9*(1), 3.
- Schaller, M., & Cialdini, R. B. (1988). The economics of empathic helping: Support for a mood management motive. *Journal of Experimental Social Psychology, 24*(2), 163-181.
- Schmid, C. (2012). The value “social responsibility” as a motivating factor for adolescents’ readiness to participate in different types of political actions, and its socialization in parent and peer contexts. *Journal of Adolescence, 35*(3), 533–547.

- Schondel, C. K., & Boehm, K. E. (2000). Motivational needs of adolescent volunteers. *Adolescence*, 35(138), 335.
- Schreiber, G. B., Sharma, U. K., Wright, D. J., Glynn, S. A., Ownby, H. E., Tu, G., Garratty, G., Piliavin, J., Zuck, T. & Gilcher, R. (2005). First year donation patterns predict long-term commitment for first-time donors. *Vox Sanguinis*, 88(2), 114-121.
- Schreiber, G. B., Schlumpf, K. S., Glynn, S. A., Wright, D. J., Tu, Y., King, M. R., ... & Guiltinan, A. M. (2006). Convenience, the bane of our existence, and other barriers to donating. *Transfusion*, 46(4), 545-553.
- Schreier, H. M. C. (2012). *Physiological benefits of volunteering among young adults and adolescents* (Doctoral dissertation, University of British Columbia).
- Schreier, H. M., Schonert-Reichl, K. A., & Chen, E. (2013). Effect of volunteering on risk factors for cardiovascular disease in adolescents: A randomized controlled trial. *JAMA pediatrics*, 167(4), 327-332.
- Schultheiss, O. C. (2008). *Implicit motives*. In: O. P. John, R. W. Robins & L. A. Pervin (eds). *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 603-633). New York, NY: Guilford Press.
- Schusterschitz, C., Flatscher-Thöni, M., Leiter-Scheiring, A. M., & Geser, W. (2014). Building a Committed Hospice Volunteer Workforce—Do Variables at the Experience Stage Matter?. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(5), 422-438.
- Schwartz, C., Meisenhelder, J. B., Ma, Y., & Reed, G. (2003). Altruistic social interest behaviors are associated with better mental health. *Psychosomatic Medicine*, 65(5), 778-785.
- Serow, R. C. (1991). Students and voluntarism: looking into the motives of community service participants. *American Educational Research Journal*, 28(3), 543-556.
- Shantz, A., Saksida, T., & Alfes, K. (2014). Dedicating time to volunteering: Values, engagement, and commitment to beneficiaries. *Applied Psychology*, 63(4), 671-697.
- Sheeran, P. (2002). Intention—behavior relations: a conceptual and empirical review. *European Review of Social Psychology*, 12(1), 1-36.
- Shepherd, L., O'Carroll, R. E., & Ferguson, E. (2014). An international comparison of deceased and living organ donation/transplant rates in opt-in and opt-out systems: a panel study. *BMC Medicine*, 12(1), 131.
- Shmotkin, D., Blumstein, T., & Modan, B. (2003). Beyond keeping active: Concomitants of being a volunteer in old-old age. *Psychology and Aging*, 18(3), 602-607.
- Simha, A., Armstrong, J. P., & Albert, J. F. (2011). Volunteers Versus Non-Volunteers—Which Group Cheats More, and Holds More lax Attitudes About Cheating? *Journal of Academic Ethics*, 9, 205-215.
- Simha, A., Topuzova, L. N., & Albert, J. F. (2011). V for volunteer (ing)—The journeys of undergraduate volunteers. *Journal of Academic Ethics*, 9(2), 107-126.
- Şimon, M. (2019). Volunteering for the Students in Braşov. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series VII: Social Sciences and Law*, 12(1), 139-146.
- Sinisi, C., Barnett, M. A., & Sprague, S. S. (1993). Factors affecting the decision to volunteer. Poster presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA, March 25-28, 1993.
- Skinner, B. F. (1978). The ethics of helping people. In L. WISP'E (Ed.): *Altruism, sympathy, and helping: Psychological and sociological principles* (pp. 249-262). New York: Academic Press.
- Smith, B. M., & Nelson, L. D. (1975). Personality correlates of helping behavior. *Psychological Reports*, 37(1), 307-310.
- Smith, D. A. (1994). Determinants of voluntary association participation and volunteering: Literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(3), 243-263.
- Smith, K.A., Holmes, K., Haski-Leventhal, D., Cnaan, R.A., Handy, F. & Brudney, J. L. (2010). Motivations and Benefits of Student Volunteering: Comparing Regular, Occasional, and Non-Volunteers in Five Countries. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 1(1), 65-81.

- Snyder, M., Clary, E., & Stukas, A. (2000). The functional approach to volunteerism. In G. Maio & J. Olson (Eds.), *Why we evaluate: Functions of attitudes* (pp. 365–393). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Snyder, M., & Omoto, A. M. (1992). Who helps and why? The psychology of AIDS volunteerism.
- Snyder, M., & Omoto, A. M. (2008). Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 2(1), 1-36.
- Snyder, M., & Omoto, A. M. (2009). Who gets involved and why? The psychology of volunteerism. *Youth empowerment and volunteerism: Principles, Policies and Practices*, 3-26.
- Son, J., & Wilson, J. (2012). Volunteer work and hedonic, eudemonic, and social well-being. In: *Sociological Forum* (Vol. 27, No. 3, pp. 658-681). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Studte, S., Clement, M., Soliman, M., & Boenigk, S. (2019). Blood donors and their changing engagement in other prosocial behaviors. *Transfusion*, 59(3), 1002-1015.
- Stukas, A., Snyder, M., & Clary, E. (1999). The effects of “mandatory volunteerism” on intentions to volunteer. *Psychological Science*, 10(1), 59–64.
- Stukas, A. A., Hoyer, R., Nicholson, M., Brown, K. M. & Aisbett, L. (2016). Motivations to volunteer and their associations with volunteers’ well-being. *Nonprofit and Volunteer Sector Quarterly*, 45(1), 112-132.
- Stutzer, A., & Goette, L. (2010). Blood donor motivation: what is ethical? What works?. *ISBT Science Series*, 5(1), 244-248.
- Sümnig, A., Feig, M., Greinacher, A., & Thiele, T. (2018). The role of social media for blood donor motivation and recruitment. *Transfusion*, 58(10), 2257-2259.
- Székely, L. (2014). Az új csendes generáció. In: Nagy, Á. és Székely L., (Szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012* (9-28.). Budapest: ISZT Alapítvány-Kutatópont.
- Tang, F. (2009). Late-life volunteering and the trajectories of physical health. *Journal of Applied Gerontology*, 28, 524-533.
- Tankersley, D., Stowe, C. J., & Huettel, S. A. (2007). Altruism is associated with an increased neural response to agency. *Nature Neuroscience*, 10(2), 150.
- Tapp, J. T. & Spanier, D. (1973). Personal characteristics of volunteer phone counselors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41, 245-250.
- Thijssen, A., Masser, B., Gemelli, C. N., & Davison, T. E. (2019). Trends in return behavior after an adverse event in Australian whole blood and plasma donors. *Transfusion*. DOI: 10.1111/trf.15475
- Thomas, P. A. (2010). Is it better to give or to receive? Social support and the well-being of older adults. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 65(3), 351-357.
- Thompson, S. C., Sobolew-Shubin, A., Galbraith, M. E., Schwankovsky, L., & Cruzen, D. (1993). Maintaining perceptions of control: Finding perceived control in low-control circumstances. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(2), 293.
- Thulin, E. W., & Bicchieri, C. (2016). I’m so angry I could help you: Moral outrage as a driver of victim compensation. *Social Philosophy and Policy*, 32(2), 146-160.
- Tilly, C. & Tilly, C. (1994). “Capitalist Work and Labor Markets.” In: N. Smelser, & R. Swedberg (Eds.), *Handbook of Economic Sociology* (pp. 283–313). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Titmuss, R. (1970). *The gift relationship: From human blood to social. Policy*, London.
- Tondon, R., Pandey, P., & Chaudhary, R. (2008). Vasovagal reactions in ‘at risk’ donors: a univariate analysis of effect of age and weight on the grade of donor reactions. *Transfusion and Apheresis Science*, 39(2), 95-99.
- Tóth, T. E., Péter-Szabó O., Tóth Á. (2015). A vonásszintű altruizmus evolúciós hagyatéka – segítségnyújtás az empátiás érzelmedetektálás és az averzív személyiségjegyek tükrében. *Impulzus*, 2(1), 1-47.
- Trimmel, M., Lattacher, H., & Janda, M. (2005). Voluntary whole-blood donors, and compensated platelet donors and plasma donors: Motivation to donate, altruism and aggression. *Transfusion and Apheresis Science*, 33(2), 147-155.

- Trivers, R. L. (1971). "The evolution of reciprocal altruism." *Quarterly Review of Biology*, 46, 35–57.
- Trouern-Trend, J. J., Cable, R. G., Badon, S. J., Newman, B. H., & Popovsky, M. A. (1999). A case-controlled multicenter study of vasovagal reactions in blood donors: influence of sex, age, donation status, weight, blood pressure, and pulse. *Transfusion*, 39(3), 316-320.
- Tscheulin, D. K., & Lindenmeier, J. (2005). The willingness to donate blood: an empirical analysis of socio-demographic and motivation-related determinants. *Health Services Management Research*, 18(3), 165-174.
- Turiano, N. A., Pitzer, L., Armour, C., Karlamangla, A., Ryff, C. D., & Mroczek, D. K. (2011). Personality trait level and change as predictors of health outcomes: Findings from a national study of Americans (MIDUS). *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67(1), 4-12.
- Uggen, C., & Janikula, J. (1999). Volunteerism and arrest in the transition to adulthood. *Social Forces*, 78(1), 331-362.
- Unger, L. S. (1991). Altruism as a motivation to volunteer. *Journal of Economic Psychology*, 12, 71–100.
- Uvnäs-Moberg, K., Arn, I., & Magnusson, D. (2005). The psychobiology of emotion: the role of the oxytocinergic system. *International Journal of Behavioral Medicine*, 12(2), 59-65.
- Vályi R. (2008). Az altruizmus jelensége a társadalomtudományban. *Kötő-jelek* (2007/2008), 103-123.
- Van Benschoten, E. (2001). *Civic engagement for people of all ages through national service*. Unpublished manuscript.
- Van der Poel, C. L., Seifried, E., & Schaasberg, W. P. (2002). Paying for blood donations: still a risk?. *Vox Sanguinis*, 83(4), 285-293.
- Van de Vyver, J., & Abrams, D. (2015). Testing the prosocial effectiveness of the prototypical moral emotions: Elevation increases benevolent behaviors and outrage increases justice behaviors. *Journal of Experimental Social Psychology*, 58, 23-33.
- Van Doorn, J., Zeelenberg, M., & Breugelmans, S. M. (2014). Anger and prosocial behavior. *Emotion Review*, 6(3), 261-268.
- Van Willigen, M. (2000). Differential benefits of volunteering across the life course. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 55(5), 308-318.
- Veerasamy, C., Sambasivan, M., & Kumar, N. (2015). Life satisfaction among healthcare volunteers in malaysia: role of personality factors, volunteering motives, and spiritual capital. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(2), 531-552.
- Vitaglione, G. D., & Barnett, M. A. (2003). Assessing a new dimension of empathy: Empathic anger as a predictor of helping and punishing desires. *Motivation and Emotion*, 27(4), 301-325.
- Wei, D., Lee, D., Cox, C. D., Karsten, C. A., Peñagarikano, O., Geschwind, D. H., ... & Piomelli, D. (2015). Endocannabinoid signaling mediates oxytocin-driven social reward. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(45), 14084-14089.
- Weinstein, N., & Ryan, R. M. (2010). When helping helps: Autonomous motivation for prosocial behavior and its influence on well-being for the helper and recipient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(2), 222.
- Wheeler, J. A., Gorey, K. M., & Greenblatt, B. (1998). The beneficial effects of volunteering for older volunteers and the people they serve: A meta-analysis. *The International Journal of Aging and Human Development*, 47(1), 69-79.
- Widjaja, E. (2010). Motivation behind volunteerism. CMC senior theses. Paper 4
- Wiersum-Osselton, J. C., van der Creek, T. M., Brand, A., Veldhuizen, I., van der Bom J. G. & de Kort, W. (2014). Risk factors for complications in donors at first and repeat whole blood donation: a cohort study with assessment of the impact on donor return. *Blood Transfusion*, 12(Suppl 1), s28.
- Wiersum-Osselton, J., Romeijn, B., van den Brekel, E., van Dongen, A., Hermans, F., Bokhorst, A., & Marijt-van der Kreek, T. (2019). Can we prevent vasovagal reactions in young inexperienced whole blood donors? A placebo controlled study comparing effects of a 330 vs 500 mL water drink prior to donation. *Transfusion*, 59(2), 555-565.

- Wilhelm, M. O., & Bekkers, R. (2010). Helping behavior, dispositional empathic concern, and the principle of care. *Social Psychology Quarterly*, 73(1), 11-32.
- Wilson, J. & Musick, M. (1997). Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 62(5), 694–713.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 215-240.
- Windsor, T. D., Anstey, K. J., & Rodgers, B. (2008). Volunteering and psychological well-being among young-old adults: How much is too much?. *The Gerontologist*, 48(1), 59-70.
- Winter, S. J. (1996). Peer tutoring and learning outcomes. In D. Watkins and J. Biggs (eds): *The Chinese Learner: Cultural, Psychological and Contextual Influences* (Hong Kong: The Comparative Education Research Centre, Faculty of Education, University of Hong Kong), 221–242.
- World Health Organization. World blood donor day, 2013
<http://www.who.int/campaigns/world-blood-donor-day/2013/en>
 Utolsó elérés dátuma: 2019. november. 22.
- World Health Organization (2017). Global Status Report on Blood Safety and Availability.
<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/254987/9789241565431-eng.pdf;jsessionid=26B013BBF656614215D93DF52928FB98?sequence=1>
 Utolsó elérés dátuma: 2020. május 22.
- World Giving Index (2019). A Global View of Giving Trends. Charities Aid Foundation.
https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_wgi_10th_edition_report_2712a_web_101019.pdf
 Utolsó elérés dátuma: 2020.május 20.
- Wright, M. F., & Li, Y. (2011). The associations between young adults' face-to-face prosocial behaviors and their on-line prosocial behaviors. *Computers in Human Behavior*, 27, 1959–1962.
- Wuthnow, R. (1993). *Acts of compassion: Caring for others and helping ourselves*. New Jersey: Princeton University Press.
- Wuthnow, R. (1995). *Learning to care: Elementary kindness in an age of indifference*. Oxford University Press.
- Wymer, W. W. (2011). The implications of sex differences on volunteer preferences. *Voluntas*, 22, 831–851.
- Wymer, W. W. (2012). Gender differences in social support in the decision to volunteer. *International Review of Public and Nonprofit Marketing*, 9, 19-26.
- Yates, M., & Youniss, J. (1996). A developmental perspective on community service in adolescence. *Social Development*, 5(1), 85–111.
- Yoshioka, C. F., Brown, W. A., & Ashcraft, R. F. (2007). A functional approach to senior volunteer and non-volunteer motivations. *The International Journal of Volunteer Administration*, 24(5), 31-43.
- Zaff, J. F., Moore, K. A., Papillo, A. R., & Williams, S. (2003). Implications of extracurricular activity participation during adolescence on positive outcomes. *Journal of Adolescent Research*, 18(6), 599-630.
- Zak, P. J., Kurzban, R., & Matzner, W. T. (2004). The neurobiology of trust. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1032(1), 224-227.
- Zanin, T. Z., Hersey, D. P., Cone, D. C., & Agrawal, P. (2016). Tapping into a vital resource: Understanding the motivators and barriers to blood donation in Sub-Saharan Africa. *African Journal of Emergency Medicine*, 6(2), 70-79.
- Zhao, K., Ferguson, E., & Smillie, L. D. (2017). Individual differences in good manners rather than compassion predict fair allocations of wealth in the dictator game. *Journal of Personality*, 85(2), 244-256.
- Zhou, C. (2018). The Effects of Disaggregated Longitudinal Volunteering Patterns on Self-Rated Health. Department of Sociology, Duke University.
<https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/16679/MP2018-Caoyifu%20Zhou-final.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 Utolsó elérés dátuma: 2020. május 22.

Zito, E., Alfieri, S., Marconi, M., Saturni, V., & Cremonesi, G. (2012). Adolescents and blood donation: motivations, hurdles and possible recruitment strategies. *Blood Transfusion*, 10(1), 45.

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Az Önkéntes és nem önkéntes személyek élettel való elégedettségének és személyiségprofiljának összehasonlító vizsgálata c. kutatás tesztbattériája

Az alábbi kérdőív állításai arra szolgálnak, hogy bizonyos személyiségvonások mentén minden ember jellemezhesse magát. Mivel nincs „jó” vagy „rossz” válasz, így a kérdőívben nem lehet „jó” vagy „rossz” eredményt elérni. A teszt célja az, hogy minél pontosabban írja le az ön személyiségét.

Kérjük, minden állításnál a következőképpen járjon el:

1. Olvassa el az állítást.

2. Jelölje be, hogy az állítás mennyire pontosan jellemzi az Ön személyiségét. Használja a következő jelölést:

1=Egyáltalán nem értek egyet

2=Inkább nem értek egyet

3=Igaz is, nem is

4=Inkább egyetértek

5=teljesen egyetértek

3. Ellenőrizze, hogy minden kérdésre válaszolt-e egy 1-5-ig terjedő számmal attól függően, hogy az adott tétel mennyire pontosan jellemzi az Ön személyiségét.

1. Aktív, élénk személy vagyok.	1	2	3	4	5
2. Nem gondolkodom túl sokat azon, amit csinálok.	1	2	3	4	5
3. Hajlamos vagyok arra, hogy túlságosan átérezzem mások problémáit.	1	2	3	4	5
4. Nem foglalkoztat különösebben, hogy tetteim milyen hatással vannak másokra.	1	2	3	4	5
5. Mindig tudomásom van arról, hogy mi történik a világban.	1	2	3	4	5
6. Soha nem szoktam hazudni.	1	2	3	4	5
7. Nem szeretem az olyan tevékenységeket, amikor mindent bele kell adni az embernek.	1	2	3	4	5
8. Rendszerint igen körültekintő vagyok.	1	2	3	4	5
9. Elég ritkán vagyok feszült.	1	2	3	4	5
10. Megértem, amikor az embereknek szükségük van a segítségemre.	1	2	3	4	5
11. Nem egykönnyen jegyzem meg a hosszú telefonszámokat.	1	2	3	4	5
12. Mindig jól kijöttem másokkal.	1	2	3	4	5
13. Inkább hajlok arra, hogy kiálljak jogaimért, minthogy lemondjak róluk.	1	2	3	4	5
14. Túl nagy akadályokba ütközve nem érdemes saját céljainként küzdeni.	1	2	3	4	5
15. Meglehetősen érzékeny vagyok.	1	2	3	4	5
16. Nincs arra szükség, hogy mindenkivel szívélyesek legyünk.	1	2	3	4	5
17. Nem nagyon vonzanak az új és váratlan helyzetek.	1	2	3	4	5
18. A felmerülő problémákat mindig azonnal megoldom.	1	2	3	4	5
19. Nem szeretem az olyan munkahelyi környezetet, ahol nagy a versengés.	1	2	3	4	5
20. Ha egyszer eldöntöttem valamit, azt véghez is viszem.	1	2	3	4	5
21. Nem egykönnyen veszten el a türelmem.	1	2	3	4	5
22. Szeretek elvegyülni az emberek között.	1	2	3	4	5
23. Az újdonságok magukkal ragadnak.	1	2	3	4	5
24. Komoly veszélytől sem riadtam vissza soha.	1	2	3	4	5
25. Hajlamos vagyok a gyors döntésre.	1	2	3	4	5
26. Mielőtt bárminek nekifognék, nem sajnálom az időt arra, hogy felmérjem az összes lehetséges következményt.	1	2	3	4	5

27. Nem tartom magam szorongó embernek.	1	2	3	4	5
28. Ha barátaim bajba kerülnek, sokszor fogalmam sincs, hogy mit csináljak.	1	2	3	4	5
29. Nagyon jó az emlékezőtehetségem.	1	2	3	4	5
30. Mindig biztos voltam a dolgomban.	1	2	3	4	5
31. A munkában nem tartom különösen fontosnak, hogy jobb legyek, mint mások.	1	2	3	4	5
32. Nem szeretem a túlzott módszerességet vagy rendszerességet.	1	2	3	4	5
33. Sebezhetőnek érzem magam mások bírálataival szemben.	1	2	3	4	5
34. Nem vonakodom, ha idegennek kell segíteni.	1	2	3	4	5
35. Az állandóan változó helyzetek nem vonzanak.	1	2	3	4	5
36. Soha nem szegtem meg a szabályokat, még gyermekkoromban sem.	1	2	3	4	5
37. Nem szeretem az olyan tevékenységeket, amikor minden változik és mozgásban van.	1	2	3	4	5
38. Nem hiszem, hogy érdemes erőnkön felül teljesíteni, még akkor sem, ha a határidő sürget.	1	2	3	4	5
39. Mindent megtennék, csakhogy kitűnjek.	1	2	3	4	5
40. Nem tartózkodom mások bírálatától, különösen akkor, ha megérdemlik.	1	2	3	4	5
41. Úgy gondolom, hogy nincsenek általános érvényű értékek és szabályok.	1	2	3	4	5
42. Egy probléma megoldásánál nem hatékony, ha sok különböző szempontot fontolgatunk.	1	2	3	4	5
43. Általában nem leszek dühös még olyankor sem, amikor pedig jó okom lenne rá.	1	2	3	4	5
44. Bármikor könnyen elismerem az általam elkövetett hibákat.	1	2	3	4	5
45. Ha bosszús vagyok, gúnyolódni kezdek.	1	2	3	4	5
46. Amit elhatároztam, még akkor is véghezviszem, ha ez előre nem látható következményekkel jár.	1	2	3	4	5
47. Nem vesztegetem az időt olyan ismeretek megszerzésére, melyek nem igazán tartoznak az érdeklődési körömhöz.	1	2	3	4	5
48. Majdnem mindig tudom, hogyan feleljek meg mások igényeinek.	1	2	3	4	5
49. Amibe belekezek, azt folytatom, még akkor is, ha a várt sikerek elmaradnak.	1	2	3	4	5
50. Ritkán érzem magam magányosnak vagy szomorúnak.	1	2	3	4	5
51. Nem szeretek egyszerre több dolgot csinálni.	1	2	3	4	5
52. Általában barátságos vagyok, még azokkal is, akiket nem szeretek.	1	2	3	4	5
53. Gyakran minden időmet lefoglalják munkáim és kötelezettségeim.	1	2	3	4	5
54. Ha valami áthúzza a számításomat, nem ragaszkodom eredeti tervemhez minden áron,	1	2	3	4	5
55. Nem érdekelnek a túlságosan komoly TV-műsorok.	1	2	3	4	5
56. Olyan ember vagyok, aki mindig új és új élményeket keres.	1	2	3	4	5
57. A rendtelenség nagyon bosszant.	1	2	3	4	5
58. Általában nem reagálok hevesen.	1	2	3	4	5
59. Mindig találok alkalmas érvet, hogy fenntartsam nézeteimet és meggyőzzek másokat igazamról.	1	2	3	4	5
60. Szeretek folyamatosan tájékozódni még olyan témákban is, melyek érdeklődési körömn kívül esnek.	1	2	3	4	5
61. Nem tartom túlságosan fontosnak, hogy megmutassam, mire vagyok képes.	1	2	3	4	5
62. Ki vagyok szolgáltatva hangulatom gyakori váltakozásainak.	1	2	3	4	5
63. Néha lényegtelen dolgokon is feldühödöm.	1	2	3	4	5
64. Nem szívesen adok kölcsön, még olyanoknak sem, akiket jól ismerek.	1	2	3	4	5
65. Nem szeretem a nagy összejöveteleket.	1	2	3	4	5
66. Általában nem szervezem meg az életem a legapróbb részletekig.	1	2	3	4	5
67. Más népek életstílusa és szokásai sohasem érdekelték.	1	2	3	4	5
68. Nem riadok vissza attól, hogy azt mondjam, amit gondolok.	1	2	3	4	5
69. Gyakran kiborulok.	1	2	3	4	5
70. Általában nem érdemes tekintettel lenni mások problémáira.	1	2	3	4	5
71. Az összejöveteleket általában zavar, ha a figyelem középpontjába kerülök.	1	2	3	4	5

72. Azt hiszem, hogy egy problémát sokféleképpen meg lehet oldani.	1	2	3	4	5
73. Ha úgy érzem, hogy igazam van, még akkor is gondot fordítok arra, hogy másokat meggyőzzek, ha ez időt és fáradságot vesz igénybe.	1	2	3	4	5
74. Általában hajlamos vagyok arra, hogy ne bízzak túlságosan másokban.	1	2	3	4	5
75. Nehezemre esik abbahagyni azt, amit elkezdtem.	1	2	3	4	5
76. Általában nem veszem el a nyugalmam.	1	2	3	4	5
77. Nem fordítok sok időt olvasásra.	1	2	3	4	5
78. Általában nem szoktam szóba elegyedni utastársaimmal.	1	2	3	4	5
79. Olykor annyira aprólékos vagyok, hogy unalmas lehetek másoknak.	1	2	3	4	5
80. Mindig tökéletesen becsületesen viselkedtem.	1	2	3	4	5
81. Nincsenek nehézségeim érzelmeim kordában tartásával.	1	2	3	4	5
82. Sohasem törekedtem tökéletességre.	1	2	3	4	5
83. Néha elhamarkodottan cselekszem.	1	2	3	4	5
84. Soha nem emeltem fel a hangom, és sohasem verekedtem senkivel.	1	2	3	4	5
85. Nem érdemes mindent beleadnunk, úgysem lehetünk tökéletesek.	1	2	3	4	5
86. Társaim, kollégáim nézeteit nagy tiszteletben tartom.	1	2	3	4	5
87. Mindig nagyon érdeklődtem a tudományok iránt.	1	2	3	4	5
88. Szívesen megbízom másokban.	1	2	3	4	5
89. Általában nem reagálok túlzott mértékben, még erős erős érzelmekre sem.	1	2	3	4	5
90. Nem hiszem, hogy a történelem tudása hasznos lenne számunkra.	1	2	3	4	5
91. Általában nem reagálok a provokációkra.	1	2	3	4	5
92. Bármit tettem, jobban nem csinálhattam.	1	2	3	4	5
93. Azt hiszem, mindenki van valami jó.	1	2	3	4	5
94. Könnyen szóba elegyedem számomra ismeretlen emberekkel.	1	2	3	4	5
95. Nem hiszem, hogy van esélyem arra, hogy meggyőzzek másokat, ha ők nem úgy vélekednek mint én.	1	2	3	4	5
96. Ha kudarcot vallok egy feladatban, addig próbálkozom, amíg nem sikerül megoldanom.	1	2	3	4	5
97. A tőlünk távoli kultúrák mindig elbűvöltek.	1	2	3	4	5
98. Gyakran vagyok ideges.	1	2	3	4	5
99. Nem vagyok bőbeszédű.	1	2	3	4	5
100. Nem túl hasznos munkatársaidhoz alkalmazkodni, ha ezzel saját tempódat csökkented.	1	2	3	4	5
101. Mindig mindent az első olvasásra megérték.	1	2	3	4	5
102. Mindig biztos vagyok magamban.	1	2	3	4	5
103. Nem tudom, mi készíteti az embereket arra, hogy másképp viselkedjenek, mint az átlag.	1	2	3	4	5
104. Fölöttébb bosszant, ha olyankor zavarnak, amikor valami érdekeset csinálok.	1	2	3	4	5
105. Nagyon szeretek kulturális vagy tudományos ismeretterjesztő műsorokat nézni.	1	2	3	4	5
106. Mielőtt befejeznék egy munkát, sok időt fordítok arra, hogy újra átnézzem.	1	2	3	4	5
107. Ha valami nem sikerül azonnal, nem küszködöm vele túl sokat.	1	2	3	4	5
108. Ha szükséges, minden további nélkül megmondom, hogy mindenki törődjön a maga dolgával.	1	2	3	4	5
109. Ha valamely ténykedésem kellemetlenséget okoz másoknak, biztos, hogy abbahagyom.	1	2	3	4	5
110. Ha egy munkát befejezek, nem gondolom át újra minden részletét.	1	2	3	4	5
111. Meggyőződésem, hogy együttműködve sokkal jobb eredményeket lehet elérni, mint versengve.	1	2	3	4	5
112. Jobban szeretek olvasni, mint sportolni.	1	2	3	4	5
113. Sohasem kritizáltam senkit.	1	2	3	4	5
114. Minden élmény iránt lelkesedem.	1	2	3	4	5
115. Csak akkor vagyok elégedett, ha sikerült terveimet végrehajtani.	1	2	3	4	5
116. Ha bíráljak, nem állom meg, hogy rákérdezzek, mi az oka.	1	2	3	4	5
117. Verseny nélkül semmit sem lehet az életben elérni.	1	2	3	4	5

118. Mindig megpróbálom a dolgokat több nézőpontból megvizsgálni.	1	2	3	4	5
119. Még szélsőségesen nehéz helyzetekben sem vesztetem el az önuralmam.	1	2	3	4	5
120. Néha még az apró problémák is aggasztanak.	1	2	3	4	5
121. Általában nem vagyok túl közvetlen idegenek társaságában.	1	2	3	4	5
122. Nem szoktam hirtelen változtatni a hangulatomat.	1	2	3	4	5
123. Nem szeretem a kockázatos dolgokat.	1	2	3	4	5
124. Soha nem érdeklődtem tudományos vagy filozófiai kérdések iránt.	1	2	3	4	5
125. Amikor belekezek valamibe, soha nem tudom, be fogom-e fejezni.	1	2	3	4	5
126. Általában megbízom mások szándékaiban.	1	2	3	4	5
127. Mindig kedveltem azokat, akiket ismertem.	1	2	3	4	5
128. Senkinek sem szabad túlságosan elnézőnek lennie bizonyos emberekkel.	1	2	3	4	5
129. Általában a legapróbb részletekre is figyelek.	1	2	3	4	5
130. Senki sem ismerheti meg teljesen képességeit, ha csoportban dolgozik.	1	2	3	4	5
131. Nem szoktam új megoldásokat keresni a már megoldott problémákra.	1	2	3	4	5
132. Nem hiszem, hogy érdemes időt vesztegetni annak az újraellenőrzésére, amit már megcsináltunk.	1	2	3	4	5

Ez a kérdőív 5 állítást tartalmaz, kérem, olvassa el az egyes állításokat, és jelölje meg egy hétfokú skála segítségével, hogy mennyire ért egyet az állításokkal, az alábbiak szerint:

- 1=egyáltalán nem ért egyet
- 2=nem ért egyet
- 3=inkább nem ért egyet
- 4=semleges
- 5=inkább egyetért
- 6=egyetért
- 7=teljesen egyetért

1. Az életem a legtöbb tekintetben közel van az ideálishoz.	1	2	3	4	5	6	7
2. Az életkörülményeim kitűnőek.	1	2	3	4	5	6	7
3. Elégedett vagyok az életemmel.	1	2	3	4	5	6	7
4. Eddig minden fontosabb dolgot megszereztem, amit akartam.	1	2	3	4	5	6	7
5. Ha újrakezdhetném, szinte semmin nem változtatnék.	1	2	3	4	5	6	7

2. melléklet: A véradás motivációs hátterének vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók mintáján c. kutatás során felhasznált kérdőívsomagok (véradók és nem véradók számára).

1. Adtál már vért korábban?
 - igen
 - nem (Ha nem, ugorj közvetlenül az 5. kérdéshez)
2. Ha igen, hányszor adtál eddig? ____
3. Ha már legalább egyszer adtál vért, milyen helyszínre/alkalomra mentél?
 - kórházba
 - véradó központba
 - mobil véradó állomásra (pl. véradóbusz)
 - irányított véradásra (amikor megjelölöd, ki kapja meg a vért)
 - a Magyar Vöröskereszt által meghirdetett külső helyszínre (kiszállásos véradás)
 - Egyéb
4. Ismersz valakit a környezetedben, aki véradó? (egynél több válasz is lehetséges)
 - szülő
 - rokon
 - barát
 - hallgatótárs
 - szomszéd
 - ismerős
 - nem ismerek véradókat
5. Ki tanácsolta, javasolta vagy ajánlotta neked, hogy menj el vért adni az első alkalommal? (egynél több választ is jelölhetsz)/Kitől hallottál először a véradás fontosságáról?
 - szülő
 - rokon
 - barát
 - ismerős
 - hallgatótárs
 - középiskolai tanárom
 - egyetemi/főiskolai oktatóm
 - véradásszervező (OVSZ, Vöröskereszt) munkatársa/önkéntese
 - a saját elhatározásomból kezdtem el
 - egyéb

A következő kérdések segítenek megérteni, milyen tudással és nézetekkel rendelkezel a véradással kapcsolatban. A 6-14. kérdésekre kérjük akkor is válaszolj, ha már adtál vért, és akkor is, ha még sosem. Ezt követően a 15. kérdéssel folytatódik a kitöltés, ahol újabb instrukciók következnek

6. A következő személyek mennyire hatnának/hatottak arra, hogy elkezdj vért adni?

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Szüleim	☐	☐	☐	☐	☐
Barátaim	☐	☐	☐	☐	☐

Hallgatótársak	☐	☐	☐	☐	☐
Oktatóim	☐	☐	☐	☐	☐
Orvos	☐	☐	☐	☐	☐
Vöröskeresztes/vérellátós szakemberek	☐	☐	☐	☐	☐
Valaki, akinek már van véradással kapcsolatos tapasztalata	☐	☐	☐	☐	☐
Vérkészítményre szoruló beteg	☐	☐	☐	☐	☐

7. Kérjük, válaszolj a lehető legjobb tudásod szerint arra vonatkozóan, hogy tisztában vagy-e az alábbi ismeretekkel a véradással kapcsolatban:

	Nem tudtam	Úgy érzem, hallottam már róla, de nem vagyok benne biztos	Igen, tudok róla
A teljes vért tilos kereskedelmi célokra felhasználni	☐	☐	☐
Két teljes véradás között legkevesebb 56 napnak kell eltelnie.	☐	☐	☐
A vérátömlesztéshez szükséges vér csak donoroktól nyerhető.	☐	☐	☐
Csak 18 és 65 éves kor között lehet vért adni.	☐	☐	☐
Alkalmanként 450 ml vér levételére kerül sor.	☐	☐	☐
A véradás főként nap közben történik.	☐	☐	☐
A véradást követően a donor 500 Ft-os étkezési utalványt kap.	☐	☐	☐
A véradásra való alkalmasság megállapítására minden véradás előtt orvosi vizsgálat történik (pl. hemoglobin szint)	☐	☐	☐
Nem lehet vért adni az alábbi esetekben: függőség (alkohol, drog), vér útján terjedő fertőző betegségek (pozitív HIV teszt, szifilisz, Hepatitis B és C) és folyamatos gyógyszereszedést igénylő állapotok esetén	☐	☐	☐
A véradásból ideiglenesen kizárható, aki: sebészeti beavatkozáson vagy vérátömlesztésen esett át, néhány héten belül tetoválása lett, védekezés nélküli szexuális kapcsolatot folytatott, kábítószer fogyasztott, hosszabb ideig fertőző zónában (pl. Nyugat-Afrika) tartózkodott.	☐	☐	☐
A véradás előtti napokban bőséges folyadékfogyasztás indokolt.	☐	☐	☐
A véradásból nem kizáró tényező a menstruáció.	☐	☐	☐

8. Milyen gyakran találkozol a véradás témájával az alábbi kommunikációs csatornákon?

	Soha vagy nagyon ritkán	Ritkábban mint havonta	Havonta	Hetente	Naponta vagy szinte naponta
Televízió/rádió					
Újságok/napilapok/magazinok hasábjain					
Plakátokon/prospektusokon/szóró lapokon					
Egyetemi előadásokon vagy szemináriumokon					
Tanulmányi rendszerben					
Személyes megszólítás útján (barátok, család, ismerősök ajánlják)					
Üzenet formájában (pl. email, sms)					
Honlapokon (pl. veradas.hu, ovsz.hu, voroskereszt.hu)					
Internetes közösségi oldalakon (pl. Facebook eseményként)					

9. Véleményed szerint mennyire hatékonyan érnek el téged az alábbi kommunikációs csatornák NAPJAINKBAN a véradással kapcsolatos információkkal?

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
A vérellátó dolgozóival való találkozás vagy beszélgetés (pl. előadásokon)	☐	☐	☐	☐	☐
Utcai szórólapok	☐	☐	☐	☐	☐
Utcai megkeresések önkéntesek által (pl. véradás előtt közvetlenül)	☐	☐	☐	☐	☐
Tv/rádió adások a véradásról	☐	☐	☐	☐	☐
Felhívások újságokban, magazinokban, napilapokban	☐	☐	☐	☐	☐
Interneten (pl. közösségi oldalakon)	☐	☐	☐	☐	☐
Eszmecsere olyasvalakivel, aki már adott vért, vagy kapott vérkészítményt	☐	☐	☐	☐	☐
Tanulmányi rendszer (pl. Neptun)	☐	☐	☐	☐	☐

10. Az alábbiakban olyan lehetőségeket vázolunk, amelyekkel egy véradásra buzdító reklámkampányban találkozhatasz. Mennyire ítéled megfelelőnek/hasznosnak őket abban, hogy megszólítsák velük a potenciális véradókat a hallgatótársaid körében?

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Valamely ismert személy az arcát adja a véradás ügyéhez	☐	☐	☐	☐	☐

Gondolkodásra készítő üzenet vagy szlogen („pl. Adj vért, és ments meg 3 életet”)	☐	☐	☐	☐	☐
Személyes példamutatással élő ismert személy (pl. épp vért ad a fotón vagy videón)	☐	☐	☐	☐	☐
Fotó egy vonzó lányról vagy jóképű fiúról, aki véradásra biztat	☐	☐	☐	☐	☐
Erős/felkavaró képek (pl. egy beteg, aki segítségre szorul)	☐	☐	☐	☐	☐
Fénykép egy vagy több véradóról (pl. boldogan pózolnak)	☐	☐	☐	☐	☐
Mesehősök vagy képregényhősök felhasználása a reklámban	☐	☐	☐	☐	☐
Személyes példamutatással élő hallgatók az egyetemünkről / főiskolánkról (pl. épp vért adnak a fotón vagy videón)	☐	☐	☐	☐	☐
Személyes példamutatással élő tanáraink az egyetemünkről / főiskolánkról (pl. épp vért adnak a fotón vagy videón)	☐	☐	☐	☐	☐

11. Az alábbiak közül milyen típusú információk (lennének) számodra fontosak a véradással kapcsolatban? Kérjük, jelöld a fenti skála segítségével!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelten	Jelentősen	Teljes mértékben
Hol és mikor lesz a véradás	☐	☐	☐	☐	☐
Ha kizárásra kerülök, mondják el részletesen az okát	☐	☐	☐	☐	☐
Információk arról, hogyan hasznosul a vérem (mi történik vele)	☐	☐	☐	☐	☐
Arra vonatkozó ismeretek, hogy mennyire biztonságos számomra a véradás (pl. hogyan kerülök el a fertőzést, mit tegyek a problémamentes donáció érdekében).	☐	☐	☐	☐	☐
Pontos és részletes információk arról, hogy mi fog történni velem a véradáson	☐	☐	☐	☐	☐
Mit éreznek véradás előtt/közben/után más véradók	☐	☐	☐	☐	☐
Milyen ajándékokat, elismeréseket, köszönetnyilvánítást kapok majd	☐	☐	☐	☐	☐
Az iskolában lesz a véradás	☐	☐	☐	☐	☐

12. Milyen mértékben kerülsz szembe a véradás kapcsán az alábbi konkrét akadályozó tényezőkkel? Kérjük, jelöld az alábbi skálán!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelten	Jelentősen	Teljes mértékben
Nem tudom, mikor és hol vannak véradások.	☐	☐	☐	☐	☐

Nincs rá elég időm, mert túl sok ideig tart.	☐	☐	☐	☐	☐
Messze van/nem érhető el könnyen a véradási helyszín.	☐	☐	☐	☐	☐
Valamilyen tényező miatt nem tudok vért adni (pl. betegség, gyógyszeresedés)	☐	☐	☐	☐	☐
Valamilyen beavatkozás miatt nem tudok vért adni (pl. tetoválás, testékszer)	☐	☐	☐	☐	☐
Nem tudok elmenni, mert nem lenne igazolt a hiányzásom.	☐	☐	☐	☐	☐

13. A véradás számos előnnyel bírhat vagy járhat a donor számára. Kérjük, az alábbi skála segítségével jelöld, mennyire (lennének) fontosak számodra a következő előnyök!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Jóleső érzés, hogy segíthetek	☐	☐	☐	☐	☐
Az 500 Ft-os étkezési jegy	☐	☐	☐	☐	☐
Felfrissül a szervezetem	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás kevés idő-és energiabefektetést igényel tőlem	☐	☐	☐	☐	☐
Visszajelzést kapok az egészségi állapotomról	☐	☐	☐	☐	☐
Jó a hangulat és sok jófej emberrel találkozok	☐	☐	☐	☐	☐
Kreditet vagy pluszpontot kapok érte az egyetemen	☐	☐	☐	☐	☐
Ajándékokat kapok a véradás végén (pl. sör)	☐	☐	☐	☐	☐
Felmentést kapok a véradás napján az óralátogatások alól	☐	☐	☐	☐	☐

14. Az alábbi tényezők mennyiben motiválnak/motiváltak téged arra, hogy elmenj vért adni? Kérjük, jelöld az alábbi skálán!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Én is kerülhetnék olyan helyzetbe, hogy vérkészítményre szoruljak.	☐	☐	☐	☐	☐
Egy ismerős arról számol be, hogy vérátömlesztés/vérkészítmény mentette meg az életét.	☐	☐	☐	☐	☐
Valaki a környezetemben arra kér, hogy adjak vért, hogy elvégezhessék a műtétet.	☐	☐	☐	☐	☐

Ha még sohasem adtál vért, kérjük, válaszolj a következő (15-17.) kérdésekre. Ha már adtál vért, kérjük a 18. kérdéssel folytasd a kitöltést.

15. Képzeld el a helyzetet, hogy vért adsz: Véleményed szerint milyen érzésekkel töltene el az első véradásod?

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Úgy érzem, hogy a szüleim büszkék rám, hogy véradó lettem.	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy érzem, hogy a barátaim többsége menőnek tartja a véradást.	☐	☐	☐	☐	☐
Büszke vagyok magamra, mert egy jó cselekedetet hajtok végre.	☐	☐	☐	☐	☐
Különlegesnek, egyedinek érzem magam.	☐	☐	☐	☐	☐
Hasznosnak érzem magam, mert életet mentek.	☐	☐	☐	☐	☐

16. Kérjük, jelöld az alábbi skálán, milyen mértékben segítenék a felsorolt tényezők az arra irányuló döntésedet, hogy elmenj vért adni!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Elmennék megnézni, mi történik egy véradáson	☐	☐	☐	☐	☐
Donorbarát ügyfélszolgálat (szívesen fogadnak, barátságos légkör, jó hangulat, ha kell, megnyugtatnak stb).	☐	☐	☐	☐	☐
Minden szükséges információt egyszerű, érthető formában megkapnék a véradásról (helyszínek, időpontok stb).	☐	☐	☐	☐	☐
Könnyen elérhető véradási helyszínek/események.	☐	☐	☐	☐	☐
Ha előre eldönthetném, mikor szeretnék vért adni, és hozzám igazodnának.	☐	☐	☐	☐	☐
Valaki elkísérne, és együtt adnánk vért.	☐	☐	☐	☐	☐

17. A következőkben olyan okokat olvashatsz, amik általában szerepet játszanak abban, hogy a fiatalok nem adnak vért. Kérjük, az alábbi skála segítségével jelöld, téged mennyire befolyásolnak a döntésedben a felsorolt okok!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelt	Jelentősen	Teljes mértékben
Lustaság	☐	☐	☐	☐	☐
Nincs elég információm a véradásról	☐	☐	☐	☐	☐
Nincs rá időm	☐	☐	☐	☐	☐
Félek a tűszúrástól	☐	☐	☐	☐	☐
Félek a vértől	☐	☐	☐	☐	☐

Félek a rosszulléttől/eszméletvesztéstől	☐	☐	☐	☐	☐
Tartok tőle, hogy valamilyen betegséget vagy működészavart fedeznek fel nálam	☐	☐	☐	☐	☐
Félek attól, hogy megfertőződöm valamilyen betegséggel	☐	☐	☐	☐	☐
Tartok tőle, hogy nem adhatok vért (kizárnak a véradásból)	☐	☐	☐	☐	☐
Félek az ismeretlentől	☐	☐	☐	☐	☐
Nem bízom abban, hogy a vérem megfelelő helyre kerül.	☐	☐	☐	☐	☐
Nem bízom a véradás helyszínén dolgozó egészségügyi személyzetben.	☐	☐	☐	☐	☐
Szívesen adnék, de valamely biológiai paraméter miatt nem adhatok (vérszegény vagyok, nem vagyok 50 kg stb)	☐	☐	☐	☐	☐
Nem túl egészségesen élek (sokat dohányzok, sok alkoholt fogyasztok stb)	☐	☐	☐	☐	☐
Nem szeretem magát a véradást (pl. idegesít)	☐	☐	☐	☐	☐

A következő (18-19.) kérdésre csak akkor válaszolj, ha már adtál vért. Ha még nem, kérjük a 20. kérdéssel folytasd a kitöltést.

18. Gondolj vissza az első véradásodra: Kérjük, az alábbi skála segítségével jelöld, milyen érzésekkel töltött el ez az alkalom!

	Egyáltalán nem	Kis mértékben	Mérsékelten	Jelentősen	Teljes mértékben
Úgy éreztem, hogy a szüleim büszkék rám, hogy véradó lettem.	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy éreztem, hogy a barátaim többsége menőnek tartja a véradást.	☐	☐	☐	☐	☐
Büszke voltam magamra, mert egy jó cselekedetet hajtottam végre.	☐	☐	☐	☐	☐
Különlegesnek, egyedinek éreztem magam.	☐	☐	☐	☐	☐
Hasznosnak éreztem magam, mert életet mentettem.	☐	☐	☐	☐	☐

19. Az alábbiakban egy olyan listát olvashatsz, mely a véradás lehetséges okait írja le. Kérjük, jelölj meg soronként egy választ, mely legjobban kifejezi az egyetértésed fokát az adott állítással saját magadra vonatkozóan, amennyire az adott tényező meghatározza a véradásra irányuló döntésedet.

	Egyáltalán nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Egyet is értek, meg nem is	Inkább egyetértek	Teljesen egyetértek
A barátaim is véradók.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás egy olyan ügy, ami fontos számomra.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás által úgy érzem, törődöm azokkal, akik kevésbé szerencsések nálam.	☐	☐	☐	☐	☐
A hozzám közel állók szeretnék, ha adnék vért.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás által fontosnak érzem magam.	☐	☐	☐	☐	☐
Azért adok vért, mert egy napon a családtagjaimnak vagy barátaimnak is szüksége lehet vére.	☐	☐	☐	☐	☐
A legtöbb ismerősöm érdeklődik a véradás iránt.	☐	☐	☐	☐	☐
Bármilyen rossz is a hangulatom, a véradás segít, hogy elfeledkezzem erről.	☐	☐	☐	☐	☐
Jó érzéssel tölt el, valahányszor egy véradásra felhívó reklámot vagy videót látok.	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos oka a véradásomnak, hogy egy ingyenes egészségügyi vizsgálattal is jár.	☐	☐	☐	☐	☐
Ha én nem adok vért, más sem fog.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás során új kapcsolatokra tehetek szert.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás segít átérezni, milyen szerencsés vagyok, hogy nem vagyok beteg.	☐	☐	☐	☐	☐
Természetesnek tartom, hogy vért adok, ezért nem gondolkodom az okain.	☐	☐	☐	☐	☐
A szokásommá vált, hogy vért adjak, így nem gondolkodom az okain.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás következtében bizonyos dolgokat más fényben látok.	☐	☐	☐	☐	☐
Azért adok vért, mert együttérzek azokkal, akik vérkészítményekre szorulnak.	☐	☐	☐	☐	☐

Közei ismerőseim, barátaim nagyra értékelik a véradást.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás által jobb embernek érzem magam.	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy gondolom, a véradás az egészségemnek is használ.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás számomra elsősorban erkölcsi kötelesség.	☐	☐	☐	☐	☐
Azét adok vért, mert ritka és keresett vércsoportom van.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás számomra kiváló közösségi esemény.	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy érzem fontos, hogy az ember segítsen másokon.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás segít felülemelkedni a személyes problémáimon.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás fontos része az életemnek.	☐	☐	☐	☐	☐
Motivál, hogy sokszoros véradó legyek (20, 50, 100 véradás)	☐	☐	☐	☐	☐
A véradásnak hagyománya van a családomban.	☐	☐	☐	☐	☐
Ha vért adok, úgy érzem, szükség van rám.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás után jobb érzéssel/büszkeséggel gondolok magamra.	☐	☐	☐	☐	☐
A véradás által átléphetek a saját korlátaimon (pl. tütől való félelem)	☐	☐	☐	☐	☐

20. A következő állítások a jövőbeli véradásra irányuló szándékaidra kérdeznék rá. Kérjük az alábbi (1-5-ig terjedő) skálán jelezd válaszodat.

	1 – Egyáltalán nem valószínű	2	3	4	5 – Nagyon valószínű
Szeretnék vért adni az elkövetkező 6 hónapban.	☐	☐	☐	☐	☐
Biztosan adni fogok vért az elkövetkező 6 hónapban.	☐	☐	☐	☐	☐
Keresni fogom a lehetőséget a véradásra az elkövetkező 6 hónapban.	☐	☐	☐	☐	☐

21. Ha más oka is van annak, hogy elkötelezett véradó vagy, és fent nem szerepel, kérjük, írd le ide:
22. Ha más oka is van annak, hogy nem adtál vért, és korábban nem tudtad kifejtetni, most hosszabban is leírhatod az okát:
23. Ha a kérdőív kitöltése után hiányérzeted maradt, valamit még szeretnél hozzáfűzni bármelyik korábbi kérdéshez, itt leírhatod:

3. melléklet: A karitatív diktátorjáték és a morális háttérváltozók leírása Az adományozással és megosztással kapcsolatos attitűdök vizsgálata – számít-e a véradó múlt? c. kutatásban

A következőkben kérdéseket teszünk fel a személyes háttérre vonatkozóan. Kérjük, amennyiben lehetősége van rá, válaszoljon ezekre, de ha nem szeretne, vagy nem tud válaszolni valamelyikre, hagyja üresen.

1. Neme? **Férfi / Nő**
2. Életkora? _____
3. Milyen szakon tanul? _____
4. Hányadik évfolyamon tanul? _____
5. Vallásos? Ha igen, melyik vallást gyakorolja? _____

- a. Amennyiben vallásos, rendszeresen jár-e templomba (pl. egyszer egy héten)?

igen/nem

6. Hány testvére van? _____

- a. Amennyiben van testvére, Ön a legidősebb/legfiatalabb/középső testvér? (húzza alá)

7. Részt vesznek az Ön családtagjai bármilyen típusú karitatív tevékenységben? (pl. adománygyűjtés)

igen/nem

8. Gondolt már arra, hogy ideje egy részét mások segítésére fordítja valamely önkéntes munka keretében?

igen/nem

9. Végezte már valaha az alábbi közösségi/karitatív tevékenységeket?

igen/nem (I/N)

a. Részt vettem adománygyűjtésben	☐
b. Adtam már vért	☐
c. Segítettem idősek otthonában	☐
d. Segítettem gyermekotthonban	☐
e. Adományoztam pénzt	☐
f. Segítettem kórházban önkéntesként	☐
g. Bejelentkeztem szervdonor regiszterbe	☐
h. Más aktivitás, éspedig: _____	☐

A feladat leírása:

Arra kérjük, hogy valós pénzről hozzon döntéseket a soron következő feladatokban. Az Ön által hozott döntések tényleges pénzkifizetéshez fognak vezetni. Amint a vizsgálat befejeződik- minden vizsgálati személy döntött – véletlenszerűen ki fogunk választani 2 résztvevőt és végrehajtjuk az egyik korábbi döntésüket (ugyancsak véletlenszerűen). Így, például, ha véletlenszerűen kiválasztásra került, és korábban az egyik elrendezésben úgy döntött, hogy 2 érmét (400 Ft) egy karitatív szervezetnek, 3-at egy idegennek ad és 5-öt megtart, akkor ismét felvesszük Önnel a kapcsolatot emailben (ha megadja nekünk az email címét), és eljuttatunk az Ön részére 5 érményi összeget (1000 Ft), 2 érményi összeget (400 Ft) odaadunk az Ön által választott szervezetnek és 3-at (600 Ft) egy Ön számára nem ismert személynek (ugyancsak résztvevő a vizsgálatban).

Adományozási döntésre irányuló feladat: Olvassa el az alábbi négy különböző forgatókönyvet, amelyekben arra fogjuk kérni, hogy képzelje el, lehetősége van arra, hogy 2000 Ft-nyi (10 db 200 Ft-os címletben) összegből

tetszőleges mennyiséget megtartson magának, és/vagy odaadjon egy ismeretlen embernek és/vagy egy Ön által választott karitatív szervezetnek. Minden esetben az elosztott pénz összege pontosan 2000 Ft-ot kell, hogy kitegyen.

1. példa: Lehetséges, hogy mind a 2000 Ft-ot megtartaná magának. Ebben az esetben kérjük jelezze, hogy 2000 Ft-ot megtart, és mind az ismeretlen személynek, mind a karitatív szervezetnek 0-0 Ft-ot ad.

- a. 2000 Ft-ot megtartok
- b. 0 Ft-ot adok egy ismeretlen személynek
- c. 0 Ft-ot adok egy általam választott karitatív szervezetnek

2. példa: lehetséges, hogy 600 Ft-nyi összeget megtartana magának, 200 Ft-nyit adna az ismeretlen személynek és 1200 Ft-ot a karitatív szervezetnek.

- a. 600 Ft-ot megtartok
- b. 200 Ft-ot adok egy ismeretlen személynek
- c. 1200 Ft-ot adok egy általam választott karitatív szervezetnek

Sem az ismeretlen személy, sem a karitatív szervezet nem fog tudomást szerezni az Ön személyazonosságáról egyetlen forgatókönyv esetében sem, így a döntése teljesen anonimnak tekinthető. Kérjük minden forgatókönyvet alaposan gondoljon végig, mielőtt döntene.

A FELADAT:

Kérem az alábbi 4 eset kapcsán döntse el, hogyan osztja el a rendelkezésére álló összegeket.

„A” eset

Képzeld el, hogy részt vett egy **lottósorsoláson**, ahol 2000 Ft-ot **nyert**, amit 200 Ft-os érmékben kapott meg. Ebből a 2000 Ft-ból dönthet úgy, hogy mindent megtart, de úgy is, hogy egy részét odaadja egy véletlenül Önhöz párba sorsolt ismeretlen személynek és/vagy egy Ön által választott karitatív szervezetnek.

A 10 db 200 Ft-os érméből:

- a. Megtartanék _____ db érmét magamnak
- b. Adnék _____ db érmét egy ismeretlen személynek
- c. Adnék _____ db érmét egy általam választott karitatív szervezetnek (kérem írja ide, melyik legyen az) _____

„B” eset

Képzeld el, hogy tudományos **kísérletben** vett részt, amiért 2000 Ft-ot kapott 10 db 200 Ft-os érmében fizetve. Ebből az összegből mennyit tartana meg szívesen magának, mennyit adna belőle egy ismeretlen személynek, és mennyit Ön által választott karitatív szervezetnek?

A 10 db 200 Ft-os érméből:

- a. Megtartanék _____ db érmét magamnak
- b. Adnék _____ db érmét egy ismeretlen személynek
- c. Adnék _____ db érmét egy általam választott karitatív szervezetnek (kérem írja ide, melyik legyen az) _____

„C” eset

Képzeld el, hogy 2000 Ft-ot kap 10 db 200 Ft-os címletben, amiért részt vett egy **véradáson**. Ebből az összegből mennyit tartana meg szívesen magának, mennyit adna belőle egy ismeretlen személynek, és mennyit Ön által választott karitatív szervezetnek?

A 2000 Ft-ból (10 db 200 Ft-os érme):

Megtartanék _____ érmét magamnak

Adnék _____ érmét egy idegennek

Adnék _____ érmét egy karitatív szervezetnek (kérem írja ide, melyik legyen az _____)

„D” eset

Képzeld el, hogy **véradásáért** 10 db 200 Ft értékű Amazon vásárlási utalványt kapott **ajándékba**.

Ebből az összegből mennyit tartana meg szívesen magának, mennyit adna belőle egy ismeretlen személynek, és mennyit egy Ön által választott karitatív szervezetnek?

A 10 db 200 Ft-os Amazon vásárlási utalványból:

Megtartanék _____ db 200 Ft értékű Amazon vásárlási utalványt

Adnék _____ db 200 Ft értékű Amazon vásárlási utalványt egy ismeretlen személynek

Adnék _____ db 200 Ft értékű Amazon vásárlási utalványt egy karitatív szervezetnek (kérem írja ide, melyik legyen az _____)

A segítségnyújtással kapcsolatos véleménye és érzései

Kérjük, töltsse ki a következő kérdőíveket az érzéseinek, véleményének leginkább megfelelő válaszokkal. A kérdőívben nincsenek jó vagy rossz válaszok, csak olyanok, amelyeket Ön magára nézve igaznak gondol.

	Egyáltalán nem érték egyet				Teljes mértékben egyérték
1. Szomorú vagyok, amikor azt látom, hogy valakivel méltánytalanul bánnak.	1	2	3	4	5
2. Zavar, amikor azt látom, hogy másokkal igazságtalanul bánnak.	1	2	3	4	5
3. A másokkal szembeni igazságtalan bánásmód elszomorít.	1	2	3	4	5
4. A másokkal szembeni igazságtalan bánásmód megérint érzelmileg.	1	2	3	4	5

A következő állítások különböző szituációkkal kapcsolatos **érzéseit és gondolatait** feltérképezésére irányulnak. Kérjük, minden egyes kérdésre adott válasznál jelezze, mennyire jellemzi Önt az adott tényező, úgy, hogy bekarikázza a skálán az Önre jellemző választ. Olvassa el figyelmesen a kérdéseket, mielőtt válaszolna. Kérjük őszintén válaszoljon. Köszönjük.

	Egyáltalán nem jellemez				Teljes mértékben jellemez
1. Ha látom, hogy valaki mérges, amiért rosszul bántak vele, én is bepapulok.	1	2	3	4	5
2. Ha valakit szomorúnak látok azért, mert megbántották, dühös leszek.	1	2	3	4	5
3. Mérges leszek, amikor azt látom, hogy valaki mások áldozatává vált.	1	2	3	4	5
4. Mérges leszek, amikor azt látom, hogy valakit egy másik ember érzelmeiben megbántott.	1	2	3	4	5
5. Dühös leszek, amikor egy barátomat megbántják.	1	2	3	4	5
6. Ha egy ismerősöm dühös valakire, én is hasonlóan érzek az illetővel szemben.	1	2	3	4	5
7. Nem érzek haragot, amikor azt látom, hogy másokat kihasználnak.	1	2	3	4	5

Azért önkénteskednék/önkénteskedek mások érdekében, mert...	Egyáltalán nem értek egyet						Teljes mértékben egyetértek
1. Nem bírok abban, hogy mások segítenek.	1	2	3	4	5	6	7
2. Nagyon kevés ember segít másokon manapság.	1	2	3	4	5	6	7
3. Frusztrál, hogy sokan nem segítenek a rászorulókon.	1	2	3	4	5	6	7
4. Dühös vagyok, mert sokan nem segítenek a rászorulókon.	1	2	3	4	5	6	7
5. Szégyellem, hogy sokan nem segítenek embertársaikon.	1	2	3	4	5	6	7
6. Mások rászorulóik iránti közönye feldühít.	1	2	3	4	5	6	7
7. Szomorú vagyok, hogy mások általában nem segítenek egymásnak.	1	2	3	4	5	6	7
8. Úgy érzem, társadalmunk közönyössé vált.	1	2	3	4	5	6	7
9. Sok embert csak a saját érdekei vezérelnek manapság.	1	2	3	4	5	6	7
10. Sok ember vonakodva segít csak másokon.	1	2	3	4	5	6	7
11. A legtöbb ember önző.	1	2	3	4	5	6	7
12. Úgy tűnik, manapság kulturálisan elfogadott dolog a saját érdekeinket másoké elé helyezni.	1	2	3	4	5	6	7
13. Úgy tűnik, napjainkban az emberek saját érdekeiket előbbrevalónak tartják másokéinál.	1	2	3	4	5	6	7
14. Önző társadalomban élünk.	1	2	3	4	5	6	7

4. melléklet: Az adományozással és megosztással kapcsolatos attitűdök vizsgálata – számít-e a véradó múlt? c. kutatás leíró statisztikai hátttere, a minta főbb jellemzőinek ismertetése (N=2016)

	UK	HUN	USA	Hollandia	Olaszo	Málta	Ausztrália
Életkor (év)	22.9 (SD = 2.9)	20.6 (SD = 1.9)	18.8 (SD = 1.9)	19.7 (SD = 2)	20.8 (SD = 2.3)	21.5 (SD = 5.6)	20.8 (SD = 5.7)
Nem (% nő)	45.8%	63.3%	74.3%	78.3%	74.8%	76.2%	63.7%
Véradó (% igen)	25.8%	31.6%	34%	11.1%	24.8%	28.2%	23.1%
Szervdonor (% igen)	46.1%	N/A	75.3%	36.1%	8.7%	23.3%	16.5%
Segítés hagyománya a családban (% igen)	38.2%	37.2%	37.2%	35.2%	36.2%	23.3%	39.0%
Segítségnyújtási szándék (% igen)	88.2%	75.8%	94.9%	80.7%	86.5%	86.6%	91.2%
Anyagi jellegű segítségnyújtás (% igen)	80.4%	61.2%	74.3%	58.4%	30.3%	77.7%	66.3%
Morális felháborodás	17.3 (SD = 3.2)	17.4 (SD = 2.8)	18.4 (SD = 2.6)	16.5 (SD = 2.8)	16.3 (SD = 3.2)	17.8 (SD = 3.1)	17.2 (SD = 2.8)
Mintaelemszám	305	215	454-470	332	304-310	200-202	181-182
Intézmény	Nottingham Egy.	Eszterházy Károly Egy.	Ohio Egy.	Tilburg Egy.	Milánói Szent Szív Egy.	Máltai Egy.	Queensland Egy.
Adatfelvétel módja	Papír-ceruza	Papír-ceruza	Qualtrics	Qualtrics	Papír-ceruza	Papír-ceruza	Qualtrics

Megjegyzés: N/A = nincs adat